SOCIÁLNÍ KRISE A ZÁPASY VE MĚSTECH ČTRNÁCTÉHO VĚKU.

NAPSAL

BEDŘICH MENDL.

Zvláštní otisk z „Českého Časopisu Historického“
roč. XXX. a násl.

V PRAZE 1926.

Nákladem Klubu Historického, Praha-I., Klementinum.

TISKEM „POLITIKY“ V PRAZE.

PŘEDMLUVA.

Studie tyto vyrostly z úsilí několika let. První podnět k nim dala četba krásné knížky *Bezoldovy* „K dějinám husitství“ a předmluvy *Pekařovy* k jejímu českému překladu. Vycítil jsem, že leccos, co tu napověděno o hospodářských a sociálních příčinách hnutí husitského, možno prohloubiti a doplniti. Lákala mne zejména města a to již proto, že jest tu hojnost pramenů, dosud nevyčerpaných. Chtěl jsem zjistiti, *z jakých hospodářských a sociálních poměrů vzešly davy husitského lidu,* poznati z pramenů listinných a městských knih hospodářské poměry měst před válkami husitskými a po nich. Úmysl ten uskutečnil jsem jen částečně; r. 1916 a 1917 vyšla v Českém Časopise Historickém práce o „Hospodářských a sociálních poměrech v městech Pražských v letech 1378 až 1434“. Zde podávám jakési pokračování. Od oné prvé práce liší se tato jednak rozsahem časovým, jednak speciálnějším thematem. Změny ty byly dány z části materiálem, s nímž jsem pracoval, vedle toho však samo thema, otázky, jež jsem si kladl, měnily se vlivem odborné literatury. Z knih, jež mně poskytly nejvíce podnětů, jmenuji — v časovém pořadí, jak jsem jich užíval — *Šustovy* „Dvě knihy českých dějin“, *Belowovy* „Probleme der Wirtschaftsgeschichte“, *Schmollerův* „Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe“, *Pirennovy* dějiny Belgie, práce *Čelakovského* o vývoji radního zřízení a *W. Sombarta* „Der moderne Kapitalismus“. Výběr jest arci subjektivní. Jak problem těchto studií byl řešen v historické literatuře, uvádím v dalším.

Práce počala vycházeti r. 1924. Uplynula opět leta, než jsem ji mohl v této podobě dokončiti. Třeba to vysvětliti zvýšenými obtížemi, jež historické práci přináší metoda srovnávací. Obtíže jiného druhu vyplynuly z toho, že jednotlivé kapitoly uveřejňovány postupně v časopise a bylo tudíž nutno výklad formulovati co nejstručněji. Doufám, že i tak práce konati bude poslání alespoň poněkud úměrné závažnosti problemu a úsilí, jež jsem vynaložil na jeho řešení. Ústavům i jednotlivcům, kteří mne při práci této podporovali, děkuji; největším díkem zavázán jsem prof. Pekaři, jenž studiím mým popřál místa ve svém časopise.

I.

Literatura o sociálních poměrech českých měst ve 14. stol.

(Palacký—Werunsky, Bachmann, Bretholz—Roessler, Lippert—Tomek, Winter, Čelakovský, Šusta.)

Z dějin městských nejvíce studovány — třebaže nikoli nejlépe známy — jsou počátky, období, kdy města jsou zakládána nebo obce již stávající nadány jsou městským zřízením. Ovšem i pro dobu následující, století čtrnácté, sneseno bylo veliké množství důležitých historických poznatků. Přes to samy základní rysy sociální a hospodářské struktury tehdejších měst nebyly ještě definitivně objasněny. S tím souvisí i to, že těmto otázkám v rámci obecného českého dějepisu bylo do nedávna přikládáno málo významu. Stačí srovnati, kolik místa zaujímá zpravidla vylíčení zakládání měst a kolik vypsání jich stavu ve století čtrnáctém a v předvečer válek husitských. Dokladem budiž *Palacký.*

Když Palacký vypisoval „Obraz života na počátku 14. stol.", viděl jasně, že města stojí v popředí dějin. Palacký uvádí to ve spojitost s tím, že právě „v těchto letech" vrcholí požehnání stříbrných dolů kutnohorských. „Tamější rudy, těžené zvláště od některých rodin Pražských i Kutnohorských, obohativše tyto nad míru, zjednaly jim moc i působení v zemi, ježto nemohlo se nedotýkati poměrův i politických." Čím více práv si města osobují, s tím živějším odporem potkávají se se strany šlechty. „I provozovaly skutečně některé městské rodiny této doby větší moc a nádheru, nežli ve kterékoli jiné době dějin českých; nezřídka stavěly pro sebe hrady zvláštní, zakládaly a nadávaly bohaté kláštery a j. v." V poznámce k tomu uvádí pak Palacký jména předních rodů pražských i kutnohorských. I dokládá: že „i nejzámožnější měšťané, uznávajíce nad sebou přednost šlechty, bažili po cti, přijatu býti do řad jejích, dokazují příklady zejména Štukovicův, Rokycanských a Klaricův, — — ačkoli si jich ve stavu rytířském téměř ani nevšímáno."[1]) Ve vypravování politických dějin 14. století dotkl se Palacký několikráte vnitřních poměrů pražských (při r. 1309, 1348, 1361 a j.), leč v kapitole souhrnné, v „obraze života na počátku XV. stol.", nalezne čtenář tuze málo o poměrech městských. Palacký byl si těchto mezer vědom, zejména pokud se týče hospodářského života měst.

---

[1]) Dějiny II[2] str. 376.

„K monografii o poměrech českého průmyslu obchodního ve 14. století jest na snadě materiálu s dostatek: ale posavád nedostává se sil ochotných a způsobilých ku práci takové, — nám pak samým postačiti ke všemu nebylo lze“.[1])

Generaci mladší bylo tudíž zůstaveno nejen materiál ten zpracovati, nýbrž vyvoditi z něho i základní poznatky pro celkový obraz dějin té doby. Ve 14. století vládne v městech našich živel německý. I jest pochopitelna snaha německých historiků vylíčiti co nejpříznivěji i sociální poměry v nich. Z historiků těch obíral se 14. stoletím nejdůkladněji *E. Werunsky*, autor trojsvazkového díla o dějinách Karla IV. a jeho doby. R. 1881 přednášel Werunsky na výročním shromáždění spolku pro dějiny Němců v Čechách o „kulturně-historickém významu německých měst v Čechách“ a význam ten jest tu vyznačen barvami co nejskvělejšími. Cituji níže v překladě několik vět zvlášť charakteristických.[2])

Týž autor měl o 11 let později příležitost znova pojednati o těchto otázkách ve třetím svazku svých dějin Karla IV., ale vypravování jest tu daleko střízlivější. Werunskému tu neušlo, že cechy ve městech českých a moravských byly pod přísným dozorem rady městské, jež cechmistry jmenovala a nepřála jim soudnictví ve věcech živnostenských, ba že na popud některých rad panovník opětovně zrušil cechy. I vysvětluje Werunsky, že stejně jako samospráva měst v Čechách a na Moravě u srovnání s městy říšskými byla omezenější, nebylo cechovní zřízení v nich, zejména po stránce sociálně-politické, ještě tak vyvinuto jako ve městech „mateřské země

---

[1]) tamže II/2² str. 422.

[2]) „Dějiny období císaře Karla IV. vypravují nám vskutku o rozmachu řemeslné práce a obecném blahobytu řemeslníků, jakých zároveň (t. j. rozmachu a blahobytu) v Čechách nenalézáme v žádné době. Instituce, která vyvolala tyto požehnané následky, bylo svobodné německé cechovnictví, věru velkolepá organisace řemeslné práce, jaké svět neviděl ani před tím, ani později — —. Jako instituce mladé vůbec nezná ani tehdejší cechovnictví uzavřenosti — —. Svrchovaně zajímavá jest hospodářská organisace těchto středověkých cechů, bylať vypočtena na to, by zajistila každému členu cechu výdělek přibližně stejný a dostatečný. Soutěž mezi členy, jež by tenkráte za mravů nepoměrně surovějších byla nutně vedla stále k nejhorším zločinům, k vraždě a zabití, byla proto pokud možná vylučována. Průmyslová výroba dála se v určitých těsných hranicích — — nebyliť jednotliví řemeslníci podnikateli, nýbrž dělníky a nemohli býti celkem nazýváni ani bohatými ani chudými, nýbrž měli celkem přibližně stejné a slušné živobytí (ein annähernd gleiches und anständiges Auskommen). Z této hospodářské samostatnosti a nezávislosti pramenil „der feste Sinn und gute Mut eines kräftigen Korpsgeistes, ein reger, lebhafter Gemeingeist, den man heutzutage in diesen Kreisen vergeblich sucht.“ *„Die culturhistor. Bedeutung des deutsch. Städtewesens in Böhmen.“* Mit. Ver. GDB XX. 68.—70.

německé".[1]) Werunsky tedy *rozdíl postřehl*, ale chápe jej jen jako *nižší stupeň* stejného vývoje.

Co řečeno o starším článku Werunského, platí zvýšenou měrou o knize *A. Bachmanna* „Geschichte Böhmens". I Bachmann vylíčil poměry v městech za vlády Karlovy co nejpřízněji, světlé stránky zdůraznil co nejvíce, ba neváhal ani tvrditi, že města česká byla ušetřena zápasů mezi patricii a cechy, jimiž trpěly v nejbližším sousedství Zhořelec, Vratislav i Cheb (jehož Bachmann k českým městům nečítá). Bachmann připomíná, kterak císař ve městech slezských a v Chebu staví se proti cechům na stranu patricijské rady městské. Není-li (podle názoru Bachmannova) v Čechách podobných zápasů, to protože poměr císařův k řemeslům byl tu zcela jiný, řemeslníci tu mohli vždy spoléhati na podporu panovníkovu. Positivních dokladů péče panovníkovy shledal Bachmann nemnoho [2]) přes to přisuzuje této politice panovníkově veliký význam. „›Že tak veškeré lidové síly hlavního města se uplatnily, tím snáze lze pochopiti obecný blahobyt na konci vlády Karlovy." O tom, že tu obecný blahobyt byl, Bachmann nepochybuje: důkazem jest mu pokles úrokové míry s 10% na 8%, jejž shledal v listinách žateckých a budějovických, pak blahobyt kupců pražských i množství venkovských statků, jež zakupovali měšťané nejen pražští, nýbrž i měst jiných. Doba Václavova jest pak Bachmannovi dobou úpadku, úpadek ten má příčiny mravní, hospodářské (zvyšování berní, stoupání ceny životních potřeb) i politické (nedostatečná právní ochrana a nepřátelství šlechty). Následkem teprve těchto poměrů jest pak onen „stav nižších vrstev obyvatelstva, prvky nespokojenosti a novotářství, jež ve Vratislavi, Žitavě, v Praze nalézáme na počátku patnáctého století." „Staly se v hlavním městě Čech tím větším nebezpečenstvím, že tu k rozporu hospodářskému přidružil se rozpor národní a ohrožené staroměšťanstvo (Altbürgerschaft) — — jeví se rozervaným a" — proč bychom překládali — „ohne kräftiges deutsch-nationales Empfinden erscheint, daher auch nur ausserordentlich schwer dazu kam, den turbulenten Massen den Herrn zu zeigen."[3])

Poslední článek v této řadě jsou Dějiny *Bretholzovy*,[4]) i tu vnitřní stav měst našich ve 14. stol. jest líčen co nej-

---

[1]) „Geschichte Kaiser Karls IV. u. seiner Zeit" III. sv. (1892) str. 7—9.

[2]) Gesch. Böhmens II. (1905) str. 76. „Den Prager Kleinbürgern wurde der Brief des Königs vom 4. Januar 1351 direkt die rechte Bahn und 1352 wurde ihnen das wichtige Recht, das Tuch nach der Elle zu verkaufen, zugesprochen." V poznámce poukazuje ještě na práva ševců v Litoměřicích a Mostě a řezníků budějovických.

[3]) Tamže str. 76—83.

[4]) B. Bretholz „Geschichte Böhmens und Mährens" I. 1921.

skvěleji. O rozporech sociálních autor se ani nezmiňuje, o národních poměrech neváhá tvrditi, že v městech českých a moravských ve 13. a 14. stol. nebylo národních rozporů takových, jež by byly vedly k bojům. „Teprve náboženské rozštěpení dodalo sociálním a národním protivám příkrosti a roztrpčení, které jim dříve byly úplně cizí.“[1]) Tato tvrzení jsou pak rámcem nejvyšší chvály, jíž Bretholz vzdává výkonům německého měšťanstva, jak na poli literatury a umění, tak v oboru řemesel a obchodu. „Co by bylo mohlo toto německé měšťanstvo ještě vykonati, k jaké výši kulturní byly by Čechy a Morava dospěly, kdyby vývoji tomu bylo bývalo popřáno delšího trvání.“[2]) Vše to, vykládá Bretholz, přervalo husitství a zvrátilo tak dosavadní harmonický vývoj.

Nebylo by třeba obírati se jmenovanou knihou Bretholzovou, jejíž některá základní pochybení (otázka německé kolonisace) byla již prokázána, leč Bretholze bylo by možno považovati právě v městských dějinách 14. stol. za odborníka. R. 1911 vydal prvý a zatím jediný svazek obsáhlých dějin města Brna[3]) a v nich již nalezne čtenář zárodky překvapujících tvrzení knihy novější. Vskutku v Brně 14. stol., jak je vylíčil Bretholz, není sporů národnostních, neboť jest to město německé — to však jen mimochodem — není tu ani příkrých rozporů sociálních. Leč celkové nazírání Bretholzovo na vnitřní poměry města ve 14. stol. jest založeno na jednostranném výkladu pramenů. Že výklad ten byl jednostranný, ba zcela pochybený, prokáže podrobný rozbor jednotlivých tvrzení, jejž podávám níže.

Co bylo výše řečeno o německých historicích, neplatí bez výjimky, třeba z toho vyjmouti *E. Roesslera* a Jul. Lipperta. Roesslerovy sbírky pramenů k městskému právu pražskému a brněnskému jsou posud velice užitečné a uvážíme-li, kdy edice své podnikal, jest zásluha jeho tím pozoruhodnější.[4]) V úvodě k prvému svazku své sbírky vyslovil Roessler náměty, které posud nepozbyly aktuality, upozornil, že v Praze úřad kmetů a nominatů byl původně v rukou nejstarších a nejbohatších rodin kupeckých, jež měly převahu nad řemeslnictvem a zdá se mu, že v statutech „mercatores“ jsou na mnoha místech staveni proti „artifices manuales“. Prví jsou

---

[1]) Tamže str. 202.
[2]) Tamže str. 199—200.
[3]) Geschichte der Stadt Brünn I.
[4]) „Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren“ I. „Das altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdt.“ (1845), [cituji Roessler I.] II. „Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. Jhdt.“ (1852) [cituji Roessler II.].

měšťané v užším smyslu, rodové, patriciové, ve prospěch těchto rodin sepsána jsou starší statuta. Roessler upozorňuje dále na časté opakování výrazu „bohatí“ a „chudí“ a vykládá výrazy ty tak, že bohatí znamená „peněžní aristokracii“, „chudí“ řemeslníky. Koncem 14. století poměry byly již valně změněny, vliv předních rodů poklesl, „četní řemeslníci objevují se na soudě a v radě a s nimi zavládá demokratičtější živel, který projevuje již protiněmeckou reakci, jež v prvé polovině 15. stol. plně propukla.“[1])

Jul. Lippert neobíral se otázkami, jež nás tu zajímají, podrobně. Jeho článek „Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jhdt.“[2]) dotýká se jich však nepřímo. Lippert snesl tu množství dokladů o tom, kterak bohatí měšťané pražští, kutnohorští a měst jiných zakupovali se na venkově a přecházeli v řady šlechty. Nepřesvědčují sice některé jeho doklady a konstruované souvislosti genealogické, kde příliš dával se unášeti snahou dokázati „wie dieser oder jener dröhnende Tschechenname den Deutschen oder doch den Bürger verkleidet“,[3]) jakož vůbec nelze souhlasiti s tím, co praví o poměrech národnostních. Ostatně fakt sám o sobě byl již znám před Lippertem a data jeho článku jsou již namnoze antikvována zejména „Zprávami o statcích venkovských z archivu města Prahy“, jež vydal archivář *Teige* v Archivu Českém. Přes to článek onen má význam a nepopíratelnou zásluhu: Lippert tu důrazně podtrhl jednu stránku vnitřního vývoje našich měst. O tom, jak si představoval celkovou jich hospodářskou a sociální strukturu, poučuje několik vět z jeho „Socialgeschichte Böhmens“, jež uvedeny pod čarou.[4]) Jest z nich patrno, že Lippert poměry

---

[1]) Roessler I. str. XLIX. „Es darf überhaupt nicht übersehen werden, dass in Prag anfänglich das Amt der Schöffen und Genannten nur in den Händen der ältesten und reichsten Kaufmannsfamilien war, welche ein Übergewicht über die Handwerker ausübten . . . (doloženo tím, že odstupující rada navrhovala nástupce). Am deutlichsten geht dieses aus dem Geiste der einzelnen Statuten hervor; die „mercatores“ werden an vielen Stellen den „artifices manuales“ entgegen gesetzt. Erstere erschienen als Bürger im engeren Sinne, Geschlechter, Patricier, im Interesse dieser Familien sind die älteren Statuten abgefasst. Auch darf der so oft wiederkehrende Ausdruck „reiche“ und „arme“ nicht übersehen werden, und wir stehen nicht an, auch hier den Gegensatz der Geldaristokratie den Handwerkern gegenüber zu finden. — —“

[2]) Mitt. Ver. G. D. B. XL. (1902.)

[3]) Tamže str. 208; tamže str. 34. „So ist wieder ein deutsches Bürgerhaus weniger, eine böhmische Adelsfamilie mehr geworden.“

[4]) „Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit.“ II. (1898) str. 150/151. „Wohl aber förderte das Bestreben einzelner Könige, wie Ottokars II. ihren neubegründeten Städten ein möglichst reichliches Material für bürgerliche Handwerker zuzuführen, sowie darauf abzielende Verordnungen die Ausbreitung des Grundsatzes, dass ein durch eine bestimmte

tyto chápe daleko střízlivěji a správněji než idealisující líčení německých historiků, o nichž byla řeč výše.

Roessler v úvodě ke své edici vzpomíná spolupráce *Tomkovy*[1]) a Tomka nutno zajisté jmenovati na místě prvém, uvažujeme-li, jak pokračoval v české literatuře výzkum sociální a hospodářské struktury předhusitských měst. Nelze pomlčeti o tom, co znamenají jeho „Základy starého místopisu Pražského" nebo rodopis pražského patriciátu v I. a II. díle jeho Dějepisu pro každou práci o majetkovém rozvrstvení v předhusitské Praze. Co Tomek sám však o problemech hospodářských a sociálních pověděl, jest poměrně málo. Tomek vycítil z pramenů postup demokracie v obecním zřízení,[2]) konstatuje, že české obyvatelstvo v Praze během 14. stol. se množilo a mělo čím dále tím větší převahu v počtu nad obyvatelstvem německým. „Naproti tomu zůstávala při Němcích déle ještě převaha moci a bohatství",[3]) „spatřujeme v držení největší moci a největšího jmění ve městě větším dílem potomky oněch rodů, které jsme co nejmocnější poznali již ve století

Frist unangefochten gebliebener Aufenthalt als Mitglied der Bürgergemeinde den Unfreien zum Freien mache. Auf diesem Wege wurde dem slavischen Elemente des Landes zwar nicht erst der Einlass in die Stadt Prag, innerhalb deren es ja schon heimisch gewesen sein konnte, wohl aber die Aufnahme in die Bürgergemeinde daselbst eröffnet und damit gleichzeitig ein gesellschaftlicher Zustand begründet, welcher dem oft sehr gespannten Verhältnisse zwischen „Geschlechtern" und Handwerkerzünften in den Städten Deutschlands nicht unähnlich sah. Wenn ihm aber hier die eigentliche Stadtverfassung eine besondere Zuspitzung nicht verlieh, so trat doch dafür das trennende Element der Nationalität und Sprache verschärfend hinzu. Ihrer besonderen Geschichte entsprechend, musste sich in der Stadt Prag das deutsche Element der Gründer als ein bürgerlich-aristokratisches dem slavischen der Zuzügler als einem demokratischen gegenüberstellen: die sociale Scheidung zwischen ehemaligen Hausgenossen und dermaligen Grundherren war kaum viel bedeutender, als die zwischen den reichen Handelsgeschlechtern mit ihren Rittergütern und Schlössern auf dem Lande und den behäbigen Handwerkern der Prager Stadt. — Darum trat zu der socialen Scheidung das durch den Sprachunterschied wachgehaltene Bewusstsein des Volksfremden, und dieses steigerte sich zu einem Parteihasse, der nicht erst in der Husitenzeit, sondern in zwar vereinzelten, aber grell aufleuchtenden Fällen schon im Beginne des 14. Jhdts. hervortrat. Während aber in dem Streben und Empfinden der unteren Volksschicht der Natur der Sache nach ein Moment der Einheit lag, folgten die „Geschlechter", ohne sich eines solchen Bandes bewusst zu sein, ihren geschäftlichen Interessen, die sie oft auseinander und gegeneinander führten, wofür ebenfalls der Beginn des 14. Jhdts. Beweise in grosser Zahl liefert." Viz též str. 361/362 „ein Kampf zwischen Patriciern und Handwerkern spielt sich im Kleinen zwischen Tuchhändlern und Tuchmachern ab."

[1]) Roessler I., str. XII.

[2]) Dějepis m. Prahy II. (1871), str. 286.

[3]) Tamže str. 515.

před tím".[1]) „Hlavním zaměstnáním největšího počtu obyvatelstva Pražského — — bylo provozování rozličných druhů řemesel. Zprávy a zmínky v pamětech onoho času se naskytující — — svědčí o velmi hojném rozvětvení průmyslu a velkém rozdělení práce, které mohlo míti místo jen právě ve městě velkém a lidném, jakým byla tehdáž Praha".[2]) Tomek nelitoval námahy a sečetl zmínky o řemeslnících jednotlivých řemesel, kolikrát kteří přicházejí v jeho rejstříku obyvatelů pražských z let 1348 až 1419. Soudí, že z čísel těch lze alespoň poněkud souditi na poměrné rozšíření „alespoň některých řemesel", zde patrna jest opatrnost Tomkova, neboť neopomenul připomenouti momenty, které hodnotu výpočtů těch snižují: kusost pramenů „a zvláště protože v nejhojnějším pramenu, knihách městských, hlavně se připomínají jen řemeslníci, kteří měli domy, ne pak kteří bydlili v podruží, jichžto dle povahy každého řemesla při jednom bylo více, při jiném snad zase méně než oněch".[3]) Této otázky nesleduje Tomek dále, nýbrž přechází k řemeslným korporacím. Předpokládá, že v době Karlově stejně jako před tím řemesla jednotlivá organisována byla v „pořádky", k nimž každý řemeslník musil patřiti, a od pořádků těch odlišuje přesně bratrstva, jež nazývána též cechy, co spolky dobrovolné. Prvé definuje co spolky pečující o prospěch svých příslušných (a za účel jich považuje „obecenstvu pojistiti dobré dílo a získati tudy důvěru jeho k řemeslníkům do nich přijatým".[4]) Při některých pořádcích pozoroval Tomek snahu pojistiti každému řemeslníku výdělek pokud možná rovný.[5]) Účelem bratrstev (cechů) byly společné pobožnosti a jmenovitě péče o slušné pochovávání zemřelých členů.[6]) V čele pořádků byli přísežní mistři jmenovaní radou, v čele bratrstva volený cechmistr. — Nechci tvrditi, že by Tomkův výklad byl prost omylů v jednotlivostech, snad ani podstatu a rozdíl obojích korporací nevyložil právě šťastně, přes to chtěl jsem upozorniti na tuto část Tomkova Dějepisu. Soudím, že rozlišením pořádků řemeslných a bratrstev, institucí nucených a dobrovolných ukázal Tomek cestu, jak vyznati se ve zmatku zpráv zdánlivě si odporujících, tak že kniha jeho v těchto partiích předčí na př. o čtyři desítiletí mladší dílo Bretholzovo. — Vlastní problemy hospodářské a sociální Tomka nezajímaly: v rodopise nevyčerpal zpráv o bohatství jednotlivých rodů

[1]) Tamže str. 433.
[2]) Tamže str. 370.
[3]) Tamže str. 379/381.
[4]) Tamže str. 381/382.
[5]) Tamže str. 385.
[6]) Tamže str. 387.

a jeho pramenech, v Základech nevěnoval pozornosti skutečné hodnotě domů (uváděje jen kupní cenu, nikoli platy, jež na domě tkvěly). Viděli jsme, že nesledoval blíže hospodářského stavu jednotlivých řemesel a neužil vůbec příležitosti k výkladu o hospodářském stavu pacholků,[1]) uvádí sice rozmanité doklady o cenách, leč nikoli mzdy.[2]) Konečně i ve proudu vypravování Tomek sociálních a hospodářských momentů nejen nevyzdvihuje, nýbrž spíše opomíjí.[3])

Vedle Tomkova díla třeba jmenovati *Z. Wintra* „Dějiny řemesel a obchodu v 14. a 15. stol." (1906). Dlužno vděčně připomenouti neúmornou píli, s níž snesen tu materiál vzácně úplný a usnadněna cesta každé práci, jež jako tato obírá se také — třeba s jiného hlediska — poměry řemeslnictva a kupectva ve 14. stol. Tyto přednosti práce Wintrovy jsou obecně známy a uznávány. Zde nás však zajímá, jak Winter nazíral na problemy, jimž věnována jest tato práce.

Winter hlavní zřetel obrací k řemeslu; města 14. stol. hodnotí především co sídla řemesel.[4]) Specialisace řemesel, již Inama-Sternegg chápe jako výsledek středověké živnostenské politiky, aby provozování jednotlivého řemesla zůstávalo v úzkých mezích, vykládá Winter co přirozený důsledek kulturního rozvoje a pokroku, snahy konsumenta, aby si opatřil řemeslnou práci co nejlepší.[5]) Doba Lucemburská, najmě její vrchol, doba Karlova, jest Wintrovi dobou harmonického rozvoje: „roste veliké i drobné umění u nás, zkvétá průmysl i obchod — i zemědělství — nebývalým způsobem zvelebeno, všecky vrstvy sociální byly na dráze pokroku a tělo státu českého že bylo plno zdravé mízy, do všech částí rozváděné." [6]) Jeví-li se specialisace řemesel Wintrovi pokrokem, to proto, že jest štěpením, ne dělbou práce. Winter zdůrazňuje, že „ani stín tu není moderního průmyslu, jenž jest kapitalistický," [7]) „forma provozovací vždy jest malovýroba." [8]) Stejně příznivý obraz kreslí Winter o cechovním zřízení té doby. „Celkem jest všecko v začátcích, a lepší stránky na vrchu, horší pospodu a neveliké." [9]) Zdůrazňuje demokratickou tendenci cechu, „aby řemeslo bylo všem mistrům stejný pramen živo-

---

[1]) Tamže str. 385/6.
[2]) Tamže str. 413.
[3]) Doklady: vypravování o hladu 1282 a pak opět o roku 1361, o nichž bude promluveno ještě níže.
[4]) Dějiny str. 125.
[5]) Tamže str. 175.
[6]) Tamže str. 124.
[7]) Tamže str. 175.
[8]) Tamže str. 124.
[9]) Tamže str. 227.

bytný.“ [1]) Blíží-li se tu hodnocení Wintrovo výše citovanému článku Werunského, neušly Wintrovi ani stinné stránky poměrů řemeslného lidu zcela: vytýká, že zásada rovnosti hospodářské mezi mistry stejného cechu byla porušována a mladší mistrové proti starším odstrkováni.[2]) Winter povšíml si majetkových rozdílů mezi řemeslníky a hádá, že podruhů mezi nimi bylo asi více než těch, kdo měli vlastní dům.[3]) Také o poměru tovaryšů a mistrů soudí Winter, že původně nebylo příkrého sociálního rozdílu,[4]) později však — leč ještě ve 14. století — jakmile začalo se cechovnictví vyvíjeti a mistrům rostla práva a stávali se uzavřeným stavem, vzešlo i tovaryšům vědomí sociálního rozdílu, a patrna jest snaha mistrů tovaryše držeti v područí sociálním.[5]) I soudí Winter, že již ve 14. stol. vyvíjela se sociální protiva mezi oběma stavy, byť nebyla ještě tak hluboká a prudká jako ve stoletích potom.[6]) O tom, co jest považovati za příčinu této protivy, Winter nechce rozhodovati, poukazuje k možnostem dvěma: „buď že opravdu byly zatím (tovaryšské věci) nejslabší stránkou zánovních cechů tehdejších anebo že tovaryši, živel stále z ciziny přicházející, odtudž vždy s sebou přinášeli popudy k zlepšení svého postavení.“ [7]) Winter srovnal sice na jiném místě cechovní organisace naše s francouzskými, tu však pomýšlí hlavně na vlivy německé. Věnoval tudíž stručnou zmínku cechovním bouřím v Německu, pak hnutí cechů na Moravě a stopuje, jaké ohlasy bouře ty měly v Čechách.[8]) Partie tyto dotýkají se bezprostředně našeho thematu a bude o nich ještě jednou (v V. části těchto studií) pojednáno, netřeba tudíž zmiňovati se o jednotlivostech.

O pracích Jar. *Čelakovského* zmínil jsem se již výše a přiznal, že jim vděčím mnoho podnětů. To proto, že Čelakovský přejal a rozvedl myšlenku o zápase patricijského a řemeslného živlu; zápas ten jest Čelakovskému červenou nití, jež vine se jeho vypravováním, ať líčí vývoj městského zřízení pražského či měst moravských. O Praze na konci vlády Janovy praví: „není pochybnosti, že celé tehdejší zřízení obecní a soudní města Pražského nadržovalo ve všem zámožným měšťanům, větším dílem Němcům, na úkor obyvatelstva chud-

---

[1]) Tamže str. 224.
[2]) Tamže str. 224.
[3]) Tamže str. 242.
[4]) Tamže str. 225.
[5]) Tamže str. 225.
[6]) Tamže str. 228.
[7]) Tamže str. 228.
[8]) Tamže str. 201—204.

šího, namnoze českého."[1]) V městech moravských shledal poměry podobné; „rady i stolice kmetcí obsazují se z řad starousedlého měšťanstva, které stále více odděluje se od ostatního obyvatelstva." Čelakovský vykládá tu i, proč patriciát vládne: stále rostoucí moc obcí městských, vzmáhající se rozsáhlost obecní správy a pokračující bohatnutí měšťanů, kteří drželi větší domy a těžili z monopolů měšťanům přiznaných, jakož i nutnost zaměstnati na soudech městských živly vzdělanější, vedly podle jeho názoru nezbytně k vytvoření se přednější třídy společenské, která opanovala vládu v městech.[2]) Jinde připomíná Čelakovský, že patricijské živly dovedly chytře používati častých sporův a nepořádků v zemi, jakož i obvyklých peněžitých nesnází panovníkův a jich úředníků k zabezpečení své „oligarchie a šíření své ‚svobody', jež byla často nesvobodou ostatního obyvatelstva městského."[3]) Větu o svobodě městské, jež jest „svobodou jen několika patricijských rodin měšťanských, většinou německých," nalezneme též o předhusitské Praze.[4]) Proti této nadvládě patriciátu bouří se opětovně řemeslný živel a to zejména ve městech moravských, příčinou odporu jest podle Čelakovského zejména to, že rady městské samy dosazují cechmistry; „všechna tato lidová hnutí, jež měla časem povahu netoliko sociální, nýbrž i národní, se potlačují a mají obyčejně za následek utužení regimentu patricijského a zákazy cechů jakožto korporací s volenými náčelníky."[5])

Zápas mezi živlem patricijským a řemeslnictvem podle Čelakovského neustává, ukazatelem mocenských poměrů jest mu složení rady, t. j. kolik řemeslníků kdy v radě zasedalo.[6]) Není tu místa uváděti jednotlivá tvrzení ze studií Čelakovského, k mnohým z nich se vrátíme. A jako o správnosti celkového názoru Čelakovského nepochybuji, tak některé jednotlivosti pokouším se kriticky zhodnotiti. Ke konci připomínám, že Čelakovský o zápase patriciátu a řemesel pojednal hlavně s hlediska ústavního vývoje měst, kdežto tato práce obírá se hlavně hospodářskou stránkou těchto sporů.

J. Šusty „Dvě knihy českých dějin", jež přinesly tolik nového a pronikavého poznání pro období let 1300—1320, dotýkají se také poměrů městských. Šustovi neušlo, že v měst-

[1]) „O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských", Sborník příspěvků k děj. hl. m. Prahy, dílu I. seš. 2., str. 143.

[2]) „O středověkém radním zřízení v král. městech moravských", Č. M. M. XXIX. (1905), zvl. otisku str. 34.

[3]) Tamže str. 35.

[4]) O vývoji str. 177.

[5]) O středověkém rad. zříz. str. 36.

[6]) Tak již v článku „O obnovování rad v král. městech v Čechách" r. 1879 v ČČM LIII., také v poslední práci o radním zřízení v Praze.

ském obyvatelstvu lze rozeznati dvojí vrstvu; nespokojuje se konstatováním tohoto sociálního rozrůznění, nýbrž snaží se je i vysvětliti. Šusta odvozuje je z dvojího živlu v proudu kolonisačním, z rozdílu nikoli *jen* hospodářského, nýbrž spíše — mohli bychom říci — mentálního. „Jedna (vrstva), tvořící hlavní počet příchozích, nemá ovšem jiné touhy než usaditi se v nové vlasti na bezpečném smluvním právě a zde vzdělávati lán půdy nebo rozvíjet vedle toho rozšafně práci řemeslnou — — zabezpečení skromného živobytí, poctivá „Nahrung", jak znělo německé heslo, jest jí cílem a proto se lid ten vžívá klidně v rámec poddanského poměru k vrchnosti a jen zvenáhla nabývá ve větších městech výraznějšího sebevědomí stavovského zvolna se tvořícími bratrstvy cechovními — —. Od lidu toho se však lišila podstatně skupina méně uklidněných příchozích, které nepřivedl do země cíl tak skromný, nýbrž palčivější touha po rychlém zbohatnutí a skutečné moci".[1]) Tato menšina stává se podkladem ctižádostivého patriciátu, jehož poměry i ráz Šusta dále ještě objasňuje. Zmiňuje se o aktivitě obchodní, jež kupce pražské zavádí do hlavních středisk tehdejšího obchodu Flander a Benátek, o ziscích úvěrových, o najímání statků, o výtěžcích patricijských lokátorů,[2]) nade vše klade však zisky z hornictví a mincovnictví.[3]) Šusta odmítá teorii Sombartovu, že většina velikých jmění měšťanských vznikla hromaděním pozemkové renty v městech, naopak tvrdí, že české poměry teorii onu vyvracejí a dokazují, že jmění obchodně a spekulačně nabyté se tu mění v rentu pozemkovou.

Rozdíl obojí vrstvy městského obyvatelstva jest podle Šusty podstatný, ale patriciát nebyl proto ještě uzavřen, nýbrž „jistě znova a znova se doplňoval zvlášť nadanými a šťastnými jednotlivci z kruhu nižšího měšťanstva." Šusta vylučuje, že by patriciát byl u nás „tvořívál společenstva rodová, vůči ostatnímu měšťanstvu tak se uzavírající jako t. zv. „Geschlechter" některých měst v říši. — — Hranice mezi městským velmožem a prostšími „cives" nebyla u nás tedy asi nikdy pevně stanovena, ale skutečnost její uznávaly přesto v lecčems i řády právní".[4]) S tím souvisí, co Šusta jinde vytkl, mluvě „o nedostatečné ustrojenosti městské správy pražské", že „znamenitou moc jednotlivých rodů měšťanských nepodpírala dosti síla obce jakožto celku".[5])

---

[1]) I. (r. 1917) str. 54/55.
[2]) Tamže str. 58.
[3]) Tamže str. 57.
[4]) Tamže I. str. 59.
[5]) Tamže II. (r. 1919) str. 28.

Přehled posavadní literatury, jenž výše byl podán, jest zároveň zdůvodněním této práce. Jejím účelem jest kriticky zhodnotiti vše, co o složení našich měst ve 14. století bylo pověděno, a pak především to doplniti. — Pro prvou polovinu století odkázáni jsme na prameny listinné, nemnoho zápisů v městských knihách a několik zpráv letopisných. Těchto zejména jest velice málo, celkem jen něco dat o předních rodech pražských a kutnohorských a hospodářském podkladu jich moci, jež zaznamenal kronikář zbraslavský. Dnešní historik uvědomuje si tu bolestně, že žádná z našich kronik té doby nevyšla z prostředí měšťanského a že řada měšťanských letopisců počíná u nás teprve Vavřincem z Březové, v době velikého převratu. Tak všech dat pramenných jest vskutku nemnoho a jen ojedinělé z nich ušly pozornosti historiků, výše jmenovaných. Budu tu nucen opakovati některé věci již známé, jinde pokouším se o odlišný výklad jednotlivých zpráv, čímž i celkový obraz jest pak podstatně pozměněn. — Pro dobu vlády Karlovy, tím více pak pro konec století, jsou městské knihy, zejména berní, pramenem tak vydatným, že o hospodářské a sociální struktuře některých měst možno podati obraz takořka úplný. Možno ukázati, jaký byl číselný poměr jednotlivých živností ve městě a do jaké míry tomuto poměru odpovídalo rozvrstvení majetkové. Stav, jejž tak poznáváme ke konci století, dovolí též pronésti některé dohady o desítiletích předcházejících. Konečně porovnáním výsledků s obdobnými pracemi o městech cizích vysvitne význam získaných čísel v pravém světle.

Bylo opětovně vysloveno domnění, že nepodnikají revoluci vrstvy nejvíce utlačované, nýbrž lidé, kteří nejsou po př. na nejnižším stupni společenského ústrojí, kteří však inferioritu svého postavení pociťují nejtíže. Nadepsal-li jsem statě tyto titulem *„sociální krise“*, chtěl jsem tím říci, že rozdělení majetkové, rozdělení práv a povinností ve městech 14. století nebylo rovnoměrné, nebylo spravedlivé nejen podle nějakého subjektivního hodnocení moderního historika, nýbrž především ve smyslu cítění doby samé. Pojetím doby blížím se tak nejvíce Čelakovskému. Čelakovský též, pak Winter a Šusta ukázali cestu, jak dospěti k porozumění snah nižšího lidu městského, prvý tím, že upozornil na bouře v Norimberce r. 1348, Winter výkladem třebaže stručným, o cechovních zápasech v Německu, Šusta duchaplným přirovnáním mezi Prahou a Florencií. Jest to tedy jen krok dále, pokouším-li se tu shrnouti hlavní data o sociálních zápasech měst ve 14. stol. vůbec, snažím-li se zjistiti jich společné základní rysy, pak do jaké míry možno rysy ty a vlivy sociálních krisí měst-

ských nalézti u nás. Ohlasy ty třeba stopovati dvojím směrem: dlužno se tázati, zda a jak cechovní bouře německých měst působily na řemeslný lid v Čechách a zejména ve městech moravských, vedle toho třeba přihlédnouti k stanovisku panovníkovu.

II.

Sociální zápasy měst čtrnáctého věku.

„Čtrnácté století jest větší tím, oč se pokoušelo, než tím, čeho dosáhlo; jako století devatenácté, jemuž se po tolikeré stránce podobá, jest především dobou přechodu. Mezi společností, jež zaniká, a společností, jejíž zora teprve vychází, jest místo pro vznešené sny. Čtrnácté století uvádí v pochybnost veškeré principy, bez váhání pouští se do nejtěžších problémů. Pokusilo se přetvořiti svět, chtělo dáti do rukou národů dědictví uprázdněné pádem feudalismu, tušilo ideály bratrství a demokracie, vzalo si za úkol osvoboditi řemeslníka a proměniti jej v plnoprávného měšťana, hledalo svobodu i na poli náboženském, neboť reforma politická a sociální má nutně v zápětí reformu náboženskou.“ [1])

Takto charakterisoval čtrnáctý věk belgický historik bezmála před půl stoletím. Zdůraznil ony rysy, jež právě v dějinách jeho vlasti vystupují nejvýrazněji. Jsou to tytéž rysy, které byly *Macchiavellimu* podnětem, že dospěv v dějinách Florencie do poloviny 14. století, neváhal zápasy tu líčené přirovnati k zápasu patriciů a plebejů ve starověkém Římě. Rysy ty, arci v jiné podobě, objevují se i jinde. *Schmoller* upozornil důrazně na podivuhodný zjev, že Štrasburk od r. 1300 po sto let jest zmítán revolučními pokusy; r. 1332 vítězí cechy, leč město dochází klidu teprve r. 1419, kdy s určitými novými formami veřejného života a sociálního zřízení nastal stav, který se pak po 350 let udržel celkem beze změny. [2]) To, co bylo řečeno o Štrasburku, možno konstatovati i u jiných měst v říši, sociální zápasy ve Florencii mají obdoby i v jiných městech italských, události ve Flandřích docházejí ohlasu i ve Francii a Anglii. Přes veškeré rozdíly poměrů hospodářských a politických, vývoje právního a ústavního, jsou zjevy, které jsou společné vývoji měst ve všech jmenovaných zemích. [3]) Již touto obecností jsou zápasy ve městech 14. století lákavým problemem historickým a bylo-li snahou některých historiků vytknouti ony ideje, jež jsou jakousi anticipací myšlenkového

---

[1]) L. Vanderkindere „Le Siècle des Artevelde“ (1879) str. 5.

[2]) „Istorie fiorentine“ III. kn. kap. 1. (Zirardiniho vydání spisů Macchiavelliových z r. 1851, str. 66, 67) G. Schmoller „Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Verwaltung im XV. Jhdt.“ (1875) str. 4.

[3]) Opětně upozornil na to W. Sombart „Der moderne Kapitalismus“, I., zejm. str. 643.

vývoje staletí následujících, podjali se jiní úkolu obtížnějšího, vyložiti vznik těchto sociálních hnutí, jich souvislost s vývojem předcházejícím.[1])

Není to vskutku snadné. Zvykli jsme představovati si středověké město jako obec spokojených řemeslníků. Není nákladných strojů a usuzujeme tudíž, že nebylo ani proletariátu. Není velkovýroby; přirozené poměry hospodářské i předpisy cechovní udržují výrobu v úzkých mezích. Cech pečuje o to, aby všichni mistři měli stejné možnosti výrobní i prodejní, aby druh druhu neskupoval suroviny, nepřeplácel tovaryšů, neodluzoval kupců. Cech určuje, kolik tovaryšů smí mistr zaměstnati, počet tovaryšů jest tak omezován a možno předpokládati, že nepřevyšoval podstatně počtu mistrů. Usuzujeme tudíž, že každý tovaryš mohl doufati, že se stane mistrem a že mezi mistry nebylo velkých majetkových rozdílů. Není velkoprůmyslu a není ani velkoobchodu v nynějším významu slova. Možno dokonce tvrditi, že nebylo vůbec zvláštního stavu velkoobchodníků, neboť jen drobný obchod jest omezován — jest výsadou kramářů, resp. kraječů suken a pod., — kdežto nikomu není bráněno dovážeti z ciziny a vyvážeti. Nebylo tedy podmínek pro vznik velkých kapitálů a nad to brzdí rozvoj kapitalismu předpisy církevní. Ve třináctém století obnovuje církev zákaz půjčovati na úrok, zákaz ten vykládán jest co nejšíře, církev snaží se regulovati veškeren hospodářský život. „Iustum pretium“ jest jí heslem, každému má se dostati spravedlivé odměny. Ba čteme i u moderního historika, že středověký člověk neznal touhy po kapitálu, že jeho touha jde jen po ukojení potřeb (Bedarfsdeckung). Představujeme-li si takto hospodářské poměry středověkého města, představujeme-li si, že vše to bylo uskutečněno, uskutečněno již ve století třináctém, že upřímná byla snaha (o níž se tolikrát mluví v pramenech 14. století), aby chudým i bohatým dálo se po právu, usoudíme, že v poměrech těch nemohly vznikati veliké rozdíly majetkové. A nebylo-li jich, byla-li středověká města vskutku vyrovnanými sociálními útvary, odkud byla by pak mohla vzejíti příčina k zápasům sociálním? [2])

A přece zápasy ty, zejména ve 14. století, jsou vskutku doloženy a mohou býti proto podnětem k tomu, abychom pře-

---

[1]) Srovnej A. Doren „Studien aus d. Florentiner Wirtschaftsgeschichte“, (1901) I., str. 396—398.

[2]) Otázku tuto — arci jinak formulovánu a s jiným závěrem — položil si Sombart l. c. Vedle knihy jeho viz z bohaté literatury zejména F. Schneider „Das kirchliche Zinsverbot und die kuriale Praxis im 13. Jhdt.“, Festgabe H. Finke (1904) a G. v. Below „Probleme der Wirtschaftsgeschichte“ (1920).

zkoumali, co o sociální struktuře středověkého města bývá tvrzeno. Ukáže se, že obvyklá představa o majetkové rovnosti neodpovídá poměrům 14. století, stejně jako celkový stav hospodářství městského vykazuje obraz poněkud jiný. Jest to jasné, přihlédneme-li především k poměrům západoevropským.

Stačí vzpomenouti rozkvětu trhů šampaňských ve století třináctém. Šestkráte do roka setkávají se tu kupci nejpokročilejších zemí evropských: Vlámové, Francouzi, kupci jihoněmečtí i z Porýní, Vlaši a jiní. Přinášejí na trh nejen suroviny, nýbrž i výrobky rukodělné, sukna a čalouny z Pikardie a Flander, plátna francouzská a německá, bavlněné látky z Orientu, hedvábné z Janova, Lombardie a Benátek. Výrobky ty zhotoveny jsou ovšem řemeslně, ale nejsou vyrobeny pro domácí spotřebu, namnoze není surovina ani domácího původu. Řemeslník, jenž látky ony tká — ve 13. stol. jde hlavně o výrobky textilní — neopatřuje si suroviny přímo, kupuje ji od kupce a kupci prodává svůj výrobek. Nezná namnoze ani původu suroviny ani její skutečné ceny, nedovede odhadnouti ceny svého výrobku, jest závislý na kupci, z jeho práce bohatne hlavně kupec. Jest to zjev, který pak opět a opět možno konstatovati.[1]) Kupci uvádějí řemeslníky pro ně pracující v hospodářskou závislost, ale hospodářská závislost má ve středověku i důsledky právní a politické.

Již ve 12. století dochází k bouřím ve městech francouzských; jsou to zápasy mezi měšťanstvem a vrchností, měšťané usilují o svobody městské a nositelkou těchto snah jest nejbohatší část obyvatelstva, kupci. Někde povstání jest organisováno přímo gildou nebo bratrstvem kupeckým. Není zpráv, že by drobný lid se bouří těch význačněji byl súčastnil. Naproti tomu r. 1233 bouří se lid v Beauvais v severní Francii proti panující třídě kupecké, lid se pozdvihl, některé pobil, jiné poranil. Aby zabránil dalším nepokojům, poslal král do města nového mairea, ale lid ho nepřijal, bouří se dále, až král rozhodl se zkrotiti odboj vojensky, obsadil město, pobořil domy hlavních vinníků a prý na 1500 odbojníků odvedl sebou.[2]) R. 1286 zastavili práci dělníci soukeničtí v Provins, hlavním

---

[1]) Tak A. Giry et A. Réville „Le commerce et l'industrie au moyen âge" v Lavisse-Rambaudově „Histoire générale", II. díl, str. 484. „Le véritable dispensateur du travail, l'entrepreneur, c'était le négociant ou comme on disait le marchand, il n'ouvrait pas de ses mains, mais il fréquentait les marchés, les foires..." Že opatřování cizí suroviny a vývoz výrobků má v zápětí proměnu řemesla v domácí průmysl, viz J. Striedera „Zur Genesis d. mod. Kapitalismus" (1904) str. 226.

[2]) Giry-Réville l. c. str. 430 násl., 467 násl.

středisku trhů šampaňských, a zabili mairea.[1]) — Rozdíl mezi zápasy století dvanáctého, kdy král potlačuje emancipační snahy vládnoucí třídy kupecké, a událostmi století třináctého, při nichž král touž vrstvu béře v ochranu proti lidu, ukazuje výrazně proměnu, jak hospodářskou tak sociální, která během sta let nastala v hlavních sídlech francouzského obchodu.

Koncem třináctého století jsou však šampaňské trhy již v úpadku, nejdůležitějšími středisky mezinárodního obchodu stala se města italská a flanderská, jsou zároveň i středisky výroby průmyslové a ve čtrnáctém století i jevišti zápasů sociálních. Nejprve o Florencii.

1. Zápasy ve Florencii.

(Cechovní zřízení, sociální struktura florentského soukenictví. — Povstání Ciompi, požadavky povstalců, konečný neúspěch. — Poměry v Sieně, v Římě, v Benátkách.)

Není pestřejšího obrazu než skýtají proměny městského zřízení Florencie od poloviny století třináctého. Jsou známa ironická slova, jimiž Dante apostrofuje nestálost zákonů své otčiny: „že nevíš v polovici listopadu, co v říjnu stkala's v rozmaru hravém.“ Ale pestrý obraz ten stane se i obrazem poutavým, přihlédneme-li k tomu, jak v pestrém vývoji ústavy florentské jeví se proměny politické moci hospodářských tříd.[2]) V polovině třináctého století zápasí o vládu nad městem šlechtické skupiny Guelfů a Ghibellinů. Vedle této vrstvy, jejíž moc koření v majetku pozemkovém, počíná se teprve uplatňovati vlastní měšťanstvo (popolo), jemuž rozbroje mezi šlechtou usnadňují vzestup k politické moci. Ale ani měšťanstvo není jednotné v politických zápasech druhé poloviny třináctého století; zdá se, že sympatie chudšího obyvatelstva řemeslníků byly na straně Ghibellinů, zatím co kupci, vrstva bohatší, popolo grasso, popolani v užším slova smyslu, přiklonili se trvale na stranu Guelfů. Snad již tu projevuje se antagonie mezi řemeslným lidem a kupeckou plutokracií města, jež pak ve 14. století dává směr vnitřním dějinám Florencie. Spojenectví popolanů s Guelfy má kořeny hlubší. Touž dobou navazuje komora papežská trvalé styky s bankéři florentskými a hospodářské zájmy nejbohatších rodin florentských jsou tak úzce spiaty s úspěchy politiky papežské. R. 1266 byli Ghibel-

---

[1]) E. Levasseur „Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France avant 1789“ str. 426.

[2]) K. Schalk „Soziale Momente in der Verfassungsgeschichte der florentinischen Republik“, MJÖG VI. Ergbd. (1901) str. 293 násl.

lini vypuzeni z Florencie, ale i moc Guelfů jest podlomena. Vláda nad městem přechází do rukou lidu. „Ordinamenta justitiae" z r. 1293 vylučují z úřadů městských každého, kdo trvale neprovozuje měšťanského zaměstnání a má hodnost rytířskou. V ideové souvislosti s pádem vlády šlechtické jest zákon z r. 1289, jímž v teritoriu florentském zakázáno prodávati nevolníky, a zákaz odůvodněn přirozeným právem každého člověka na sebeurčení. V tom smyslu jeví se tedy ve vývoji ústavy florentské úspěch demokracie, třeba vláda „lidu" florentského není lidovládou v moderním slova smyslu.[1])

Ústava florentská založena jest na principu cechovním. Obyvatelstvo rozděleno podle zaměstnání na cechy, na něž přenesena veškerá politická práva i politická moc, takže kdo není zapsán v cechu, — ustanovení namířeno proti šlechtě — jest vyloučen z účasti na správě města. Cechů jest jedenadvacet, ale rozhodující moc vykonává zprvu prvých sedm — arti maggiori, — živnosti, v nichž jsou nejbohatší obyvatelé města: arte della Lana a arte di Calimala, v nichž soustředěn obchod a průmysl soukenický, (3.) výrobci látek hedvábných a kraječi suken, (4.) kožišníci, (5.) bankéři, (6.) soudcové a notáři, (7.) lékaři a lékárníci. Vláda šlechty, jež se opírala o majetek pozemkový, jest tak koncem 13. stol. vystřídána panstvím bohatství měšťanského, převahou kupeckého. Sociální zápasy 14. století jsou pak velice složité, jednak pokouší se šlechta získati znovu části ztracené moci, jednak zápasí arti minori o zvýšení své politické moci, posléze — a to nás zde zajímá především — usiluje o politický vzestup drobný lid (popolo minuto), jenž ústavou jest z politických práv vyloučen.

Vedle jmenovaných sedmi cechů větších jest čtrnáct cechů menších, v něž organisováno vlastní obyvatelstvo řemeslné.[2]) Řemeslných zaměstnání jest ovšem daleko více, již tu třeba si uvědomiti zásadní rozdíl mezi cechem, jenž jest pojmem politickým, a řemeslem, jež jest pojmem hospodářským. Aby ústava nebyla příliš komplikována, snad i proto, aby přílišným počtem „menších" cechů nevzrostla příliš váha chudších

---

[1]) Schalk l. c., R. Davidsohn „Geschichte von Florenz" IV./1. (1922) str. 55 násl., 82, 85, Doren Studien II. („Das Florentiner Zunftwesen vom 14. bis 16. Jhdt.", 1908) str. 11 násl.

[2]) Počet „arti minori" není ustálen; ordinamenta justitiae čítají k „větším" ještě dalších pět cechů: řezníky, kováře, ševce, vetešníky (rigattieri) a řemesla stavební (maestri di pietra e legname). Arti minori jsou výčepníci vína (vinattieri), krčmáři, kramáři (venditori di sale, olio e caccio), jircháři (galigai grossi), brníři (corazzai), zámečníci a železníci (chiavaioli e ferraioli vecchi e nuovi), řemenáři a pod. (correggiai, tavolacciai e scudai), truhláři (legnaioli grossi) a pekaři a prodavači chleba. Doren Studien II. str. 48 násl., Davidsohn l. c. str. 63 násl.

vrstev, spojeno několik příbuzných řemesel v jeden cech. V cechu není rovnoprávnosti. Stejně jako cech pečuje především o hospodářský prospěch mistrů, tak i politicky plnoprávným členem cechu jest pouze mistr; tovaryši a učedníci jsou sice údy cechu, ale jen „membra supposita", podléhají sice statutům cechovním, úřadům a soudu jeho, nemají však podílu na správě cechu a volbě cechovních úředníků. Nejen to, kde v jediný cech spojeno řemesel několik, připadl některému řemeslu úděl pouhých „údů poddaných". Uplatňuje se tu zřetel hospodářský. Jsou to živnosti, které hotoví polotovary, které výrobků svých neprodávají spotřebiteli, nýbrž pracují pro řemeslníky řemesla jiného a bývají k nim v poměru námezdném. V cechu bankéřů jsou to řemeslníci, kteří tavili a letovali drahé kovy (smeratores, affinatores), v cechu truhlářů řemeslníci, kteří plavili dříví a je pilovali (secatores, carratotores lignaminis), pořádku pláteníků, který jest částí cechu vetešníků, jsou poddáni barvíři, pradlí a krejčí, kteří pro ně pracovali, cechu brníři řemeslníci, kteří zbraně brousili a hladili.[1]) Nejvíce „poddaných údů" má cech soukenický.[2]) Jest to důsledkem nejen toho, že jest to z živností florentských daleko nejpočetnější, nýbrž souvisí to především se zvláštním rázem tohoto průmyslu a jeho historickým vznikem.

Soukenictví florentské jest dokladem obecného poznatku, že východiskem středověkého průmyslu jest obchod. Ve 12. století prodávají kupci florentští jako jiní kupci italští na trzích šampaňských orientální zboží a kupují tu sukna severofrancouzská a flanderská. Počátkem 13. století podařilo se řemeslníkům florentským nalézti způsob, kterak nedokonalým ještě suknům těm dodati barvu a lesk, jež umožnily jim soutěž s výrobky orientálními. Kupci (cech Calimala) dovážejí pak sukna, dávají je ve Florencii přebarviti a vyvážejí je pak dále do orientu. Posléze dovážejí místo polotovarů vlnu anglickou nebo z poloostrova Pyrenejského a ve Florencii jest vlna zpracována. V druhé polovině 13. stol. rychle rozvíjí se soukenictví florentské. Florencie stává se jedním z největších středisek soukenictví tehdejšího světa. S rozmachem průmyslu mění se sociální ráz řemesla. Do poloviny 13. stol. náleží cech soukenický mezi korporace řemeslné, měli tedy v něm patrně

[1]) Doren Studien II., str. 220 násl. Nejsou to tovaryši v řemesle hlavním, nýbrž i v těchto řemeslech, pokud pracují ve vlastní dílně, rozeznávají se mistři, tovaryši a učedníci. Patrno to zejména u barvířů v cechu della Lana.

[2]) Macchiavelli k r. 1378: „di tutte le arti, che aveva ed ha più di questi sottoposti, era ed è quella della lana; la quale, per essere potentissima e la prima per autorità di tutte, con la industria sua la maggior parte della plebe e popolo minuto pasceva e pasce;" l. c. str. 77.

převahu skuteční řemeslníci, koncem 13. století jest však plnoprávným členem cechu „arte di Lana“ jen podnikatel „mercator artis lanae“, „lanaiolo publico“, který má vlastní dílnu, platí určitou daň, ale prací rukou svých se výroby neúčastní.[1]) Jest to důsledek dělby práce, jež jest podmínkou technické dokonalosti výrobků. Sociální organisace „řemesla“ odpovídá jeho organisaci technické. Bohaté prameny současné a podrobné studie Dorenovy dovolují nám obé podrobně sledovati. Dovídáme se, že vlnu do Florencie dovezenou zřízenec cechu „tarator“ nejprve váží, pak jiný zřízenec cechu „scegliatore“ ji třídí, vypraná vlna přichází do dílny soukeníka, jenž ji zakoupil. Tu ji „divettatore“ čistí, „pettinatore“ češe, „appennechino“ česanou vlnu navíjí, kdežto „scardassieri“, nejčetnější z řemeslníků v soukenictví zaměstnaných, výčesek mykají. Na to „lanini“ vlnu skládají do balíků určité velikosti a roznášejí ji po vesnicích přádlím. Předení jest provozováno po domácku, většinou jest vedlejším zaměstnáním vesnických žen. Příze jest pak donesena zpět do dílny, tu ji „orditore“ postříhá, načež jest odevzdána tkalci ke tkaní. Utkané sukno přichází opět do dílny, tu je čištěno, pak jest odneseno do valchy, na to „cimatore“ je postříhá, jest sušeno v rámech, „cordatore“ a „purgatore“ je upravují a „rimendatore“ je prohlíží a opravuje menší chyby. Než z vlny jest zhotoveno sukno, třeba dvacatera až třicatera dílčích úkonů a z velikého počtu obyvatelstva, jež se živí soukenictvím, jest jen málo těch, kdo vykonávají více než jeden z těchto úkonů.[2])

Při tom všichni jmenovaní řemeslníci jsou v moderním slova smyslu proletáři. Surovina, již zpracovávají, není jejich majetkem a nenáležejí jim většinou ani pracovní nástroje. „Lanaiolo“ propůjčuje je nejen dělnictvu dílenskému, nýbrž i tkadlec najímá zpravidla stav od něho. Tkalci stejně jako řemeslníkům ostatním diktuje lanaiolo skrovnou mzdu, neboť ani tkadlec nepracuje pro konsumenta, není mu ani dovoleno přijímati zakázky od jiného než od podnikatele oprávněného.[3]) Ve stejné závislosti snaží se lanaioli udržeti i přádlí, leč jest to obtížnější, neboť jsou rozptýleny po venkově a předení jest jim jen vedlejším zaměstnáním. Ale charakteristický detail: Poněvadž není možné dozírati na jejich práci tak jako dozírali zřízenci podnikatelovi na dělnictvo dílenské, ustanoveno — a ustanovení to vyskytuje se ve všech zachovaných statutech

---

[1]) Doren, Studien I. str. 22 násl.

[2]) Doren, Studien I. str. 41 násl., 210 násl. Doren vytýká, oč složitější jest organisace středověkého průmyslu než průmyslu moderního, jak se opětovným přenášením suroviny plýtvalo prací i časem.

[3]) Tamže str. 258 násl.

cechovních — že konšelé cechu soukenického mají si každoročně opatřiti od biskupů ve Florencii a ve Fiesole listy ke všemu duchovenstvu venkovskému, jemuž by bylo uloženo připomenouti v kázáních vánočních, velikonočních, svatodušních a o Všech svatých, že každé přadeno smí býti namotáváno jen jedinou nití; přádlí, jež by se proti tomu provinila, měl farář po každé napomenouti, provinila-li by se po čtvrté a byla usvědčena, měla býti stižena církevní klatbou, jíž se však mohla zprostiti „opravdovou lítostí" a peněžitou pokutou. Na důkaz, že se tak vskutku dálo, cituje Doren z kázání fra. Giordana da Rivalta stesk na kupce, kteří dávají exkomunikovati chudé ženy, poněvadž nedělají dosti dobré příze.[1]) Tak i církev, jež teoreticky vzala si za úkol chrániti chudého proti bohatému, v praxi úkolu toho neplní, a není tak žádné moci, jež by bránila převaze podnikatelově. Teprve za panování Mediceů zasahuje do poměrů těch stát, počíná pečovati o to, aby tkalci a přádlí nebyli ve mzdě příliš zkracováni. V době největšího rozkvětu florentského soukenictví tomu tak není, politická moc jest v rukou cechů a poněvadž v cechu soukenickém rozhodují jen podnikatelé, mají i státní moc na své straně.[2]) Ještě výrazněji než v poměrech tkalců a přádlí jeví se to u řemeslníků, kteří jsou zaměstnáni v dílně podnikatelově. Pracují v poměrech velmi těžkých.

Doba pracovní jest dlouhá, v létě nastupují dělníci do práce při východu slunce, v zimě na znamení zvonu, který za tím účelem byl pověšen v každé ze čtyř čtvrtí cechovních. Pracovalo se ve všední dny alespoň do západu slunce, v sobotu (den výplaty) doba pracovní byla o třetinu kratší, začež však srážena třetina mzdy. Během dne smí dělník jen jednou opustiti dílnu, aby se naobědval, pouze v době stagnace dovoleny dvě přestávky a to mezi 7. a 9. a mezi 13. a 15. hodinou našeho času. Dělník placen jest podle počtu dní, jež pracoval; mzdy jsou nízké, kolísají rok od roku, měsíc od měsíce. Jsou vypláceny v drobné minci, jejíž hodnota stále klesá. Dělník nemůže využíti příznivé konjunktury, neboť nesmí samovolně změniti zaměstnavatele, jest vázán nejen smlouvou, nýbrž zpravidla i půjčkou, které mu v době tísně zaměstnavatel poskytl. Statut cechu z r. 1371 stanovuje, že dělník nesmí

[1]) Tamže str. 253 násl.

[2]) Tamže str. 248—286; Doren praví, že dělník stál proti „dreifach verschanzten Macht des Unternehmers, — — dem privatwirtschaftlich-ökonomischen Übergewicht, der öffentlich-rechtlichen, polizeilichen und gerichtlichen Gewalt in der Zunft, endlich der politischen Übermacht durch die Beherrschung der staatlichen Machtmittel, einer Übermacht, wie sie heute dem Unternehmertum auch nicht annähernd zu Gebote steht": Studien II. str. 227.

půjčky vrátiti hotově, nýbrž musí ji odpracovati. Tak zajišťuje si lanaiolo potřebný počet pracovních sil, aniž mu cech brání propustiti je v době krise. Krise jsou časté, jsou přirozené u průmyslu vývozního, jenž odkázán jest na odbyt celého takořka tehdejšího kulturního světa. Dělník jest pak zbaven i skrovného svého výdělku. Z cechovního katastru cituje Doren, že pettinatore vydělává denně 8 soldi di piccoli, což po srážce nedělí a svátků a třetiny sobotní činilo by 25—30 zlatých ročně, divettinus má 2—3 soldi denní mzdy, tedy asi 8 zlatých ročně. I to by bylo podle odhadu Dorenova stačilo na skrovné živobytí pro jednu osobu, ale jiný dělník téže kategorie udává, že mívá práci jen půl roku. — Ještě tíže než poměry hospodářské pociťuje dělnictvo textilní své postavení sociální. Jsou to „membra supposita" cechu; cechu, t. j. podnikatelům přísluší nad nimi policejní i soudní moc. Nutnost udržeti technickou dokonalost výrobků a vysoká cena suroviny vede k tomu, že i technické přestupky jsou krutě trestány. Do r. 1378 příslušelo oficiálu cechu i právo útrpné, a od soudu cechovního není odvolání. Vězením trestáni jsou dělníci, kteří se společně domáhají zvýšení mzdy.[1]) Tento drobný lid („popolo minuto"), hospodářsky utlačený a od bohatšího obyvatelstva opovržený — Villaniho „la più vil gente che fosse al mondo" — jest hlavním nositelem převratných snah a vrstvy vládnoucí jsou si toho vědomy.

Vedle této kategorie dělnictva účastní se revolučních pokusů hlavně barvíři, poměrně nejbohatší a nejméně závislí z řemeslníků v soukenictví zaměstnaných. Barvíř nebývá k soukeníku v poměru námezdném, neboť většina soukeníků nevyrábí tolik, aby mohla barvíře zaměstnati po celý rok. Dílna barvířská jest také většinou majetkem mistra-barvíře, zřídka účastní se na ní soukeník co společník nebo komanditář. Barvíř jest tedy také většinou jakýmsi „podnikatelem", na mistra připadá průměrně pět tovaryšů. Také sociální postavení barvířů liší se od ostatního dělnictva soukenického; barvíři nejsou „membra supposita", nýbrž „membra minora" cechu, jimž jsou přístupny i některé nižší úřady cechovní. Leč barvíři přes to nejsou spokojeni; nejsou členy plnoprávnými, ani oni nezasedají v soudu cechovním a trpí podobně jako řemesla ostatní krutými pokutami, jež soud tento ukládal na technické přestupky. A stanovisko cechu k nim patrno i z toho, že cech hájí proti nim zjevně prospěchu soukeníků, ustanovuje vždy maximální sazby, co mohou za barvení sukna požadovati.[2])

---

[1]) Tamže I. str. 219 násl., 465, Davidsohn l. c. str. 302.
[2]) Doren, Studien I. str. 294 násl.

Doren, jenž nejpodrobněji obíral se hospodářskými poměry Florencie ve 14. stol., neváhá tvrditi, že není období v dějinách světových, v němž by se přirozená převaha kapitálu nad rukodělnou prací byla jevila bezohledněji; revoluční pokusy dělnictva, jež vrcholí v povstání r. 1378, jsou důsledkem hospodářských a sociálních poměrů, důsledkem toho, že dělnictvu jest uzavřena cesta k hospodářskému a sociálnímu vzestupu, pokud se mu nepodaří dosíci politické moci neb alespoň rovnoprávnosti v cechu.

K prvému význačnému pokusu takovému daly podnět zmatky roku 1342. Francouzský dobrodruh Valter de Brienne, příbuzný neapolského krále a titulární vévoda athenský, jenž byl vyslán Florencii na pomoc ve válce proti Pise, pokusil se o trvalou tyranii, opíraje se o přízeň jednak šlechty, jednak vrstev nejnižších.[1]) V září 1342 jest mu lidem propůjčena doživotní signorie. Leč nemírné jeho nároky finanční, špatná vláda a ústupky, které učinil dělnému lidu, způsobily, že proti němu po roce spojili se šlechta, popoláni a řemeslníci, v kritickou chvíli jen dělníci jatečtí (beccai) a jiní z nejnižšího lidu („ed altri dell' infima plebe") pokusili se ho hájiti.[2]) Zisk z porážky vévodovy připadl zprvu šlechtě a nejbohatším, po měsíci (v září 1343) nový převrat zjednal převahu cechům řemeslným (arti minori). Od r. 1355, následkem majetkových přesunů, jež způsobila „černá smrt", nastává období reakce cechů kupeckých. Když r. 1378 vypukly spory mezi vládnoucí vrstvou měšťanskou a šlechtou, použili toho k povstání „sottoposti" cechů. Poněvadž mezi povstalci bylo nejvíce dělnictva soukenického, t. ř. *Ciompi*, nazvána podle nich revoluce r. 1378 „tumulto dei Ciompi". O ní třeba tu promluviti podrobněji.

Není tomu dávno, co *Sombart* opětně upozornil na obdoby v sociálních zápasech městského obyvatelstva ve 13. a 14. století a vyslovil domněnku, že obdob těch nelze vysvětliti jinak, než že zápasy ty měly všude stejnou příčinu. Podle teorie Sombartovy způsobeny byly rozdělením pozemkového majetku, tím, že půda městská byla soustředěna v rukou několika rodin — patriciů, šlechty — jež opírajíce se o bohatství po-

---

[1]) Macchiavelliho „plebe e popolo minuto" l. c. str. 59. — Vévoda přál obzvláště barvířům, dovolil jim utvořiti s příbuznými živnostmi samostatný (22.) cech; Doren, Studien l. str. 295 násl., téhož „Entwicklung und Organisation der Florentiner Zünfte im 13. und 14. Jahrhundert" (1897) str. 79 násl. Vlastnímu (dílenskému) dělnictvu soukenickému se cechů nedostalo, snad o ně ani nežádali, čteme však, že byli tenkráte „pány svých mezd", že je vévoda opatřil zbraněmi, dal jim jakousi vojenskou organisaci a prapor, o němž je pak zmínka při událostech r. 1378.

[2]) U Macchiavelliho l. c. str. 60 „Beccai" jsou patrně totožní s „écorcheurs", kteří vedou pařížské povstání r. 1413.

zemkové, snaží se ostatní obyvatelstvo — cechy — udržeti v závislosti.[1]) — O příčinách povstání r. 1378 i o cílech povstalců jsme zpraveni poměrně dobře a můžeme tak proti abstraktní konstrukci důmyslného historika postaviti plnost historické skutečnosti. Zachovala se petice povstalců, a z ní vidíme, co považovali za příčinu své bídy a jakým způsobem hodlali přeorganisovati městské hospodářství.

Požadavky jejich byly jednak politické, jednak hospodářského rázu. Povstalci žádají, aby z řemesel poddaných dosud cechu soukenickému zřízeny byly tři nové cechy, aby zrušen byl zvyk, že oficiál cechu toho (i cechů jiných) brán byl z ciziny; žádají pro sebe čtvrtiny, později dokonce třetiny úřadů městských a pro tyto konšely lidu požadují zvláštního domu tak, jako ve vlastním domě shromažďovala se mocná skupina šlechtická „parte Guelfa". Konečně žádají, aby dodržováno bylo ustanovení zákonů z r. 1293, že obyvatelé, neprovozující měšťanského zaměstnání, nemají býti voleni k úřadům. Petice dotýká se dále finančního hospodářství města; posud bylo zvykem, že město krylo potřeby své půjčkou (nucenou) a pak půjčka hražena z výnosu daní nepřímých. Ciompi r. 1378 chtějí, aby potřeby města byly opatřovány daní přímou, odstupňovanou podle majetku; z půjček dříve učiněných nemá město platit úroků a do dvanácti let mají být dluhy města umořeny. Po dva roky neměl býti nikdo pro dluhy uvězněn. Po šest měsíců nemají býti vybírány dávky z obilí a mouky, cena soli budiž snížena na polovinu, každému obyvateli z nižších vrstev budiž přiděleno po měřici obilí. Podnikatelům budiž uloženo otevříti dílny a vyráběti měsíčně 2000 kusů sukna, mzdy buďtež asi o polovinu zvýšeny a cena zlatého v poměru k drobné minci snížena.[2])

Význam většiny požadavků těch jest jasný, vzpomeneme-li toho, co bylo výše řečeno o poměrech textilních řemesel. Realisována byla z nich arci jen část nejmenší. Utvořeny tři nové cechy, z nich v 22. sdruženi barvíři a řemesla příbuzná, v cechu 24. spojeny nejnižší kategorie soukenických řemesel: scardassieri, pettinatori, vergheggiatori, battilani a divettini čili Ciompi. Cech 22. byl vlastně jen obnoven; po prvé zřízen byl za krátké vlády vévody athenského r. 1342, pak opět zrušen. Jeho obnovení bylo z nejvýznačnějších výsledků povstání r. 1378 a revoluční vznik jeho projevoval se i jeho sociální organisací. Mistři a tovaryši jsou v něm postaveni na roveň, i tovaryši mohou býti voleni za konšely cechovní a následkem toho bylo,

---

[1]) l. c.

[2]) Doren, Studien I. str. 241 násl., Entwicklung str. 83. Poněkud jinak Schalk l. c. str. 311 násl.

že převahu v cechu mají mladí čili, jak se to jeví současníku, že v něm mistři byli terorisováni učedníky.[1]) Jinak jest však hospodářská politika cechu tohoto obdobna tradicím cechu soukenického, jen tendence se změnila: vydával-li posud cech soukenický maximální sazby na práce barvířské, ustanovil cech 22. na práce ty tarif minimální, brání cechu soukenickému v prodeji barviv a snaží se o to, aby majitel barvírny, jenž by nebyl zároveň řemeslníkem, byl do cechu barvířského zařazen co „membrum suppositum". Toho sice dosaženo nebylo, leč již to, že arte della Lana musí s novým cechem jednati jako s činitelem rovnoprávným, bylo pro řemesla v něm sdružená velikým ziskem, a to platí nepochybně i o cechu 23., v němž sdruženi postřihači a jiná řemesla zaměstnaná konečnou úpravou sukna.[2]) Naproti tomu dělnictvo, z něhož utvořen cech 24., vlastní Ciompi, nejsou spokojeni s tím, čeho se domohli. Když v srpnu vláda jimi dosazená počala zápasiti s obtížemi finančními a projevila neobratnost v zahraniční politice, když se ukázalo, že slibů, jež byly lidu dány, ve příčině požadavků ostatních nelze splniti, vzbouřil se 24. cech znovu. Objevily se utopické a chiliastické ideje, touha po tyrannii. Proti prvotnímu vůdci Michelovi di Lando staví si Ciompi v čelo jakéhosi šlechtického dobrodruha. Nová revoluce byla poražena spojenými silami vrstev vyšších, k nimž se přidaly i 22. a 23. cech. Ve dvoudenní pouliční bitvě Ciompi potřeni a z veliké části vyobcováni z města. Síla povstalců byla tím zlomena, cech 24. zrušen a Ciompi vráceni opět v poddanství cechu soukenického. Reakce se tím nespokojila. Cechy 22. a 23. unikly takovému osudu zprvu tím, že v rozhodující chvíli přidaly se na stranu tříd vyšších, teprve po čtyřech letech zmohutněla reakce tak, že i tyto nové cechy zrušeny a bývalí poddaní vráceni cechu soukenickému. Navráceným dostalo se sice jakýchsi ústupků: vyhrazena jim čtvrtina úřadů cechovních a povoleno, že zřízenec, učedník soukenický nebo řemeslník v dílně soukeníkově po 5 let zaměstnaný má právo žádati, aby, slože $11^1/_2$ liber, připuštěn byl „tamquam lanifex et artifex". V praxi arci právě tento ústupek neměl významu, neboť neměnila se jím organisace řemesla. Textilní dělník neměl při nízké mzdě možnosti ušetřiti kapitál potřebný k tomu, aby sám se mohl státi soukenickým nákladníkem. Když pak r. 1393 odhaleno bylo spiknutí, jež chtělo obnoviti cech Ciompi, bylo to vítanou záminkou k tomu, aby i ústupek, barvířům při návratu do cechu učiněný, byl odvolán. Počátkem 15. století

---

[1]) Doren, Entwicklung str. 86, Studien I. str. 295—305.
[2]) Doren, Entwicklung str. 85.

nebylo již pochybnosti o rozhodujícím vítězství soukeníků-podnikatelů. R. 1415 přísněji ještě než dříve zakázány řemeslům podřízeným cechu soukenickému jakékoli schůze bez dovolení konšelů; bez vědomí konšelů nesmějí se scházeti ani k pobožnostem nebo zábavě.[1]) „Popolo minuto" vývojem 14. století tedy nezískal, revoluce jeho skončila nezdarem a neúspěch ten má za následek, že ve století následujícím k revolučním pokusům již nedochází, není k nim odvahy.[2])

Mezi městy italskými má arci Florencie 14. století postavení výjimečné. Přes to poměry vylíčené nejsou zcela ojedinělé, analogie lze nalézti také v Pise, Sieně, Perugie a Lucce.[3]) Nejpodrobněji jsme zpraveni o poměrech sienských. V prvé polovině 14. století ovládá město plutokratická oligarchie „devíti", kupci, kteří navštěvují trhy šampaňské, a bankéři obchodující s dvorem papežským. K r. 1318 čteme v kronice sienské o vzpouře, již proti vládě „devíti" podnikli „certi notari e carnajuoli e altri popolari minuti"; vzpoura byla však panující vrstvou s pomocí šlechty (gentili huomini) potlačena.[4]) Teprve r. 1355 vláda devíti svržena, a to právě za pobytu Karlova v městě; král sám zasáhl a dosadil vládu novou, lidovější, jejíž členové vzati byli z vrstev řemeslných.[5]) Vskutku byla však jen oligarchie „devíti" vystřídána oligarchií „dvanácti"; i když r. 1368, v roce druhé římské jízdy Karlovy vypukly nové zmatky a počátkem ledna 1369 — opět za pobytu císařova — došlo k novému převratu, v němž poraženi exponenti „popolo grasso" i „popolo medio", zůstaly z vlády vyloučeny vrstvy nejširší. Dělnictvo textilní, jež podobně jako ve Florencii tvoří většinu obyvatelstva, nemá podílu na městské vládě; zůstává politicky i hospodářsky závislo na cechu, v němž rozhodují podnikatelé, „mistři". R. 1371 zaznamenána vzpoura, jež připomíná povstání florentských Ciompi. Vypukla

---

[1]) Doren, Studien I. str. 242 násl., 306 násl., II. str. 234 násl., Entwicklung str. 85 násl., tamže str. 111 násl. otištěny listiny o návratu barvířů do cechu soukenického r. 1382.

[2]) Pokud v 15. stol. jsou zprávy o stávkách textilního dělnictva, jsou to hnutí německých tovaryšů, jichž počet ve Florencii velice se rozmohl; Doren, Studien I. str. 415. Srovnej však k tomu Belowův referát, Vierteljs. f. Soz. u Wirtschaftsg. VII. 187.

[3]) Doren, Studien I. str. 480 násl. — O Perugie C. R. Broglio d'Ajano „Lotte sociali a Perugia nel secolo XIV", Vierteljs. f. Soz. u. Wirtschaftsg. VIII. str. 337 násl. Poměry se od florentských v lecčems liší; r. 1371 revoluce, pak proměny městského zřízení; r. 1384 povstání, jež Broglio přirovnává k povstání Ciompi.

[4]) Cronica Sanese, Muratori XV. (1729) sl. 61.

[5]) Cronica l. c. sl. 196. „Sanesi si reggevano per 12 Signori e uno Capitano di Populo, Gonfaloniere di Justizia, e tutti erano del popolo minuto"; viz k tomu G. Caro v Histor. Zeitschrift 1908 sv. 101 str. 415 násl.

z příčin hospodářských, pro spory, jež měli dělníci soukeničtí se svými mistry. Dělníci žádají, aby jim berně byly předpisovány od obce a nikoli od cechu jako posud, dále chtějí sami býti také mistry.[1]) Vláda „dvanácti“ staví se na stranu cechu; dělníkům, kteří v pouličním boji již podléhali, dostalo se pomoci od vrstev nejvyšších.[2]) Proměnou ústavy, jež následuje, získal opětně „popolo minuto“; v podrobném a barvitém vypravování kroniky sienské postrádáme však, žel, zprávy, zda vzbouření „lavorenti e scardazieri“ dosáhli alespoň části svých požadavků hospodářských; z toho však, co víme o Florencii, možno souditi, že nikoli, že tomu bránila hospodářská struktura průmyslu soukenického.

V městech, jež nemají rozsáhlého průmyslu, jest obyvatelstvo sociálně méně diferencováno. Tu stojí proti sobě šlechta, opírající se především o statky venkovské, a ostatní obyvatelstvo, „lid“. Namnoze teprve ve 14. století podařilo se lidu osvoboditi se od aristokratické vlády. Někde snahy ty — nositeli jich jsou všude cechy — potkávají se s úspěchem. Tak zprvu i v Římě. R. 1305 zřízena tu vláda „třinácti“, neměla však trvání, již r. 1306 zrušil ji nový papež Kliment V., jenž zahajuje řadu papežů podléhajících vlivu francouzskému.[3]) Vliv ten ve vnitřní politice městské, jak o tom níže promluveno podrobněji, projevuje se odporem proti snahám demokratickým. R. 1306 obnoveny v Římě výsady šlechty, třináct „řemesel“ nebylo sice zrušeno, byla však zbavena jakéhokoli politického vlivu. R. 1339 pokusili se Římané opětně napodobiti ústavu Florencie. V čelo města postaveno třináct priorů cechů, zvolen gonfaloniere della giustizia i kapitán lidu, podle florentského vzoru upraveny i berně, ale papež ústavu tu zrušil, jmenoval v čelo města po starém způsobu dva senátory a, aby hladovějící lid odvrátil od revolučních pokusů, dal mezi ně rozděliti 5000 zlatých.[4]) Sociální moment hlásí se pak zřetelně opět v smělém pokusu Coly di Rienzo, se stejným však neúspěchem.[5])

---

[1]) Cronica l. c. sl. 224: „Li lavorenti e scardazieri dell' Arte di Lana di Siena ebbero parole e quistione colli loro maestri, dicendo che volevano essere maestri e pagare secondo l'ordine del Comune di Siena e non per quello dell' Arte, e andaro al palazzo de' Signori, e non furo messi dentro e fero gran romore e minaccie, e voleano uccidere de' loro maestri di Lana e altri — —.“

[2]) Tamže sl. 226 líčen dramatický okamžik, kdy „certi di popolo della Compagna del Bruco comincioro a gridare: O Gentilihomini, o Nove soccorite al vestro popolo.“

[3]) Ferd. Gregorovius „Gesch. der Stadt Rom im Mittelalter“. VI³. str. 8 násl.

[4]) Tamže str. 192 násl.

[5]) Tamže str. 232 násl., K. Burdach „Vom Mittelalter zur Reformation“ II. „Briefwechsel des Cola di Rienzo.“ 4. (1912). Tu viz zejména no. 15,

Ještě výrazněji patrný jest nezdar demokratických snah v Benátkách. Projevuje se stejně tím, že úřady městské a rada jsou přístupny jen omezenému počtu rodin patricijských, jako politikou cechovní, jež omezuje korporace řemeslné na vlastní sféru hospodářskou a dovoluje jim jen, aby vedle této vlastní působnosti sdružovaly své údy k účelům společenským a náboženským.[1]) Politických práv nemají, úspěchy cechů ve Florencii mají v Benátkách ohlas opačný, působily jen k tomu, že řemesla podřízena dozoru ještě přísnějšímu.[2]) Politika ta působila i na hospodářský ráz řemesel. Ve 14. století roste rychle hedvábnický průmysl benátský, tak že Benátky rozsahem průmyslu toho jsou mezi městy italskými na místě prvém. Kupci, kteří dodávají zámotky, snaží se řemeslníky uvésti v závislost. Usilují o to, aby sami podle vzoru soukenických podnikatelů florentských stali se podnikateli a proměnili řemeslníky v námezdné dělníky. Snahy ty neměly však úspěchu, potkaly se s vytrvalým odporem městské správy.[3]) A tak vidíme zjev, na pohled překvapující, že právě ve městě, kde autonomie řemesel jest nejmenší, zachovali si příslušníci nejpočetnějšího řemesla nejvíce hospodářské svobody. I po této stránce jsou tedy Benátky protivou Florencie, a byly-li městům severně Alp vzorem v praktické obchodní politice, bylo odtud, stejně jako z Florencie, možno čerpati podněty i k řešení časových otázek vnitřní politiky městské.

27, 121, kdež kladeny proti sobě „populus“ a „nobiles“ nebo „nobiles et magnates urbis“, vedle vlastní šlechty míněni snad „cavalerotti“, bohatí měšťané, kteří sloužili vojensky jako rytíři a sociálně blíží se šlechtě. — Papež dává opět rozděliti 5000 zlatých (i suma jest táž jako r. 1340) mezi římský lid; Burdach str. 117. Pro pochopení papežské politiky jest důležitý zejména list kardinálovi Bertrandovi z 12. října 1347, tamže no. 29, str. 76. Cituji z něho karakteristický úryvek: „Et quoniam dicti Populus — — consueverunt, presertim necessitatis tempore contra rectores et alios habentes dicte Urbis dominium propter inopiam victualium murmurare et interdum insurgere contra et *nonnunquam voluntati subvenientium eis in victualibus huiusmodi assentire,* videtur aliquibus, quod ad avertendum dictos Populum ab obedientia Nicolai prefati, fieret per 13 regiones (Řím rozdělen na 13 čtvrtí) dicte Urbis eidem Populo vel aliquibus ex eis, prout tibi videretur utile, distributio alicuius quantitatis pecunie seu frumenti. *Sed quia solent etiam esse beneficiorum immemores perceptorum,* attendendum est, ut quod ad subtrahendum favores dicto Nicolao agendum putaretur utiliter, *dum impinguarentur dicti Populus grassia, cuius causa posset fortius erigere cornua, in preiudicium postmodum redundaret.*“

[1]) H. Kretschmayer „Geschichte von Venedig“ (Allgemeine Staatengeschichte I. Abt., Werk 35) II. (1920) str. 70 násl., str. 283.

[2]) Že obavy nebyly bezdůvodny, ukázala účast lodních tesařů (marangoni) na převratu státním, jejž r. 1355 chystal dože Marino Falier; tamže str. 214, 284.

[3]) Tamže str. 287, Doren, Studien I. str. 480 násl.

Při studiu městských poměrů třeba vycházeti z poměrů italských. Vzpomeňme, že zkušenosti z bojů s městy italskými přiměly již Fridricha II. k tomu, že počátkem roku 1232 posílá z Italie do měst německých listy, jimiž ruší rady a jiné úřady, které si zvolila obec městská bez dovolení vrchnosti duchovní a zároveň zakazuje jakékoli spolky řemeslné („cuiuslibet artificii confraternitates seu societates, quocumque nomine vulgariter appellantur").[1]) Vzpomeňme, jak podrobně již šedesát let před tím vypravuje náš letopisec Vincencius o poměrech italských, že již tu dočítal se český čtenář o tom, že Milán trval na volbě konšelů, kdežto císař chtěl dosaditi podestu, že již u něho seznamoval se s antitesí šlechty a lidu.[2]) Proto studiem poměrů italských prohlubuje se porozumění i hodnocení poměrů měst severně Alp, třeba vlny vzbouřené vnitřními zápasy v městech italských tam až bezprostředně nezasahovaly. Přecházíme k oblasti, jejíž sociální zápasy dotýkají se nás bezprostředněji; oblastí tou jsou Flandry.

2. Poměry v Nizozemí.

(Poměry v městech flanderských. — Revoluce tkalců, její národní ráz, bitva u Courtrai. — Revoluční hnutí další, jeho hospodářské a politické cíle, poměr k církvi. — Bouře ve vévodství brabantském a v Lutychu.)

Uvažuje o vlivech, které působily na kulturní vývoj města Dantova, upozorňuje nejnovější jeho historik, *R. Davidsohn*, na to, s jakým zájmem sledovali kronikáři florentští události ve městech flanderských. Neobyčejný zájem ten vysvětluje jednak čilým obchodním stykem, jednak podobností městského zřízení a poměrů hospodářských, konečně i obdobou politicko-sociálních zápasů.[3]) Vskutku jest tu mnoho podobností, jsou však i podstatné rozdíly. — Příhodnou polohou zeměpisnou a moudrou hospodářskou politikou hrabat flanderských stala se města flanderská, především Brugy, ve 13. století dědicem upadajících měst šampaňských. Počátkem 14. století, kdy zřízeno pravidelné námořní spojení s Janovem a Benátkami, jsou Brugy nejdůležitějším hospodářským střediskem severní Evropy.[4]) Rozvojem obchodu povznesen byl i prů-

[1]) Mon. Germ. Const. II. no. 156.
[2]) FrB. II. zejm. str. 443, 444.
[3]) Davidsohn l. c. str. 50.
[4]) *H. Pirenne* (Arnheim) „Geschichte Belgiens" I. str. 286 násl. O významu díla Pirenneova srv. Vierteljs. f. Soz. u. Wirtschaftsg. X. 170; pro nás jest dílo to tím významnější, že prameny, jichž užíval, jsou z části ne-

mysl, jenž tu od pradávna byl domovem. Soukenictví flanderské nabylo světového významu. Ve 13. století jsou v popředí vallonské Flandry: Douai slyne suknem šarlatovým, Arras suknem lehkým; ve století následujícím mají přední význam Ypry, Gent a Brugy ve Flandrech severních, vlámských, a s nimi soutěží Lovaň, Brusel a Malines v sousedním vévodství brabantském. Produkce těchto (nyní) belgických měst převyšuje rozsahem snad i soukenictví florentské [1]) a nestojí za ním ani kvalitou. I tu vyráběno jen z nejlepší suroviny, z vlny anglické a španělské; užívati vlny domácí bylo soukeníkům vůbec zakázáno. Vyrábí se pro vývoz. Řemeslník soukenický jest tudíž závislý na kupci-soukeníku (drapier), který kupuje dovezenou vlnu, dává ji za mzdu zpracovati a prodává cizím odběratelům hotový výrobek, a podobně jako ve Florencii závislost ta jest ve 13. století sankcionována ústavou města. Jeví se však jinak. I ve městech flanderských jsou řemeslníci, zaměstnaní v soukenickém průmyslu, z největší části (v moderním smyslu slova) proletáři. O hospodářských poměrech jejich kreslí nám prameny obraz svrchovaně trudný, obraz chudiny, jež naplňuje ubohá předměstí kvetoucích měst. Doba pracovní jest dlouhá; zvon na městské věži, „werkklok", ohlašuje její počátek, krátké přestávky a konec. Většinou jsou to tovaryši, „knapen", jichž jediným majetkem jest oděv, který mají na sobě; hledajíce práci putují od města k městu a naleznou-li zaměstnání, skýtá jim obživy nejen nuzné, nýbrž i svrchovaně nejisté, neboť není zvykem najímati tovaryše na dobu delší jednoho týdne.[2]) Na rozdíl od Florencie nenajímá jich však podnikatel-kupec (drapier), nýbrž mistr, který jest řemeslníkem ve vlastním slova smyslu, souvisí to s tím, že v městech flanderských nedošlo k tak pronikavé specialisaci řemeslných úkonů. O produkci soukenickou dělí se několik skupin řemesel, hlavně tkalci, valcháři, postřihači a barvíři; [3]) v každém z nich pracují mistři ve vlastní dílně a jsou organisováni v cechy, není jim tedy odpírána organisace cechovní, o niž soukenické dělnictvo ve Florencii zápasí marně. Přes to tkalci a řemeslníci příbuzní nejsou ve 13. sto-

---

vydány, z části pak největší v edicích nám nepřístupných. — Výmluvným dokumentem hospodářských poměrů flanderských jest manifest hraběte Kvida z r. 1297, otištěn u *Kervyna de Letenhove* „Histoire de Flandre" II. str. 560 násl.

[1]) V jediných Yprech vyrobeno ročně až 90.000 kusů (r. 1313); Pirenne l. c. I. str. 298 násl., 475.

[2]) Pirenne l. c. I. str. 304 násl.

[3]) Vedle těchto řemesel jmenuje Pirenne „huutslagers", „strijkers", „ghereeders", „vouwers" a „lekenboeters", kteří upravují sukno utkané; l. c. II. str. 84.

letí svobodni plně, jsou podřízeni dozoru kupecké gildy. Řemeslníkům jest uzavřena londýnská hansa, jež má monopol dovozu anglické vlny. Řemeslník nesmí kupovati vlny ani prodávati sukna. Gilda dozírá na jeho výrobu; tkadlec musí pracovati u okna nebo přede dveřmi, aby stále mohl býti kontrolován, dozorci gildou ustanovení mají právo kdykoli vstoupiti do dílny řemeslníkovy a konati tam prohlídky. Zároveň na nátlak gildy ustanovuje správa města maximální mzdy pro řemeslníky soukenické, neboť i v radě rozhoduje vliv gildy. Řemeslník jest z úřadů městských vyloučen, v radě i na soudě vládne patriciát. Jsou to vlastně vrstvy dvě, jednak t. ř. „viri hereditarii“, „erwachtige lieden“, členové bohatých rodin, jimž náležela půda ve městě a kteří žijí z důchodu pozemkového, po př. najímají cla a statky panovníkovy nebo účastní se finančních podniků lombardů. Vlastního obchodu se vzdalují, proto přezdíváno jim „otiosi“, „lediggangers“. Vedle tohoto patriciátu starého zjednaly si přístup do rady rodiny zbohatlé obchodem, „coomans“, členové gildy. Koncem 13. století obojí patriciát splývá, nazýván jest úhrnem „ditiores“, „maiores“, též „boni homines“, „goeden“, kdežto ostatní obyvatelstvo sluje „minores“, ale také „kwadien“, t. j. špatní. Pouze svědectví „viri hereditarii“ platí před soudem, a že daleko výše hodnocena osoba patricijská, dokumentovalo ustanovení právní, které daleko přísněji trestalo únos dcery patricijské než únos „filiae pauperis“. Leč ještě výraznější než právní rozdíl mezi oběma vrstvami jest rozdíl sociální.[1]) „Dobré“ odlišuje nejen bohatství, nýbrž i způsob života. Obývají v zděných, namnoze výstavných domech („domus turratae“), v poli slouží jízdně[2]) a lidem dávají se nazývati pány, „heeren“, „damoiseaux“. Posléze odlišuje je i řeč — možno v tom viděti jakousi obdobu poměrů v našich městech ve 14. stol. — lid v severních Flandrech mluví vlámsky, „poorterij“ francouzsky. Franština jest řečí obchodní ve styku s trhy šampaňskými a Anglií i jazykem oficiálním, jazykem městského soudu a městských knih. V Yprech do r. 1380 vedeny městské počty

---

[1]) Počátkem 14. století rozeznáváno v Yprech patero druhů svateb a pohřbů: „lignages“ t. j. členové rodů, kteří zasedají v radě, pak „poorterij“ ostatní, dále mistři řemeslničtí, tovaryši a posléze „chudí“; Vanderkindere l. c. str. 69, str. 58 násl., Pirenne l. c. I. str. 410 násl., G. Des Marez „Étude sur la propriété foncière dans les villes du moyen-age et spécialement en Flandre“ (1898), str. 152 násl.

[2]) V Brugách k tomu účelu bohaté měšťanstvo rozděleno v pět tříd; kdo má za 3000 liber majetku, má chovati koně za 40 liber, kdo má 2000 liber, koně za 30 liber atd.; pod 300 liber jsou pěší. R. 1292 bylo tak 243 měšťanů s majetkem nad 1000 liber. Podle inventáře Gilliodsova cituje Vanderkindere.

francouzsky, výjimkou jsou léta, kdy vládne lid, 1325—1329. Jižněji v St.-Omeru soud městský od 13. století jedná francouzsky, ale ještě v XV. stol. žebráci žebrají tam vlámsky.[1]) Napětí sociální splývá tak s antagonismem národním. V demokratické revoluci počátkem 14. století rodí se zároveň belgický nacionalism, projevuje se živelným odporem proti francouzskému jazyku, nechutí, jež koření nejen ve vědomí, že jest to řeč nenáviděných patriciů, nýbrž i v nenávisti proti jich ochránci, francouzskému králi. Boj sociální splývá se zápasem národním a připomíná tak českému čtenáři dvě význačné stránky hnutí husitského; arci v bojích, jež otřásají městy flanderskými ve 14. stol. prvek sociální má převahu. Východisko jich tkví v hospodářských poměrech řemesel textilních, tkalci a valcháři jsou hlavní nositelé revolučních snah, po jejich boku bojují v prvé době i řemesla ostatní. Jde o zápas řemesel proti patriciátu. Řemesla neopírají se však v něm o organisaci cechovní — neboť cechy textilních řemesel byly pod přísným dozorem — nýbrž o bratrstva, jež měla více volnosti, ježto byla chráněna svým nátěrem církevním.[2])

Prvním význačným článkem v řadě revolučních pokusů jest povstání r. 1280.[3]) Vypuklo náhle a v několika dnech zachvátilo přední střediska textilního průmyslu: Brugy, Gent, Ypry i Douai. V Yprách se den a noc loupilo, vraždilo, nešetřeno ani kostelů, nadaných patricii. Ale rozvášnění to brzy se uklidnilo, povstalci předložili své požadavky hraběti. Žádají, aby hrabě dozíral na správu města, aby kmeti nebyli již dědiční a aby řemeslníci byli zastoupeni v radě, aby práva hraběcího bailli-ho byla zachovávána a aby (jako i posud mělo býti) nebyl brán z domácího měšťanstva. Posléze domáhají se toho, aby výsady gildy byly zrušeny a aby každému bylo dovoleno dovážeti vlnu. Byly to požadavky mírné a souhlasí s nimi i část patriciátu, ti, kdo byli vyloučeni z gildy nebo trpěli nespravedlivými daněmi. Hrabě povstání sice zatracuje, ale požadavky povstalců přijímá, neboť pokud se týkaly

---

[1]) Pirenne I. str. 369 násl.

[2]) V sedmdesátých letech 13. století sleduje londýnská hansa především ochranu patriciátu proti dělníkům nepokojným nebo podezřelým; jindy města zavazují se vzájemně vydati řemeslníky, kteří jinde byli se provinili. Tkalci a valcháři jsou opětovně trestáni vyhnanstvím a popravováni pro revoluční pokusy; jest jim zakazováno nositi na ulici zbraň nebo i jen nástroje řemeslné. Nesmí shromažďovati se v počtu větším sedmi osob. Pirenne l. c. I. str. 417 násl.

[3]) V Brugách sluje „de groote moerlemay"; Lettenhove odvozuje od „mueren" = movere a „may" = květen, kdy bouře vypukla, l. c. str. 343 násl.

správy města, směřovaly k omezení městských práv a hověly tak jeho prospěchu.[1]) V následujících letech hrabě Kvido pokouší se omeziti samosprávu měst a dostává se tak do sporu s jejich patricijskou vládou. Nejhouževnatěji brání se „třicetdevět“ v Gentu, kmeti, kteří vždy po třinácti střídavě zasedali v soudě a radě městské. Gentští dovolávají se ochrany svých práv u suveréna hrabství, krále francouzského. Král Filip ujal se jich a přes odpor hraběte dal spor rozhodnouti parlamentu pařížskému; tento rozhodl proti hraběti. Odtud vede již vývoj k válce, již r. 1297 hrabě králi vypověděl. Hrabě v nerovném zápase podléhá a vojsko francouzské zmocnilo se celého hrabství. Panství francouzské jest vítáno šlechtou a patriciátem městským (straníci francouzské lilie, „leliaerts“), naráží však na odpor lidu. Nové berně, jež zavádí francouzský místodržící, daly v Brugách podnět k vzpouře tkalců, valchářů a jiných řemesel.[2]) Vzpoura potlačena, město má býti krutě potrestáno, tím však roztrpčení lidu jen vzrůstá. V noci po 17. květnu 1302 pobita v Brugách francouzská posádka a zároveň povražděni i někteří z předních měšťanů. Tato krvavá „jitřní“ („matines de Bruges“) jest pobídkou i pro města ostatní, většině z nich podařilo se svrhnouti francouzské panství. 11. července 1302 poraženi Francouzi u Courtrai, byla to první bitva, v níž pěchota odvážila se postaviti proti rytířské jízdě, a vítězství pěchoty jest tak epochou v dějinách vojenství.[3]) Na mysli současníků působilo mohutným dojmem především to, že tu šlechta poražena od neurozeného, povrhovaného lidu, jak florentský letopisec *Giovanni Villani* praví: „od nejnižšího lidu na světě, od tkalců a valchářů, a jiných nízkých řemesel nezvyklých válce.“ Villani vypravuje také, jak vítězstvím povzneseno bylo národní sebevědomí Vlámů, jak prý se chvástali, že jeden Vlám s „goedendakem“ v ruce porazil dva Francouze na koni.[4]) A nebylo vskutku možno

---

[1]) Pirenne l. c. I. 421—426.

[2]) Giov. Villani vypočítává „artefici minuti di Bruggia come sono tesserandoli e folloni di drappi, beccari, calzolari e altri“ — strana protivná charakterisována u něho co „grandi borgesi“; Storia vyd. r. 1587 str. 324.

[3]) H. Delbrück „Geschichte der Kriegskunst“, III. str. 439. Bitva odlišuje se od rytířských bitev také tím, že u Courtrai nešetřeno zajatců, brutalitou (podle slov Pirennových) příznačnou pro třídní války.

[4]) l. c. str. 330. „Di questa sconfitta abbassò molto l'onore, lo stato e la fama dell antica nobiltà e prodeza de Franceschi, *essendo il fiore della cavalleria de mondo sconfitta e abbassata* da' loro fedeli e dalla più vil gente che fosse al mondo, tesserandoli e folloni e d'altre vili arti e mestieri e non mai usi di guerra, che per dispetto di lor viltà da tutte le nazioni del mondo i Fiamminghi erano chiamati conigli pieni di burro; e per questa vittoria saliro in tanta superbia e ardire che un Fiammingo a piede con uno Godendac in mano harebbe atteso due Franceschi a cavallo.“

drastičtěji projeviti *národní* stránku onoho zápasu než tím, že Vlámové dali své primitivní zbrani[1]) název vlámského pozdravu; ale vítězství vlámských tkalců vzbudilo ohlas široko i mimo vlastní Flandry. V sousedním vévodství brabantském, v Lutychu i jinde jest podnětem k revolučním pokusům, zpráva o něm byla nadšeně vítána v Henegavsku a Zeelandě. Na zprávu o bitvě u Courtrai vypukly nepokoje ve Florencii a obce měst Bologny, Mantovy, Parmy a Vicenzy učinily spolek. V samé Francii vzbouřilo se obyvatelstvo v Bordeaux a Toulouse a vyhnalo úředníky královské.[2])

Jaké byly však následky onoho vítězství ve vnitřních poměrech měst flanderských? Při slavnostním vjezdu do Brug zpečetil syn hraběte Kvida Jan listinu, kterou všem obyvatelům města, přítomným i budoucím, zaručena byla svoboda provozovati jakékoli řemeslo, živnost neb obchod. Tím padly výsady gildy a tím i pouta, která svírala řemesla textilní. Mohla nyní svobodně kupovati vlnu a prodávati své výrobky, tkalci stali se také jakýmisi podnikateli a dosáhli hospodářské svobody jiných řemesel a tím i stejné vážnosti sociální a rovného práva politického. Teprve r. 1302 nabyly cechy řemesel textilních práva souditi a spravovati své příslušníky a užívají práva ihned k tomu, aby vydaly nové statuty, v nichž zakazují užívati pracovních sil k službám nečestným a snižují tresty za přestupky: Kde dříve trestáno vyhnanstvím nebo smrtí, trestají jen pokutami peněžitými.[3]) Svoboda živnosti, proklamovaná r. 1302, není tedy chápána v protivě proti principu cechovnímu, naopak teprve svobodou tou cechovní princip nabývá vrchu ve správě města. Obyvatelé jsou nadále účastni politických práv jen prostřednictvím cechů. Když nastaly normální poměry, organisováno i obyvatelstvo kupecké (a neřemeslné vůbec) v cech „poorterie“, jenž s řezníky, rybáři, barvíři a postřihači tvoří v Brugách prvou skupinu řemesel („natio“), tkalci a valcháři sami počítáni jsou co dvě skupiny další, ve skupině čtvrté jsou řemesla ostatní. Mezi obyvatelstvem města zjednána tak plná rovnost, zrušen i dosavadní právní rozdíl města a předměstí a na znamení toho má padnouti městská zeď a obec staví nové, širší hradby, jež mají obsáhnouti celý okruh městského života. I ve vojenství vystřídalo dosavadní rozdělení podle čtvrtí nové rozdělení podle cechů. Kdežto dříve rozhodovala v boji patricijská jízda, opírá se nyní vojenská moc města o pěší voje řemeslníků a, aby každému bylo možno

---

[1]) Podle pověsti zhotovena z rádla tak, že tvořila jakousi těžkou piku; viz u Delbrücka l. c.

[2]) Lettenhove l. c. str. 480.

[3]) Pirenne l. c. II. str. 71 násl.

výpravy se účastniti, platí obec svým vojínům. Není to jediné opatření, které bychom nazvali v moderním smyslu sociálním. Za vlády řemesel stává se, že obec kupuje obilí, oděv i obuv a prodává je se ztrátou chudým. Usiluje o snížení cen i nepřímo; za patricijské správy vybírány dávky nepřímé z poživatin.[1]) Po bitvě u Courtrai nově upraveny byly městské berně. Stížnosti na „hrůzovládu" tkalců v letech 1302 až 1304 týkají se především daní, které byly vymáhány od bohatých měšťanů.[2]) Snad vskutku byla to z části třídní persekuce, odmyslíme-li však tyto výstřelky, zbude základní tendence nahraditi daně nepřímé daněmi, jež by byly úměrné majetku poplatníkovu. Dodáme-li, že za éry demokratické přísně stíhán únos žen a vydávány předpisy proti nádheře, jest tím stručně shrnuto vše, co bychom mohli nazvati sociálním programem flanderských tkalců s počátku století čtrnáctého.[3])

Dvě leta hrůzovlády tkalců po bitvě u Courtrai zůstala jen episodou. Mírem s Francií r. 1305 obnoveny byly sice jen částečně dřívější poměry, nedošlo k úplné restauraci, nebyla obnovena práva gildy a řemeslům zůstal podíl na správě města i hospodářská svoboda. Leč návratem normálních poměrů ukázalo se, že řemeslníci hospodářskou svobodou získali méně, než očekávali. Nespokojeni jsou hlavně tkalci, nejpočetnější z řemesel textilních, ti, kdo právně oproti poměrům třináctého století získali nejvíce. Ale úspěch ten jim nestačí. Bylo jim nyní sice dovoleno kupovati vlnu a prodávati sukno a chrániti se proti vykořisťování kupců, ale většina řemeslníků nemůže práva toho užíti, nemá k tomu dostatek prostředků peněžitých. Brání tomu též složitost výrobního procesu, neboť surovina procházela řadou řemeslných dílen a bylo zcela nemožno, aby každý z řemeslníků súčastněných zachoval si plnou hospodářskou svobodu.[4]) Nemohou-li se tedy ani mistři řemesel těch domoci oné nezávislosti, jíž skýtala organisace cechovním řemeslům pracujícím pro domácí konsum, tkvěla

---

[1]) „C'étaient ces contributions indirectes, *imaginées pour atteindre l'homme qui n'avait point de fortune assise,* que le peuple détestait le plus; il le flétrissait (?) du nom *d'ongeld,* de *maletote.*" *Vanderkindere* l. c. str. 137 násl. O berních viz *Des Marez* l. c. str. 175. O významu nepřímých daní v hospodářství městském 13. století srv. příjmy města Gentu r. 1288, L. A. Warnkönig, „Flandrische Staats- u. Rechtsgeschichte bis zum J. 1305" I. str. 363.

[2]) Funck-Brentano „Addit. au Codex dipl. Flandriae", Biblioth. de l'École des Chartes" sv. 57 str. 408.

[3]) Vanderkindere l. c. str. 187 násl.

[4]) Z tohoto stavu vyplývá pak antagonie mezi tkalci a ostatními odbory soukenickými; tkalci usilují o hegemonii nad nimi tak, aby rozhodovali o jejich mzdách; to jest pak podstatou zápasů jejich s valcháři, z nichž nejznámější jsou boje v Gentu r. 1345 a 1348. O nich viz i níže.

příčina toho (podle mínění belgického historika, jenž nejvíce otázkami těmi se obíral) v podstatě jejich průmyslové výroby. Ale tkalci flanderští zákonitosti a nutnosti tohoto stavu si vědomi nejsou. Dějiny flanderských měst ve 14. století vyplňují revoluční pokusy, krvavé a po každé konec konců marné. Ohniskem jsou v prvých desítiletích Brugy, od třicátých let Gent./

R. 1324 vypukla selská vzpoura v okolí Brug, osměleni příkladem sedláků zmocnili se tkalci a valcháři vlády nad městem, po několik let zuří v pobřežní části Flander, na venkově i ve městech, brutální boj *„špatných“* (kwaden) proti *„dobrým“* (goeden), chudých proti bohatým, lidu proti patriciátu ve městech, a na venkově sedláků proti šlechtě a patricijským statkářům. — Povstání, které r. 1337 bylo v Gentu podníceno, má, zejména s počátku, ráz jiný. Bylo vyvoláno hospodářskou krisí; za války francouzsko-anglické staví se hrabě flanderský Ludvík na stranu Francie a v odvetu zakazuje král anglický Eduard vyvážeti vlnu do Francie. V největší tísni vypověděla města hraběti poslušnost a přiklonila se politicky k Anglii. Tato revoluce, jejíž vůdčí osobností jest Jakub van Artevelde, má zprvu ráz politický, proti hraběti stojí veškeré obyvatelstvo městské. Ale shoda nepotrvala dlouho; když r. 1345 tkalci domohli se rozhodující moci, nabývá povstání opět sociálního zabarvení, obdobného pokusům starším. Když pak po dalších čtyřech letech povstání potlačeno a padl i Gent, přispělo k porážce především to, že v městech samých rozmohla se nálada příznivá hraběti a to nejen mezi patriciátem, nýbrž i mezi řemesly. R. 1348 v Brugách tkalci, jimž gentští dopomohli k vládě nad městem, poraženi spojenými řemesly ostatními, stejně stalo se v Yprech i samém Gentu. — Následují ještě povstání další, r. 1359 v Brugách a Yprech, pak r. 1366 a 1377 v Yprech, posléze veliká revoluce r. 1379, jejímž východiskem byl opět Gent. Tu po každé jsou tkalci hlavní nositelé revolučních snah a stále zřetelněji projevuje se hospodářský základ jejich odboje. V květnu r. 1380 poraženi tkalci v Brugách a na straně „dobrých“ bojují i rybáři a řezníci, přední z řemesel odkázaných na domácí konsum, jichž prospěch žádal učiniti konec stálým rozbrojům. Když pak následujícího roku padly Brugy opět do rukou gentských tkalců, ušetřili tito majetku řemeslníků, naproti tomu dali domy bohatých systematicky vyloupiti, „tisíce“ bohatých měšťanů bylo při tom pobito, mnozí prý zahynuli rukou vlastních služebníků, jichž sympatie byly na straně gentských. Tak rozpor mezi bohatší a chudší vrstvou obyvatelstva se stále stupňuje a s ním i radikalism revolučních snah. Cíle těchto snah nejsou jasné,

jest však patrno, že nejde jen o svobodu lidu, o rovnost politickou, nýbrž i o rovnost hospodářskou a sociální a že rovnost ta jest chápána ve smyslu jakéhosi mlhavého komunismu. Tak ačkoli revoluční pokusy ty byly čím dále tím beznadějnější, plány povstalců i odvaha jejich se jen stupňují.[1])

Jest to patrno stejně v poměru k církvi, jako v poměru k vrchnosti světské.

Povstání r. 1302 má do značné míry ráz legitimní. Proti patriciátu, který se dovolává ochrany královské, stojí řemesla, jež v boji podpírá autorita moci hraběcí. Hrabě však na straně lidu nevytrval, po r. 1305 snaží se zjednati jakousi rovnováhu stran ve městech, později (již hrabě Ludvík za revoluce r. 1323) stojí na straně šlechty a patriciátu a sám dovolává se francouzské pomoci. Francouzské vojsko potřelo branné síly povstalců (v bitvě u Casselu 23. srpna 1328) a francouzský král zůstal i později nejnebezpečnějším a nejvíce nenáviděným odpůrcem revolučních snah vlámských tkalců. Bylo tudíž přirozené, že za válek francouzskoanglických sympatie flanderského lidu jsou na straně Anglie; a třebaže při tom (jak zmíněno výše) rozhodovaly měrou nikterak poslední hospodářské vztahy k Anglii, ozývají se tu i proudy národniho cítění. Boj proti Francii jest jim i bojem německého „jazyka" (dietsche tonge) proti Románům (welsche tonge). A tuto politickou orientaci snaží se lid vnutiti i hraběti, leč marně. Čím více hrabě kloní se k Francii (mezi padlými v bitvě u Kreščaku byl také hrabě flanderský Ludvík), čím důsledněji jeví se i ve vnitřní politice městské ochráncem bohatých, tím hlubší propast rozevírá se mezi ním a proudy lidovými. Není to jen odpor k jeho osobě, nýbrž k moci hraběcí vůbec. Kdežto r. 1280 domáhají se povstalci, aby vliv hraběte na správu města byl co největší, ve století čtrnáctém vidíme znenáhla seskupení jiné. Patriciát vidí svou spásu v silné moci panovnické a naproti tomu „špatní" hájí práv městských a domáhají se jich rozmnožení. V období, kdy vládnou tkalci, odvolání od soudu městského není k hraběti, nýbrž k soudu čtyř předních „údů" (t. j. měst) hrabství. Při tom — jest-li líčení *Pirenneovo* přesné — i tu možno pozorovati vývoj. R. 1324 donutili povstalci hraběte Ludvíka, že svolil k tomu, aby jiný člen rodu převzal vládu. Tenkráte však monarchická forma vlády jest zachována, i vnucený „správce" hrabství vládne jménem hraběte, a i když hrabě byl povstalci jat, neodvážili

---

[1]) Přehled tento opírá se především o druhý díl dějin Pirenneových a knihu Vanderkindereovu.

se sáhnouti na jeho osobu, nýbrž spokojili se tím, že popravili před jeho očima jeho rádce, jimž dávali za vše vinu. Za povstání pozdějších pokročil radikalism tak, že odpor proti monarchické vládě jest projevován již nepokrytě, že cílem stalo se dáti hrabství zřízení nové, proměniti je ve spolek měst (obdobný ligám měst italských) pod ochranou krále anglického.

A měrou stejnou rýsuje se i odpor proti moci církevní. Povstání r. 1302 spadá do doby sporu Bonifáce VIII. s Filipem IV., sympatie papežovy byly na straně Vlámů, vítězství u Courtrai uvítal s radostí netajenou.[1]) Jeho nástupcové, papežové aviňonští straní Francii. Když v druhém desítiletí 14. století vypukl znovu spor mezi králem francouzským a hrabětem flanderským (Robertem), vítězí král především „armis papalibus", exkomunikací a interdiktem, jež papež na žádost královu na Flandry uvalil.[2]) Tou dobou (r. 1316) připomíná Jan XXII. s krajním odporem, jak velikou škodu povstání r. 1302 způsobilo nejen „nejkřesťanštějšímu království francouzskému, nýbrž takořka celému světu."[3]) Když pak r. 1323 vypuklo povstání znovu, papež podporuje finančně výpravu proti odbojným Vlámům a interdikt přispěl k tomu, že umírnění živlové mezi nimi hledají cestu k smíru.[4]) V krajním odporu proti revolučním snahám flanderských tkalců shoduje se politika papežská se stanoviskem francouzských králů. Není to však shoda jen vnější, vyplývající z odvislosti aviňonských papežů. Není snad náhodné, že odpor ten výrazně dává na jevo Jan XXII., papež, za něhož církev stává se největší finanční mocností Evropy, a jenž i teoreticky podniká úporný boj proti doktrině o chudobě Kristově. Jest-li pro církev 14. století charakteristické, že v boji proti císaři neapeluje papež na lid jako kdysi Řehoř VII. proti Jindřichovi IV., že naopak doktrina o suverenitě lidu jest hlásána teology z kruhu císařova,[5]) jest stejně pozoruhodné stanovisko papežství k udá-

---

[1]) Lettenhove l. c.

[2]) G. Mollat „Les papes d'Avignon" (1920) str. 263 násl.

[3]) Analecta Vaticano-Belgica II., Lettres de Jean XXII. no. 187; viz též no. 188, 318, 539, 827. Z listu posledního patrno, jaký význam přisuzoval papež událostem ve Flandřích; na zprávu o tom, že hrabě Robert králi složil manský slib, „per hoc non solum in regno Francie, sed et in *cunctis aliis,* que christiana censentur professione, ad extirpandum ea, que divino inimica sunt nomini et que eidem sunt apta sectandum, viam supponimus preparatam — —"

[4]) Tamže no. 1670, 1691, 1718, 1746, 1938, 3497. — Pirenne l. c. II. str. 106.

[5]) Mollat l. c., R. Kötzschke „Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters" str. 357, Gregorovius l. c.

lostem v hrabství flanderském.[1]) Tím i oním projevuje se konservativní duch oficiální církve 14. století.

Důsledkem politiky papežů aviňonských jest, že za schismatu hlásí se Flandry k obedienci papeže římského. Namnoze však lid dochází ve svém odporu ještě dále. Když r. 1326 uvalen na zemi interdikt, staví vůdce povstalců Jakub Peit okázale na odiv neváżnost k obřadům církevním a kněžstvu vůbec a tvrdilo se, že prý říkal, že by rád viděl posledního kněze viseti na šibenici. R. 1340 musil král anglický slíbiti, že Gentu opatří kněze, kteří budou sloužiti mši, ať se to papeži bude líbiti čili nic. Ale odklon od církve neomezuje se na takové projevy negativní. Z let dvacátých dovídáme se, že mezi povstalci šířilo se chiliastické blouznění a že tu nejasné ideály komunistické a vášnivá nenávist třídní splývá s představami evangelickými. Dvacet let na to hrůzy „černé smrti“ znovu podnítily mystické sklony lidu a po celou druhou polovinu století jsou města plna pikartů, lollardů, bekyň, různých sekt a směrů, jež hledaly ukojení své náboženské touhy mimo rámec církve oficiální.[2]) Tyto sekty nalézají pak příslušníky především v oněch vrstvách, jež dodávají nejčetnější stoupence hnutím revolučním. A tak již tu ve Flandřích v prvé polovině století čtrnáctého nabývá hnutí sociální ráz ideového směru proticírkevního.

* * *

Mají-li sociální zápasy v městech flanderských obzvláštní důležitost historickou, jest to zajisté i tím, že vlny jimi zvířené přelévají se přes vlastní hranice nevelkého hrabství a docházejí i v sousedních zemích mohutného ohlasu. Na zprávu o vítězství u Courtrai bouří se tkalci ve městech brabantských. Žádají, aby zrušeno bylo nadpráví gildy soukeníků-kupců nad řemesly textilními neb alespoň, aby i řemeslníci mohli býti účastni jejích výsad. Vévoda zprvu (r. 1303) povolil, v Bruselu domohli se řemeslníci přístupu do gildy. Leč sotva nastal klid ve městech flanderských, ústupky odvolány, textilní řemesla podřízena opět gildě a gilda jim uzavřena. Ne sice v tom smyslu, že by gilda nepřijímala vůbec vedle údů dědičných členy nové; chtěl-li však řemeslník do ní vstoupiti a získati tak právo prodávati vzácná sukna, musil se vzdáti

[1]) Ani v knize Mollatově ani v jiné nebylo, tuším, této stránce papežské politiky věnováno tolik pozornosti, kolik by zasluhovala.
[2]) Pirenne l. c. II. str. 104 násl., 230 násl.

řemesla a zaplatiti poměrně vysoké vstupné.[1]) Nastává úplná reakce: r. 1306 zakázáno řemeslníkům v Lovani přechovávati zbraň, v Léau zakázáno pod trestem ztráty hrdla tkalcům, shromažďovati se v počtu větším čtyř osob, v Bruselu hrozí stejný trest dělníkům z předměstí, kteří by po klekání byli zastiženi v městě.[2]) Drakonické tresty nemohly sice zabrániti novým nepokojům, r. 1340 vypuklo opět povstání v Lovani, r. 1359 v Lovani a Bruselu, r. 1368 v Bruselu a sama shoda časová ukazuje, kam obracely se naděje utištěných, ale nepokoje ty byly vesměs pokořeny. Nedovedly otřásti výsadami gildy ani zabrániti tomu, že po celou prvou polovinu století jest správa města výlučně v rukou patricijských rodů („goede liede van den gheslechten"). Kdežto politické dějiny měst flanderských ve 14. století skýtají dramatický obraz plný prudkých a náhlých proměn, města brabantská v prvé polovině století zůstala proměn takových ušetřena. Ne že by tu nebylo obdobného sociálního napětí mezi dělníky a zaměstnavateli, avšak zaměstnavatelům podařilo se tu zaměstnance a s nimi veškeren řemeslný lid udržeti v závislosti, jak hospodářské tak i politické. Revoluční pokusy lidu, — „der gemeine man", nazývá jej rýmovaná kronika brabantská — neměly úspěchu, jednak poněvadž patriciát sám jest tu odolnější, jednak, a to podle názoru *Pirenneova* především, poněvadž vévodové vládnou značnou mocí a s veškerou váhou moci té a autority panovnické staví se na odpor všem snahám lidovým. Když pak r. 1378 domohli se řemeslníci lovanští (prví z měst brabantských) účasti na správě města,[3]) byl tento úspěch vykoupen nejen úpornými boji, nýbrž způsoben i tím, že soukenictví jest v úpadku a s ním upadá i moc gildy. Spolupůsobí i to, že vévoda nepodporuje již tak bezvýhradně

---

[1]) V jednotlivostech se práva gild v různých městech různí, srv. H. Vander Linden „Les gildes marchandes dans les Pays-Bas au Moyen Age" (1896) str. 49 násl.

[2]) Pirenne l. c. II. str. 56 násl. V listině vévody Jana, jíž vrací (r. 1306) správu města do rukou patriciů, vyslovena zásada: „ne plebs ullo unquam tempore ad rei publicae gubernacula admittatur"; A. Miraei „Opera diplomatica et historica" II. (1723) str. 779.

[3]) Listina vévody Václava „Českého" a vévodkyně Johany z r. 1378 dělí správu města mezi patricie („homines tribuum patritiarum") a ostatní obyvatelstvo („homines de tribubus fratrum de gilda (!) et opificum") tak, že vévoda bude ročně obsazovati soud sedmi kmety podle rady gildy a to 4 patricii a 3 z gildy a řemesel; rada čítá 21 osobu, z nich 11 patriciů a 10 zástupců cechů. Radní patricijské volí *ne*patricijští členové gildy, zástupcové cechů voleni tím způsobem, že veškerá řemesla města spojena v deset cechů, které volí po jednom zástupci. Na to patricijští členové rady volí purkmistra ze zástupců cechů a zástupcové cechů volí druhého purkmistra z radních patricijských atd. Otišť. u Miraea l. c. str. 1026.

patricijské oligarchie. A jest zajisté hodno pozoru, že vévoda, jenž zahajuje novou fasi vnitřní politiky, jenž sice nestaví se proti patriciátu, ale usiluje o vyrovnání mezi „urozenými“ a „obcí“, jest bratr císaře Karla IV., lucemburský vévoda Václav.[1])

Daleko dříve došly cíle lidové snahy v Lutychu. Snahy ty mají tu zároveň odchylný ráz. Lutych nemá velkého průmyslu, většinu jeho obyvatelstva tvoří řemesla pracující pro domácí spotřebu, kramáři a živnosti příbuzné, pak v předměstí uhlokopi. Lid ten brání se útlaku patricijské oligarchie, na zprávu o bitvě u Courtrai předkládá své požadavky. Patriciát se zalekl a svolil, aby na příště jeden z purkmistrů byl brán z cechů. Jde tedy o politickou moc nad městem, leč i tu lze říci, že boj o politickou moc jest „řemeslům“ prostředkem k hospodářskému povznesení. Výdaje městské byly posud hraženy daní nepřímou;[2]) řemesla naproti tomu žádají, aby vybírány byly daně přímé. Když v prosinci r. 1302 rada vypsala opět ungelt, — patricijští synkové, kteří jej měli vybrati, přezvali se pyšně, ale i významně „pueri de Francia“ — cechy s řezníky v čele chopily se zbraní a patriciát ustoupil. Když pak po deseti letech krvavě byl potlačen pokus o převrat, připravovaný patriciátem v dohodě s okolní šlechtou, přešla veškerá moc do rukou lidu. Ústavně formulováno to tak, že nadále (podobně jako r. 1293 ve Florencii) jen, kdo jest zapsán v některém cechu, může zasedati v radě. Řemesla úspěchem tím se nespokojují. V dvacátých letech domáhají se násilím rozšíření práv městských a omezují vrchnostenská práva biskupova; byla-li jim k tomu pobídkou revoluce v sousedních Flandřích, bylo bitvou u Casselu také o nich rozhodnuto. Již měsíc po té bylo vojsko Lutychu a spojených s ním předních měst poraženo vojskem biskupovým, složeným z domácí a brabantské šlechty. Biskup neobnovil sice privilegií patricijských v rozsahu původním a ponechal „malým“ v radě polovinu zá-

[1]) Pirenne l. c. I. str. 357, II. str. 56 násl. Zdá se však, že není to původní stanovisko vévodovo. R. 1362 prostředkuje sice mezi patriciátem a obcí lovaňskou, v zápětí však obnovuje práva patriciů a r. 1364 jest Petr Coutereel, vůdce lidu, se svými straníky vyobcován z města; listinné přílohy k 4. sv. Collection des Chroniques Belges inédites, str. 595—608, též tamže str. 243. Arci zprávy o městské politice vévody Václava (alespoň pokud jsou v Praze dostupné) jsou nejasné a neúplné a nemohou proto platně přispěti k tomu, k čemu bychom jich rádi užili, k osvětlení politiky Karlovy.

[2]) Dávka ta, „malatolta sive gabella“ „de singulis venalibus in eadem civitate“ zvána tu „firmitas“, „fermeté“. Spor o tento ungelt opakuje se i později; zatím co biskup nakloněný patriciátu chce jej obnoviti, kapitula se tomu zpěčuje, poněvadž nepřímé dávky postihovaly i duchovenstvo. Srv. Analecta Vaticano-Belgica tom. III./2. No. 2709.

stupců, zrušil však cechy co korporace politické a potlačil tím demokratický princip. Nadále nevolí se do rady podle cechů, nýbrž podle čtvrtí, r. 1331 zrušena dokonce samospráva cechů a místo funkcionářů volených dáni jim v čelo „eswardeurs" jmenovaní radou. Nebyl to arci stav konečný.

R. 1343 povoleno cechům opět voliti zástupce „malých" do rady; po dalších čtyřiceti letech[1]) feudalisovaný patriciát vzdal se dobrovolně podílu na správě města, jehož hospodářskému životu se byl odcizil. Zástupci cechů zůstali v radě sami, opět jen člen cechu má podíl na politické moci. Každým rokem vysílá každý z 32 cechů po dvou zástupcích do rady. A cechy jsou nejen základem politického zřízení, nýbrž i nejvyšší jeho instancí. Veškerá důležitější jednání musí býti předem předložena každému cechu a rada městská nemůže dříve o nich rozhodnouti, pokud každý cech návrhu neschválil. Demokratická ústava Lutychu — bylo možno nazvati ji „nejryzeji demokratickým" zřízením ze všech, jež zažilo středověké Nizozemí — jest ústavou typicky cechovní. Vliv vyhražený korporacím řemeslným a veliký počet rovnoprávných těchto korporací odlišuje ji od demokratických tendencí měst flanderských a brabantských, ukazuje, že tu nositeli demokratických snah nejsou veliká řemesla tkalců a valchářů, nýbrž že „lid" tvoří veliký počet drobných živností. A rozdíl ten vyplývající z hospodářských poměrů zcela odlišných řadí události lutyšské daleko blíže k cechovním bouřím německých měst než k velkým sociálním zápasům měst flanderských, o nichž byla řeč výše. Ale přes to obojí snahy jsou v těsné souvislosti dějinné. Svědčí o tom nejen události let 1302 a 1328; když v letech osmdesátých řemesla lutyšská domohla se rozhodující moci, poskytují pomoc obleženému Gentu a dokazují tak názorně, že ideály, za něž bojují tkalci gentští, jsou také ideály jejich.[2])

---

[1]) V letech čtyřicátých vypukl opět spor mezi městem a biskupem. R. 1346 ve vojsku biskupově jest i markrabí Karel moravský.

[2]) Pirenne l. c. II. str. 35—55.

3. Městské revoluce a královská politika ve Francii.

(Král potírá hnutí cechovní. — Revoluce E. Marcela, bouře Maillotinů. — Velká ordonance krále Jana.)

Není ojedinělý zjev v dějinách, že sociální zápasy v oblasti třeba nevelké stávají se i jinde ohniskem snah příbuzných. Ve 14. století ohnisky takovými jsou Florencie a města flanderská. A zatím co se k nim obracejí naděje těch, kdo touží po politické a sociální revoluci, patří se stejnou vírou odpůrcové těchto snah k Francii. Francouzskou mocí potlačena povstání ve Flandřích, příkladem francouzského krále řídí se vévoda brabantský, r. 1328 doprošuje se francouzské ochrany biskup lutyšský a jest to tradice francouzského královského rodu, jež z Anžuovců neapolských činí nepokryté odpůrce směrů demokratických.[1]) Francouzští králové jsou si tohoto významu také vědomi. Když r. 1367 chystal se Urban V. k návratu do Říma, dali mu vyslanci krále francouzského na uváženou, že ústava francouzská jest lepší ústavy římské, ježto království jest nejlepší forma vlády, a že jest se obávati, že města italská propadnou lidovládě, což by bylo ke škodě církve, neboť řemeslníci pronásledovali vždy duchovenstvo.[2]) A těmto směrnicím zůstávají králové francouzští věrni po celé 14. století.

Když za vlády Filipa IV. bouřil se lid — kronika uvádí zejména valcháře, tkalce, krčmáře a jiné řemeslníky — a došlo k jakýmsi spolkům protikrálovským, král povstání potlačuje a v souvislosti s tím zakazuje r. 1306 jako nebezpečná bratrstva řemeslníků vůbec.[3]) Náboženská bratrstva byla sice záhy opět dovolena, ale o nepokojích neslyšíme již po celou prvou polovinu století. Teprve úpadek moci královské v letech padesátých, anglická invase, posléze porážka a zajetí krále Jana

---

[1]) Pirenne l. c. II. str. 47 cituje z listu biskupa lutyšského králi francouzskému, „dass ein allgemeiner Umsturz unmittelbar bevorstände und dass auf den Trümmern der alten Gesellschaftsordnung eine neue errichtet werden sollte, bei der die Fürstengewalt auf die unwiderstehlichen und überall siegreichen Handwerker übergehen würde.“ Viz též tamže str. 162 násl. o tom, jak v Nizozemí ve 14. stol. napodobeny jsou francouzské instituce. Davidsohn l. c. str. 82 násl.

[2]) M. Prou „Étude sur les relations politiques du pape Urbain V. avec les rois de France Jean II. et Charles V.“ (Bibl. de l'Ecole des hautes études, cl. philol. et hist. t. 76.) str. 67, Werunsky „Gesch. K. Karls“ III. str. 354.

[3]) E. Martin Saint-Léon „Histoire des corporations de métiers“ 3. éd. str. 193, 194, R. Eberstadt „Das franz. Gewerberecht und die Schaffung staatlicher Gesetzgebung und Verwaltung in Frankreich“ (1899) str. 151.

u Poitiers r. 1356, pak opět zmatky na konci vlády Karla V. a po jeho smrti uvolnily cestu snahám demokratickým.[1])

Když finanční tíseň přinutila krále Jana r. 1355 svolati generální stavy, povolují stavové prostředky potřebné k válce jen za cenu dalekosáhlých ústupků, jež mají zásadně omeziti absolutní vládu panovníkovu. Žádají, aby stavům svěřen byl dozor nad finančním hospodářstvím královských úředníků a usnášejí se, že se budou za tím účelem čtyřikráte do roka pravidelně scházeti. Prévôt pařížských kupců, Étienne Marcel, jemuž tenkráte připadl úkol mluviti jménem stavu městského, jest pak v následujících letech hlavním nositelem těchto snah. Tužby Marcelovy nevyhýbají se otevřenému sporu s mocí královskou, ba v poslední fasi neběží již jen o rozšíření práv stavovských, nýbrž cílem Marcelovým a jeho nejbližších druhů jest opříti Francii o spolek velikých měst podle vzoru měst flanderských nebo lombardských. Tak již uprostřed čtrnáctého století barvy Paříže, červená a modrá, postaveny — nikoli jen obrazně — proti bílé lilii královského rodu.[2])

Nastává nedlouhá episoda, během které se zdá, že o osudu království bude rozhodovati pařížský lid, k lidu řeční a souhlasu jeho se dovolávají nejen Marcel a jeho straníci, nýbrž i straníci moci královské a sám regent, pozdější král Karel V. Mohl tudíž ne zcela neprávem nadšený životopisec slaviti Marcela co předchůdce Veliké revoluce století osmnáctého.[3]) Úspěchy Marcelovy byly však efemerní, jeho pokus selhal velice rychle. Teprve počátkem roku 1358 mění se spor regenta s Marcelem v otevřený boj a již 31. července téhož roku učinilo spiknutí, regentem podnícené, konec nejen panství Marcelovu, nýbrž demokratickým snahám vůbec. Ukázalo se, a v tom byl hluboký rozdíl proti poměrům ve městech flanderských, jichž příklad Marcel napodobuje a jichž pomoci se v tísni dovolává, že snahy Marcelovy nevyvěrají z tužeb širokých vrstev lidových.

---

[1]) Další sociální zápasy vypukly pak (nehledě k nepokojům r. 1385) až na počátku století patnáctého; srv. A. Coville „Les Cabochiens et l'ordonnance de 1413“ (1888), str. 105 násl.

[2]) Počátkem ledna 1358 dal Marcel podnět k tomu, aby přívrženci jeho nosili červenomodrou čapku (chaperon) s přeskou, na níž byl nápis „En signe de l'alience de vivre et morir avec le prevost contre toutes personnes.“ Odznak ten přijímají města s Paříži spolčená: Laon, Amiens, Rouen, Beauvais, Senlis. Když koncem února byl Marcel na vrcholu své moci, posílá regentovi kus červeného a modrého sukna, aby na znamení míru dal z něho zhotoviti čepice pro sebe a své druhy. F. T. Perrens „Etienne Marcel, Prévôt des Marchands (1354—1358)“ ve sbírce „Histoire Générale de Paris“, 1874, str. 173, 195.

[3]) Perrens v uvedené knize.

Obyvatelstvo měst 14. století — zmínili jsme se o tom již opětovně — rozpadá se ve dvojí zřetelně odlišenou vrstvu: kupce a řemeslníky. Více než rozdíl zaměstnání — chudí kramáři, tandléři, hokynáři a pod. počítáni jsou k řemeslům — odlučuje je rozdíl bohatství, sociálního hodnocení a politických práv. A nikde nevystupuje rozdíl ten jasněji než v Paříži té doby. Nejen že zachovaná berní kniha z konce 13. století mezi velkými poplatníky nevykazuje řemeslníků vůbec, řemeslníci nemají ani politických práv ve vlastním slova smyslu. Nebyli sice královskou mocí utiskováni, bylo jim dovoleno tvořiti korporace řemeslné, v jichž čele někde stojí mistři volení, v korporacích těch požívají samosprávy řemeslné a vlastního soudu, ale mezi korporacemi těmi není souvislosti ústavní, řemesla jako celek i řemeslníci jako jednotlivci postrádají politických práv, jakéhokoli ústavního vlivu na osudy města. „Mistři" jednotlivých řemesel podléhají úředníkům královským, soudem nad pekaři nadán byl „grand panetier" královský, soud nad soukeníky, kramáři, krejčími, čalouníky a řemesly příbuznými přísluší nejvyššímu komorníku, soud nad krčmáři nejvyššímu číšníku a pod. Dozor nad řemesly koná prévôt královský. Mluví-li se v Paříži tudíž o měšťanech, znamená to jen nejbohatší vrstvu obyvatelstva, především privilegovanou hansu kupeckou a její volené orgány: prévôta a kmety (přísežné) kupců. Kupci seskupení v hansu jsou nadáni výhradným právem dovážeti zboží po Seině, hanse přísluší pak i právo stanoviti ceny dovezeného zboží, souditi ve sporech o ně a o plavbu vůbec. A ježto plavba po Seině jest z hlavních základů blahobytu Paříže, jest korporace kupců považována za předního representanta celého města a jsouc jediná nadána rozsáhlejší samosprávou, stává se základem jeho municipálního zřízení, získává důležitá práva, ale práva ta na řemeslné obyvatelstvo se nevztahují.[1]) V revoluci Marcelovu vstupuje tak město sociálně i politicky rozdvojené. A třebaže v prvé polovině 14. století neslyšíme o sociálních zápasech mezi oběma vrstvami, pokus

---

[1]) E. Levasseur „Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France avant 1789" I.[2] (1900) str. 258 násl., E. Martin-Saint-Léon „Histoire des corporations des métiers" (3. vyd., 1922) str. 164 násl. — R. Eberstadt „Magisterium und Fraternitas. Eine verwaltungsgeschichtliche Darstellung der Entstehung des Zunftwesens" (1897) str. 103 násl. Tu velmi důmyslně poukázáno na to, že právě nedostatek politických práv cechů vede k tomu, že v Paříži mohlo vzniknouti veliké množství cechů zcela malých, že tedy *počet* cechů není nijakým měřítkem hospodářského rozvoje města. — Téhož „Das französische Gewerberecht und die Schaffung staatlicher Gesetzgebung und Verwaltung in Frankreich vom 13. Jahrhundert bis 1581" (1899) zejm. str. 23 násl. — Úvod L. M. Tisseranda ke knize Perrensově.

Marcelův ukázal, do jaké míry obě vrstvy jsou si cizí. Marcel jest representantem kupců, nositelem revolučních ideí jest část bohatého měšťanstva, část duchovenstva i university. V prvých dnech bouří jest i dav řemeslníků po boku Marcelově, toto spojenectví nemá však trvání. Nadarmo popírá Marcel ještě v listu z posledního měsíce povstání, že mezi snahami jeho a obcí jsou rozpory, nadarmo nápodobí cizí vzory i v tom, že listy své dává nejen jménem svým a rady (kmetů), nýbrž i jménem cechmistrů (maîtres des métiers). Nadarmo zdůrazňuje, že má na zřeteli prospěch lidu a snad o prospěch ten snažil se upřímně. Již usnesení odbojných stavů z let 1355 až 1357 zavrhují časté obnovování mince především pro škodu, jež vzniká tím lidu, nařizují, aby úředníci královští jednali i s chudými spravedlivě a obyvatelům městským i venkovským přiznávají právo spolčovati se a pomáhati si svémocně proti útisku úředníků královských.[1]) V květnu 1358 propuká v severní Francii rozsáhlá vzpoura sedláků proti šlechtě, Jacquerie, jež nebyla-li přímo Marcelem podnícena (soudí tak dějepisec tohoto hnutí *S. Luce*), byla jím uvítána a prodloužila o dva měsíce jeho vládu.[2]) V Paříži samé však vlastní lid zůstal ideami revolučními nedotčen. Sympatie tohoto lidu zůstala na straně královské. Kronikář líčí, kterak po bitvě u Poitiers jest v Paříži vítán králevic Karel, neboť „plebs tota“ doufá, že jeho přičiněním vrátí se král a vlast bude zachráněna. V jmenovaném již listě z posledního měsíce svého panství stěžuje si Marcel městům severofrancouzským, že regent snažil se proti němu pobouřiti „malé“. A zdá se, že regent, když řečnil k lidu na tržišti pařížském a osočoval tam stranu Marcelovu, s antagonií „malých“ a „velkých“ vskutku počítal;[3]) rychlý pád Marcelův ukázal, že regent počítal správně. Za vzpouru Marcelovu pyká město dalším omezením samosprávy, prévôt kupecký (volený) jest zbaven některých práv, jež přecházejí na prévôta královského (jmenovaného), a i opatření toto, jehož osten namířen byl proti privilegované vrstvě kupecké, naznačuje, kde bylo těžisko revoluce Marcelovy.

Nepokoje, jež vyplňují prvá léta vlády Karla VI. a zejména v Paříži a Roueně proměnily se ve zřejmé revoluce, mají ráz

---

[1]) Perrens l. c, A. Coville „Histoire de France illustrée“ IV./1., str. 121. — Arci také nejbohatší část měšťanstva, věřitelé a dodavatelé královského dvora nemají podílu na nepokojích.

[2]) S. Luce „Histoire de la Jacquerie“ (2. vyd., 1894) str. 100 násl.

[3]) „estudioit faire en la bonne cité de Paris des menus contre nous grant commocion“ cituje Perrens l. c. str. 194; viz též tamže str. 174, 268 násl.

odlišný. Vyvěrají z bolestí a tužeb vrstev nejnižších.[1]) Lid bouří se proti přílišným dávkám a daním; původně (v listopadu 1380) slíbil Karel VI., že nebude bez svolení stavů vybírati daní přímých ani nepřímých; když pak již počátkem příštího roku vyhlášeny znovu daně nepřímé, zatěžující právě vrstvy nejširší, vypukl odboj. V Roueně vzbouřili se dělníci hlavně soukeničtí, zvoní na poplach, propouštějí vězně, luza — „la merdaille" — loupí a páše násilí na bohatých měšťanech, duchovenstvu a židech. To jsou počátky, pak směr revoluce se mění. Drobná buržoasie ovládla město a dává revoluci ráz politický, domáhá se zrušení dávek a rozšíření práv městských jednak oproti duchovenstvu, jednak oproti samému králi. Podobný vývoj jest i v Paříži.[2])

Povstalci, kteří na tržišti pařížském počali odboj, nazýváni jsou pak podle zbraní, jimiž se ozbrojili (jakýchsi olověných kyjů nebo kladiv), „maillets" nebo „maillotins". Florenčan Buonaccorso Pitti praví, že to byli lidé takoví, jako florentští Ciompi.[3]) Slovo to třeba arci chápati ve smyslu širším. Také v Paříži ztrácí sice již na konci 13. století soukenictví řemeslný ráz. Mluví se ještě o soukenících („drapiers", ale též „toisserans de lange"), ale rozeznávají se mistři „velcí" a „malí", rozuměj bohatí, kteří dávali surovinu „malým" a prodávali jejich výrobky, a „malí", kteří pracují pro jiné.[4]) Jsou to náběhy k vývoji obdobnému jako ve Florencii nebo městech flanderských, vývoj nepokročil však tak daleko, především

---

[1]) Náladu lidu líčí souvěká kronika takto: „et tunc ignobiles, spe libertatis allecti" — míněna svoboda od daní — „mox ineunt nocturnos cetus, occulta colloquia turmatim cum commocione capitis, erecto supercilio, rigentique facie, stulta et periculosa consiliabula frequentare inceperunt. In quibus intumescentes superbia, nobilium ecclesiasticorumque virorum exprobrantes dominia, administrationem civilem per se melius regi posse quam per dominos naturales fatue iudicabant — —"; Chronique du réligieux de Saint-Denys, I. (Collection des documents inédits) str. 22. Na jihu Francie má hnutí to ráz bouří selských, na severu projevuje se především ve městech.

[2]) L. Mirot „Les insurrections urbaines au début du règne de Charles VI. (1380—1383)" (1906). O tom, že přední měšťané se bouří neúčastní, cit. letopisu str. 128 násl.

[3]) „Il popolo grasso, cioè i buoni cittadini, che si chiamano borgiesi, dubitando, che 'l detto minuto popolo, che si chiamarono i Maglietti, ch' erano giente tali, quali furono i Ciompi, che corsono Firenze — —" cituje Mirot l. c. str. 81.

[4]) „Granz mestres tessarenz de Paris qui font fère dras par les diz menus mestres", „menus mestres tessaranz de Paris qui font euvres à autrui"; „Règlements sur les Arts et métiers de Paris — — d'Étienne Boileau", publ. par G. B. Depping str. 392, 396 násl., též str. LXIX. úvodu. Srv. J. Strieder „Zur Genesis des modernen Kapitalismus" str. 227. O poměrech tovaryšů soukenických a námezdných tkalců viz Martin-Saint-Léon l. c. str. 256 násl.

protože soukenictví nenabylo dominujícího významu v hospodářském životě Paříže.[1]) Proto také povstání pařížského lidu r. 1381 liší se od revoluce florentské r. 1378, nejde jen o sociální zápas zaměstnanců se zaměstnavateli. Zachovaná akta soudní uvádějí co účastníky prvých bouří řadu řemeslníků, drobných krčmářů, řemeslnických tovaryšů a pod., při čemž řemesla textilní nejsou ani zvlášť hojně zastoupena.[2])

Byla-li mezi bouřemi pařížskými a předcházející revolucí florentskou jen vzdálená obdoba, liší se bouře ty rozsahem i daleko skromnějšími cíli (neobracejí se *zásadně* proti moci královské) od současných událostí ve Flandřích. Nepokoje ty, stejně jako povstání dělného lidu anglického roku 1381, vyvěrají z hospodářské tísně vlastní země. Přes to lze předpokládati, že vypuknutí povstání anglického urychlily úspěchy gentských,[3]) a o nepokojích francouzských předpokládali to již vrstevníci. Souvěký letopisec zaznamenal pověst, že povstalci rouenští a ostatní byli svedeni posly Vlámů a příkladem povstalců anglických. A třeba pověst zkreslovala skutečnost, třeba není ani pravdiva pověst, že po bitvě u Roosebeke nalezl král v Courtrai list, jímž Paříž nabízela městu tomu spolek,[4]) tolik dokazují prameny nepochybné, že povstalci francouzští místy projevovali Gentu sympatie, že odpírali daně, kterých král požadoval na výpravu, že v Paříži zadrženy byly vozy určené armádě, že řemešští zadrželi maršálka burgundského. Nepodnikali-li zatím dalších kroků na dráze revoluční, bylo zřejmo, že chtějí vyčkati jen, jak skončí výprava králova do Flander.[5])

Bitva u Roosebeke rozhodla tudíž i o osudu demokratických hnutí ve městech francouzských. Hněv vítězného krále dopadl těžce především na samu Paříž. Město, jež se vzdalo

---

[1]) Počet řemeslníků v jednotlivých řemeslech podle stavu z r. 1292 uvádí E. Levasseur „Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France avant 1789", str. 476 násl.

[2]) Mezi akty, jimiž provinilým udělena milost, shledal Mirot jen tři postřihače a žádného tkalce; Mirot l. c. str. 113/114. Výčet Mirotův nečiní však nároku na úplnost.

[3]) Srv. úvod Ch. Petit-Dutaillise k dílu A. Réville „Le soulèvement des travailleurs d'Angleterre en 1381" (Mémoirs et documents publ. par la Société de l'École des Chartes II., 1898) str. LVIII. Ačkoli Anglie 14. stol. je především zemí agrární, není revoluce r. 1381 jen povstáním selským. Řemeslný lid městský má na ní význačný podíl a dodává povstalcům namnoze vůdce; tamže str. XLI.

[4]) Chronique du religieux de Saint-Denys str. 132, 230 násl.

[5]) Mirot l. c. str. 81 násl., 149 násl. Mirot pochybuje, že mezi povstalci francouzskými a gentskými a spojenci jejich byla přímá dohoda. Srv. též referát Pirennův o knize Mirotově ve Vierteljahrschrift f. Soz. u. Wirtschaftsgesch. V. str. 601. — Jest zároveň spor o to, zda má býti vybírána daň přímá nebo dávky nepřímé. V Amiensu lid žádá daň, bohatí měšťané dávky; Mirot, tamže.

králi na milost i nemilost, zastrašeno popravami provinilých „maillés" a pokutami, odzbrojeno a zrušena městská milice. Dávky, jež byly příčinou nepokojů, vybírány pak bez odporu a zároveň zasáhl král v městské zřízení. Úřad prévôta kupců zrušen a práva jeho přenesena na prévôta královského, král vyhražuje si sázení kmetů a dosazování písařů městských. Posléze ruší král „obce" a „mistry" řemeslníků, rozuměj samosprávu cechů, a budoucně má královský prévôt pro každé řemeslo jmenovati sám dozorce. Řemeslníci nesmějí ani pod rouškou bratrstva se shromažďovati, leč k společné návštěvě kostela.[1])

Ruše „obce" řemeslníků a omezuje jejich samosprávu, neruší, a toho jest si povšimnouti, král řemeslných řádů vůbec. Posud přihlíželi jsme pouze k jedné stránce poměrů francouzských, k demokratickým snahám, jež tříští se o odpor moci královské; třeba si však položiti otázku nejen, čemu král bránil, nýbrž též, oč usiloval. R. 1383 nezakročuje král proti korporacím řemeslným po prvé. Z roku 1307 — rok po zákazu bratrstev — jest velká ordonance Filipa IV., jež měla čeliti panující drahotě. V ní král na žádost měšťanů pařížských omezuje práva korporací řemeslných a usnadňuje příliv pracovních sil. Z nejdůležitějších práv pařížských řemesel 13. stol. bylo rozhodování o přijímání nových členů a, aby počet řemeslníků nerostl příliš, nebylo mistru dovoleno přijímati libovolný počet učedníků. R. 1307 nařizuje král, že mistr může přijmouti učedníků, kolik chce a na jakkoli dlouhou dobu učební. Když pak po moru počátkem druhé poloviny století počaly ceny nebezpečně stoupati, jest to opětným podnětem k zakročení proti korporacím řemeslným. Vedle sazeb cen a mezd obsahuje „velká ordonance" ustanovení, jež měla usnadniti příliv nových sil. Jednak obnovena hlavní ustanovení ordonance z r. 1307, jednak učiněn nový (a jen dočasný)

[1]) Mirot l. c. str. 177 násl. Ustanovení o řemeslech zní doslova takto: „Item que, en nostre dite ville de Paris, n'ait doresnavant aucuns maistres de mestiers, ne communaulté quelzconque, comme le maistre et communaulté des bouchiers, les maistres de mestiers de change, d'orfavrerie, drapperie, de mercerie, de pelleterie, du mestier de foulon de draps et de tixerans ne autres quelconques mestier ou estat qu'ilz soient; mais voulons et ordonnons que en chascun mestier soient esleuz par nostre dit prevost, appellez ceuls que bon lui semblera, certains preudoumes dudit mestier pour visiter icelui, afin que aucunes fraudes n'y soient commises; ... et leur defendons que doresnavant ils ne faces assemblée aucune par maniere de confrairie de mestier ne autrement, en quelque maniere que ce soit, excepté pour aler en l'eglise et en revenir, se ce n'est par le consentement, congié et licence de nous ... ou de nostre prevost de Paris ..."; R. de Lespinasse „Les métiers et corporations de la ville de Paris" (ve sbírce „Histoire générale de Paris") I. str. 51.

průlom do výsad cechovních tím, že dovoleno každému svobodně do Paříže se stěhovati a provozovati tam jakékoli řemeslo nebo živnost, pokud práce bude „bonne et loyale“. V určitém smyslu jest tu tedy proklamována svoboda živnosti, ale svoboda není tu chápána ve smyslu moderním, neznamená, že by korporace řemeslné byly zrušeny a že by stát vzdával se dozoru nad řemeslnou produkcí a ponechával každému jednotlivci, aby na vlastní pěst rozeznával dobré a špatné řemeslníky.[1]) V druhé polovině 14. věku jest řemeslům zakazováno shromažďovati se bez dovolení nadřízených úřadů královských. Vývoj ten končí — arci ne definitivně — zrušením samosprávy řemesel r. 1383.[2])

Ale i pak korporace řemeslné zůstávají, a jest to poučením, že v sociálních zápasech čtrnáctého století nejde o korporace řemeslné co takové, nýbrž o účel, jemuž budou sloužiti. Ustanovuje-li se r. 1363 v Anglii, že každý řemeslník z důvodů policejně správních musí náležeti k některému pořádku řemeslnému,[3]) jest to na pohled totéž jako přímus, jehož se jinde řemeslníci sami houževnatě domáhají. Vskutku byl však veliký rozdíl. Bylo něco zcela jiného svobodný cech a pořádek, v jehož čele stál mistr dosazený, a to nejen pro rozdíl politický a právní, nýbrž především pro zcela různý význam v hospodářském životě města. V prvém shromažďují se řemeslníci, aby uvažovali o prospěchu řemesla, dávají si statuta a, regulujíce příliv nových sil, pracují k hospodářskému povznesení řemeslníků; do druhého jsou řemeslníci svoláváni, aby zvěděli vůli orgánů nadřízených. V prvém rozhoduje vlastní prospěch řemeslníků, v druhém prospěch celku, „obecné dobro“. Bylo-li v kterési ordonanci z r. 1356 řemeslům vytýkáno, že statuta, jež si dávají, jsou více k užitku jejich příslušníků než na prospěch celku, není pochybnosti, že „obecné dobro“ v praxi posuzováno s hlediska vrstev nejvyšších. Ukazuje to i velká ordonance z r. 1351,

---

[1]) R. Eberstadt „Das französische Gewerberecht“, str. 150 násl., R. Vivier „La grande ordonnance de fevrier 1351: Les mesures anticorporatives et la liberté du travail.“, Revue Historique, sv. 138. (1921) str. 201 násl., Martin-Saint-Léon l. c. str. 243 násl. Z ordonance krále Jana nejdůležitější jest článek padesátý: „Item toutes manières de gens quelzconques qui sauront eulx mesler et entremectre de faire mestier, euvre, labour ou marchandise quelzconques, le puissent faire et venir faire, mais que l'euvre et marchandise soit bonne et loyal, excepté ceulx dont il est par especial ordonné en ces presentes ordonnances, et leurs marchandises aporter vendre à Paris . . .“ Že však král nemá na mysli naprostou svobodu živnosti, patrno z čl. 58. „Item en tous les métiers et toutes les marchandises qui sont et se vendent à Paris, aura visiteurs, regardeurs et maistres . . .“ Citované edice Lespinasseovy str. 39., 42.

[2]) Eberstadt l. c. str. 233 násl.

[3]) G. Brodnitz „Englische Wirtschaftsgeschichte“, I., str. 154.

neboť snaží-li se snížiti mzdy řemeslníků a dělníků a ceny vůbec, slouží především prospěchu vrstev, žijících z důchodu peněžitého, to jest šlechty, duchovenstva, ale i bohatých měšťanů. Rozlišovati obojí tendence jest tím důležitější, čím více jest to ztíženo neurčitou dikcí souvěkých pramenů. Rozeznáváme-li však přesně, nazveme-li na rozdíl od pořádku, jemuž připadají jen úkoly policejně správní, a od církevně zabarveného autonomního bratrstva cechem pouze samosprávnou korporaci nadanou politickými právy,[1]) možno výsledek předcházejících statí shrnouti tak, že všude řemeslníci usilují o zřízení cechů. Stejně jasná jest však i politika francouzského krále, jež řemesla snaží se udržeti na stupni bezprávných pořádků. Z francouzských poměrů možno tak vyvoditi poznatky k pochopení hospodářské politiky čtrnáctého století vůbec.

4. Cechovní hnutí ve městech německých.

(Vzpoura tkalců v Kolíně n. R. — Soukenictví v německých městech, sociální struktura německých měst. — Podstata bouří cechovních. — Poměry v Norimberce a Magdeburce.)

Snad se v předešlém zdálo, že jsme odbočili příliš daleko od vlastního tématu, že byla poměrům v zemích západních věnována pozornost až přílišná na práci, jejímž úkolem jest především objasniti kus domácích dějin. Další výklady přesvědčí však, doufám, že chceme-li naše poměry nejen správně poznati, nýbrž i správně zhodnotiti, dlužno vyjíti od sociálních tendencí dobových, jichž východiskem jsou země západní. Arci snahy ty, jako kulturní vlivy vůbec, přicházejí k nám především prostředím německým a nepřicházejí tak namnoze v podobě původní.[2])

[1]) Pořádkem rozumím totéž, co vyjadřuje Keutgenův termin „Amt“, „officium“. Sporné otázky původu cechovního zřízení se tím nechci dotýkati, zde jde jen o tendence, které se jeví ve století čtrnáctém. Srv. Keutgen „Ämter und Zünfte“ str. 191. Jest-li cech (podle Belowa) charakterisován přímusem, upozorňuje Keutgen, že i do officia přísluší každý řemeslník, arci znamená to jen, že podléhá vrchnostenské správě a platí předepsané poplatky.

[2]) Považuji za omyl německých badatelů, že líčí vývoj ve městech německých, nehledíce k analogickým zjevům v cizině. Citované knihy Eberstadtovy jsou výjimkou vzácnou, byly nadto odbornou kritikou přijaty nepříznivě a odmítnutí, které zavinily některé metodické nepřesnosti jeho prací, dotklo se neprávem celého směru badání. I tam, kde to není řečeno výslovně, jest pak cechovní hnutí v německých městech vykládáno co zvláštní plod německých poměrů a německého ducha. Werunsky nazírání to přenáší i na poměry naše. — Výklad Sombartův stojí na stanovisku opačném, předpokládá všude vývoj paralelní, nepřihlíží k poměrům místním a nebere v úvahu vlivy, které se přenášely z oblasti do oblasti jiné.

Jest jen jediné město německé, jehož sociální zápasy čtrnáctého století zdají se přímým ohlasem událostí v Nizozemí. Jest to přední město západního Německa, Kolín. R. 1370 vypuklo tu povstání tkalců, tkalci vládli déle roku ve městě, až byli potřeni v pouličním boji, jemuž zůstalo jméno „weberschlacht". Současná báseň [1]) oslavuje jejich porážku co trest jich hříšné pýchy; srovnáme-li však, co o dějích těchto let víme, s revolucí tkalců flanderských, zdá se, že kolínští kladli si cíle daleko skromnější. Především jde o daně; za vlády patricijské hraženy výdaje města pouze daněmi nepřímými: dávkami z masa, mouky, soli a jinými, jež zdražovaly potraviny, dávkou z vlny, která zatěžovala tkalce, a podobně vesměs dávkami, které největší část berní přesunovaly na obyvatele chudší. Za vlády tkalců zavedena naproti tomu především dávka z dováženého vína a daň pozemková, „šos". [2]) Jediný statut známý z té doby dotýká se jiné otázky hospodářské, jež tížila hlavně chudší majitele domů a pozemků, totiž věčných platů; rozhodnuto, že jest dovoleno vykupovati je běžnou mincí, rozuměj znehodnocenou, tudíž fakticky za cenu menší než za kterou kdysi byly prodány. Jinak „vláda tkalců" mění jen ústavu města. Zrušena „richerzeche", patricijská korporace, na jejíchž právech a důchodech měly podíl rody, které zastávaly městské úřady nebo měly právo je zastávati. Aby město vybaveno bylo z vlivu arcibiskupova, vyloučeni z rady kmeti; užší rada ponechána sice rodům patricijským, v širší radě rozhodují však řemesla, při čemž většinu v ní mají tkalci, kteří vůbec v bouřích těch mají slovo rozhodující. [3]) Proto tíha patricijské odvety dopadla také na ně především. Nespokojuje se ztrátami, jež utrpěli v pouličním boji, pokouší se patriciát zlomiti sílu celého řemesla; jednak ustanoveno, že má budoucně ve městě býti nejvýše 200 stavů, jednak zavedena dávka ze sukna z Kolína vyváženého. I jiná řemesla odzbrojena, musí se vzdáti svých cechovních domů, zbavena samosprávy, rada jmenuje nadále cechmistry („Obermeister") sama. — Vítězství patriciátu nebylo však trvalé. Vyzýval-li r. 1371 básník patricijské rody k svornosti a věstil-li, že jim pak bude vláda nad městem zachována, [4]) jeho výzva vyzněla naprázdno. Rozbroje patriciátu, které vypukly bezprostředně po vítězství, připravují

[1]) Otištěna v Chroniken der deutschen Städte XII. str. 243 násl. „Weber" znamená tu asi řemeslníky soukenické vůbec, kterási kronika píše „fullonum regimen" (citováno tamže str. 264), kde jinde se praví „Weberherrschaft".

[2]) Friedr. Lau „Entwicklung der kommunalen Verfassung und Verwaltung der Stadt Köln bis z. J. 1396" (1898) str. 344 násl.

[3]) Tamže str. 136 násl., 83 násl. a j.

[4]) L. c. verš 489 násl. „O van Coelne ir alde geslechte, bedenct uch wislich ind rechte..."

cestu nové revoluci. R. 1396 porazila řemesla — tentokráte nejsou to jen tkalci — patricijskou oligarchii nadobro. Městu dána ústava připomínající cechovní ústavu florentskou a lutyšskou, ba zdá se, že některé články přejaty byly z *lutyšské* ústavy přímo. Jádro rady městské tvoří 36 zástupců dvaceti dvou politicky uznaných cechů. Že ani nedávná persekuce sílu tkalců nezlomila zcela, patrno z toho, že ze zástupců cechů připadá na pořádek soukenický po čtyřech, kdežto na ostatní jen po dvou nebo jednom zástupci.[1])

Také v jiných městech — ve Frankfurtě, Augšpurce, Norimberce, Magdeburce, Brunšviku, Stendalu a jiných městech východoněmeckých — jsou tkalci z řemesel, o jichž účasti v bouřích čtrnáctého století jsme zpraveni výslovně. V mnoha městech líčeni jsou co bratrstvo nejbouřlivější, které mělo na svědomí nejvíce přečinů proti kupcům, kraječům suken a židům.[2]) A není pochybnosti, že tkalci soukeničtí měli také k nespokojenosti důvodů nejvíce. Jednak samy hospodářské poměry, poměrně veliká cena vlny, jež mu znemožňuje nakoupiti potřebnou surovinu, zbavují i tkalce německých měst hospodářské svobody, jaké požívají řemesla ostatní; jednak kraječi suken brání tkalcům prodávati na lokte vyrobené sukno a tkalci musí o právo, jež u mistrů řemesel jiných jest samozřejmo, podstupovati boj, který jen místy končí pro ně úspěšně.[3]) Nedává-li přes to zápas tkalců s kraječi sukna směr sociálním zápasům ve městech německých, souvisí to především s tím, že řemeslo to nemá podobně dominujícího postavení v hospodářském životě města jako soukenictví v městech flanderských nebo brabantských. Podle výnosu dávky ze sukna byla odhadnuta soukenická produkce v Kolíně nad Rýnem po r. 1372 na 7000 kusů, před revolucí na 12.000 kusů do roka; bylo-li po r. 1371 vskutku jen 200 mistrů, bylo jich před tím necelé 400. Seznam měšťanů frankfurtských z r. 1387 vyka-

---

[1]) Podobně jako v Lutychu vázána jest rada při důležitějších jednáních na souhlas cechů. Lau l. c. str. 148 násl., 350 násl. Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln XV. (1888) str. 11 násl., Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst XV. (1896), Korrespondenzblatt str. 175—177. (Lau o studii Baderově.) — „Das nuwe buch“, jež líčí události před r. 1396, vytýká m. j., že purkmistři a richerzeche dávkami zdražovali chléb a jiné zboží; Chron. deut. Städte XII. str. 286.

[2]) Tak G. Schmoller „Die Strassburger Tucher- und Weberzunft und das deutsche Zunftwesen vom XIII.—XVII. Jahrhundert“, str. 111 násl. Schmoller dodává: „Nicht umsonst hat die Sprache, den Begriff des Webers und Verschwörers identifizierend, bis auf den heutigen Tag vom Zettel des Webstuhls das Bild genommen, wie man heimlich und langsam politische Unruhen anzettelt.“

[3]) Tamže str. 58 násl.; A. Doren „Untersuchungen zur Geschichte der Kaufmannsgilden im Mittelalter“ (diss. Berlin, 1892), str. 20 násl.

zuje mezi 2861 měšťany jen 272 mistry soukeníky a j. řemeslníky zpracovávající vlnu.[1]) Při tom i Kolín i Frankfurt náležejí k předním střediskům soukenictví německého. Možno-li souditi podle zápisů v soudní knize Starého města Pražského, dováželo se k nám uprostřed čtrnáctého věku sukno brabantské z Bruselu a Lovaně, sukno z Kolína a Frankfurtu, pak z Mohuče a t. ř. polské sukno ze Slezska.[2]) Norimberk slynul vývozem nožů a zboží příbuzného; zlomek katastru řemeslníků norimberských z r. 1363 vykazuje vedle jiných řemesel příbuzných 73 nožíře. Na poměry středověké jest to zajisté znamenité číslo, ale přece jen malý zlomek z veškerého obyvatelstva řemeslného, jež čítalo více než 1200 mistrů.[3])

Podle vzoru Bücherova užívá se o hospodářství německého města středověkého termínu „městské hospodářství" ve smyslu praegnantním, dokládá se i přívlastkem „uzavřené". Chce se tím zdůrazniti, že většina obyvatelstva vyrábí pro místní potřebu a zároveň jest místní potřeba kryta výrobou místní, t. j. města samého a okolí.[4]) Již tím jest dáno, že jednotlivá živnost nemohla neúměrně se rozvinouti, nýbrž vzniká veliké množství nepočetných řemesel. Tato tendence jest ve středověku stupňována sklonem k specialisaci, měrou vskutku až neuvěřitelnou. Bücher, jenž touto otázkou obíral se nejvíce, napočítal ve Frankfurtě — městě, jež podle jeho odhadu mělo nejvýše deset tisíc obyvatelů — na půldruhého tisíce druhů zaměstnání.[5]) Arci doklady sneseny jsou z období dosti dlouhého, mnohé názvy lze považovati za varianty nevýznamné; avšak ať redukujeme výčet Bücherův sebe více, jest tu počet zaměstnání v poměru k počtu obyvatelstva přímo úžasný. Poměry středověké charakterisuje zároveň, že tu jde vskutku o specialisaci (štěpení) práce, nikoli o její dělbu. Soukenictví jest tu výjimkou; Bücher vypočítává šestnáctero řemeslníků

---

[1]) Schmoller l. c. str. 82 násl., tu též o městech jiných; K. Bücher „Die Bevölkerung von Frankfurt am Main im XIV. u. XV. Jhdt." (1886) str. 56 násl.

[2]) Rkp. archivu hl. m. Prahy č. 987 fol. 34—36, 72^{v}, 80^{v}, 86^{v}, 239, 248^{v}, 261, 269^{v}, 364—372. — O soukenictví v německých městech Schmoller l. c.

[3]) Chron. deut. Städte II. str. 507 násl., Bücher l. c. str. 105 násl.

[4]) K. Bücher „Die Entstehung der Volkswirtschaft" (1893) str. 42 násl.

[5]) Tamže str. 217 násl., „Die Berufe der Stadt Frankfurt im Mittelalter" (Abhandlungen philol.-histor. Kl. der kgl. Sächsischen Gesellsch. der Wiss. XXX., 1914), zejm. str. 16 násl. Specialisace tato způsobena nedokonalostí technickou (podle Büchera): „Ihretwegen konnte dem Bedürfnis nach Verbesserung der Leistungen, das immer den Menschen beherrscht hat, nur dadurch entsprochen werden, dass man das Produktions- oder Leistungsgebiet nach Möglichkeit verengerte." Jak patrno, shoduje se výklad Bücherův s názorem Zikmunda Wintra, viz výše str. 8.

kteří mají podíl na výrobě sukna, kteří se o výrobu dělí ve smyslu moderním.[1]) Naproti tomu zjistil 45 odborů řemesla kovářského, z nichž každý vyrábí předmět hotový. Tato specialisace (ve středověku daleko převažující nad dělbou práce) není na závadu hospodářské samostatnosti řemeslníkově. Považuje-li to Bücher za zjev sociálnímu postavení řemeslníkovu prospěšný, jeví se mu stejně příznivým i to, že — kdežto počet řemeslníků jest poměrně veliký — počet obchodníků jest poměrně malý. Studie Bücherovy poskytly konečně hlavního základu tvrzení o rovnoměrném rozvrstvení majetku a důchodu ve středověkém městě; statistika Bücherova vyzněla v ten smysl, že příslušníků cechů není sice mezi poplatníky největšími, že však rovněž v nejnižší třídě majetkové jest řemeslníků poměrně méně než obyvatelstva ostatního. Že tudíž mezi řemeslnictvem má převahu majetek střední.[2]) Arci právě v těchto partiích — třeba s různými modifikacemi bývá stále ještě opakován — soud Bücherův přesvědčuje nejméně. Především jiní badatelé na základě jiných pramenů dospěli k závěrům zcela protichůdným,[3]) pak nelze přehlédnouti, že Bücher

---

[1]) „Wir stossen da neben dem Namen des wober auf Benennungen wie kemmer, wollensleger, wollenwieger, spuler, nufeler, planerer, slichter, spansetzer, welker, zauer, ferwer, kumpgenger und aus dem weiblichen Geschlechte kommen hinzu die spinnersen, kemmern, wirkersen, nuppersen, wollenbesnydern, wollenlesersen, so dass kaum eine andere Annahme übrigbleibt als die einer entwickelten inneren Gliederung." Berufe str. 16, 17.

[2]) Entstehung str. 236 násl., Bevölkerung str. 293 násl., Entstehung str. 242: „Dass aber der Vermögensbesitz im Mittelalter sich durchaus nicht etwa auf die Grundbesitzer beschränkt, geht zur Genüge daraus hervor, dass die Verteilung der Handwerker auf die verschiedenen Steuerstufen ganz ähnlich sich gestaltet wie diejenige der Gesamtbevölkerung, nur dass bei ihnen die niederste Stufe schwächer besetzt ist und die höchste gewöhnlich fehlt. Doch sind Meister mit 30 und 40 lb. Steuer gar nichts Seltenes, und wenn man auf das damalige Frankfurter Gewerbe im allgemeinen den alten Satz anwenden wollte, dass das Handwerk einen goldenen Boden habe, die Bedebücher würden dem *nicht* widersprechen."

[3]) Fr. Eulenburg „Zur Bevölkerungs- und Vermögensstatistik des 15. Jhdts." (Zeitschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte III., 1895) str. 459 o Heidelberce: „Es giebt eine ganz kleine Gruppe von übermässig reichen Bürgern, es giebt eine recht erhebliche Zahl von Personen, die lange noch nicht den *Landes*durchschnitt des Wohlstandes erreichen, auch die Zünftler gehören durchaus nicht in ihrer Mehrzahl zu den wohlgestellten Bürgern, gerade die „Unzünftigen" sind die wirtschaftlich besser gestellten. Es findet sich sonach durchaus nicht bestätigt, dass damals ein mittlerer Besitz das Normale gebildet, dass damals, wie man gesagt hat, das „Handwerk wirklich einen goldenen Boden gehabt"; wir beobachten vielmehr unter der städtischen Bevölkerung die grössten Gegensätze von Reich und Arm." — H. Flamm „Der wirtschaftliche Niedergang Freiburgs i. Br. und die Lage des städtischen Grundeigentums im 14. und 15. Jhdt." (1903) str. 17 o Freiburku na základě berního rejstříku z r. 1385, že většina řemeslníků „geradezu Proletarier sind."

pracoval s materiálem poměrně pozdním: rozvrstvení důchodu jest počítáno podle daně z r. 1495, rozvrstvení majetku na základě berního seznamu z r. 1420, důkaz, že řemeslníci vlastní domy (o čemž ostatně ani ve starší době není pochybnosti), opírá se o zlomek katastru domů z r. 1438.[1]) A tak připustíme-li i, že poznatky Bücherovy nezakládají se na omylech a že snad nemají významu jen místního, že vskutku byly poměry v městech celkem příznivé, pak platí to vše teprve o počátku století patnáctého. O počátku století čtrnáctého toho tvrditi nelze.

Sociální poměry v počátcích městského života vyznačuje obecně platná zásada právní, podle níž byl plnoprávným měšťanem pouze vlastník domu (nemovitosti) svobodné t. j. nezatížené platy. Poněvadž většina řemeslníků sedí na půdě propůjčené (emfyteusní), nejsou měšťany.[2]) V té době užívá se v listinách slova „mercator“ ve významu měšťana vůbec. Arci řeč listin třináctého století není přesná, byly sneseny doklady, kde „mercator“ vedle vlastního kupce znamená i řemeslníka, jenž na trhu prodává své výrobky,[3]) ale přes to lze předpokládati, že ve městech rozhodovali tenkráte kupci ve vlastním smyslu slova. Bylo vtipně poznamenáno, že kdyby byli bývali řemeslníci vrstvou nejdůležitější, nazývaly by listiny měšťany řemeslníky a nikoli kupci.[4]) A neméně váží skutečnost, že gildy kupecké jsou řemeslníkům uzavřeny a že tato méněcennost tkví — zajisté pro chudobu — i na hokynářích a jiných drobných živnostech kupeckých, jakož i na každém, kdo živí se prací tělesnou.[5])

---

[1]) Entstehung str. 239 násl.

[2]) W. Arnold „Zur Geschichte des Eigentums in den deutschen Städten“ (1861) str. 31 násl. — Třebaže v jednotlivostech tvrzení Arnoldova byla opravena novějšími badateli, v hlavních liniích jsou nepochybně správná; srv. na př. F. Philippi „Die Kölner Richerzeche“, Mitt. Inst. Österr. Gesch. XXXII. str. 95.

[3]) M. Foltz „Beiträge zur Geschichte des Patriziates“, diss. marburská 1899.

[4]) Podle Keutgena Flamm l. c. str. 59.

[5]) Nejpodrobněji o tom statut gildy middelburské z r. 1271; poněvadž tu podán nejpodrobnější výčet zaměstnání „řemesnických“, cituji tu úryvek podle Dorena (Kaufmannsgilden): „In hac ergo nullus earum artium, que mechanice dicuntur, esse conceditur officialis, ut sunt fullo, sutor calciatorum, pellifex, tinctor, textor, faber, carpentarius, piscium carniumque venditor vel ille, qui pisces sive carnes assat vel coquit venales; illi etiam, qui caseum, butyrum, adipem vel unguentum aut sepem vel hiis similia habent ab hac fraternitate removentur, mercator etiam, qui vulgo *mercenarius* dicitur, sartor vel sutor vestium, conductivus braxator, qui in propria persona braxat vel proprio collo in domum suam vel ex ea aquam portavit, auriga nauta, qui scuteman dicitur, venditor veterum vestium ex consuetudine, percussor lane, caldariorum compositor vel emendator simili modo a dicta fraternitate excluduntur. Quicumque eciam huic confrater-

Není snadno charakterisovati stručně vývoj další. Někdejší „mercatores“ se diferencují. Rody, jež bohatstvím předčí ostatní obyvatelstvo, zmocnily se vlády nad městem, počínají tvořiti zvláštní stav, patriciát odlučující se od prostých měšťanů. Vývoj jest nenáhlý. Jsme ještě daleko od doby, kdy (r. 1511) Lazarus Holzschuher vypočítává v Norimberce přední rodiny („erbern“) ve čtyřech skupinách a to především čtyřicet rodin vlastního patriciátu, z nichž od nepaměti volí se rada, pak 14 rodin, „die pey anderthalb hundert jarn hie zu Nurmberk bis hieher geuenlich zu den obgemelten geslechten der rotherrn geheirat haben“; členové těchto rodin posud v radě nezasedali, jsou jim však svěřovány jiné úřady městské („gebraucht man sie zu redlich amten der erbern“), dále jest osmnáct rodin spřízněných s jmenovanými čtrnácti a posléze 22 rodů prostých „erbar stathafter leut“. Tak daleko vývoj ve čtrnáctém století ještě nepokročil, ale již r. 1390 vypočítává kronikář norimberský Ulman Stromer „erberg lewt“, kteří v posledních letech ve městě zemřeli, a poznamenává i z které rodiny byly jejich ženy.[1]) Patriciát 14. století není ještě uzavřen přílivu zbohatlých měšťanů prostých, ale pokud patriciát vládne, jest sociální vzestup ztěžován, neboť měšťané zasedající na soudě a v radě mají rozhodující vliv i na volbu svých nástupců. Proti této patricijské oligarchii obrací se proto nenávist lidu především. Mluvčí strany patricijské na počátku 15. století si stěžuje, že mezi bohatými a chudými jest stará nenávist, a záští to jest způsobeno prý tím, že chudí nenávidějí všech, „kdo něco mají“ a jsou ochotnější škoditi bohatým než bohatí chudým.[2]) Letopisci strany protivné chápou zajisté příčinu nenávisti správněji. Vytýkají, jak stálými rozbroji mezi patricijskými rody trpěl lid, jak nerovnoměrně byly rozvrhovány daně, jak nespravedlivě soudil městský soud, takže chudý nedocházel práva, nechtěl-li sloužiti (co „muntman“) některému

---

nitati adiungere se voluerit, nec spoelen nec sceren debet nec barbam alicuius pro pretio ut barbitonsor conductivus radere. Nullus etiam mercatorum confraternitatis debet naves inferius quam ad instrumentum, quod scamnum mali dicitur, frangere nec eciam proprio collo ligna ad sepem baiulare; nullus quoque ex dictis fratribus debet ligna pro conductiva mercede incidere vel secare, insuper nec oves tondere nec lanam manutenus ad forum vendere nec pisces cuiuscunque generis per manum ad forum vendere poterunt. Molendinarius vero et illi, qui poma vel pira vel alterius cuiusquam generis fructus in foro vendunt, modo excluduntur supradicto . . .“

[1]) Chron. deut. Städte, Nürnberg I. str. 83 násl. a příl. IX. (K. Hegela).

[2]) T. ř. magdeburská Schöppenchronik, Chron. deut. Städte VII. str. 313: „wente twischen den riken und den armen is ein olt hat gewesen; wente de armen haten alle, de dar wat hebben, und sind bereider den riken to schadende wenn de riken den armen...“

z předních měšťanů.[1]) Předním cílem nespokojenců jest tak změna ústavy; kdekoli vítězí lid, přechází správa města do rukou cechů. Patriciát, není-li z účasti na správě města vyloučen vůbec, musí se spokojiti tím, že jeho spolky („gaffeln") zařazeny mezi cechy a v té době tvoří cech, ovšem jeden z předních cechů, i kraječi suken, kteří ještě na počátku 14. století bývají čítáni k „meliores" a kteří se za éry patricijské od řemesel úzkostlivě odlišují.[2]) Počet plnoprávných měšťanů tak ve 14. století mnohonásobně vzrostl; přispělo k tomu i to, že opuštěna zásada, že „usedlým" jest jen vlastník dědiny „svobodné"; vývojem renty z platu emfyteusního přestává býti plat známkou nesvobody. A jest-li vývojem tím do značné míry usnadněn vzestup řemeslného lidu k politické moci a přechod k vládě cechovní, na druhé straně za vlády řemesel městské právo mobilisaci rent vědomě podporuje.[3])

Politický zápas řemesel proti patriciátu má tak v zápětí důležitou proměnu hospodářského života. Utkal se v něm dvojí svět: na jedné straně patriciát, který ve čtrnáctém století vzdaluje se většinou i obchodu a žije z důchodů (z pozemků a rent na domech městských), na druhé straně řemesla, jež si stále jasněji uvědomují význam své práce. Patriciát a řemesla jsou zároveň nositeli dvojího protichůdného hospodářského programu.[4]) Za éry patricijské města rychle rostou, správa města úsilovně podporuje příliv nových sil, snaží se, aby město bylo nejen silné na venek, nýbrž i uvnitř oplývalo množstvím pracovních sil, sluší dodati, sil levných. Snaha cechů jest od počátku opačná. Prospěch jejich nevyžaduje přílivu sil z okolí, ideálem jejich není množství řemeslníků, nýbrž zajistiti každému živobytí. Monopolisace řemesla cechem, přímus

---

[1]) G. Schmoller „Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe" str. 19 násl., Chron. deut. Städte VIII. str. 123. O rozbrojích mezi rody — ve Štrasburce jsou to strany Zornů a Mülnheimů, v Kolíně n. R. skupiny Greifů a Freundů tamže XII. 284 násl. a j.

[2]) O starším stavu Keutgen „Ämter und Zünfte" str. 215. „Die Gewandschneider werden (v Hameln), wie überall, nicht als „operarii manuales" betrachtet, wollen kein »Amt« versehen und keine »Innung haben«, während die ihnen nach Art ihres Betriebes ähnlichen Krämer sich mit der Einreihung unter die Handwerker auch hier zufrieden geben müssen". O kroječích sukna praví se „die Schere gewinnen", kde u řemesel se říká „die Innung gewinnen." — O dalším vývoji ve Frankfurtě n. M. Bücher, Bevölkerung str. 67, 68.

[3]) Arnold l. c. str. 202 násl. Viz podrobněji v mém článku „Z hospodářských dějin středověké Prahy", Sbor. přísp. k děj. hl. m. Prahy V. str. 167 násl. — Flamm l. c. str. 96 násl., Sieveking „Die mittelalterliche Stadt", Viertelj. f. Soz. u. Wirtschaftsgesch. II. str. 192 násl.

[4]) Třebaže ve 14. stol. patriciát většinou se vzdaluje obchodu, přes to zdá se, že jmění patricijská byla získána původně obchodem a nikoli — jak soudil Sombart — akumulací renty pozemkové; Sieveking l. c. str. 193.

řemeslníků, omezování počtu mistrů, tovaryšů a učňů, platy požadované od vstupujících řemeslníků, do určité míry i předpisy o době učební a j. byly zbraně k hospodářskému povznesení řemesla, t. j. řemeslníků. A jsou-li předpisy ty neseny duchem zřejmě protikapitalistickým, brání-li cech tomu, aby mistr nad mistra nerostl příliš a neubíral mu živobytí, bývá-li zdůrazňována hlavně tato tendence a praví-li se pak, že snahou cechu bylo, aby řemeslo živilo „svého člověka“, aby poskytovalo mu *jen* živobytí, bude nepochybně správnější chápati politiku cechovní v ten smysl, že usiluje o to, aby řemeslo skýtalo *alespoň* živobytí.[1]) Po této stránce snaha cechů potkala se s úspěchem zřejmým. Stoupá-li ve 14. století cena práce rychleji než cena poživatin a zvyšuje-li se tak životní míra řemeslníků, jest to již současníky chápáno jako následek hospodářské politiky cechovní.[2]) Tím se vysvětlí, proč cechy od třináctého století panovníky i vrchností zakazované a pronásledované, opět a opět se objevují, že hnutí cechovní v prvé polovině čtrnáctého století má ráz národního hnutí městského lidu.[3]) Řemeslníci tvoří většinu městského obyvatelstva, proto odpůrci cechů ve 14. století považováni jsou za odpůrce měst vůbec a podobné soudy nalezneme i u historiků pozdějších. Ne zcela právem. Některé novější práce německých badatelů poučují nás, že zřízení cechovní povznáší sice řemeslný lid, že vláda cechů přispěla sice k tomu, že rozdíly sociální se zmírňují, že však vláda ta nebyla na prospěch vzrůstu a rozmachu měst. O velkém počtu měst víme nebo můžeme předpokládati, že od poloviny čtrnáctého století jim obyvatelstva již nepřibylo. Nedokončené stavby katedrál v Ulmu, Kolíně, Štrasburce, Freiburce ukazují výrazně, že města čtrnáctého století nemají již prostředků dokončiti smělé dílo, jež započaly generace předcházející.[4]) Cechovní politika, jež dává rozhodující moc do rukou řemesel pracujících pro domácí konsum,

---

[1]) K hospodářské politice cechu srv. na př. M. Weber „Wirtschaftsgeschichte“ (1923) str. 129 násl., F. Keutgen „Ämter und Zünfte“ (1903) zejm. str. 242 násl.

[2]) K. Lamprecht „Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter“ zejm. II. 613.

[3]) Schmoller, Strassburg.

[4]) Tak Flamm l. c. str. 4, pak zejm. 165: „Die prima causa für den Niedergang Freiburgs nun liegt nach m. A. in dem Aufkommen der landesherrlichen Macht, die von allen Seiten her die Grundlage seines Reichtums untergräbt“ (zakládáním nových měst a zákazem udělovati měšť. právo obyvatelům v městě nebydlícím). „Dass freilich der Rückgang zur chronischen Wirtschaftskrise wurde, deren Überwindung etwa anderhalb Jahrhunderte oder mehr erforderte, wird nur dadurch begreiflich, dass die aufsteigende Macht der Zünfte fast in jeder Beziehung den Fürsten in die Hände arbeitet...“

podvazuje zároveň rozvoj obchodu, jenž byl dříve základem městského blahobytu. Vítězstvím cechů počíná období městského zřízení sociálně vyrovnanějšího (třeba zdaleka ne vyrovnaného), zároveň však končí prvá, skvělejší fase rozvoje měst. Poznatky ty vedou pak nutně k spravedlivějšímu soudu o patricijské éře městské správy a správnějšímu chápání stanoviska oněch panovníků — jmenujme Fridricha II., Karla IV. a Zikmunda — kteří cechovnímu zřízení nepřejí. Vrchnosti, zejména vrchnosti duchovní, které cechy potlačují, vedou při tom obavy o bohatství města, rozuměj o důchody z města čerpané. Úvahy hospodářské vysvětlují arci stanovisko to jen částečně, vedle nich projevuje se tu zásadní nazírání na přední politický problém doby.

Ačkoli hnutí cechovní není původem hnutí německé, v německých městech domohlo se úspěchů nejtrvalejších. Přispěl k tomu především hospodářský ráz těchto měst, převaha drobného řemeslnictva, pracujícího pro potřebu domácí. Kdežto v Lubeku, městě obchodním, udržela se vláda patricijská,[1]) v jiných městech získaly cechy podíl na správě města, někde již v posledním desítiletí století třináctého. Průběh i výsledek cechovních zápasů v německých městech jest rozmanitý a není tu třeba jednotlivě jej sledovati. Spokojíme se výkladem o obou městech, jež na rozvoj městského práva v zemích našich měla vliv největší, o Magdeburce a Norimberce.

V Norimberce vládne patricijská rada („erber rat“) do r. 1348. Počátkem června toho roku vzbouřila se řemesla, při čemž hlavní slovo měli kováři (řemesla kovodělná jsou v Norimberce nejsilnější), sesadila vládu patricijskou a dali městu zřízení cechovní. Povstáním tím mění se nejen vláda uvnitř, nýbrž i politika města na venek. Patriciát byl se vyslovil pro krále Karla, nově dosazená rada dala se pod ochranu markrabí braniborského Ludvíka, jehož otec císař Ludvík také kdysi v cechovním hnutí nalezl význačné podpory.[2]) Osudy cechovního zřízení v Norimberce jsou tak spojeny s odbojem proti králi Karlovi. V září následujícího roku musilo se město králi vzdáti, vláda patriciátu obnovena a řemesla neodvážila se dalšího pokusu.[3]) Před r. 1381 přibráno bylo sice do rady osm zástupců cechů (řezníků, pekařů, jirchářů, kovářů, krejčí, kožišníků, soukeníků a sladovníků), kteří považováni byli za zástupce řemeslnictva vůbec, ale zástupci ti byli v radě bezmocni. Naproti tomu v hospodářské politice města hlediska cechovní znenáhla pronikají. Statuta z r. 1370 dovolují ve

[1]) Sieveking l. c. str. 208, Keutgen l. c. str. 221 násl., 233 násl.
[2]) Werunsky, Gesch. Karls II. str. 116.
[3]) Tamže str. 203 násl., Huberových Regest no. 1068.

většině řemesel mistru držeti jen po jednom nebo dvou tovaryších a po jednom učedníku. V malém počtu řemesel dovoleno míti tovaryše tři a jednoho učedníka, jen řezníci, pekaři, krejčí, kožišníci, ševci, zlatníci, sklenáři a malíři smějí si zjednati tovaryšů počet libovolný. O něco později, doloženo r. 1386, vyžaduje se, aby každý mistr řemeslnický měl právo měšťanské a přijímání nových měšťanů ztěžováno. R. 1375 ustanoveno, že, kdo chce býti přijat za měšťana, musí míti za 500 liber majetku a zaplatí deset zlatých. R. 1382 nařízeno, že nově přijatý měšťan musí bydliti po pět let na předměstí, leč by ve vlastním městě koupil dům nejméně za 50 zlatých a dovolí-li mu to berníci. R. 1407 ustanovuje rada, že kdo chce býti přijat za měšťana do vlastního města, musí míti za 200 zlatých majetku, kdo na předměstí, za sto zlatých. (Obojí v Norimberce znamená něco jiného nejen právně, nýbrž i hospodářsky.) I z dosavadních měšťanů má býti mistrem jen, kdo má za 30 zlatých majetku mimo šaty a nábytek. Počátkem 15. století omezován jest počet mistrů v řemesle.[1]) Po této stránce přijímá patricijská vláda leccos z hospodářských hledisk, jež kdysi vedla revoluční hnutí cechovní, přes to však mohl historik a archivář norimberský *E. Mummenhoff* tvrditi, že cechovního zřízení, jaké přinášelo v bouřích čtrnáctého století vítězství cechů, vyjma krátkou episodu r. 1348 až 1349, v Norimberce nebylo.[2])

Magdeburk skýtá tu obrazu zcela odlišného. Nepokoje počínají tu r. 1293. Toho roku vypukla bouře proti kmetům, jimž dotud příslušela nejen soudní moc, nýbrž i správa města. Byli obviněni, že podvodně dali vybírati úrok královský, že se smluvili proti obci, že měli jakési praktiky se stříbrem a vývozem žita. Zápas, který tak vznikl, zdá se, z nahodilé příčiny, proměnil se v zásadní boj o rozšíření městských práv. Měšťanstvo, vedené mistry „cechů“ kraječů suken, kramářů a kožišníků, k nimž se přidali ještě kraječi plátna a ševci, vítězí a správa města přechází do rukou rady, jež jest representantem autonomie městské a při důležitých jednáních jsou do rady zváni mistři jmenovaných pěti cechů, kteréž tím nabývají politických práv a zvou se nadále cechy „veli-

[1]) Úvod K. Hegela k Chron. deut. Städte I. XXV. násl., tamže II. str. 510 násl.

[2]) V přednášce „Der Reichsstadt Nürnberg geschichtlicher Entwicklungsgang“ (1898) str. 20 násl. „Eine eigentliche Zunftverfassung, die den Handwerkern auch nur den geringsten Spielraum in der Ordnung ihrer Angelegenheiten und auch nur das geringste Mass freier Selbstbestimmung und Bewegung im Verkehr mit auswärtigen Zünften gewährt hätte, hat es in Nürnberg... weder vorher (před červnem 1348) noch nachher (září 1349) gegeben.“

kými".[1]) Zprvu se zdálo, že vítězství měšťanů bude naprosté, listem z 30. května 1294 přiznává arcibiskup radě a pěti „velkým" cechům právo sázeti kmety, ale list ten nenabyl účinnosti.[2]) Soud zůstal v rukou patricijské oligarchie, kmeti i ve čtrnáctém století obsazují uprázdněná místa kooptací a tak moc soudní odloučena od správy města. Ale ani v radě nevládne počátkem 14. století lid. Z pěti velikých cechů byly skutečnými řemesly jen dvě, ostatní sdružují živel kupecký a zvláště v cechu kraječů, živel bohatší.[3]) Vystřídalo-li doživotní kmety dvanáct přísežných volených na rok, ztrácí změna na významu, ježto radní panující rozhodují o volbě svých nástupců. I v Magdeburce objevuje se systém „třiceti šesti" patriciů, kteří v radě se po dvou letech střídají. Vítězstvím cechů r. 1293 změnilo se tedy jen složení a forma patricijské oligarchie, nikoli její podstata.[4]) A tak, když za hospodářské krise, jež následovala po nešťastném odboji města proti arcibiskupovi Purkartovi, r. 1330 vypukly nepokoje znova, stojí proti sobě na jedné straně „obec", na druhé kraječi suken, kramáři a nejbohatší.[5]) Arcibiskup zakročil, „šestatřicet" sesazeno, dvacetčtyři z nich a cechmistři pěti velikých cechů, jimž dávána vina na událostech posledních let, byli vyobcováni a městu dána ústava

---

[1]) Chron. deut. Städte VII. str. 171 násl. R. Schranil „Stadtverfassung nach Magdeburger Recht. Magdeburg und Halle" (Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte hg. Gierke, seš. 125, 1915) str. 152 násl. Nazývá-li Schranil „veliké" cechy patricijskými, není to případné, jde asi o rozdíl obdobný jako mezi „velikými" a „malými" cechy ve Florencii.

[2]) Urkundenbuch der Stadt Magdeburg hg. G. Hertel (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen sv. 26., r. 1892) no. 187. Podle listiny té měla rada „undt de vief mester von der stadt" voliti kmety a arcibiskup je má potvrditi, ale volba omezena na „scheppenbahren fryen luden". Zároveň listina zbavena účinnosti tím, že přidána klausule „en sy, dat de scheppen, de nu sin, dat mogen wederreden mit rechte".

[3]) Z řemeslníků kožišníci stáli sociálně nejvýše, na př. o Štrasburku Foltz l. c. str. 35.

[4]) V listině z r. 1295 (Urkundenb. I. no. 195) jsou vyjmenováni kmeti a radní, obojím dává se titul her, z kmetů jsou někteří rytíři, z radních žádný.

[5]) Chron. deut. Städte VII. str. 200 násl. „In dem 1330 jare wart hir in der stat grot twidracht twischen der *meinheit* und den *rikesten,* also dat de wantsnider, de kremer und de rikesten quemen to samene gewapent up s. Johans kerkhof, uppe de loven (asi v radnici) und up der cremer gildehus unde de meinheit kam to samene to den broderen und up s. Olrikes kerkhove..." „To den broderen" značí klášter františkánský; vydavatel Dr. K. Janicke naznačuje, že „obec" shromáždila se tam, poněvadž kolem kláštera bylo mnoho nezastavěné plochy, soudím však, že nespokojence k františkánům vedly vztahy vniterné. — O významu pojmu „rikesten" srv. tamže k r. 1281 „in dussen tiden weren hir noch kunstabeln, dat weren der rikesten borger kinder"; — Schranil l. c. str. 141, 174. V boji proti arcibiskupovi jmenováni jsou jen „maiores civitatis" co odpůrci arcibiskupovi a za jeho zavraždění zodpovědní.

vskutku cechovní.[1]) Politické výsady patriciátu zrušeny a patriciát o obnovení jich se již ani nepokusil. Uprostřed století čtrnáctého byly rodiny patricijské tak decimovány, že ani v druhé polovině století nevytvořil se v Magdeburce silný patriciát.[2]) Cechy nesetkávají se s odporem. Ústavou z r. 1330 dána volba rady cechům tím způsobem, že deset jejich zástupců zvolí dva z měšťanů necechovních a tvoří pak s nimi dvanáctičlennou radu. Vedle pěti cechů „velkých" přiznána tak politická práva i pěti cechům „obecným", jsou to řezníci, soukeníci, kováři, zlatníci se štítaři a šrotéři a pekaři s pivovarníky, jichž cech zřízen byl teprve r. 1330.[3]) Ovšem i tu nutno si připomenouti, že cech nebyl uzavřen řemeslníkům jiných řemesel; přes to okruh politicky oprávněných zdaleka neobsahuje veškero obyvatelstvo městské, vyloučeni jsou řemeslníci, pokud nejsou mistry, vyloučeny jsou vrstvy nejbohatší, pokud nedaly se zapsati do seznamu některého cechu, vyloučeno jest i obyvatelstvo nejchudší, jež nemůže dosíci mistrovství, ani zaplatiti vstupného do cechu.

R. 1402 vypukly bouře znovu. Kdežto převrat r. 1293 způsobili kupci a měšťané bohatí, kdežto r. 1330 nositelem hnutí jest veškeré řemeslnictvo, r. 1402 účastní se bouří hlavně obecný lid, luza („gemeine volk", „deite"). Podnětem k nespokojenosti jest, že v arcibiskupské mincovně jest vybíjeno příliš mnoho drobné mince a málo grošů. Na popud kovářů („bekkensleger und smede") zvoněno na poplach, lid se seběhl, přišli i lidé z Nového města — v „nových" městech usazuje se vždy obyvatelstvo chudší, — rybáři a lodníci. Cechy řemeslné, řezníci, ševci a kožišníci přidali se k nespokojencům, kdežto o ceších kupeckých výslovně zaznamenáno, že povolily jen násilí. Vzbouřenci zmocnili se radnice a vlády nad městem. Když pak se rozšířila zpráva, že poslána ozbrojená pomoc „bohatým", obrátil se hněv lidu proti majetku arcibiskupovu

[1]) Urkundenb. I. no. 334. V listině o nové ústavě vydané se praví: „so hebben wy worbenande *arme* unde *ricke*..."

[2]) Schranil l. c. 175.

[3]) Urkundenb. I. no. 334; některý z cechů „obecných" dělí se na dva i tři pořádky, jež se ve volbě radního střídají. K listu přivěšeny pečeti cechů a podle toho lze počítati, že kromě pěti „velkých" cechů bylo deset pořádků řemeslných (knackenhawer im olden scharnen, knackenhawer im nien scharnen, wandmaker [lakenmaker], schmede, becker und brawer, goldschmede, schilder, schroeder unde hosenmeker, goerdeler [patrně totožní s „remwerchten"], messerschmede [patrně totéž co „scheidemekere", „gladiatores"]). Viz též tamže no. 348, 362. — Není důvodu domnívati se, že bylo před r. 1330 korporací řemeslných více, ani potom počet ten rozmnožen nebyl. Poslední cech vzniká r. 1330, tamže no. 335. — Cechům zajištěn ještě další vliv na správu města tím, že při důležitých jednáních mají býti slyšeni „gemeine meister".

a duchovních vůbec. T. ř. kronika magdeburských kmetů popisuje veškeré tyto události s plastickou šíří. Tážeme-li se však po cílech, jež povstalci sledovali, nalezneme toho v kronice velice málo, celkem jen, že byli nespokojeni s mincí, pak — motiv obdobný jako v Kolíně n. R. — že donutili radu k úlevě v placení rent a úroků vůbec. Poněvadž i platy k městu byly tak sníženy, musilo město vypsati novou daň. Pro hospodářství městské měly bouře nepříznivé následky tím, že arcibiskup pro spálení mincovny a vybití kněžských domů vyhlásil na město klatbu, a město dosáhlo smíru teprve po dlouhém jednání a velkých obětech finančních.[1]) A tyto ztráty byly pak kronikáři podnětem k zásadnímu odsudku lidovlády vůbec. Čteme tu již výše citovaná slova o nepřátelství chudých proti bohatým, o tom, že jest potřebí pevné vlády a nenechati lidu příliš mnoho zvůle, jak se podle mínění kronikářova stalo v Magdeburce.[2]) Tak sám tento zápis ukazuje, kterak zápas, jenž dějinám měst ve 14. století dodává až dramatického spádu, jest nejen zápasem dvou hospodářských tříd, nýbrž i sporem dvojího protichůdného nazírání na politické a sociální ústrojí městské. Mohla-li strana jedna takořka vepsati ve svůj štít patetickou výzvu magdeburského letopisce, netřeba naproti tomu pochybovati, že události samy většinou obyvatelstva městského byly posuzovány zcela jinak. Že zvěst o nich vyvolávala i v jiných městech hnutí obdobná, že skutečnost, že v městě hospodářsky významném, spiatém historickými pouty s počátky městského zřízení v zemích našich, po celá desítiletí vládli řemeslníci, nikoli sice nejširší a nejchudší vrstvy města, ale přece jen lidé z „lidu", budila i v našich zemích mocný ohlas.[3]) Posilovala stejně tužby a naděje jed-

---

[1]) Chron. deut. Städte VII. str. 305 násl.

[2]) Tamže str. 313: „Hirumme seet gi leven olden wisen borgere, dat men solik ding mer beware, dar schaden van komen mach disser stad, und denket darto, dat gi eine *redelike gude pollicien* und *regeringe* vor ju nemen, *dat men dem meinen volke sinen willen al to sere nicht enlate,* als men dan heft. Man hebbe se in guder houde und in dwange, wente twischen den riken und den armen is ein olt hat gewesen, wente de armen haten alle, de dar wat hebben und sint bereider den riken to schadende, wenn de riken den armen. *Darumme is dwank nutte, wor men gude pollicien und gud regiment holden schal* in einer stad. Dat leren ju der propheten rimen uppe der loven (chodba v radnici), de sint dar to einer dechtnisse schreven; mank den rimen ludet ein alsus: *„Ik rade ju sunder wank, vrochtet god und holdet dwank!"*

[3]) Schranil l. c. str. 2 poukazuje k tomu, že opětovné zákazy panovníků, bráti naučení v Magdeburce, nevyplývají ze snahy brániti zásadně cizím právním vlivům, nýbrž z obavy, že by právní naučení působila na správu města. Schranil míní zejména bernictví, spory o městskou půdu, právo měšťanské, o práva zeměpanského rychtáře. Snad můžeme však k ožeha-

něch jako naplňovala odporem mysl jiných, jimž hnutí to svými tendencemi, jak hospodářskými tak politickými, bylo jen „spiknutím“ proti veškerému řádu světa.

* * *

Duchovní prostředí české čtrnáctého věku osvětluje zajímavě vášnivý protiněmecký spisek, t. ř. *„De teutunicis bonum dictamen“*. Jest to projev odporu proti rozmachu německého národa, jehož všechny země jsou prý plny, jenž prý více než jiné národy zabývá se obchodem a tím bohatne, jehož příslušníci přicházejí do země jako písaři a rozmanití služebníci, dovedou se vlichotiti v přízeň pánů, získati jejich dcery, získají bohatství, jsou voleni do rady městské a pak zavedou záludnou daň a ožebračí obec. Záludně prý skupují zlato, rozmanitou šalbou nabývají statků a beneficií, dostanou se i do rady panovníkovy a všude plodí zradu a nesvár. A po této všeobecné invektivě následuje obvinění další:

Němci vynalezli zlou nákazu, kterouž již některá knížata zničili a jiná uvedli do největších nesnází. Zlo to jest *„conspiratio“*, spiknutí či, chceme-li jinak překládati, *spolek*. Nejprve spolčili se řemeslníci v německých městech, že každý smí dílo své prodávati jen za stanovenou cenu. Prodá-li laciněji, jest trestán na těle nebo na penězích nebo dokonce zbaven své živnosti. Z toho vznikla ve všem převeliká drahota. Kde kdysi za ušití šatu dávalo se 4 groše, tam platí se již 10 gr., takže práce řemeslnická dvojnásob stoupla oproti ceně, která placena bývala dříve po čtyřicet let. Řemeslníci sdružení ve spolku — diktamen praví hanlivě: v sektě — nuceni jsou přispívati týdně, měsíčně, čtvrtletně nebo ročně podle toho, jak zde v Čechách nebo jinde spolek určil. Těmito penězi řemeslo své hájí, potlačují právo a zabije-li řemeslník někoho, řemeslo ze společné pokladnice vraha vyplatí. Když tedy lidé poznali škodlivost těchto sekt, členové jejich proměnili je jakoby ve fundace nábožné a nazvali je bratrstvy. Věnují část peněz na svíčky a jiné potřeby kostelní a účely duchovní, zbytek peněz podržují a kryjí tak svůj spolek, aby nepřátele své mohli označovati za nepřátele boží. — Posléze města německá s městy, knížata s knížaty, někdy města s knížaty, někdy rytíři vespolek vstupovali v takovýto bezbožný spolek, jejž nazvali ligou či buntem. Toto nakažlivé zlo, z Německa pošlé, rozmohlo se již a zakořenilo, žel, ve všech zemích, tak že až po

---

vým otázkám těm počítati i problém cechovního zařízení městské správy vůbec.

nejnižší, ba i všichni sedláci jsou ohavností tohoto zločinu nakaženi — — — „O sťastná, dřívější dobo, jež jsi blaženě žila, neznalá tohoto zla — — —“ [1]).

Tak českému pisateli čtrnáctého věku jest úsilí řemeslných bratrstev symptomem revolučního ducha doby, předvojem obecného hnutí revolučního. Revoluční hnutí to jest mu především hnutím německým. Vzpomeňme, jak živě ozývá se prvek národní v sociálních bojích městského lidu nizozemského, jak i tam se mluví o zápase německého národa proti francouzskému, jehož král jest ve čtrnáctém věku hlavním nositelem konservativních ideí. Přesto obraz našeho anonyma jest příliš zjednodušen a tendenčně zkreslen. Nemělo by účelu — po předcházejících statích — uváděti líčení jeho na pravou míru. Pro nás má zajímavost hlavně tím, že ukazuje, jak ve vyšších vrstvách české společnosti nazíráno na hnutí řemeslníků: hnutí cechovní jest tu odsuzováno jako hnutí z ciziny k nám přenesené. To třeba zdůrazniti. Jest to důkazem, že vyhledáváme-li vlivy, jak působily sociální zápasy v cizině na poměry naše, nekonstruujeme souvislosti umělé, nýbrž jdeme jen po stopách toho, co jasně uvědomovali si již vrstevníci.

---

1) Dictamen otiskl s úvodem a překladem W. Wostry v článku „Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem 14. Jahrhundert“, Mit. Ver. G. D. B. (1915) LIII str. 193 násl. K datování viz Wostrého str. 208 násl. a Bartošovu poznámku v Čas. Mat. Mor. XL str. 116 násl. Sám kladl bych vznik spisku do doby proticechovních opatření let padesátých; zmínka o zdražení řemeslnické práce poukazuje k následkům moru uprostřed století, nářek na revolučnost selského lidu bylo by možno vykládati na francouzskou Jacquerii, k téže době vedou i výtky: „quod prius nobiles secrete agebant, iam per clenodia auri et argenti, diversa indicia, que corpore gestant, confirmatum ordinem profitentur“ (str. 230). K letům padesátým poukazuje pak vůbec zjev, že v protiněmeckém agitačním spisku hlavní zbraní jest — škodlivost německého hnutí cechovního a nebezpečenství revoluční vůbec. Tak hrozivým cechovní hnutí mohlo se zdáti jen v letech padesátých a pak až v letech osmdesátých. Leč Wostry uvedl několik důvodů, které tak pozdní vznik spisku činí pravděnepodobným.

III.

Pramenné zprávy o poměrech ve městech našich.

(Zpráva o Praze za hladu r. 1282. — Měšťané a řemeslníci. — Patricijská zášti, účast nižšího lidu na bouřích. — Povstání r. 1319. — Sociální prvky v městském právu. — Zprávy o bouřích cechovních.)

Poučeni pohledem na sociální problémy a zápasy, jež ve čtrnáctém století otřásaly životem měst v různých krajích Evropy, přistupujeme k městům našim. Ráz práce tím se mění. Místo líčení všeobecných linií vývoje musí nastoupiti analysa jednotlivých fakt, podrobný rozbor jednotlivých dat pramenných. Poznatky z ciziny vážené budou pak pomůckou k tomu, abychom správně zhodnotili, co z chudých našich pramenů bude vytěženo.

* * *

Zlé doby po smrti krále Přemysla II. vryly se hluboko v paměť lidu. Kronikář zbraslavský ještě po dvaceti letech líčí pohnutými slovy bídu doby: „Vesnice hynuly, města poklesala, také hrady vespolek se hubíce podléhaly. Lidé bohatí zajímáni, chudí zabíjeni — —, přecházející po stezkách všude ustali, a tráva zarůstající bezpečné cesty obracela v pustinu.“[1]) Tíha doby doléhala zejména na města,[2]) jež se posud těšila mocné ochraně královské a jichž politická moc ještě r. 1279 byla dokumentována tím, že Pražanům v ochranu svěřen dědic trůnu. Pro válku a rozbroje nejen kupecký ruch ustal, nýbrž i pole zůstávala neobdělána. Vždyť prý mezi loupežnou čeládku cizí mísili se, můžeme-li věřit kronice zbraslavské, i mnozí z domácího selského a řemeslného lidu.[3]) Pohroma je dovršena hladomorem, jenž 1281 a 1282 postihl Čechy a krajiny sou-

---

[1]) Kroniky Zbraslavské překlad J. V. Nováka, str. 25.

[2]) Emler Reg. II. no. 2381. Král Václav tu praví „civitates nostre, que post obitum olim patris nostri propter multiplicem turbacionem tranquillitatis expertes et fere habitatoribus exinanite fuerunt — —“.

[3]) Zpráva tato důležitá pro sociální ráz příčin (či následků?) katastrofy r. 1281 zní: „Hiis denique fieri incipientibus rusticus armatur — —, hii eciam regnum Bohemie nacta opportunitate vastare inceperunt, qui paulo ante hircos mactare, panes pistare et nichilominus veteres reparare calceos, acquirendo victui necessaria, consueverunt.“ F. r. B. IV. 17. Ze souvislosti s výkladem předcházejícím se zdá, že kronikář měl na mysli řemeslný lid domácí.

sední.[1]) A nebyly to jen tyto vnější příčiny, jež ohrožovaly rozvoj měst; k vnějším příčinám přidružily se sváry mezi měšťanstvem. Dříve však než přihlédneme k těmto zmatkům vnitřním, třeba dotknouti se zpráv, jež osvětlují sociální strukturu tehdejšího města.

První z nich datuje z r. 1282 a nutno předeslati, že líčí poměry mimořádné, ojedinělé hrůzy, jíž podobné v následujícím století jen dvakráte se opakovaly.

Jest to vypravování očitého svědka kněze kostela pražského o bědách l. 1282 a z líčení jeho názorně vystupuje sociální struktura tehdejší Prahy. Hlad doléhá na chudinu ve městě stejně jako na chudý selský lid, na *měšťany* však nikoli. Tito zprvu dovolili všem chudým, aby přicházeli k nim do domu a žádali tu almužny.[2]) Ale bohatší v udělování almužny nemohli postačiti, neboť chudých bylo příliš mnoho. Žebraliť i nesčíslní řemeslníci a dělníci různých řemesel (infiniti artifices et diversarum artium operarii).[3]) Z nich někteří nebyli před tím ani chudi, za sto hřiven, jak letopisec praví, měli majetku (de facultatibus rerum suarum ad valorem 100 mar. arg.). Ale toho byli buď zbaveni (exspoliati) nebo jmění to s rodinou spotřebovali a tak prodávali již šperky a ozdoby svých žen, aby zachránili život a zahnali hlad, „a přece mnozí z nich utrativše vše, co měli, s bídnými od dveří ke dveřím žebrajíce život bídným koncem dokonali". Zástupy žebráků rozmnožuje chudina z okolních vesnic, a tu měšťané brání již přístup žebrákům do svých domů. Kronikář měšťany omlouvá; žebráci z hladu kradli měšťanům s ohniště hrnky, v nichž připravována měšťanům krmě, kradli i vše jiné, nač mohli přijíti „na vlastní škodu a uvádějíce tak v nenávist všechny."[4]) Kronikář připomíná i vraždy spáchané žebráky na hospodářích, kteří je přijali na noclech a jiné škody, jež měšťanům

---

[1]) Slezsko a Polsko, viz *F. Curschmann* „Hungersnöte im Mittelalter" (Leipziger Studien aus d. Gebiet der Geschichte VI. 1.), str. 85.

[2]) Habebant quidem omnes pauperes favorem civium ingredi domos ipsorum ad expetendam eleemosinam — — — F. r. B. II. 356.

[3]) Obě označení jsou tu asi synonyma. Operarius ve smyslu dělníka viz u téhož letopisu F. r. B. II. 361. Podobně u Roesslera II. str. 87 no. 174.: operarius conventus. Ale terminologie doby jest *nepřesná* viz na př. Roessler II. 218, kde míněni i mistři řemeslničti slovy „mechanicae artis operarii".

[4]) Vypravování to (F. r. B. II. 356—363), jest nejpodrobnější zprávou o poměrech města v době hladu, Curschmann nenalezl v celé středoevropské oblasti jemu rovného. (Viz tam str. 53, 55.) — Vypravování tohoto užil Palacký (stručně) i Tomek D. P. I. 193. Leč v podání Tomkově uniká charakteristické rozlišení „cives" — „artifices", neboť Tomek praví „sousedů samých mnoho přicházelo na mizinu — —"; proto bylo třeba při vypravování letopiscově déle se pozdržeti.

vznikaly z hanebných činů (obscoenis actibus) chudých. Letopisec líčí další události takto:

„A když tak chudí nebyli v Praze do domů pouštěni ani na nocleh ze strachu před krádežemi, líhali v noci na ulicích a náměstích zahrabáni jako vepři ve hnůj, jenž z koníren na ulici byl vyházen, a to poněvadž byli málo oděni a zima byla tuhá. A kdežto v létě mřeli jen hlady, v zimě zlo bylo zdvojeno, mělať smrť silné pomocníky: hlad, nahotu a krutost mrazů,“ takže, podle odhadu letopiscova, většina lidí pomřela.

Netřeba uváděti více podrobností o bídě a mravním úpadku, z bídy pošlém, jež letopisec zaznamenal; sám je ohromen velikostí prožitých hrůz; jeho sympatie nejsou sice na straně žebráků, vypravuje mnoho o ohavných zločinech, páchaných hladovějící chudinou, a zřejmě schvaluje, že měšťané své domy hladovějícím uzavřeli, ale přece se neubránil tomu, že uprostřed vypravování musil se tázati, kde pramení toto zlo, že již „bratr“ „bratru“ ani krajíček chleba neostýchá se odepříti. Bouří se v něm cit a tradice křesťanská, ozývají se maně i ohlasy klasických vědomostí literárních. Prosté vypravování pražského letopisce vyznívá mimovolně v apotheosu domnělého zlatého věku, kdy „vše bylo všem společno a nikdo, co měl, nenazýval svým“, a letopisci zdá se, že čím dále pokolení lidské pokročilo, tím snáze se v mysl lidskou vkrádá žárlivost, ze žárlivosti nenávist a tato jest pramenem všeho zla, jež zakouší pokolení lidské.

Pro sociální strukturu města jest pak neméně příznačno, že letopisec neuvádí jiného opatření městské správy, leč že shromážděni byli všichni konšelé a přední měšťané (cousules et maiores civitatis) a po dlouhé poradě, jak odstraniti „ohavnost“ (turpitudinem), že mrtvoly zůstávaly ležeti nepohřbeny, odhodlali se najmouti dělníky a dali vykopati hromadné hroby za městem. Opatření toto samo, k němuž i jinde utíkala se města, když při veliké úmrtnosti nepostačovaly obvyklé hřbitovy při kostelích, jest dokladem rozsahu katastrofy.[1])

Vypravování letopiscovo jest tak názorné, že netřeba k němu výkladu. Jak již řečeno, poznáváme tu město za poměrů zcela mimořádných a třeba se vystříhati toho, abychom hospodářské a sociální rozdíly, které tu jsou vystupňovány

---

[1]) Letopisec praví, že bylo takových hrobů osm, každý z hloubi 3 láter (= 12 loktů), a zšíři i zdéli 10 loktů, hroby ty byly naplněny za šest měsíců, a letopisec hádá (zajisté upřílišeně), že do každého hrobu se vešlo asi tisíc mrtvol. To bylo v zimě; když pak nastala obleva, byly mrtvoly pohřbívány na ostrovech a v polích kolem města. Podle toho má si čtenář představiti, kolik lidí pomřelo v Praze a kolik v celých Čechách, kdyžtě se Praha počítá za třicátou část Čech. „Et sic indubitanter fertur per totum regnum maior pars hominum occubuisse.“ (F. r. B. II. 362.)

v kontrast hladovějících mas a měšťanů uzavřených ve svých domech, nepřenášeli nekriticky do poměrů normálních. Leč sociální struktura nepochybně zůstala. Na straně jedné většina obyvatelstva: „pauperes“, „artifices et diversarum artium operarii“, na druhé straně menšina: „ditiores“, nebo zkrátka „cives“.[1]) Jest to asi totéž rozlišení, vypravuje-li týž letopisec k r. 1283, že v procesí, jež vítalo vracejícího se královice Václava, kráčeli za veškerým duchovenstvem „seculares viri et femine ceterique omnium operum artifices“.[2]) — Ve vypravování o hladu r. 1282 jest pro nás nejdůležitější, že letopisec bohatší nazývá pouze měšťany. Praví sice, že i někteří řemeslníci těšili se dříve blahobytu — údaj 100 hřiven dlužno si zapamatovati — a netřeba chápati zprávu letopiscovu tak, že tenkráte měšťany nebyli; leč protiklad cives-artifices nelze chápati jinak, než že valná (snad i větší část) řemeslníků byla chuda a že řemeslo nebylo charakteristickým zaměstnáním měšťanů. A lze-li onomu vylíčení procesí z r. 1283 rozuměti do slova, pak též v pořadí společenském kráčeli napřed měšťané neřemeslničtí, pak teprve řemesla, seřazena podle pořádků.

Dohady tyto lze z *části* ověřiti i jinak. Zycha sestavil seznam měšťanů pražských do r. 1306. Řemeslníci jsou tu v mizivé menšině. V dvacetiletí 1281—1300 nalezneme v Zychově seznamu jen dva řemeslníky (Franco sartor, Johannes pellifex)[3]) a připočteme-li i tři řemeslníky ze svatopavelského formuláře (C. sartor Babarus dictus, Nicolaus faber (či Faber?) a Conradus pellifex),[4]) vezmeme-li v úvahu i tři apatekáře, pak lékaře a písaře ze seznamu Zychova (jež by snad bylo možno čítati do stejné sociální kategorie s řemeslníky), jest to jen deset mezi více než sedmdesáti měšťany té doby. Měšťanů brněnských z téže doby uvádí Bretholz devatenáct, z nich jediný Pilgrimus lapicida de Brunna jest uveden co řemeslník.[5]) Podobný poměr pozorujeme i u měst jiných, i daleko menších.[6])

---

[1]) Hlad r. 1282 není „fames“ staršího středověku, nýbrž „caristia“, drahota tak vystupňovaná, že chudí umírají hlady. Také klášter sedlecký trpěl toho roku nouzí, tak že zastavil klenoty Židům. (F. r. B. IV. 18.) Zpráva tato ukazuje, že měšťané unikali hladu nikoli tím, že snad měli obilné zásoby z vlastních statků, nýbrž rozhodovalo tu vskutku bohatství.

[2]) F. r. B. II. 366.

[3]) Zycha „Prag. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte Böhmens im Beginn der Kolonisationszeit“ str. 238/9.

[4]) Loserth „Das St. Pauler Formular“ no. 6, 10, 60.

[5]) Geschichte Brünns I. str. 71/2.

[6]) Následující seznam měšťanů vyskytujících se v listinách v l. 1281—1300 opírá se o Emlerova Regesta; vyloučil jsem z něho města horní pro zvláštní jich hospodářský ráz a přihlížím jen k městům, kde známe větší počet jmen měšťanských.

Nelze arci vyloučiti, že některý z měšťanů uvedených jen jménem provozoval řemeslo,[1]) nelze toho však také tvrditi. Naopak listiny svatopavelského formuláře nenechávají nás v pochybnostech, že oni měšťané, které v pramenech nejčastěji nalézáme: Velflovici, z Chebu, Júnošův Rudlin, od Kokotů, Rokcaner, Znojmer a jiní řemesla neprovozovali. Sám ráz listin a velikost částek, jež půjčují šlechticům nebo hodnostářům církevním, svědčí proti tomu.[2]) Hospodářský zájem těchto pražských měšťanů obrácen především k obchodu sukny (zmíněná sukna yperské, poperingské a tournayské)

Brod Uh.: Heinricus Cruzburg, Waltherus mercator, Berchtoldus menteler, Hartmannus, Ch. gener Tylonis, Gebhardus (1297) [Emler II. no. 1756.]

Horažďovice: Lupoldus judex, Rimbota, Walterus, Elblinus (1300) [no. 1866.]

Cheb: Ervinus civis (1285), Heinricus dictus Spervogil (1287), Conradus judex in Egra (1288, 1297), Franciscus filius eius (1288, 1297), Cristanus (1288, 1290, 1292), Waltherus (1288), Rorerus (1288, 1294), Conradus de Curia, Franciscus de Curia (1290), Eberhardus theloniarius (dictus Zollner) (1290, 1292), Martinus et Albertus Rorer (1290), Waltherus de Curia (1292, 1297), Chunradus Fonkil, Sibato Crepphelinus (1292), Bertoldus de Curia (1292, 1297), Albertus et Chunradus de Colle Frumenti (Kornpuhel) (1292), Henricus filius Roreri (1294). [Emler Reg. II. no. 1433, 1504, 1594, 1657, 1741, IV. 1857, 1865, 1878.]

O rodech Heckel, k nimž náležel Cristanus i Spervogelové, pak o rodu Kornbühler, Rorer viz Dr. *Siegl* „Das Egerer Achtbuch 1310—1390" Mit. Ver. Gesch. D. B. XXXIX. 231, 244.

Litoměřice: Petrus filius Grete, Herbertus quondam judex, Johannes Lutolfi filius, Chonradus de Gablona, Sifridus Reinensis, Ditmarus de Curim (1282). Nicolaus dictus de Budissin (1299) [II. no. 1275, 1840.]

Most: Nicolaus judex (1281, 1298), Beringerus cognomine Nuzlinus (1281), Hermannus scriptor (1281, 1284), Zdislaus (1281, 1284, 1298), Ulricus (1281, 1284, 1298), Johannes Episcopi, Arnoldus, Nebelungus (1281), Liphardus (1284), Hertlinus (1284, 1298), H. Buchel, Wilhelmus *faber* (1284), Conradus Theodrici Hertwici (1284), Petrus et Berengerus filii Nuzlini (1298) [II. 1264, 1329, 1825.]

Olomouc: Mingotus (1281), Jacobus (1281, 1287, 1296), Conradus scabinus (1281), Heinricus Hluza (1283), Thervardus (1287, 1296), Ruslo (1287, 1296), Theodericus, Evardus (1287), Otto, frater eius Heinussius (1296), Heinricus advocatus (1296) [II. no. 1232, 1296, 1396, 1399, 1722, 1727.]

Podobné doklady lze podati o měšťanech některých měst slezských.

Výjimkou jest listina *znojemská* z r. 1285, kde jmenováno několik řemeslníků; Ulricus de Myrslaus, Peregrinus, Henricus czechenmeister, Conradus de Yglavia, Palmarus, Ulricus de Wirscha, Rasslaus, Fridericus quondam judex, Hermanus *institor*, Rapoto, Conradus *ff. carnifices*, Wolfgerus *carnifex*, Hertwicus de Horn, *magister carnificum* (1285) [II. no. 1347.]

[1]) *Proti* tomu však svědčí, vidíme-li v Bretholzově seznamu jednou „Wernhardus", po druhé „Wernhardus *mercator*". Podobně Emler Reg. II. no. 2387: Král bere v ochranu měšťany pražské Konráda a Petra a jich zboží.

[2]) St. Pauler Formular no. 7, 8, 11, 19, 33, 36, 40, 43, 44 a j. Emler Reg. II. no. 2322: aby z vězení propuštěn byl Petr od Kamene položeno zástavou 3000 hřiven stříbra. Viz i tamže no. 2522., kde pražští měšťané zprostředkují biskupovi úvěr v Řezně.

a k obchodu peněžnímu. Tento vyvinul se z onoho a jest mu namnoze ještě, arci příliš průhledným pláštíkem. Vedle toho obrací se aktivita pražských měšťanů k podnikům agrárním.[1]) — O těchto věcech netřeba se šířiti, neboť hospodářské podnikání pražských měšťanů kolem r. 1300 bylo výstižně charakterisováno v knize Šustově. A jest zajisté nepochybno, že finanční podniky toho druhu podnikala jen část měšťanů. Jako tenkráte diferenciace mezi měšťany pokročila již tak daleko, že opětovně vystupují přední měšťané, rozhodujíce spolu s radou o důležitých věcech[2]), tak na druhé straně v listině z r. 1287 zmíněni „pauperes cives“ [3]) a r. 1296 slibují již berníci, že použijí sbírky městské „pro republica ipsius civitatis“ a ke cti a prospěchu bohatých i chudých.[4]) Ostatně jest velice zřejmý hospodářský rozdíl mezi Menhartem Velflovicem a jeho sousedem krejčím, také měšťanem, jenž vystavěl si dům na městišti Menhartově a za to se zavazuje hotoviti proň a pro jeho rodinu veškeren potřebný oděv.[5]) Dávají tedy prameny tušiti, že v Praze koncem 13. stol. byly vyhraněné hospodářské rozdíly, především mezi měšťany a obyvatelstvem ostatním, a také uvnitř měšťanstva.

O městech jiných jest zpráv daleko méně, leč i tu dovídáme se o obchodu sukny[6]) a za vlády krále Václava přechodně v životě hospodářském mnoha měst nabylo významu hornictví a mince[7]) a městská privilegia zřejmě naznačují význam, jaký obchodu byl přisuzován. Vedle měšťanů, kteří sami vzdělávali lány k městu přiměřené, byli jiní, kteří vlastnili nebo najímali rozsáhlé statky.[8]) Vedle měšťanů jsou

---

[1]) Emler Reg. no. 1326, 1461, 2349, 2372, 2478. St. Pauler Formular no. 104.

[2]) Viz zejména Emler Reg. II no. 1768., str. 746. Jiné doklady u Čelakovského „O vývoji — —“ str. 125/6. Srovnej též F. r. B. IV. 141. „Votum autem pociores de Monte voverant — —“.

[3]) O listině té podrobněji níže.

[4]) Emler Reg. II. no. 1719. Ač-li arci listina v tomto znění datuje z r. 1296. Také domnělé Otokarovo právo z r. 1269 má „das dem armen als dem richin gemainus recht mus ymmir geschen“ (Roessler „Über die Bedeutung — d. Gesch. d. Rechts“ IX.).

[5]) St. Pauler Formular no. 6.

[6]) Tamže no. 15: H. Magnus dictus et Andreas frater noster cives de Muta dluhují Velflovici Jakubovi za 4 postavy tournayského sukna. Srovnej „apothecas pannorum, que dicuntur vulgariter cauphaus“ v Hlubčicích Emler Reg. II. no. 1794.

[7]) Minci v Mostě, Písku, Klatovech, Plzni viz Emler Reg. II. no. 2324, 2325, 2326, 2327 a 2334.

[8]) Ve výsadě kroměřížské z r. 1290 pamatuje se na možnost: „Si vero cives rusticis suis laneos predictos conceserint excolendos ad percipiendum ab ipsis debitam pensionem —“ (Emler Reg. II. no. 1502). Adloth, rychtář kouřimský měl statky v Oteleči, Třebovli a (?) Prasnicích, o něž se tři

podruzi. Podle výsady hranické z r. 1292 platí biskupského desátku: každý lán, krčma nebo řemeslník (artifex) 6 denárů, podruh (subses agros non habens) 2 denáry.[1]) Zpráva ta jest zajisté důležita; srovnání s berními poměry pozdějšími dopomůže určiti, jak jest listině této rozuměti, zda tu kupeckého živlu není, či jest zahrnut v pojmu řemeslníků či znamená-li to jen jakési osvobození kupců. V této souvislosti jest důležito zaznamenati listinu znojemskou z r. 1292. V této jsou rozlišováni jednak měšťané, jednak sedláci (a to na statcích k městu ode dávna náležejících i úročníci na statcích, jež měšťané v budoucnosti koupí). Sedláci obojí jsou tu nazýváni „pauperes".[2]) „Pauperes" jest sice výraz, jímž ve 13. stol. selský lid běžně jest označován,[3]) leč přes to třeba si povšimnouti, že v listině této jsou kladeni vedle sebe — a proti sobě — měšťané a chudí lidé jejich — sedláci, podruzi.[4]) A protiklad ten lze sotva vyložiti jinak než, že s názvem „civis" spojuje doba nejen pojem právní, nýbrž, jak jsme u letopisce pražského viděli i (na rozdíl od jasného pojmu právního, dosti neurčitou) představu hospodářského blahobytu.[5])

* * *

synové jeho rozdělili, kdežto čtvrtý podržel rychtu. Zdá se, že nevzdělávali statků sami, neboť v listině se praví „de bonis suis in — — quibus ipsi dicti fratres nunc presunt — —". V téže listině zmíněn Jindřich z Poděbrad, měšťan kouřimský, jenž má „bona" v Soběsukách. (Emler Reg. II. no. 1768.) Doklad o měšťanech kadaňských (tamže no. 2434). Tamže no. 2373 král daruje rychtáři a měšťanu brněnskému ves. Viz též listiny o pronájmu villikace hradecké měšťanu za 30 hřiven ročního nájmu (tamže no. 2310), tamže no. 2311 pronájem villikace olomoucké a znojemské. Viz též Emler Reg. IV. no. 1878 a 1904.

[1]) Emler Reg. II. no. 1568.

[2]) „pauperes eorum, quos in possessionibus ac in molendinis emptis in posterum, censum sibi solventes habebunt, generales collectas sicut et alii terrigenarum pauperes se (?) persolvere tenebuntur — —" (Emler Reg. II. no. 1567, p. 672.)

[3]) Emler Reg. II. no. 1437, 1451, 1650, 1673, 1836. Označení to jest samo výmluvným svědectvím o hospodářském stavu selského lidu. I ve 14. stol. užívá se výrazu toho (Emler Reg. III. no. 1239, 1723 a j.). *Zycha* tvrdil (v Mitt. Ver. GDB LII. 582/3), že někdy *veškeré obyvatelstvo městské jest nazýváno „pauperes"*; leč doklady, jež proto uvádí, nepřesvědčují. Praví-li biskup, že nemůže osvoboditi od berně ani měšťany ani jakékoli selské poddané („nec aliis civibus seu pauperibus quibuslibet") [Cod. Jur. Mun. II. no. 75.], netřeba tomu ještě rozuměti tak, že měšťany subsumoval v pojem „pauperes". Druhý doklad Zychův [Formul. Tob. z Bech. no. 266] není průkaznější, ani tu „pauperes" neznamená nutně měšťany.

[4]) V jihlavském právě praví se v obdobném významu „homines", „homines subsides", „ayns purger menschen".

[5]) Totéž naznačuje sazba pokut v Emler Reg. II. no. 2334. Kdo by během roku prodával hřivnu stříbra dráž než za talent, jest pokutován:

Zprávu o svárech mezi měšťany má zejména listina krále Václava z 2. května 1285. Král tu bere v ochranu měšťany královských měst, potvrzuje jejich práva a vymezuje právní vztah mezi měšťany a šlechtou. Žádný měšťan nemá se přikazovati šlechtici a kdo by tak učinil, má vyjíti z města. Konečně zakročuje tu král proti sporům v městech a ustanovuje, že spory, jež mezi měšťany některého města před vyhlášením tohoto listu vznikly, mají měšťané jiných dvou měst přátelsky urovnati, arci bez porušení práva královského. Urovnání nesvárů, jež by v budoucnosti vznikly, vyhrazuje král vlastnímu rozhodnutí.[1]) Jaké spory tu měly býti staveny, poznáváme poněkud z listiny pražské r. 1287. Listinou touto dosazuje král podle rady jiných měšťanů šest přísežných, jimž ukládá především, aby učinili přítrž rozbrojům ve městě. Pokoj měl býti zjednán tím, že kdo trpěl tajným nebo zjevným nepřátelstvím, měl před nově jmenované přísežné pohnati svého nepřítele a veliké pokuty měly obviněného donutiti, aby od svého záští upustil nebo prokázal své právo. Nemohlo-li by se řečených šest přísežných a ostatní přísežní dohodnouti, vyhrazuje si král rozhodnouti sám. Král zakazuje dále, že žádný měšťan v Praze nesmí chovati psance, ani chráněnce (famulum, qui muntleyt dicitur), zakazuje, že žádný měšťan ani služebník nesmí nositi zbraň; přísežné jednoty, jež měšťané navzájem nebo s jinými sjednali, měli do 14 dnů zrušiti a králi listy o nich sepsané vydati. Vzniknou-li v městě boje, kdo ve zbrani bez rozkazu řečených přísežných tam poběží, upadne v pokutu. Posléze patrno, že spory předcházející měly i příčiny hospodářské, neboť nově jmenovaným šesti přísežným bylo též uloženo, aby stanovili ceny — *justum* forum, spravedlivé ceny, praví se v duchu doby — poživatin, vína a jiných nápojů a vůbec všeho, co se na míru prodává, a bděli nad zachováváním cen.[2]) Šlo tedy také o ceny životních potřeb a tato okolnost přiměla asi Čelakovského k tomu, že listinu vykládá jako úspěch chudších měšťanů, ba dokonce vyslovuje domněnku, že k 12 patricijským konšelům přidal král šest zástupců chudšího měšťanstva.[3]) Byla by tak listina z r. 1287 prvým dokladem

---

„miles vel civis vel mercator" 20 hřivnami, „servus vel humilis persona" 10 hřivnami.

[1]) Cod. Jur. Mun. I. no. 6.

[2]) Emler Reg. II. no. 1418. Roessler I. str. 167 násl.

[3]) Čelakovský „O vývoji střed. rad. zř. v m. Pr.", str. 131/132. „Patrně neodhodlal se král za tehdejšího rozjitření mysli k tomu, aby úřadující radu sesadil a nové přísežné svémocně bez ohledu na mínění této rady jmenoval, poněvadž většina starousedlého měšťanstva stála při radě, pročež raději volil jiné cesty, vedoucí spíše k upokojení města. Učinil tak asi v souhlasu s chudšími měšťany (pauperes cives), na jichž prospěch některá

zápasu patriciátu s chudším obyvatelstvem, dokladem tím zajímavějším, že by tu byl král se postavil na stranu měšťanů chudších. A možnost tohoto výkladu jest tak závažná, že nutí k listině přihlédnouti blíže.

Třeba se tázati, zda listina přináší vskutku ulehčení na prospěch chudších měšťanů, pak zda nově jmenované přísežné možno považovati za zástupce chudších na rozdíl od dvanácti ostatních, kteří byli vzati z patriciátu. Vskutku zdá se z listiny, že těchto šest přísežných, jsou to Šimon Štuk, Konrád Júnošův, Lutold syn Bernarda Nigri (asi Schwarz), Dětřich Velflovic, Mikuláš Cristine a Petr Schefler (vídeňský rukopis má místo posledního Lutolda Fridingera), toho roku v radě nezasedalo.[1]) Nepochybno jest, že byli nadáni mimořádnou mocí. Leč z toho nelze ještě vyvozovati, že tento mimořádný sbor šesti přísežných skládá se z lidí jiné vrstvy hospodářské a sociální než rada ostatní. Již to, že v listině jest zmínka o pečetích jejich, svědčí proti takové domněnce, neboť ani ve 14. stol. nevidíme, že by pečetí užívali měšťané, leč bohatí. U žádného z řečených šesti není uvedeno řemeslo, naopak o většině z nich lze říci, že náleželi k rodům bohatým, ba nejpřednějším.[2])

---

ulehčení povolil, zejména v tom směru, že nově zvolených šest přísežných mělo patrně místo rady slušné ceny za potraviny a jiná kupectví ustanoviti a nad jich prodejem dozor vésti.“ — — „Úřad a soud šesti nových přísežných ale beze stopy zmizel; patricijští živlové pozbavili se asi zástupců chudšího měšťanstva.“ — —

[1]) V listině „predicti sex et jurati alii civitatis“; pak stanovuje se, že nová ustanovení budou v platnosti po celý rok a bere se v úvahu možnost, že dojde zatím ke změně rady. (Roessler I. str. 168, odst. 3. a str. 170, odst. 11.)

[2]) Šimon *Štuk* jest již r. 1279 jmenován mezi konšely, kteří přísahali královici Václavovi jménem města (Tomek D. Pr. I². str. 312), přísežným byl opět r. 1292 (Emler Reg. II. str. 675), r. 1296 zasedá v radě Ota, r. 1304 Jakub Štuk (tamže str. 736, 1210). Šimon měl dům na náměstí (Emler Reg. III. str. 20) a zahradu u sv. Klimenta na Poříčí, již proměnil v řadu městišť (tamže no. 299).

Také o rodu *Júnošův*, podle jména českém (D. Pr. I. 316), lze předpokládati, že byl bohat; snad byl povznesen majetkem půdy; v letech šedesátých 14. stol. má Johlin Júnošův rozsáhlé městiště s poplatnými domy na místě pozdější ul. Sirkové, tenkráte nazývá se ulice Júnošova (platea Gynochslini) (Tomek, Základy st. místopisu str. 113/114). Jiný člen téže rodiny již koncem 13. stol. účastní se obchodního ruchu pražského patriciátu (Loserth, St. Pauler Formular no. 44, kdež chybně čteno Innossii místo Junossii).

Dětřich *Vojflinův* z rodu Velfloviců, jejž již Tomek D. Pr. I². 305 uvádí co jeden z nejstarších a nejmocnějších rodů, byl v radě města později r. 1292 (Emler Reg. II. str. 675), ale také již dříve (Novák Formulář 191). V pozdějších listinách bývá o něm psáno „her Ditrich“. Že tu třeba souditi na staré bohatství, patrno ze zprávy (r. 1316), že Dětřich postavil na zmíněné již zahradě Šimona Štuka 16 domků poplatných. (Emler Reg. III. no. 299.)

Obsah listiny byl již naznačen výše. Sociálních poměrů dotýkal se zákaz, aby mocní měšťané nechovali v městě psanců ani chráněnců (muntleyt), zákaz tento opakován r. 1335 podrobněji a tam bude vyloženo, co tím míněno. Lze zajisté předpokládati, že úsilí o „spravedlivé ceny" vycházelo vstříc přání chudších, třeba že víno vždy bylo jen nápojem bohatších. V listině mluví se pak výslovně o úlevě, jíž se má dostati chudším měšťanům a sluhům při vybírání pokut. Bylyť stanoveny pokuty velmi značné: Kdo chová skryté záští proti spoluobčanu a neupustí od něho po prvém napomenutí, má býti pokutován 15 talenty, z čehož dvě třetiny připadnou králi a třetina rychtáři a městu, pokuta stejná má býti naň uvalena, bude-li usvědčen po druhé a po třetí. Neupustí-li ani pak od záští svého, propadne králi osobou svou a jměním. Pokuty stejné stanoveny i na přečiny ostatní, ba tu po druhém napomenutí zdvojnásobněny a po třetím ztrojnásobeny.[1]) Vzpomeneme-li, co letopisec zaznamenal k r. 1282 o výši jmění řemeslníků (bohatších), jest jasno, že chudší obyvatelstvo pokut takových platiti nemohlo. Ustanovuje se pak v listině, že se má dostati úlevy sluhům a chudým měšťanům („moderamine in pauperibus civibus atque servis"), kteří by se něčím ze jmenovaných přestupků provinili, a to tak, že by je jmenovaní přísežní potrestali podle uznání svého, ale spravedlivě (verum tamen justitia mediante; patrně, aby úlev nebylo příliš mnoho). O významu toho nelze se klamati, spíše překvapí vysoké sazby pokut. Jsou dokladem nejen toho, že rychta městská nebyla jen místem spravedlnosti, nýbrž že jí panovník dovedl také užívati co vydatného zdroje příjmu, a z vysoké sazby pokut lze souditi i na to, že opatření královo má tu na zřeteli

---

V svatopavelském formuláři zmíněn dvakráte, jednou mezi kollektory berně v kraji žateckém (no. 37), po druhé dluhují mu Jan probošt vyšehradský, Petr probošt brněnský, Purkart purkrabí magdeburský a Tobiáš purkrabí na Bechyni 120½ hřivny za 18 postavů sukna yperského a jeden postav sukna poperingského (no. 36).

V témže formuláři (no. 65) zmíněn dům Petra *Šeflera* (Petri quondam Schephleri), o jiných z téhož rodu viz no. 62.

Lutoldus *Fridinger* se sice v pramenech nevyskytuje, ale rod ten náležel k předním. Hiltmar Fridinger jest přísežným r. 1288, 1292, 1301, 1302. R. 1307 stranil kandidatuře rakouské a byl proto zabit. Ve zmínce kroniky zbraslavské o tom jest zván „honestissimus" (Fr. B. IV. 112), o jeho synu Oldřichovi viz Emler Reg. III. no. 39, 270. Dům Jakuba Fridingera viz St. Pauler Formular no. 47.

[1]) Podle nedatované listiny Emler Reg. II. no. 2331 hřivna = asi 2½ talentu, ale poměr ten kolísá podle jakosti denárů, neboť talent znamená 240 den., hřivna váhu stříbra. Sazba pokut počíná 15 talenty čili asi 6 hřivnami a stupňuje se do 18 hřiven. Pokuty jsou veliké u srovnání na př. s t. ř. právem Otokarovým, kdež 10 talentů jest pokuta nejvyšší, l. c. čl. 68.

především bohaté měšťany, patriciát, a to nikoli zápas třídní mezi bohatými a chudými, nýbrž nesváry uvnitř patriciátu.[1]) Tomu nasvědčuje též formulace listiny, kde o záštích mluví se tak, že lze to chápati daleko spíše, že má býti staveno nepřátelství jednotlivce proti jednotlivci, rodiny proti rodině než sociální zápas třídy proti třídě. A také tam, kde se zakazují závazky a úmluvy, jež měšťané pražští uzavřeli navzájem nebo s jinými, bude tuším chápati to tak, že listina má na zřeteli měšťany v užším smyslu, spory uvnitř patriciátu, jež ještě poč. 14. stol. bujely v Praze a Hoře Kutné. Staviti tato *záští rodová,* obnoviti klid ve městě, toť přední účel obou listin z r. 1285 a 1287 a hlásí-li se vedle toho zřetele hospodářské a sociální, *není* přesto důvodu domnívati se, že král jednal v souhlase s chudšími měšťany a že dokonce k radě složené z patriciů přidal šest zástupců chudšího měšťanstva.

Podobné rozbroje byly někdy v devadesátých letech 13. stol. v Budějovicích. Listina, z níž se o tom dovídáme, poučuje také o stanovisku, jež ke sporům těm měl král. Nařizujeť komorníku, aby těm, kdož na soudě městském byli napadeni od protivníků, dostalo se náhrady. Dále vytýká král, že přísežní nejsou obnovováni, má tudíž komorník je sesaditi a dosaditi jiné, „ydoneos, qui non sunt de parte aliqua, sed pocius medii et justicie amatores.“[2])

Z těchto patricijských stran známe na poč. 14. stol. v Praze zejména Velflovice a Volbramovice, v Kutné Hoře Ruthartice a Pirknery, jichž spory o moc nad nejdůležitějšími městy v proměnách politických oněch dob nabývaly významu historického. O hospodářském podkladu těch sporů svědčí zmínka kroniky zbraslavské, že „inestimabilis pecunie affluencia“ byla příčinou, že v Praze a Hoře Kutné měšťané a horníci počali „bujněti a svářiti se.“[3]) V kapitole předešlé poznali jsme podobné *spory uvnitř patriciátu* v některých městech německých, spory ty předcházejí tam před bouřemi cechovními a jsou příznačné pro sociální stav oněch měst, pokud tu patriciát neomezeně vládne. I u nás bude spory ty podobně vykládati. A z doby krále Václava II. nelze uvésti nic, co by nasvědčovalo tomu, že král snažil se rozhodující moc patriciátu omeziti.

* * *

---

[1]) Tak vykládá také Zycha „Prag“ 174 i Mit. Ver. GDB. LII.

[2]) St. Pauler Formular no. 85.

[3]) Fr B IV. 131, srovnej též tamže 158 „in Monte namque Kuthnensi diu fuerant discordes partes inter Pirchneros et Ruthardos — — instigante eos sola superbia cum invidia.“

O podílu předních měšťanů i celých rodů pražských a kutnohorských na politických událostech, jež následovaly po vymření Přemyslovců, jsme zpraveni podrobně, o tom, jak k událostem těm se stavěl *nižší lid* ve městech, dovídáme se jen ze tří zpráv letopisných, a zprávy ty týkají se jen Prahy a k tomu nejsou zcela jasné, takže třeba dotknouti se jich podrobněji. Prvou čteme v kronice zbraslavské, kde vypravuje se zjevnou nelibostí o zvolení krále Jindřicha Korutanského. Praví, že z toho těšil se nadmíru „vulgus et populus" a posměšná báseň, jíž vypravování o tom končí, jasně napovídá, že lidem, jenž nad zvolením nového krále jásal, míní letopisec lid řemeslný.[1]) Po druhé (k r. 1309) čteme v rýmované kronice české známé věty, že když Čechové s Míšňany v Praze bojovali: „A když Čechy s Němci boj jmiechu, tehdy Čechové Němcě u městě tepiechu. V zástupech Čechy po městě chodiechu, ale Němci *v svých* domiech zatvořeni sediechu." [2]) A třebaže se před tím praví o Kokotovicích a Volbramovicích, že „s Čechy biechu," [3]) možno právem zprávu tu s Tomkem chápati tak, že Čechy vedle vojska šlechtického míněn tu „obecný lid ve městě, větším dílem český a proto dle všeho vždy k pánům zemským více nakloněný než k německým měšťanům." [4])

Po třetí projevilo se smýšlení lidu pražského za povstání r. 1319. — Události toho roku byly již opětovně vypsány, naposled podrobně osvětleny byly knihou Šustovou.[5]) Proto lze se tu omeziti jen na data, jež osvětlují sociální poměry ve městě. Není toho mnoho, nehledě k stížnému listu, jenž vypočítává finanční oběti, jež město musilo přinésti králi Janovi a jiná příkoří, jež měšťanům byla způsobena, jest jediným pramenem opět kronika zbraslavská. Příčinu odboje a počátek

---

[1]) Fr B IV. 114 „vulgus et populus flagellandus uberrime exultabat" — „Tunc Praga letatur, dux Heinricus quando creatur. Hinc fit exultans plebs ista — — Další lze citovati v Novákově překladu: „A po ulicích dlouhé vedli reje kožišníci a řezníci, píseň zpívali krčmáři a pekaři a veseli byli, i hokyně prodávající hrušky neb jablka — — že zvolen jest nový král, těm všem líbí se čin" (str. 199). Myslím, že Tomkův výklad tohoto místa, že strana korutanská slavila volbu „hlučnými veselostmi, tanci a zpěvy i průvody dle rozdílů cechů po ulicích městských" (I. 466) není zcela věrný, kronikář míní spontánní projevy radosti, nikoli průvod uspořádaný.

[2]) Fr B III. 221.

[3]) Fr B III. 217.

[4]) D. Pr. 472. — Kronika zbraslavská k r. 1310 praví, že většina Pražanů (plurima turba de civitate) klonila se k Jindřichu Korutanskému (Fr B IV. 158), z toho však, co následuje o zištných a nízkých motivech této příchylnosti, nutno souditi, že tu letopisec měl na mysli většinu měšťanů v užším smyslu.

[5]) „Dvě knihy českých dějin" II. 296 násl.

líčí kronikář takto: Vidouce, že král z návodu špatných rádců téměř všem obyvatelům království činí násilí a útisky, shromáždili se pražští měšťané a starší lidu (cives Pragenses et seniores populi) a rozhodli se déle toho nesnášeti. Na to učinili přítrž svárům mezi rody (cognaciones) pražských měšťanů a zvolili z měšťanstva šest vážených mužů z předních rodů (honestos, sagacitate et consanguinitate precipuos) — v dalším nazývá je kronikář hejtmany (capitanei) — a těmto hejtmanům slíbili měšťané poslušnost. Kronikář ujišťuje, že měšťané pražští nepomýšleli na odboj proti králi, nýbrž chtěli jen krále pravdivě zpraviti o stavu království a podporovati jej vší mocí „ad ea, que forent utilia.“ [1]) Vypravování kronikářovo působí tu dojmem oficiálního výkladu strany. Volba hejtmanů, sám název hejtmanů na rozdíl od přísežných jmenovaných vrchností (po př. volených podle privilegia města) má v době té význam praegnantní,[2]) znamená odboj a na tom nemění nic, že odbojní měšťané, jako také jinde zvykem, snaží se chrániti zdáním loyality; slova o nevěrných rádcích a o tom, že chtí krále jen správně poučiti atd., vyskytují se i jinde.[3]) O tom, co následovalo, netřeba se šířiti; v rozhodující chvíli odboj Pražanů zachránila jen odvážná obrana Viléma z Valdeka a vydatná pomoc Petra z Rožmberka umožnila, že po osmidenním obležení došlo k úmluvě s králem. Měšťané sami se o to mnoho nepřičinili: jednak někteří z Velfloviců tajně z města ke králi odešli a věc měšťanů zradili, jednak, a to jest v této souvislosti zvlášť důležito, vznikl v té době v městě skrytý odpor, neboť někteří „vulgares“ nechtěli proti králi bojovati.[4]) Jako v bouřlivých dobách vlády korutanské rozcházejí se opět patriciát a lid ve svých sympatiích; avšak zatím co německý patriciát opouští krále, jenž kdysi právě za účasti jeho exponentů do Čech byl povolán, jsou nyní sympatie lidu na straně královĕ.[5]) O příčinách proměny této jsme zpraveni pouze po stránce jedné: v stížném listě se dovídáme, proč se patriciát od krále odvrátil. O tom však, proč nižší vrstvy s povstáním nesouhlasily, možno vysloviti jen domněnky. Tomek předpokládá, že „útisky vydíráním peněz týkaly se toliko zámožnějšího měšťanstva“,[6]) Šusta

[1]) F. r. B. IV. 252.
[2]) Srovnej o přísežných v Jus regale montanorum VI. 1. (Cod. jur. Boh. I. str. 278.)
[3]) Viz výše str. 38.
[4]) „Erat autem tunc occulta facta contradiccio in civitate; vulgares enim quidam dixerunt: Contra nostrum regem non pugnabimus, sed ipsum intrare ad nos utique permittemus.“ F. r. B. IV. 253.
[5]) Na obdobu s dobou korutanskou poukázal již Tomek D. Pr. I. 515.
[6]) Tamže.

soudil, že nechuť k brannému odporu proti králi prozrazovala „větší část lidu obecného, které dosah sporu nebyl zcela zřejmý".[1])

Jak řečeno, ve stížném listu vypočítávají měšťané, co musila obec pražská králi Janovi poskytnouti.[2]) Není to zajisté vše, co král od měšťanů dovedl vymoci. Ještě větší částky opatřil si snad nucenými půjčkami od jednotlivých měšťanů.[3]) Zpraveni jsme však bezpečně jen o penězích, jež poskytla obec, i to jsou arci částky neobyčejně veliké. Leč nelze přehlédnouti způsobu, jak město je opatřovalo. Zatím, co již z doby krále Václava II. máme zprávy o sbírce od měšťanů vybírané,[4]) v letech 1311—1319 v zápisech nejstarší knihy městské se přímá daň nevyskytuje. Naopak srovnáním stížného listu a městských počtů lze o větší části peněz těch zjistiti, že byly opatřeny tak, že město opatřilo si žádanou částku výpůjčkou, načež věřiteli zastaven byl některý ungelt na tak dlouho, až z výnosu jeho půjčka byla uhrazena.[5]) Když r. 1314 nebylo to možno, vypůjčilo si město potřebnou částku půjčkou (snad nucenou) od velikého počtu měšťanů.[6])

Tak opatřována úhrada i pro ostatní potřeby města. Způsob ten byl zajisté vládnoucí skupině nejvýhodnější. Rozdíl mezi daní přímou, k níž měšťané přispívali podle majetku svého, a daněmi nepřímými, při nichž daň chudého i bohatého postihuje téměř stejně, vyciťovali již vrstevníci. Nad to nájem ungeltů za částky předem placené skytal hojnost příležitosti k obohacení na úkor obce. Pozorujeme na př., že poč. 14. stol. jsou otázky tyto v popředí sociálních zápasů v Lutychu; v Praze samé vznikl spor mezi přísežnými a obcí r. 1311, takže z rozkazu arcibiskupa mohučského a pro spor ten nebylo z ungeltů po nějakou dobu nic vybíráno.[7])

---

[1]) Dvě knihy II. 300.

[2]) Jiné stížnosti byly, že král při svém nastoupení slíbil, že zaplatí dluhy svých předchůdců, a slibu toho nedodržel. Dále poukazuje se na násilí, jehož dvořané dopouštějí se na měšťanech a posléze, že v cizině jsou jímáni a zboží jim pobíráno pro dluhy královy. Takto postiženi byli arci jen kupečtí měšťané.

[3]) Na to opětně po Tomkovi poukazuje Šusta l. c. II. 297 proti Bachmannovi. Kronika zbraslavská praví, že král jen r. 1319 vymohl na měšťanech pražských 13.000 hřiven.

[4]) Emler Reg. II. no. 2490, 2491.

[5]) Tamže III. no. 114, 172, 236, 288, 347, 504, 553.

[6]) Tamže no. 236 „A. d. 1314 Henrico de Lapide — — tunc juratis facta est concessio pro habendis M marcis d. nostro regi, que nullatenus haberi poterant — de ungelto — —".

[7]) Emler Reg. III. no. 172. — O ungeltech pražských viz Fr. Pick „Beiträge zur Wirtschtsgesch. d. St. Prag im Mittelalter" I (1906). — O Lutychu viz výše str. 41.

Této stránky nelze přehlédnouti, neboť stížnosti pražského patriciátu objeví se ve světle poněkud jiném. Bylo by arci holou domněnkou tvrditi, že právě toto finanční hospodářství vedlo nižší vrstvy k tomu, že se roku 1319 postavily proti podniku patriciátu, ale tolik je jasno, že břemena, jež král uvaloval na město, postihovala i vrstvy nižší, a že výklad Tomkův neodpovídá skutečnosti. Proto nelze se spokojiti s výkladem Tomkovým, že by nižší vrstvy[1]) nebyly se zúčastnily povstání jen proto, že jich útisk králův nepostihoval, naopak s pravděpodobností nemenší lze říci, že právě neutěšené poměry hospodářské a sociální je vedly k tomu, že moc královskou považovaly instinktivně za ochranu proti útisku patriciátu a že proto povstání z roku 1319 nepřály (třebaže nelze vyloučiti, že jim dosah sporu nebyl zcela zřejmý).

V souvislosti s tím vynořuje se otázka další: již Tomek upozornil, že patrně příchylnost Velfloviců, jiż králi prokázali za povstání r. 1319, byla příčinou, že Frenclina Jakubova shledáváme od r. 1320 v úřadě rychtáře staroměstského a v pozdějších letech i jinak rod v přízni královĕ. Bylo by možno tázati se, jakým způsobem odměnil se král nižším vrstvám za jejich smýšlení. Leč pokud městské listiny na otázku tu odpovídají, jest odpověď ta záporná. Nezdá se, že by král Jan byl učinil jakýkoli pokus nadvládu patricijskou po r. 1319 jakkoli omeziti. Také v pozdějších letech jeho vlády panství patricijské se určitě projevuje.

* * *

Přísežní pražští přísahají sice ujímajíce se úřadu (doloženo r. 1331), „Bohu a našemu panu králi a chudým i bohatým“, že chtí ve svém úřadě právo podporovati a bezpráví potlačovati a že chtí chudým i bohatým vládnouti ve vší spravedlnosti,[2]) a podobně při příležitostech slavných i méně významných ozývá se charakteristická zmínka o cti a prospěchu bohatých i chudých,[3]) že nová statuta vydána na prospěch chudým i bohatým. Právě od třicátých let zmínky ty jsou zvláště hojné, zatím co mezi zásadou tolikráte vyznávanou a hospodářskou politikou městské správy jest zřejmý kontrast.[4])

[1]) Letopisec praví „vulgares quidam“, nikoli „vulgus“. Podobně praví k r. 1326 o Metách „Surrexit enim inibi vulgaris populus contra divites et extra civitatem eiecit plures.“ F. r. B. IV. 279. V Praze staví proti sobě podobně přední měšťany, „cognationes“ a „vulgares“.

[2]) Emler Reg. III. no. 1815.

[3]) Tak v listině o koupi radnice 1338 (Emler Reg. IV. no. 608), v analogické listině z r. 1296 (tamže II. no. 1719).

[4]) Viz kodifikační pokus z r. 1341 Emler Reg. IV. no. 1018, Roessler I. 191, statuta o trestech marnotratných mladých měšťanů (Emler Reg. III.

Teoreticky sice právní kniha trvá na zásadě, že s chudým i bohatým na městském soudě jest jednati stejně,[1]) ve skutečnosti však ani tu tomu tak nebylo. Omezíme-li se prozatím na poměry pražské, můžeme uvésti z r. 1328 statut o tom, že kdo jest viněn z lichvy, že půjčuje židům peníze na úrok, má se obhájit sám třetí se 2 svědky (biderben mannen), z nichž každý má býti usedlý ve 100 kopách.[2]) V statutu z r. 1338 praví se, ať jest spor o peníze či o rány, jsou ke svědectví připuštěni jen měšťané usedlí ve 20 kopách.[3]) Totéž ustanoveno o svědcích závětí, svatebních smluv, rukojmích a j.[4]) Statut měl sice výslovně platiti jen do roka nebo do odvolání, leč o tom, že by byl zrušen, nevíme. R. 1349 byl změněn a do j. m. zmírněn: o zabití jest vinník usvědčován 7 svědky, z nichž každý má míti 10 kop a z nich

no. 1656), o trestání vrahů z r. 1331 (tamže no. 1865), o posledním pořízení, o trestech proti těm, kdo by na soudě nebo v radě rychtáře a přísežné urazil, a j. z r. 1339 (tamže IV. no. 738), statut o „míře mlýnů" a předcházející rozkaz markrabí Karla a schválení krále Jana z r. 1340 (tamže IV. no. 782, 839 a Roessler I. str. 59). Viz též Emler Reg. IV. no. 846, 917, 1194 a z druhé poloviny 14. stol. Roessler I. str. 45 st. 64, str. 40 st. 59, str. 63 st. 103, a násl. a str. 74 st. 119. — Uvedené doklady týkají se Prahy; viz však též „omnes tam divites quam pauperes cives" Jaroměře slibují r. 1309 poslušnost královně Alžbětě (Emler Reg. II. no. 2192); r. 1334 spojují se v Budějovicích rychtář a přísežní jakož i měšťané vyvolení z obce a j. měšťané na obranu práv města, vodítkem jest jim „mír a prospěch bohatých i chudých" ve městě (tamže IV. no. 71); viz též o založení městské knihy olomoucké na prospěch bohatých i chudých, ale „de favore — principis — — ac seniorum potiorumque civium — —" (Bischoff „Über d. älteste Olmützer Stadtbuch"). Zvláště pozoruhodno jest, že v právech netolických pekařů z r. 1338 se praví *„mistři řemesla pekařského, tak bohatí jako chudí"* (Emler IV. no. 612). — Nepochybně zmínka o bohatých a chudých jest namnoze jen frazí, arci frazí pro počátek XIV. stol. zvláště charakteristickou. O oblibě obratu toho svědčí i zmínky v kronice zbraslavské: (F. r. B. IV. 12) u příležitosti rozvodu Přemyslova veršuje „turbantur cives, luget cum paupere dives," o sňatku s Kunhutou: „Letantur cives, gaudet cum paupere dives," o korunovaci Václavově: „Advocat et cives, veniat cum paupere dives". Zajímavo jest též, že letopisec přebásnil přísloví o tom, že není radno s velkými pány třešně jídati takto: „Pluribus est una vox: si cum *divite* pruna *pauper homo* comedit, raro cum pace recedit" (F. r. B. IV. 23). O tom, že obrat o chudých a bohatých nevyskytuje se tak hojně jen v pramenech našich, srovnej Schmoller „Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe" str. 22. „Es ist charakteristisch für die Zustände in den Städten zu Anfang des XIV. Jhdts., dass so viel von dem Gegensatz zwischen Reich und Arm die Rede ist. Fast in allen Urkunden der Zeit wiederholt sich die Wendung, man wolle die Dinge so ordnen, dass Reich und Arm zu ihrem Rechte kämen. Und doch gelang dies so wenig — —."

[1]) Roessler II. str. 196 st. 425. „De judiciis, quod debent esset aequalia circa pauperem et divitem et unumquemque".

[2]) Roessler I. str. 11 st. 16. — Právo Otokarovo jen při zabití, má-li býti obviněný souzen na svobodě, požaduje jmění 50 hřiven.

[3]) Tamže str. 47 st. 66.

[4]) Tamže st. 66 a 67.

platiti berni, nevinu prokazuje 9 takovými svědky; kdo slovy porušuje sjednaný mír, jest usvědčován dvěma svědky počestnými (ersam), z nichž každý má býti usedlý ve 20 kopách, svědectvím dvou takových svědků prokazuje nevinu. Totéž stanoveno i o sporech, kde někdo byl viněn z účasti na zločinu.[1]) Statut z r. 1364 praví, že svědky svatebních smluv mají býti příbuzní nebo jiní „piderb gesessen leute,[2]) svědky závětí „gesessen piderbleut".[3]) Leč nelze tu podmínku chápati ve smyslu protikladu domácího obyvatelstva osedlého na rozdíl od fluktujícího živlu obchodního nebo řemeslného, *usedlost* jest tu pojmem finančně technickým. Podle statutu z r. 1338 byl vlastník poplatné dědiny (erb) považován za usedlého ve smyslu městského práva jen tehdy, převyšovala-li cena dědiny o 50 kop hodnotu platu.[4]) Pojem „biderb" „honestus" konečně sám není prost příchuti sociální. V statutu brněnské rady asi z r. 1353 nalezneme protiklad: kdežto „*honesta persona*" jest pokutována 5 gr., „*levis persona denariis carens*", osoba nevážná, jež peněz nemá, za stejné provinění jest postavena na pranýř nebo mrskána metlami.[5]) Vrstva hospodářsky i sociálně vyšší jest zvána nejen pociores, potenciores (viz výše), valentiores, nýbrž i *meliores*.[6])

---

[1]) Tamže str. 34/35 st. 50—52. Viz též Roessler II. str. 167 no. 367 „habens 30 mar. pro homicidio poterit fideiubere — — Item qui pro homicidio vult innocenciam suam ostendere vel vim vi repulisse — — jurabit metseptimus probabilium virorum, inter quos unus sit de juratis vel loco jurati duo alii fide digni viri propriam habentes *residentiam*, hoc est in vulgari dicendo scilicet zwen gezessen man et sic erit metoctavus". Sazba 30 hřiven po 64 gr. = 50 tal., jež žádají brněnská „jura originalia" (Erben Reg. I. no. 1069), což ostatně v právní knize výslovně podotčeno. Tomaschek „D. Recht — —" str. 262 omylem tvrdí, že původně žádáno 50 hřiven a že teprve vlivem práva jihlavského sazba snížena na 30 hřiven. Záruku 50 hřiven žádá t. ř. právo Otokarovo (Roessler l. c. X.), aby obviněný ze zabití souzen byl na svobodě. V právě tom neustanovuje se nikde, kolik jmění musí míti měšťan, aby mohl býti hodnověrným svědkem. Přes to asi nepřinášela statuta výše uvedená nic podstatně nového, nýbrž spíše jen precisují posavadní praxi.

[2]) Rössler I. str. 40 st. 59.

[3]) Tamtéž str. 42 st. 61. —

[4]) „Wer der sey, der do ain erb hat — —, das zinshaft sey, ist das, das es pesser ist 50 schok den der zins, der do auf dem erb ist, der ist gezessen, und anders nicht, nach der stat recht". Rössler I. str. 47 st. 65.

[5]) Statut brněnské rady, jímž se zakazuje prodávati klíče, jež by kdo nalezl. Cod. Mor. VIII. no. 219.

[6]) Roessler II. str. 28 no. 51. „In Broda Ungaricali unus de valentioribus concivibus — —". Cod. Mor. VIII. no. 331. „A. d. 1355 jurati vocatis ad eorum consilium melioribus de communitate super vinorum in civitatem introduccione et eorum propinacione — —". Jest si povšimnouti toho, že tu přísežní jednají s „lepšími" o dovozu a prodeji vín, na rozdíl od

Právní řády sociální tyto rozdíly uznávají a sankcionují: Starší právo městské má ustanovení, že unese-li kdo měšťanskou vdovu nebo dcerku a jest s ní jat, jest souzen pak u přítomnosti rychtáře, přísežných a jiných řádných mužů (proborum vivorum) jakož i rodičů dívky a to tak, že dívka (vdova) jest postavena do středu kruhu, obrátí-li se k únosci, pojme ji únosce za ženu, obrátí-li se k rodičům, jest únosce sťat. To platí obecně ve století 13.[1]) Ve 14. století však brněnské právo zásadu tuto omezuje, má jí býti používáno jen tenkráte, jest-li únosce muž „probus et honestus“, dobře zachovalý, jenž vždy hleděl k tomu, aby prospíval na statcích a vážnosti, a jenž rodem, majetkem i jinak jest roven ženě nebo dívce, již unesl.[2]) Statutem zvláštním určen trest únosci, jenž podmínkám těm nevyhovuje a tu výslovně „personae leves“ uvedeny vedle zhýralců, marnotratníků a lenochů, kteří z touhy po věnu chtí unésti dcery „bonis hominibus“. Takový únosce i jeho dobrovolná obět trestáni vyhnanstvím po 50 let a ztrátou dědického podílu.[3])

Tak soud, kde osoby pod určité jmění byli ze svědectví vyloučeny, kde kmeti byli bráni z řad nejbohatších, skytal chuďasovi málo naděje, že dojde svého práva. Výmluvně poučuje o tom satyra o „nevěrných konšelích“ v rukopise Hradeckém, kdež lze sledovati trampoty „chudého člověka“, jenž marně prosí konšela, by mu pomohl prokázati nevinu.[4]) A tak právní řády nutily jej hledati právní ochrany u bohatších spoluměšťanů, začež chráněnec zavazoval se k službám svému ochránci. Poměr ten stával se trvalým, nabýval ráz klientely, podobné poněkud klientele římské. „Muntman, suntagsknecht, amicus festivalis, sváteční pacholík“ zní termin 14. stol., a instituce ta, jež nadmíru povznášela moc některých rodů předních ve městě, jest arci králem i radou městskou potírána.

---

toho ve statutu starším o vaření piva (Cod. Mor. VIII. no. 250) se praví, že stěžovali si na špatné pivo „mechanici et operarii“ a nový statut vydán „propter bonum commune pauperum, quorum precipue in Boemia et Moravia potus est cerevisia“.

[1]) Roessler II. str. 229 no. 492. Tomaschek. „Deut. Recht in Oesterreich im 13. Jhdt“ str. 254 č. 62., tu i další doklady.

[2]) Roessler II. str. 240 no. 521. „Illa etiam sententia, quae dicit, quod filia educta cum eductore vel raptore sit in circulum statuenda, debet intelligi de viro probo et honesto, qui bene se conservavit, semper ad hoc laborans, quod in bonis proficiat et honore, et qui secundum parentelam, vitam, statum, dignitatem, conditionem, res et honores correspondens est et similis mulieri vel virgini, quam eduxit“.

[3]) Roessler II. str. 237 no. 513. — Podobně Tomaschek „Oberhof Iglau“ str. 117/118 ustanovení ještě příkřejší s odůvodněním „ut honestis de securitate puerorum suorum salubrius atque cercius consulatur“.

[4]) Hradecký rukopis vyd. Patera str. 380/385.

Již r. 1287 zakazuje král měšťanům chovati psance nebo chráněnce, r. 1335 jest chování svátečních pacholíků zakázáno obšírným statutem. Praví se v něm, že žádný měšťan (ať jest bohat či chud) nesmí užívati služeb svého úročníka nebo cizího člověka nebo jezditi s ním po městě, leč by s ním chlebil nebo byl jeho pokrevným příbuzným. Měšťan nemá se na soudě nebo v radě také žádného jiného ujímati, leč člena své domácnosti nebo svého příbuzného. Jestliže by kdo jinému takovým způsobem sloužil, jest pokutován 3 kopami grošů, nemá-li peněz, jest vypovězen z města na rok a den; stejnou pokutou měl býti trestán, kdo by se (v soudě nebo radě) ujímal cizího člověka.[1])

Posléze i na poli hospodářském jest bohatému nadržováno, a to způsobem několikerým: jednak jsou mu vyhrazována zaměstnání nejvýnosnější, jednak zasahuje správa města jednostranně do poměru námezdného ve prospěch zaměstnavatelův, brání zdražování řemeslné práce, naopak břemena berní nejsou rozvržena úměrně skutečnému bohatství. Doklady uvedeny budou níže, kde bude sledován vývoj hospodářské struktury měst našich ve 14. století. Doplníme obraz toho, jaká práva měli bohatí a chudí, ještě tím, že v Praze r. 1327 stanoveno, že zbraň smí nositi jen kdo jest usedlý v 10 hřivnách a platí z nich berně.[2]) R. 1332 přísežní zákaz obnovili s obměnou, že kdo chce nositi meč nebo nůž, musí býti usedlý v 10 hřivnách nebo musí se jiný zaň v 10 hřivnách zaručiti.[3]) Leč tato opatření nejsou jen projevem sociálního hodnocení majetku, snad se tu uplatňují i zřetele jiné: v letech třicátých usiluje rada pražská rozmanitými statuty zjednati klid a bezpečnost ve městě[4]) a snad oba statuty výše zmíněné znamenají, že vládnoucí vrstva cítila, že bezpečnosti města hrozí nebezpečenství zdola. O bouřích v letech třicátých víme však jen ve městech moravských.

* . *

R. 1334 rovná podkomoří Vilém z Landštejna spor mezi přísežnými a měšťany města Jihlavy,[5]) r. 1338 dovídáme se

---

[1]) Emler Reg. IV. no. 166. — Zycha Prag str. 175 uvádí analogii z měst. práva řezenského, Schmoller l. c. 21 o Strasburce — „sváteční pacholíci" v slovníku Roesslerově.

[2]) Roessler I. str. 12 st. 19.

[3]) Emler Reg. III. no. 1908.

[4]) Roessler I. st. 20 (z r. 1329), st. 41 (z r. 1335), st. 89 (z r. 1339) a všeobecný zákaz nositi zbraň tamže st. 37.

[5]) Cod. Mor. VII. no. 12 p. 9.

o rozbrojích mezi obyvatelstvem znojemským. Toho roku nařizuje markrabí Karel měšťanům a obyvatelům znojemským pod nejvyšším trestem, aby v budoucnosti hleděli jen k rychtáři a radě a vyvarovali se všeho zasahování do jejich práv; markrabí vytýká, že v posledních letech utvořeny byly strany ve městě proti radě, ba že opětovně (aliquociens) postavila si obec v čelo zvoleného hejtmana.[1]) Příčiny těchto sporů nejsou zcela jasné; zdá se, že jsou v souvislosti s hnutím cechů, jež Karel již v době markrabské vlády své ve Znojmě, Olomouci a Brně potlačuje. O této stránce městské politiky Karlovy dovídáme se arci z jediného a k tomu nedatovaného listu, adresovaného purkrabímu na Špilberce. Markrabí praví, že nedávno pobývaje na Moravě přesvědčil se, že úmluvy, jež mezi sebou činí řezníci, pekaři a jiní řemeslníci (mechanicae artis operarii) měst moravských, celku (communitatibus) měst samých jsou na škodu, že úmluvy ty v Olomouci a Znojmě zrušil a pro budoucnost zakázal a ukládá purkrabímu, aby tak učinil v Brně.[2]) Že opatření toto odpovídalo přání těch, kdo stáli v čele města, patrno z toho, že purkrabí zhostil se svého úkolu prostě tím, že list odevzdal rychtáři a přísežným. Když pak v desítiletí 1346—1355 městský písař sepisoval právní knihu, list ten v ní

---

[1]) Čelakovský „O radním zřízení na Moravě“ str. 25/26 považuje nepokoje za následek toho, že r. 1337 smluvili se přísežní znojemští s klášterem Luckým, jemuž náležela městská rychta, že za roční plat jim opat dovolil *volbu rychtáře*. Ujednání to, jímž podporována moc starousedlých měšťanů, bylo podle Čelakovského příčinou odporu obce. Naproti tomu Vojtíšek „Soud a rada v král. městech českých“ Sbor. věd práv. a stát. XXI. 63 soudí naopak, že měšťané bouřili se proti rychtáři *jmenovanému* a že klášter smlouvy z r. 1337 nedodržel a rychtáře dosazoval i po r. 1337. Poněvadž v listině se praví „*a multis annis*“, zdá se výklad Vojtíškův správnější. U Čelakovského čteme též, že „obec Znojemská patrně po příkladu měst italských zvolila si tedy jakéhosi kapitána nebo podestu — bohužel nevíme zdali někoho z vůkolních šlechticů, jak se jinde dálo — —“. Domněnka Čelakovského nezdá se dosti odůvodněnou, neboť vůdcové povstání pražských měšťanů r. 1319 i mluvčí cechů brněnských r. 1378 nazývají se „capitanei“. Na *přímý* vliv poměrů italských název ten ještě neukazuje. — Lze souditi, že snad i hospodářské a sociální momenty tu působily, ježto list adresován nejen měšťanům, nýbrž i *obyvatelům*, zakazuje „conspiraciones aut conventicula specialia“, při čemž by bylo možno vzpomenouti, že „De theutonicis bonum dictamen“ (Mit. Ver. G. D. B. LIII. 229/230) užívá slova „conspiracio“ o hnutí cechovním. Konečně bylo by možno arengu: „ut universe civitates nobis subdite pacis amenitate gaudeant et in tranquillitate persistant cunctis erroribus, per quos *plerumque* civitates dispendia subire sunt solite, extirpatis,“ chápati co narážku na zmatky tou dobou nejhojnější, totiž na zápasy cechovní.

[2]) Listinu nelze, pokud vím, datovati jinak než pobytem Karlovým na Moravě (ve Znojmě a Olomouci). Podle Huberových Regest pobýval Karel od r. 1334 do r. 1345 (kromě r. 1336) každoročně nějaký čas na Moravě, z toho ve Znojmě v únoru 1335, v prosinci 1337, v červenci 1338, v Olomouci v červenci 1339, v červnu 1340, v září 1341, v dubnu 1342.

vepsal a připojil i výklad, jaké úmluvy mezi řemeslníky mandátem markraběcím měly býti zrušeny. Písař připomínaje, že již privilegiem krále Václava II. byly spolky řemeslníků zakázány, vypočetl některé z úmluv, aby budoucí poznali, co jsou „nebezpečné ony pro města úmluvy,“ vytýká, že řemeslníci, scházejíce se ve svých *cešich* a shromážděních (capitulis), *kde by měli jednati jen o spáse svých duší,* činí úmluvy na svůj vlastní prospěch: Pekaři nakazují, aby jen třikrát za týden a nikoli denně byl pečen čerstvý chléb a na trhu vykládán na prodej, řezníci nakazují, aby dobytčata nebyla porážena, pokud staré maso není prodáno; koželuzi s řezníky mají zvláštní spolky (uniones), aby nikdo nebyl připuštěn k jejich řemeslu, nezakoupí-li se podle jejich uznání v jich právo a cech, nebo neožení-li se s dcerou jejich; umře-li otec řezník nebo koželuh a poručí-li děti a majetek svůj jinému člověku než řezníku nebo koželuhu, takoví sirotci jsou zbavováni práva na řemeslo, jímž se živil jejich otec. Koželuzi brání též hostům, aby kůži, již vezou do Brna, neprodávali po domech nebo na trhu ševcům nebo jiným řemeslníkům, kteří kůže potřebují. Stejně ševci mnohým z řemesla svého, kteří k městu přispívají berněmi, brání prodávati na trhu škorně i v obvyklý den trhu, a to jen proto, že nejsou v jejich cechu. Bohatší také koželuzi brání, aby nikdo z jich řemesla neprodával kůži ševcům, leč za hotové peníze, čímž chudé koželuhy přivádějí téměř na mizinu. Krejčí zakazují, aby tovaryši přicházející do města nepracovali krejčím, kteří nejsou v cechu a vyhánějí je tak z města. — Co výmysl nejzhoubnější uvádí právní kniha brněnská, že řemeslníci ve svých cešich obecně se smlouvají, že nebudou nikoho učiti řemeslu, komu rodiče „tolika a tolika hřivnami“ nezakoupí „ius czechae“, kteréžto peníze propadají, zemře-li hoch nebo zběhne-li od řemesla. Poslední výtku zaznamenal písař městský jen s reservou: říká prý se obecně, že řemeslníci, kteří jsou v cechu, mezi sebou ustanovují, že přistěhuje-li se nový řemeslník do města a nechce vstoupiti v cech (czecham secundum eorum beneplacitum convenire) a někdo z nich jej zabije, za toho má býti pokuta placena z peněz cechu, ačkoli řemeslníci předstírají, že uzavírají cechy jen pro spásu svých duší a tak skrývají svou zlobu. Písař končí: „takové a podobné úmluvy téměř všichni řemeslníci ve svých cešich umlouvají, ač jest prospěšno a užitečno, aby každý člověk jakéhokoli řemesla bez překážky mohl se stěhovati do Brna nebo jinam a provozovati tu svobodně řemeslo, jež zná.“[1])

---

[1]) Roessler II. str. 218/219.

Zpráva právní knihy brněnské jest arci stranická. Leč není druhé, jež by tak názorně uváděla v hospodářské ovzduší doby, jež by tak pronikavě osvětlovala období, kdy v našich městech řemeslníci pokoušejí se domoci lepších hospodářských podmínek a dychtivě chápou se zbraně k tomu nejúčinnější, jak bychom dnes řekli, organisace. Otázky ty staly se zvláště palčivé po pohromě, jež města stihla uprostřed století 14. „Černá smrt" řádila zejména v nižších vrstvách obyvatelstva a ti, kdož přežili, snažili se úbytku soutěže využiti k hospodářskému povznesení svého řemesla. Úvodem k řádu brněnských řezníků z r. 1352 markrabí Jan opětně zakazuje veškeré cechy. Leč i v městech českých jsou otázky ty v letech padesátých v popředí zájmu. Třeba jen vzpomenouti, že r. 1351 a opět 1355 zrušeny byly cechy v Chebu, r. 1352 v Hradci a Chrudimi.[1]) V desíletí následujícím r. 1363 zakázány cechy v Jihlavě,[2]) r. 1366 v Praze soukeníci trestáni „propter fraternitatem et eynunge".[3]) Další zákazy jsou pak v letech osmdesátých. R. 1378 vzbouřily se cechy v Brně (kromě pekařů, řezníků a šenkýřů),[4]) r. 1391 v Jihlavě.[5]) Bouře jihlavská vychází od řemeslníků textilních (tuchbereiter) a účastní se jí krejčí, ševci, kožešníci a jircháři. Příčiny odboje jejich nejsou zcela jasné, leč zdá se, že usilovali o to, aby cechmistři byli uznáni za zástupce obce a aby se tak řemeslnému živlu vedle patricijské rady dostalo účasti na správě města; požadavek tento jasně vznášejí řemesla brněnská, ale žádosti, jež jejich mluvčí, hejtmané (capitanei) předložili, dotýkají se též věcí hospodářských (že předkupníci předražují potraviny i pivo; že jest nedostatek haléřů v oběhu; stížnosti na pekaře a řezníky; žádají, aby dvakráte týdně byl svobodný trh, jednou na chleba a jednou na maso). Mluvčí řemeslníků mluví tu jménem *chudých* („uns armen leuten und hantwerchern", „der armen gemein", „unser armen leute"). Jest to pro celkovou hospodářskou úroveň řemeslnictva stejně příznačné jako zpráva Beneše z Veitmíle k r. 1361, že nebýti pokuty, k níž rada Většího města Prahy byla odsouzena, byli by dobří *řemeslníci* následkem katastrofální drahoty pomřeli hlady.[6])

---

[1]) Winter „Dějiny řemesel" str. 202, Cod. Mor. Dipl. VIII. no. 180, Siegl „Egerer Zunfturkunden" str. 4.

[2]) Cod. Mor. Dipl. IX. no. 329.

[3]) Viz příl. I.

[4]) Cod. Mor. Dipl. XI. no. 119, 120.

[5]) Tomaschek „Oberhof Iglau" 106/107

[6]) Rada městská dala svémocně utopiti jakéhosi kněze; když vinníci dosáhli odpuštění papežského, uložil jim arcibiskup Arnošt rozdati 7000 strychů žita, což stálo tenkráte 3500 kop. F. r. B. IV. 527.

Přehled zpráv o sociálních poměrech měst našich možno tu přerušiti; přicházíme do druhé poloviny století, do období, v němž již netřeba spokojovati se rozptýlenými zprávami pramennými, nýbrž lze pokusiti se o rekonstrukci celkové hospodářské a sociální struktury města. Rekonstrukce ta poskytne pak bezpečný základ pro úvahy další.

IV.

Hospodářská a sociální struktura českých měst.

Sledovali jsme výše zprávy o sporech ve městech; obsah zpráv těch byl tam objasněn sdostatek, ne tak jejich význam. Nutno se rozhodnouti v podstatě mezi výkladem dvojím: jsou spory a bouře, o nichž tu onde zachována zpráva, jen drobné vlny, jež dočasně zčeřily povrch vyrovnané hladiny sociálního ústrojí městského, či byly projevem napětí, které tajilo se v jeho hlubinách, jsouc opět a opět potlačováno, došlo konečně průchodu v bouřích husitských? Odpověď závisí konec konců na tom, jaký obraz lze si učiniti o hospodářské a sociální struktuře měst našich ve 14. století. Arci i o tom se názory různí. Jest to sporno hlavně z té příčiny, že nestal se posud pokus vyčerpati systematicky pramen po této stránce nejvydatnější, berní knihy.[1]) Zde pokus ten podnikám.

1. Brno.

(Měšťané a řemeslníci; dávky z řemesla, z trhu, z výkroje suken a j. — Početnost řemesel, dělba a štěpení práce. — Zboží na zemi, domy a platy. — Rozvrstvení majetkové a jeho politické důsledky.)

Počínám Brnem, jež z našich měst má berní knihy nejstarší. První založena r. 1343[2]); měly býti do ní pro trvalou pamět přepisovány příjmy města i vydání a to nejen čísla souhrnná, nýbrž jednotlivě, kdo co zaplatil „secundum nomina personarum specialiter“, a právě tím nabývá kniha pro nás důležitosti. Věc není však zcela jednoduchá. R. 1343 zapsáno v pořadí podle čtvrtí ve městě a předměstích na 900 poplatníků, ale to není úplný výčet všech, kdo toho roku berni platili. Vedle poplatníků uvedených jménem — povšímneme si, že písař v nadpisu praví „podle jmen měšťanů hospodářů a jejich podruhů“ [3]) — jsou položky úhrnné. Jen sumárně uvedeny na

---

[1]) Na jejich důležitost upozornil K. Beer „Über Losungsbücher und Losungswesen böhm. Städte im Mittelalter“, Mitt. Inst. roč. 36, str. 31 násl., tu také uveřejněno leccos z jejich obsahu. Brněnských knih užíval Bretholz, o tom níže.

[2]) Rkp. archivu města Brna č. 14., o něm viz Bretholz „Gesch. d. St. Brünn“ str. 387. Rukopis ten a další, citované níže, byly mně zapůjčeny do Prahy, začež vzdávám zdvořilý dík.

[3]) „Prima collecta — — est hic subscripta per nomina civium hospitum et inquillinorum eorundem tam in civitate quam extra civitatem, et primo in quartali Brunnensi: Chunczlinus Vnhouch dedit 63 gr. — —“

předměstí berně některých poplatných osad — (označení „pauperes“ charakterisuje nejen jejich majetek, nýbrž i jejich právní postavení na rozdíl od měšťanů) a posléz v 37 položkách platy řemeslníků.[1]) Osnova tato, uvádějíc berně řemeslníků zvlášť, připomíná tak na pohled berní knihy, které dělí poplatníky na dvě skupiny: na obec a na řemesla, cechy; kdežto příslušníci „obce“ vypočítáni jsou podle domů, uvádí skupina druhá podle příslušnosti cechovní řemeslníky, kteří organisací cechovní jsou z „obce“ vyňati.[2]) Počet řemesel ve skupině druhé a početní poměr obou skupin jest v oněch městech zároveň měřítkem vyspělosti organisace cechovní. Odlišení „řemesel“ od ostatních poplatníků v Brně tak dalekosáhlého významu nemá. Neznamená, že by řemeslníci tvořili zvláštní berní jednotky, neboť příslušníky těchže živností nalezneme i v prvé části berního seznamu. Mezi platy řemeslníků zapsáno, že pekaři zaplatili 6 hřiven 44 gr., řezníci na 5 hřiven, kožišníci na 3 hřivny atd., ale i v prvé části napočetl Bretholz na třicet pekařů a tolikéž řezníků, na deset kožišníků atd.[3]) A že nejde o skupiny řemeslníků pevně organisované, patrno i z toho, že výčet řemesel rok od roku se mění. R. 1343 v 37 položkách přichází 46 živností, r. 1344 až 1346 objevují se jen čtyři. Zápis z r. 1347 uvádí 22 živnosti a zároveň poučuje jasně o podstatě rozlišení; nadpis praví, že jsou to platy, jež platili z řemesel řemeslníci nemající movitého majetku. V berni roku následujícího jest 24 živností a praví se, že jsou to platy těch, kteří nemají majetku nemovitého.[4]) Tu i tam nejsou tedy poplatníci rozlišováni jen podle zaměstnání, nýbrž i podle majetku. V seznamu řemesel přicházejí jen platy nemajetných a týž princip vládne nepochybně i tam, kde pojem „mechanici“ není blíže charakterisován.[5]) Ve výčtu „řemesel“ jsou i rozmanité živnosti kupecké, naopak řemeslník, který má dům, v seznamu řemesel nepřichází. Pojem „řemeslníků“ jest tu tedy dosti neurčitý, ale přes

---

[1]) na fol. 8v „Pauperes extra Leczam residentes 7 lotos“, „in platea Hertlinne pauperes 1/2 mar. et 3 lot., in plantacione magri. Henrici pauperes 23 gr.“ O těchto osadách viz podrobněji na př. v berním rejstříku r. 1348, rkp. téhož archivu č. 16, fol. 62 a 62v. — Berně řemeslníků s nadpisem „Item mechanici solverunt subscripta“, na fol. 8v berní knihy.

[2]) Bücher „Entstehung der Volkswirtschaft“ (1893), str. 229.

[3]) l. c. str. 325.

[4]) R. 1347: „Item mechanici non habentes res mobiles, dederunt de operibus“; r. 1348: „Item mechanici non habentes hereditates, dederunt de operibus“, rkp. č. 14, fol. 45v, 56.

[5]) Tak r. 1343 až 1346, pak 1350 až 1353, 1353 až 1360. R. 1354 praví se: „Item de mechanicis, qui non iuraverunt, cesserunt subscripta“, zmínka o přísaze vztahuje se k nadpisu berně toho roku, kdež čteme, že každý pod přísahou přiznával svůj majetek. Nepřísahali, rozuměj, protože majetku neměli.

neurčitost této terminologie zasluhuje povšimnutí, že právě názvem „mechanici“ jest označováno obyvatelstvo nemajetné, kdežto majetné zve písař — vzpomeneme tu analogií starších[1]) — r. 1343 prostě měšťany.

O významu rozlišení toho (stejně chápal je již Bretholz) není pochybnosti; pro poznání sociální struktury města nabývá arci významu teprve, podaří-li se alespoň přibližně určiti početní sílu obojí skupiny. Nehledě k několika položkám souhrnným (většinou platy poplatných osad) skýtá již zápis o berni r. 1343 výčet poplatníků skupiny prvé, poplatníků majetných. Kolik bylo nemajetných? Bretholz soudí, že málo, a domněnku tuto dokládá důkazem na pohled přesvědčujícím. K r. 1348 zachovaly se výsledky berně nejen v berní knize, nýbrž i podrobný berní rejstřík.[2]) Na konci zapsány platy řemeslníků; na rozdíl od berní knihy nalezneme tu nejen sumy celkové, nýbrž připsána jména těch, kdo zaplatili. Jest to u jednotlivých řemesel po jednom až pěti jménech. Bretholz usoudil, že jest to výčet všech poplatníků, kteří platili toho roku dávku z řemesla. A bylo-li by podle tohoto dohadu v jednotlivých řemeslech r. 1348 nejvýše pět osob nemajetných, bylo na snadě domnívati se, že nepřichází-li některého roku některé řemeslo v seznamu řemeslnických dávek, toho roku nemajetných v něm nebylo.[3]) Bylo výše řečeno, že v letech 1344 až 1346 uvedeny takto jen čtyři živnosti. Kdyby vskutku nebylo nemajetných mimo tyto živnosti, bylo by to nepochybným důkazem, že jest správná Bretholzova koncepce hospodářské struktury předhusitského Brna. Leč důkaz zakládá se na omylu. Jména v berním rejstříku z r. 1348 nemají toho významu. Vzbudí již předem pochybnost velikost dávek řemeslníků. Těžko uvěřiti, že dva nemajetní pekaři zaplatili hřivnu grošů, tři nemajetní řezníci 86 gr., dva krejčí z téže kategorie 80 grošů, dva kožiš-

---

[1]) Srv. výše str. 70.

[2]) Rkp. archivu města Brna č. 16.

[3]) Bretholz l. c. str. 223: „In den Losungsregistern werden vielmehr unter der Rubrik „Mechanici“ nur diejenigen aus der Bürgerschaft(!) aufgezählt, die keinen Grundbesitz, kein Erbgut (hereditas) haben, somit von ihrem Handwerk oder Geschäft die Losung bezahlen müssen. Daraus erklärt sich auch der Wechsel jahraus jahrein in der Liste der losungspflichtigen Mechaniker. In einem Jahr gibt es in einem Handwerk Mitglieder, die keinen Grund und Boden besitzen, im nächsten nicht; in einem Jahr mehr, im nächsten weniger, denn Kauf und Verkauf von Häusern und anderm liegenden Besitz vollzieht sich dazumal rasch und leicht. Das Einzelregister der Losung von 1348 zählt uns nicht nur — — die losungspflichtigen Gruppen der Mechaniker auf, sondern führt auch bei jedem Handwerk die zu demselben gehörigen Personen namentlich an, woraus wir ersehen, daß es sich bei jeder einzelnen Gruppe nur um 1 bis höchstens 5 Personen gehandelt hat.“

níci 96 grošů, zatím co mezi řemeslníky, které berní kniha uvádí jménem, tedy mezi řemeslníky majetnými, vyskytuje se pekař s platem 10 grošů, jiný s 8, jiný s 16 groši, řezník, který platí 14 gr., krejčí s 12, 8, ba i jen 6 gr., kožišník s 11 gr. a pod., arci vedle jiných, kteří z většího majetku platili více. A tak již sama velikost platů z „řemesel" vede k výkladu, že jména v berním rejstříku nelze považovati za výčet nemajetných řemeslníků, nýbrž jen za seznam těch, kteří jejich platy odvedli berníkům.[1]) Že tento výklad jest správný, přesvědčíme se, srovnáme-li rejstřík z r. 1348 s berní knihou.[2]) Shledáme k jednotlivým domům v rejstříku zápisy dvojí: jednak poplatníky, u nichž zapsáno, z kolika hřiven majetku měli platiti berni a kolik na berni vskutku zaplatili, a částka tato i se jménem opsána do berní knihy; jsou to poplatníci majetní. Vedle nich zapsáni v rejstříku poplatníci

---

[1]) Srv. podobně na konci rejstříku berně r. 1365 (rkp. téhož archivu č. 17.) fol. 84: „Item per Mathiam et Johannem Hofherren institores presentati sunt de pauperibus institoribus 1½ mar. et 2 gr. die b. Thome recepti per singulas personas — —."

[2]) Berního rejstříku, rkp. č. 16, fol. 1.:

„In quartali Brunnensi a. d. 1348 circa festum s. Michaelis

Primo Conradus serator tenetur ½ fert., dedit 2 gr.
Ibidem sutor.

Item Vnhoch tenetur, dedit lot. et ½ fert.
Ibidem Henslinus propinans.
Ibidem faber.

Item Martinus pistor tenetur 3 fert., dedit 1½ fert., dedit 2½ fert. in toto.
Ibidem Nicolaus carnifex conventor dedit lot. et ½ fert. et lot., tenetur ½ marc., dedit 30 gr.
Ibidem cutellator.

Item Philippus de Strassaw octo ternarios vini, dedit ½ marc., tenetur 3 fert., solvit.
Ibidem helmsmit.
Ibidem sutor.
Ibidem sarwrch. — —"

Berní knihy, rkp. č. 14, fol. 49v:

„Losunga recepta per collectores Johannem Eberhardi, Nicolaum Ellendi, Nicolaum Swerczeri, Vlricum de Wischaw, Marcum Poherliczeri et Albertum cum Ruffis finibus a. d. 1348 incipiendo circa festum b. Michahelis sic est soluta.

Primo in quartali Brunnensi Conradus serator 2 gr.
Item Vnhoch 3 lot.
Item Martinus pistor 2½ fert.
Ibidem Nicolaus carnifex 30 gr.
Item Philippus de Strazzaw 3 fert. —"

druzí, o majetku není zmínky, ani o tom, kolik zaplatili. Bývá jen poznamenáno, kterým řemeslem se živí; u některých čteme výslovně „dedit cum opere“,[1]) o ostatních třeba se toho domysliti. Nalezneme pak takovýchto řemeslníků (kteří do berní knihy nebyli přepsáni) daleko více, než se domníval Bretholz. Nikoli pouze dva nemajetné pekaře, nýbrž nejméně čtyři, nikoli jen tři řezníky, nýbrž nejméně jedenáct, napočteme nejméně sedm nemajetných krejčí a tolikéž kožišníků a pod. Celkem nemajetných řemeslníků tolik, že nalezneme-li v letech jiných jen několik řemesel, jež platí dávky řemeslnické, nebudeme z toho vyvozovati, že v jiných řemeslech nemajetných řemeslníků nebylo, nýbrž usoudíme, že to souvisí s odlišným způsobem vybírání berně. Ukazuje to jasně (druhý ze zachovaných) berní rejstřík z r. 1365; i nemajetní řemeslníci platí tu podle domů a jen u čtyř živností odvádějí své dávky hromadně.[2]) Poněvadž interpretace zápisů v tomto rejstříku jest nepochybná, vzat za základ k úvahám dalším; jest pro ně zároveň pramenem bohatším než rejstřík z r. 1348.

Na rozdíl od tohoto — i od dalšího rejstříku z r. 1367[3]) — zapsány r. 1365 podrobně a jednotlivě zdaněné nemovitosti, nač jsou odhadnuty, i z kolika hřiven movitého majetku poplatník platí. Opět i nemajetní řemeslníci podléhají berni, platí z živnosti, živnostníci majetní platí o dávku tu více.[4]) Dávka ta odlišuje je od obyvatelstva ostatního a je tak pramenem, jenž usnadňuje určiti hospodářskou strukturu města, pramenem tím důležitějším, že vychází z nazírání doby samé. Připomeňme, že berní kniha názvem „mechanici“ zahrnuje nemajetné poplatníky nejen z řemesel, nýbrž i z živností kupeckých, že Bretholz shledal doklady dikce tak neurčité, že usoudil, že název ten a stejně „operarii“, „artifices“ ba dokonce „artifices manuales“ označuje v Brně bez rozdílu řemeslníky a kupce.[5]) Berní rejstřík poučí nás, že při vší neurčitosti

---

[1]) Fol. 42v „Item filius Engluschi dedit cum opere“, fol. 44v „Ibidem metsiderin dedit cum opere“.

[2]) Tak platí hromadně „chudí“ kramáři (citováno výše), rybáři, „chudí“ hokynníci a kuřetníci.

[3]) Rkp. téhož archivu č. 18.

[4]) Ukázku z berního rejstříku toho s výkladem viz v příl. 2. — Jsou i výjimky: hned prvý poplatník Frenklinus textor dávky 8 gr. neplatí, vykládati možno to, buď že byl dávky zproštěn nebo že řemesla již neprovozoval, či snad se jen tak nazýval. Podobných výjimek shledáme ještě několik a jest pozoruhodno, že se týkají většinou řemeslníků bohatších, v prvé čtvrti nejbohatšího sladovníka a pekaře, v druhé nejbohatšího krčmáře, ve čtvrté čtvrti a na předměstí nejbohatšího kramáře (či snad Kramáře). Tyto pochybné případy — není jich ostatně mnoho — čítám v dalším k řemeslníkům.

[5]) l. c. str. 219, 220.

dobové terminologie hospodářské pojmy byly přece vyhraněnější, než se zdá pozorovateli povrchnímu. Platy řemeslníků jsou toho dokladem. Řemeslníci platí sice stejnou dávku jako *drobné* živnosti kupecké, ale kdežto lukař, zlatník, řezník, tesař, pasíř a pod. platí „de opere", tandléři, hokyně, kdo prodávali na trhu sýry, slepice nebo dříví, platí „de foro".[1]) Že písař toho rozdílu chtěl vědomě dbáti, patrno ze zápisu, kde (na fol. 25^{v}) sýraři připsán původně plat „de opere", pak ale to škrtnuto a opraveno na „de foro". Písař nevede si, žel, důsledně; na závadu není tak několik omylů, které se mu přihodily,[2]) jako spíše, že dosti často opomenul u poplatníka poznamenati živnost i, zda svých 8 gr. platí z řemesla či živnosti kupecké. Není tak možno odlišiti všechny řemeslníky a trhovce, kteří obojí podléhají dávce stejné; naproti tomu jsou právě tyto dávky dosti bezpečným podkladem, abychom odlišili tyto dvě vrstvy od obyvatelů ostatních. Jednak od těch, kteří platí jen dávku z majetku, to jsou na př. obyvatelé, kteří provozují zemědělství, jednak od živností podléhajících dávkám vyšším. Dávky vyšší plynou z kupectví („de mercatura"), z výkroje suken („de pannicidio") a z výčepu („de propina"). Z kupectví doložen jednou plat 16 gr., z výčepu platí se zpravidla tolikéž, ale vyskytují se i dávky ještě větší, 24 gr. „de propinis", patrně čepoval pivo i víno, z výčepu vína placeno i více, až 80 gr. Z krájení sukna požadováno rozmanitě 16, 20, 36, 40, častěji 48 gr., jednou i 4 kopy.[3]) Kdežto z jednotné nízké dávky řemeslníků a trhovců možno souditi, že živnosti ty považovány za pramen živobytný celkem stejný a nehojný (tedy nikoli „řemeslo má zlaté dno!"), dávky z krájení sukna a výčepu jsou nejen vyšší, nýbrž i rozmanitě odstupněny. Bylo tomu tak již dříve.

Roku 1328 vydán byl slavnostním způsobem statut rady městské, jímž ustanoveno, že kdo chce čepovati víno, má platiti berně z 20 hřiven, kdo chce krájeti sukna, má míti nemovitý majetek ve městě a přispívati k sbírkám měšťanským, a to kdo krájí sukna laciná, platí z 12 hř., kdo prodává

---

[1]) Platy „de opere" výslovně zmíněny u těchto řemesel: arcufex, aurifaber, carnifex, carpentarius, caupo, cingulator, cochrer, cultellator, faber, ferrator, gladiator, herkler, lanifex, limator, medicus, oleator, panceriator, pellifex, perator, peutler, picariator, pincerna, pictor, renovator, sartor, seiler, serator, sutor, vithreator. „De foro" platí zpravidla: alleciatrix, salsatrix, penestica, pabulator, tendler, mimo to též mercatrix, preemptor lignorum, mazanczerinna, pruchlerin.

[2]) Na fol. 18^{v} platí preemptor „de opere", na fol. 22^{v} pullator „de opere", na fol. 45^{v} mercator „de opere", naproti tomu na fol. 22^{v} sutor „de foro".

[3]) Srv. rejstříku fol. 21^{v}, 22, 29, 29^{v}, 33^{v}, 35, 40^{v}, 41, 45, 50^{v}, 63^{v} a j.

vzácnější nebarvené sukno „polské“ nebo sukna barvená, má platiti z 30 hř.; kdo krájí vzácná sukna flanderská nebo brabantská — jmenována sukna z Gentu, Yprů, z Tournay, z Bruselu, Malines a Lovaně — má platiti berni z 60 hřiven. O výkroji obojího sukna vzácnějšího připojena klausule, že má-li kraječ majetku nad sazbu, platí rovně se svými sousedy, čemuž, tuším, jest rozuměti tak, že pak platil jen z majetku

	V Brně r. 1365		Ve Frankfurtě r. 1438—1440	
	počet řemeslných odvětví	počet celkový	počet řemeslných odvětví	počet celkový
Úhrnem	115	1134	154	1317
I. Řemesla kovodělná	23	107	26	119
II. Výroba svítiva a topiva	2	18	4	10
III. Řemesla textilní	12	85	16	245
IV. Zpracování koží	9	57	8	66
V. Zpracování dřeva a kosti	10	62	13	86
VI. Řemesla potravinářská	11	114	9	142
VII. Oděvnictví a živnosti příbuzné	13	180	12	205
VIII. Živnosti stavební a zpracování zemin	5	26	18	118
I.—VIII. Řemesla vůbec	85	649	106	991
IX. Živnosti kupecké a hostinské	23	334	33	179
X. Písaři a pod.	2	6	6	21
XI. Pištci a pod.	4	8	6	13
XII. Dělníci blíže neurčení	1	18	3	52
Poplatníci, kteří ještě platili dávku 8 gr.		119		
Jiná zaměstnání různá				61

a byl zvláštní sazby z výkroje prost.[1]) Roku 1365 požaduje město z hřivny majetku nemovitého 2 gr., z movitého majetku dvojnásob. Řemeslnické dávky odpovídají dani ze 4 hřiven majetku nemovitého, ekvivalent dávek z výkroje sukna jest vyšší; sazeb statutu z roku 1328 se sice tu nedopočítáme, že

[1]) Cod. Mor. Dipl. VI. no. 374, p. 289: „von erste — — wer gewant snidet von Ginth — —, daz her miet uns in der stat schol geerbet seyn, steure und losunge von 60 marken mit uns geben; wer abir daz her mer den also viel vermoechte odir hette, so schol her den nehesten glich geben, die bei yme obent und nydnt sint gesezzen — —“

však alespoň podobná hlediska vládnou ještě v bernictví města, tomu nasvědčuje jednak rozmanitost těchto dávek, jednak že dávky z výkroje suken nevyskytují se u poplatníků, jichž majetek přesahuje sazby z r. 1328. — Moderní progrese berní stupňuje daně tak, aby bohatší platil více. Středověkého bernictví městského jest takový zřetel vzdálen.[1]) Statut z r. 1328 favorisuje nepokrytě poplatníky bohatší a snaží se vysokou minimální sazbou monopolisovati nejvýnosnější živnosti v rukou nevelkého počtu měšťanů nejbohatších. Dodejme, že ve statutu zakazuje se výkroj sukna krejčím a že o slevě dávky z výkroje levného sukna zmínky není, konečně že r. 1365 snad, jak výše uvedeno, někteří řemeslníci bohatší byli osvobozeni od dávky z řemesla. Pro další třeba z toho vyvoditi ještě důsledek ten, že dávky berního rejstříku poučují bezpečněji o hospodářském rozvrstvení chudších vrstev, kdežto u bohatších poplatníků pramen ten selhává. S touto výhradou lze přistoupiti k následujícím výpočtům o počtu řemeslníků a trhovců, jež založeny jsou na zápisech o platech z řemesla a trhu v berním rejstříku r. 1365. Výsledky znázorňuje tabulka; držím se v ní schematu Bücherova,[2]) aby usnadněno bylo srovnání.

Měřítky novodobé statistiky ovšem výpočtů těch měřiti nelze. Poněvadž však dávky z řemesla a trhu odlišují tyto živnosti od poplatníků ostatních, skýtá berní rejstřík poměrně věrný obraz řemeslného rozvrstvení města.[3]) Obraz ten po některých stránkách kryje se s představou, již si činíme o středověkých městech, v jiných se však od ní odchyluje. Jako Tomek o Praze, tak Bretholz o Brnu vyslovili přesvědčení, že většina obyvatelů živí se řemesly. Představu tu lze na základě pramene našeho číselně vymeziti. Berní rejstřík uvádí necelých *1700* poplatníků, z nich připadá na řemeslníky a trhovce více než *1100*, z nich pak na *650* bylo možno připočísti jednotlivým skupinám řemesel. Pro hospodářskou fysiognomii města jest příznačno, že o těchto 649 řemeslníků dělí se neméně než *85* řemesel různých. Hospodářský život jest tak charakterisován velikým množstvím nepočetných řemesel. Jest to jeden z rysů, které podle Büchera vyznačují „uzavřené

[1]) G. Schönberg „Finanzverhältnisse der Stadt Basel im XIV. und XV. Jhdt." (1879), str. 144. násl.

[2]) Bevölkerung von Frankfurt, str. 213 násl.

[3]) Pro srovnání uvádím, že Bücherovy výpočty opírají se o soupis měšťanů z r. 1440 a seznam domů r. 1438, v nichž většinou zaznamenáváno i zaměstnání. Jako ve Frankfurtě i v Brně přesnost výsledků trpí tím, že někteří obyvatelé mají živnosti dvě, v Brně z nich i platí: „cum operibus salis et propine (fol. 10v), pellifex „de operibus" (fol. 14), sartor „cum operibus" (fol. 18), pincerna et vector (fol. 22v) a p.

hospodářství" německých měst, oněch měst, jichž řemeslná produkce určena jest především pro spotřebu domácí. Pravíme především, neboť vskutku hospodářství to uzavřeno není. Jako z Frankfurtu tak i z Brna se vyváží a jest to opět nejdůležitější předmět středověkého obchodu, sukno, o jehož vývozu i v Brně jsou zprávy. R. 1351 žádají konšelé vídeňští, aby sukna brněnská byla značena, tak aby se mohla pravá od nepravých rozeznati a kupci vídeňští nebyli při nákupu poškozováni.[1]) Vyváželo se tedy sukno brněnské až do Vídně, ale počet soukenických řemeslníků v Brně jest tak malý, že vývoz

Řemesla textilní	Čtvrti městské				Město	Předměstí	Úhrnem
	I.	II.	III.	IV.			
1. textor (tkadlec) .	—	2	1	1	4	5	9
2. czauuer („) . .	—	—	—	—	—	1	1
3. knappo (knap) .	—	—	—	—	—	2	2
4. lanifex (vlnař) . .	—	—	13	4	17	15	32
5. kammer (česač) .	—	—	—	—	—	1	1
6. panniparius (postřihač)	—	—	13	3	16	9	25
7. rasor pannorum, scharber (postřihač)	—	2	2	—	4	2	6
8. walkner (valchář)	—	—	—	—	—	1	1
9. netrix (prádlí) . .	1	1	1	2	5	1	6
10. rotspynnerin („)	—	—	3	—	3	—	3
Úhrnem i s plátenikem a provazníky	1	5	33	11	50	40	90

ten nemohl býti rozsáhlý. Připojená čísla nesnesou srovnání s poměry florentskými nebo nizozemskými a i u srovnání s Kolínem nad Rýnem, Frankfurtem nebo Vratislaví jest soukenický průmysl brněnský malý.[2]) Leč i tu vývozem či snad jen dělbou práce nabývá soukenictví rázu od jiných řemesel odlišného. Prolamuje se specificky středověký typus štěpení práce a to nejen tím, že několikero řemesel dělí se o výrobu, nýbrž i tím, že jedno z nich snaží se nabýti na výrobu rozhodujícího vlivu. Snaha ta vychází v Brně od řemesla, jež ve výrobním procesu jest poslední, od postřihačů. Jest o to spor mezi nimi a tkalci. Rada rozhodla, že kdokoli z postřihačů

[1]) Otiskl Bretholz l. c. příl. 7., str. 421, 422.

[2]) Bücher, Bevölkerung str. 109, 110; Schmoller, Strassburger Tucher- u. Weberzunft, str. 82 násl.

mají vlastní dům a vlastní rám, že mohou míti v domě svém i stav a mohou pak dávati si i tkáti od dělníků, kteří v jejich domě bydlí. Výsada tato jest však omezena jen na tyto „lepší" postřihače; postřihač, jenž vlastního domu a rámu nemá, ani tkáti ani dávati si tkáti od dělníka nesmí, a ani „lepší" postřihač nesmí zaměstnávati dělníků, kteří by v jeho domě nebydlili.[1]) Malý počet tkalců v rejstříku brněnském u srovnání s postřihači a soukenickými dělníky (vlnaři) ukazuje, že se postřihačům podařilo vskutku uvésti velkou část tkalců v hospodářskou odvislost. „Panniparius" brněnský, zaměstnávající jednoho, dva, nejvýše tři soukenické dělníky, není ovšem lanaiolo publico florentský. Jest tu jen náběh ke koncentraci textilní produkce a podmínka, že zaměstnanci musí bydliti v domě zaměstnavatelově, udržuje snahy ty v úzkých mezích. A tak netřeba zatím *příliš* slevovati s tvrzení Wintrova, že i u nás ve 14. století vládne štěpení práce (nikoli dělba práce) a potud shoduje se obraz, kreslený na základě berního rejstříku brněnského, také s výsledky, k nimž podle pramenů frankfurtských došel Bücher. V dalším shody takové již není.

Bücher uvádí jako nejnápadnější zvláštnost středověkého hospodářství městského, že obchod jest zastoupen poměrně skrovně. Podle jeho výpočtů připadalo z 1800 osob samostatně výdělečně činných jen *230* na obchod, dopravu a živnosti hostinské (12·8%), kdežto na řemesla připadalo *1050* (58·3%), a ještě z oněch 230 čítal Bücher na vlastní obchod menšinu, *15* osob na velkoobchod (většinou jen příležitostný) a *70* na drobný obchod a hokynářství. Právě s malým počtem distributivních zaměstnání souviselo (podle Büchera), že „čtyři pětiny obyvatelstva vlastní rukou ve vlastních dílnách a vlastním materiálem, na polích, zahradách a vinicích produktivně pracovaly"; že jim připadal výtěžek jejich práce neztenčený ziskem obchodníkovým, to považoval Bücher za zvláštní „moment síly městského hospodářství středověkého".[2]) Statistika

[1]) Otiskl Bretholz l. c. příl. 8., str. 422, 423. Statut klade proti sobě „operarios dictos scharhner", kteří mají vlastní dům a rám, čili „meliores scharherrones" a „textores". K interpretaci srv. berní knihy rkp. č. 14. fol. 69v „panniparii, qui vocantur schorherren", ale již na fol. 73v „scharherrones" vedle „panniparii" a též na fol. 69v užívá se názvu „preparatores pannorum" ve smyslu valchářů. Ačkoli termin „panniparius" není zcela jednoznačný, zdá se, že v berním rejstříku značí vždy postřihače a to hlavně ony, kteří zaměstnávají tkalce. „Panniparius", v jehož domě bydlí vlnaři, viz na fol. 36, 38v, 39v, 46, 58, 62v; „panniparius", v jehož domě bydlí tři přadlice, na fol. 37v; na fol. 68v „panniparius" dluhuje vlnaři 2 hřivny grošů, asi mzdy. „Rasor pannorum" v této souvislosti se v rejstříku nevyskytuje, viz fol. 30.

[2]) Entstehung str. 236, 237.

živností brněnských vypadá zcela jinak. Oproti *649* řemeslníků stojí *334* osoby v živnostech kupeckých a hostinských a z nich na *200* nutno počítati k hokynářům a maloobchodu. Toto i absulutně i poměrně daleko větší číslo vyvrací nepřímo i důsledky, které Bücherovi z malého počtu kupců vyplývaly. Tato rektifikace není jediná.

Bücher dal podnět k představě, že ve 14. a 15. století téměř každý měšťan provozoval zemědělství neb alespoň si vzdělával zahradu nebo vinici v okolí města. Mezi 1800 měšťanů frankfurtských zjistil sice jen 130 „čistých zemědělců", předpokládal však, že počet daleko větší se zemědělstvím vedle jiného zaměstnání přiživoval.[1]) Data berního rejstříku brněnského i tu skýtají přesný obraz a obraz ten od představy

Podle rejstříku z r. 1365	poplatníků celkem	mají pole	sýpky	vinice	pozemky vůbec	t. j. v %
Čtvrti městské I.	290	3	4	44	45	16
" " II.	266	3	4	62	63	24
" " III.	303	5	4	73	74	24
" " IV.	216	—	6	54	54	25
Ve městě celkem . .	1075	11	18	233	236	22
V předměstích	630	7	—	64	68	11

Bücherovy se značně liší. Zemědělství nemá v hospodářství města významu takového, jako se domníval Bücher a pod vlivem jeho i Bretholz.[2]) Jen u malého počtu poplatníků (sedmnácti) uvádí berní rejstřík zemědělské zaměstnání a také jen menšina obyvatelstva vlastní půdu. Konečně ne každý, kdo půdu vlastní, ji také obdělává. Shledáme-li v berním rejstříku v předměstí na Švábce polnosti nevelké, za $2^1/_2$ hřivny, za 4 hř., za 10 hř., dům s poli a vinicí odhadnutý na 3 hř., nebudeme pochybovati, že na polích těch hospodařil majitel sám. Majitel mohl snadno vzdělávati i pole u Králova Pole, u Černovců, vinice na svazích u Špilberku, za Svratkou, u Židenic a j. Ale i tu poblíže města měl bohatý měšťan Václav z Hustopeč na svém dvoře u Králova Pole šafáře a o hospodářství se nestaral,[3]) stejně

[1]) Entstehung str. 235 „in Wirklichkeit trieb in 14. und 15. Jhdt. noch fast jeder Bürger Landwirtschaft oder doch Garten- und Weinbau in der Stadtmark oder auf den Dorffluren der Umgegend".

[2]) l. c. str. 322, kde dokonce domněnka, že většina měšťanů měla venkovské statky („Landgüter").

[3]) Zajímavou zprávu tu u Bretholze l. c. str. 328, dále viz rejstříku fol. 10, 77, 78, 17, 12v, 42.

asi Kunšlin z Olomúce na svém dvoře („curia colonaria“!) před branou města nebo Petr Stubner na svém několikalánovém dvoře v Heršpicích. Zprávy berního rejstříku o venkovských statcích měšťanů nejsou úplné; v zemských deskách nalezneme zápisy o majetku měšťanském, z něhož majitel daní městu neplatil. Ale zápisy ty poučují zároveň, že jen úzký kruh nejbohatších měšťanů se takto na zemi zakupoval a majitelé takovýchto statků nejen bohatstvím, nýbrž i sociálním postavením blížili se vrchnosti šlechtické, feudalisovali se a z města odcházejí.[1]) Největší část venkovského majetku měšťanů brněnských tvořily vinice a z vinic těch mnoho jest od města vzdáleno tak, že majitel sám jich vzdělávati nemohl. V berním rejstříku zapsáno více než šedesát vinic z okolí Hustopeč, více než třicet u Židlochovic, tolikéž téměř u Kurdějova, více než dvacet vinic u Kounic, pak vinice u Němčic a Němčiček, u Nikolčic, Obřan, Pavlovic, Přítluk, Znojma a j. Týž měšťan má i několik vinic a na místech různých, u Hustopeč a Kurdějova (fol. 3), u Přítluk a Němčiček (fol. 6v), u Hustopeč a Němčic (tamže), u Hustopeč, Kounic a Rybník (fol. 10) a pod.[2]) Není tudíž pochybnosti, že jen menšina obyvatelů má půdu vně města a ještě méně jich na půdě té sami hospodaří.

---

[1]) Landtafel d. Markgftms. Mähren, Brünner Cuda III. sv. V rejstříku sestaveny zprávy o brněnských měšťanech z let 1348—1384. Podle nich jediný řemeslník, řezník Oto, má statek v deskách zapsaný (r. 1356 prodává Těšany). Nejvíce zápisů týká se měšťana Dětlina Mauricii, jenž se oženil s dcerou Procka z Vildmberka a sám bývá někdy podle svého statku Vlasatic zván „dominus Dyetlinus Mauricii de Wassaticz“ (Landtafel III. 131 a j.). — Mimochodem připomínám, že Bretholz neprávem v této souvislosti uvádí i osady *„plantationes“* — předměstské. („Anpflanzungen (plantationes), die von Brünner Bürgern in der unmittelbaren Umgebung der Stadt ausgegangen sind und in Äckern, Gärten, Wiesen und Mühlen bestanden“, l. c. str. 325.) Povšimneme-li si však přesněji souvislosti, v jaké se slovo to objevuje, jest zřejmo, že znamená osadu domů poplatných; viz na př. v rkp. 14, fol. 7 „pauperes de plantacione monialium“ (také fol. 17 a 27v), na fol. 55, 64, 77 píše se „platea monialium“. V berním rejstříku r. 1365 zapsáno u Jana Alramova „plantacio Sweller“, kde již r. 1353 zmíněni při prodeji polí „Sweller“ co příslušenství poplatní podsedkové. „In plantacione quondam Ellendi“ má r. 1365 Jan Stubner 80 gr. ročního důchodu (fol. 31.), osadu tuto shledáme pak ještě jednou (fol. 61v); pod nadpisem „Plantacio Ellendi“ zapsáno tu osm jmen poplatných obyvatelů, o polích, lukách atd. není zmínky. V rejstříku o berni r. 1348 fol. 62: „Item in plantacione magri. Hermanni sunt plures curticule quam 30 et non sunt taxate, set ab antiquo tota eadem plantacio computata est pro 50 mar.“

[2]) Podle statutu z r. 1355 nebylo dovoleno nikomu dovážeti víno do města, leč z vlastních vinohradů, jež jsou zapsány „in der losunge puch“. Kdo z měšťanů obývá mimo město, má nad to z hodnoty dovezeného vína platiti jako z majetku movitého. (Cod. Mor. Dipl. VIII. no 331.) O dávkách z dovezeného vína má berní rejstřík r. 1365 jen několik zápisů, naproti tomu možno na základě uvedeného statutu předpokládati, že v rejstříku byly (na rozdíl od jiného venkovského majetku měšťanů) zapsány vinice *všechny*.

Obrátíme-li zřetel k pozemkovému majetku ve městě, jest poměr příznivější. Skrovná populace i poměrná láce půdy umožňovaly, že veliká část obyvatelů středověkého města bydlí ve vlastním domě. Se stavební konfigurací města i s poměry právními (leckde jen uvnitř hradeb městských bylo dovoleno provozovati řemesla) souvisí, že zejména na předměstí nalezneme málo podruhů. V Brně bydlí r. 1365 z *1697* poplatníků *862* (čili 51%) ve vlastním domě a to ve čtyřech čtvrtích městských *471* (z 1075 t. j. 44%) a ve čtyřech čtvrtích předměstských *391* (z 632 t. j. 62%). Příznivý dojem dlužno však poněkud omeziti. Že ve 14. století poměrně veliký počet obyvatelů zakupuje si dům, usnadňují prodeje emfyteusní a jim příbuzné. Má-li měšťan té doby pozemek a postaví-li na něm několik domů, nepronajímá je po způsobu moderním, nýbrž vysazuje je pod roční plat nebo (hlavně v druhé polovině století) prodává je s výhradou „věčného“ důchodu. Tak vznikají poplatné osady ve městě i na předměstích, stejně vysazují kláštery a kostely pod plat stavební místa. K těmto starým areálním platům přibylo během 14. století množství dalších. Měšťan, který potřebuje peněz, prodává roční plat na domě svém, jiný zatěžuje trvalými břemeny své nemovitosti ve prospěch korporací duchovních.[1]) Takovým způsobem vzbujela na měšťanském majetku, zejména domech, houšť cizopasících platů, jež výtěžek měšťanské práce odvádějí většími a menšími praménky do měšců přečetných obročníků duchovních a do pokladnic předních rodin měšťanských. Berní rejstřík náš jest z doby, kdy vývoj tento není ještě ukončen a kdy počet platů nedostoupil ještě onoho úžasného množství, jaké vidíme počátkem patnáctého věku v Praze, ale i tu jest již patrna ona stránka, která rostoucí počet platů činila zvláště nebezpečným. Platy podrobeny jsou berni, hodnota jejich jest kapitalisována (poměr kolísá v rejstříku brněnském mezi šestinásobkem a desítinásobkem ročního důchodu) a připočítána k sumě nemovitostí. Některé platy uvedeny jsou u poživatele a zatěžují jeho, jiné však připsány u domu, z něhož jsou placeny a berně není požadována od poživatele platu, nýbrž od majitele domu. Na fol. 3^v zapsáno městiště zlatníka Oldřicha; jest odhadnuto na 6 hřiven, ale tkví na něm plat, břímě to odhadnuto na 3 hřivny, berní hodnota domu se však o tyto tři hřivny nesnížila, nýbrž zvýšila! Některý majitel platil i z několika platů na svém domě, areální platy z někdejších emfyteusních lokací a fundace zádušní jsou téměř vždy připsány majiteli domu. V takovýchto případech ovšem berní odhad ne-

[1]) Vývoj ten sledoval jsem podrobněji na poměrech pražských, viz práci citovanou níže.

movitostí, „hereditas“, může přesahovati skutečnou hodnotu majetku. V jiných případech — a těch jest daleko více — majetek nemovitý jest však větší než berní odhad.

R. 1323 získali totiž brněnští po způsobu jiných měst výsadu, že nemají platiti daně ze svých domů, nýbrž jen z městišť, rozuměj nikoli podle hodnoty budov, nýbrž podle ceny půdy, jež k domu patří.[1]) Také berní rejstřík uvádí výslovně v odhadu jen cenu „areae“ a, že tím vskutku míněna jen cena půdy, ukazují skrovná čísla, jež se často u několika sousedních domů opakují.[2]) Z berního rejstříku tím podstatná část měšťanského majetku, ceny domů, které cenu půdy jistě přesahovaly, vůbec *odpadla.*

* * *

Podrobná analysa berního zřízení městského ukázala, že data berního seznamu neodpovídají věrně majetkovým poměrům obyvatelstva. V následující tabulce mohl jsem obraz rektifikovati jen potud, že z výčtu „dědin“ poplatníkových vyloučil jsem platy, jimiž jsou nemovitosti zatíženy, a připočetl jsem hodnotu jejich k majetku poživatelovu. Tím arci k správné představě majetkových poměrů učiněn jen první (a jediný) krok a obraz zůstává pokřiven. Má-li přes to cenu a možno-li jej alespoň po určité stránce míti za průkazný, jest to tím, že obraz jest zkreslen jen v jednom směru. Číslice, jež udávají hodnotu nemovitého majetku ve městě, jsou oproti skutečným poměrům příliš nízké, skutečná výše majetku vrstev majetných přesahuje údaje našeho pramene asi podstatně. Leč třeba bychom čísla ta měli nahraditi čísly vyššími, princip majetkového rozvrstvení zůstane tím nedotčen. V tom smyslu buďtež chápány následující kategorie majetkové. Jsou odvozeny ze starších předpisů právních, jednak ze zmíněného již statutu

[1]) Cod. Mor. Dipl. VI. no. 238, str. 177: „ut de cetero non de hospiciis ipsorum, sed de areis tantum iuxta earum valorem steuras et alias exactiones quascunque vel quecunque subsidia nobis solvant — — nec — — per aliquem compellantur“.

[2]) Jen na předměstí jest zpravidla psáno „domus“, po př. „curia“, ale odhad berní jest stejně nízký.

Berní odhad	do 3 hř.	3—10 hř.	10—20 hř.	20—30 hř.	nad 30 hř.
„Areae“ ve městě . .	224	166	69	14	2
„Areae“ na předměstí . .	11	1	2	—	—
„Curiae“ na předměstí . .	1	11	17	5	—
„Domus“ na předměstí . .	309	71	3	—	—

o výkroji suken, kde rozeznáváni jsou poplatníci platící (!) z *60* hř., z *30* hř. a kde pro nejnižší kategorii kroječů určeno minimum zdaněného majetku *12* hřiven; statut z r. 1355 dovoluje čepovati víno jen tomu, kdo má dům neb alespoň sám

Zdaněného jmění měli:	do 3 hř.	3—12 hř.	12—20 hř.	20—30 hř.	30—60 hř.	60 až 100 hř.	100 až 200 hř.	nad 200 hř.	nemajetných
ve čtyřech čtvrtích městských	208	215	79	51	46	17	7	13	438
v předměstích . .	241	123	23	14	6	1	—	—	189
úhrnem	449	338	102	65	52	18	7	13	627
v %	27	20	6	4	3	1	—	—	38

druhý platí daň z domu o ceně *3* hř.[1]) Propočítáme-li údaje berního rejstříku, shledáme, že jen něco více než třetina poplatníků platí z majetku nad 3 hřivny; necelá desetina z majetku nad 20 hřiven a jen 2% poplatníků vykazují zdaněného majetku nad 60 hřiven. Rozvrstvení majetkové lze ozřejmiti i jinak. Devět desetin poplatníků nevykazuje dohromady ani poloviny zdaněného majetku a dvě procenta nejbohatších soustředila ve svém vlastnictví přibližně třetinu odhadnutého majetku. Při tom nutno míti na paměti, že majetkové protivy byly vskutku ještě větší. Jednak snižuje nízký odhad domů hlavně číslice majetku vrstev bohatších, jednak v majetku oněch několika poplatníků nejbohatších byly, jak již zmíněno, ještě venkovské statky, které v berním rejstříku chybějí. Těchto 37 poplatníků — rodin jest to méně, neboť mezi nimi jest několik členů téhož rodu — má nejen hospodářskou převahu mezi obyvatelstvem města, nýbrž i vynikající vliv na správu města. Pod čarou jsou uvedena jejich jména.[2])

---

[1]) Cod. Mor. Dipl. VIII. no. 331, str. 270.

[2]) Majetku za 60—100 hř. (mimo jednoho pekaře, jednoho kramáře a jednoho sladovníka) mají Engilmarus de Auspecz (fol. 12v); Marthinus mercator (fol. 15v), konšel r. 1367; vdova po Konrádu Wollerovi, jenž zasedal v radě 1348 a 1352; Pertlinus Pasmanni; Bohuš řeč. z Tišnovic (fol. 27), jenž byl konšelem r. 1352, 1353, 1356, 1363 a 1366; Johannes Sophlerii (fol. 28); Conradus Hezlini (fol. 30); Henricus Radostaier (fol. 30v); Johannes Smerbek (fol. 32), přísežný r. 1366; Petrus de Meneis (fol. 32v), přísežný r. 1363; Jacobus Karoli (fol. 32v), přísežný r. 1367; Jacobus Geyschalch (fol. 40v), přísežný r. 1363 a 1366; Simon de Strigonia (fol. 44, má však jen movitý majetek); Rutenstock (fol. 52), přísežný r. 1366; Georius Michahelinne.

Majetku za 100—200 hřiven: Kunšlin řeč. z Olomúce (fol. 17); relicta Marci (fol. 19v); Johannes Wyschawer (fol. 29), přísežný r. 1366; Petr řeč. z Tišnovic (fol. 30v); vdova po Janu Anselmovu, jenž doložen v radě r. 1352 a 1356; Johannes Christani (fol. 43v).

Třebaže identifikace není u všech snadná, zjistíme mezi nimi polovinu rady z r. 1366, jiní zasedali v radě v letech předešlých, jindy shledáme tam jiné členy těchže rodin. Některé z těchto rodin — Stubnerové, Dobrovicerové, Tišnovští, rodina Alramova a Anselmova — jsou v radě již od r. 1328, Smelclinové od r. 1331, a udržely od té doby význačné své postavení. Jiné lze sledovati teprve od doby pozdější, ale i tu zpravidla členství rady přechází s jednoho člena rodiny na druhého. Sociální rozvrstvení jest poměrně stabilní a jest charakteristickým rysem tehdejšího městského ústrojí, že hospodářská převaha a sociální postavení tak úzce souvisejí. A bylo uvedeno již výše,[1]) že právní řády městské odlišují tyto přední, „lepší“ měšťany od obyvatelstva ostatního. Tážeme-li se po zaměstnání těchto nejbohatších měšťanů, možno uvésti, že mají jednak důchody ze statků venkovských a z půdy a domů ve městě, jednak (rovněž byla o tom již zmínka) jsou favorisováni při nejvýnosnějším obchodu, při výkroji vzácných suken nizozemských. Netřeba také pochybovati, že podobně jako patriciové měst německých účastní se příležitostně i obchodů jiných. Řemeslníků, jak ve výčtu konšelů z jednotlivých let, tak mezi největšími poplatníky r. 1365 nalezneme málo.

Mluvčí nespokojenců r. 1378 ztotožňují řemeslníky a chudé obyvatele města; data berního rejstříku svědčí, že tak činí právem. Že řemeslníci jsou slabě zastoupeni v nejvyšších kategoriích berních, nepřekvapí, totéž shledal Bücher ve Frankfurtě. Výsledky naše rozcházejí se však od jeho výpočtů tím, že ve Frankfurtě zjištěno poměrně málo řemeslníků chudých, kdežto v Brně jest $41^0/_0$ řemeslníků zcela nemajetných. Také v živnostech kupeckých a hostinských, pokud podléhají dávce z řemesla a trhu, — tudíž bez kroječů suken — jest podíl nemajetných neobyčejně veliký, větší než průměr obyvatelstva vůbec. Z řemesel jen jircháři a řemesla příbuzná, pak řemesla potravinářská, zejména pekaři, řezníci a sladovníci mají pří-

---

Majetku nad 200 hřiven: Pesco Stubner (fol. 12^v); Conradus Dobrowiceri (fol. 15), přísežný r. 1366; Ješek z Olomúce (fol. 17), purkmistr v říjnu 1367; Marcus Fuchs (fol. 19^v); Johannes Ortlini (fol. 27); Smilo de Leschnicz (fol. 29); vdova po Jeklinu Swercerovi (fol. 42); Nicolaus Ebrani (fol. 43^v), přísežný r. 1366; Albertus cum Ruffis finibus (Rotend, fol. 44^v), jenž r. 1352 počítán k staré radě a r. 1356 byl opět konšelem; vdova po Janu řeč. Boskovském (Boscowicer, fol. 52^v); Petr Smelclin, přísežný r. 1356; Johannes Alrami (fol. 53). — O majetkových poměrech konšelů v letech dřívějších poučuje berní kniha rkp. 14., kde berně jejich někdy uváděny jsou zvlášť na př. k r. 1344 na fol. 17^v a 18. Částky, jež tam nalézáme, jsou vesměs veliké; mezi konšely jsou největší poplatníci toho roku.

[1]) Viz str. 81 násl.

znivé poměry majetkové (nad celkový průměr).[1]) U ostatních tím více vyniká podíl nemajetných a málo majetných. Čísla berního rejstříku věru nenasvědčují tomu, že by řemeslo tenkráte bylo mělo „zlaté dno", spíše shodují se s tím, co zjistil Flamm o Freiburku r. 1385, že řemeslníci byli většinou „takřka proletáři" [2]), rozuměj chuďasové. Při tom nemajetnost jich třeba bráti doslova. Není důvodu domnívati se, že která nemovitost ve městě byla z rejstříku vypuštěna a v seznamu movitého majetku vyskytují se i sumy skrovné, zapsáno i méně než hřivna grošů: 24 gr., 16 gr. (fol. 10[v]), 1/2 hřivny, 20 gr., 48 gr., 32 gr. a pod. Patrno, že pojem nemajetného byl zúžen co nejvíce, že ti, kdo platili jen z řemesla a trhu nebo byli co žebráci a „pauperculae" daně vůbec zproštěni, byli lidé, kteří nemovitého majetku neměli vůbec a movitého pramálo. Přesto zjistíme v Brně desetkrát více nemajetných než napočítal Bücher ve Frankfurtě a nemajetnost jejich nelze skrývati sofistickými příkrasami.

Analysu majetkových poměrů brněnských možno tím uzavříti. Bylo opětovně upozorněno, v čem její výsledky se liší od obrazu středověkého hospodářství městského, který načrtl Bücher a na Brno aplikoval Bretholz. Rozcházejí se v tolika

[1]) Viz podrobněji v tabulce. Cifry Bücherovy: 33% řemeslníků (46% obyvatelů) má majetku zdaněného pod 20 zlatých, 33% řem. (27% obyv.) má majetku za 20—100 zlatých, 12% řem. (8% obyv.) majetku za 100 až 200 zlatých, 10% řem. (6% obyv.) na 200—400 zlatých, 4% řem. (3% obyv.) na 400—600 zl., 4% řem. (3% obyv.) na 600—1000 zl., 2% řem. (2% obyv.) na 1000—2000 zl. Ve vyšších majetkových třídách jest již jen 1% řemeslníků, ale 2·8% obyvatelů; Entstehung str. 243. — Bücher přepočítává zlatý na 7 zlatých marek, kopa grošů na sklonku vlády Karlovy má cenu asi 4 uherských zlatých t. j. podle obsahu zlata asi 45 K r. č. Arci kupní síla jest vyšší a nad to nelze přesně srovnávati, poněvadž u Büchera nedovídáme se, jak majetek ve Frankfurtě odhadován.

	nemajetní	maj. do 3 hř.	3—12 hř.	12—20 hř.	20—30 hř.	30—60 hř.	nad 60 hř.
I. R. kovodělná	39 (38%)	32	24	5	2	1	—
II. V. svítiva . .	9 (50%)	4	4	1	—	—	—
III. Ř. textilní .	48 (54%)	27	10	3	1	—	—
IV. Z. kůže . . .	12 (20%)	18	20	4	4	—	—
V. Z. dřeva . .	24 (41%)	16	15	3	—	—	—
VI. Ř. potravinář.	33 (29%)	25	28	13	9	4	1
VII. Oděvnictví a p.	81 (47%)	48	29	9	3	1	—
VIII. Ř. stavební .	14 (56%)	5	4	1	1	—	1
Řemesla celkem .	260 (41%)	175 (27%)	134 (21%)	39 (6%)	20 (3%)	6	2
Kupec. a hostinství	173 (54%)	75 (23%)	51 (16%)	11 (3%)	6 (2%)	1	2

[2]) Viz výše str. 55.

jednotlivostech, že tím od základu pozměněn obraz celkový. Rozdíl jest tak pronikavý, že napohled vzbudí nedůvěru. Leč věrohodnost pramene a metoda, kterou poznatky ty byly odvozeny, nepřipouští, tuším, pochybnosti. Přesto chci postupovati opatrněji; kdežto Bücherova teorie o „městském hospodářství“ středověkém jest založena v podstatě jen na pramenech jediného města, podrobíme tu podobnému rozboru berní prameny i jiných našich měst, pokud sáhají zpět do doby předhusitské.

2. Města venkovská.

(Znojmo, agrární ráz města, malý počet bezzemků. — Cheb, Stříbro, Čes. Budějovice, Chrudim. — Nerovnoměrnost majetkového rozvrstvení, město a předměstí, hospodáři a podruzi. — Počet bezzemků, početnost řemesel. — Majetkové poměry řemeslnictva a vrstvy vládnoucí.)

Vzácné prameny k hospodářským dějinám má Znojmo. Jsou to dvě berní knihy, z nichž starší založena r. 1363.[1]) V nadpise nazývá se „registrem, v němž obsažen jest odhad nemovitostí (taxa hereditatum), příslušejících k městu Znojmu“. Označení to má smysl dvojí: jednak jest zpředu zapsáno, zač se nemovitosti v registru počítají, odhad proveden jednotně, lány počítány podle obcí, vinice podle velikosti a polohy, zapsáno, za kolik kop počítají se krámy, kotce a lisy, posléze — jest charakteristické, že i tento majetek počítán mezi nemovitosti — nač odhadnuty platy na domech a pozemcích váznoucí. Za tímto odhadem následuje pak vlastní registrum zdaněných nemovitostí. Majetek měšťanů zapisován, jak domy vedle sebe stály, podle čtvrtí městských. Tu uvedeni jsou však jen majitelé domů; „dědiny“ podruhů jsou sepsány zvlášť, majitelé jejich řazeni v pořadu abecedním (nehledě k bydlišti). Pak následuje katastr poplatného obyvatelstva před hradbami a branami města a vesnice, jež příslušely k městu. — Mezi poplatníky v knize uvedenými není žádného, který by neměl dům, pozemek nebo jiný majetek nemovitý. Možno z toho usouditi, že mezi obyvatelstvem města vskutku bezzemků nebylo? Soud takový byl by mylný. Bezzemci jsou jen z registra vynecháni. Teprve druhá berní kniha podává úplnější výčet obyvatelů města.[2])

Založena byla r. 1397 a osnova starší knihy jest v ní zhruba přejata i s čísly odhadu, opět vyjmenován majetek majitelů domů v pořadí místním a podruzi, kteří měli pozemky a pod., řaděni abecedně. Na rozdíl od knihy starší zapsána na konec

[1]) Rkp. archivu m. Znojma č. 236.
[2]) Rkp. č. 237 téhož archivu.

také jména podruhů — bezzemků („inquilini non habentes hereditates") a to podle řemesel. Prví jsou sladovníci, pak soukeníci, řezníci, pekaři, kováři a zámečníci, krejčí a vetešníci, kramáři — kteří neměli vlastního krámu —, jircháři a ševci, kožišníci, vozkové, šenkýři, hokynníci a hokyně, posléze velká rubrika „domestici", v níž nalezneme však i tovaryše řemeslné.[1]) Opět to není úplný výčet řemeslníků, nýbrž jen těch, kteří neplatí z majetku nemovitého. Někteří platí z majetku movitého, — vyskytují se i poměrně velká čísla 20 hř., 15 hř., 10 hř. — nejsou to tedy samí chudáci, ale převažují čísla malá po 2 hř., po jedné nebo půl hřivně, jiní platí jen z řemesla, jsou tedy považováni za zcela nemajetné.[2]) „Řemeslo" ceněno většinou jen na $^1/_2$ hř. nebo 1 hř., vyskytují se však i sazby vyšší: po 2 až 3 hř. Výnos řemesla není tedy na rozdíl od Brna odhadnut jednotně a od brněnského se berní zřízení znojemské i jinak poněkud liší. Shoda jest však v tom, že i ve Znojmě „řemeslníci" podléhají zvláštní dávce, že i tu dávka ta postihuje hlavně nemajetné, kdežto majetní jsou berním zřízením zřejmě favorisováni. Projevuje se to i nízkým odhadem nemovitostí; lán polí počítán na 3 až 9 hř., jitro na $^1/_2$ hř., vinice na $1^1/_2$ až 16 hř., masný krám na $2^1/_2$ hř., hřivna „věčného" důchodu na 4 hř. a hřivna důchodu do života jedné nebo dvou osob počítána na 2 hřivny. Že čísla ta nekryjí se se skutečnou cenou, tomu nasvědčuje již fakt, že čísla ta z „taxy" r. 1363 byla po třiceti letech do nové knihy beze změny přijata, o odhadu platů možno ze soudobých listin zjistiti, že dosahoval sotva poloviny běžné ceny kupní. Jako v Brně tak i ve Znojmě nelze čísla berní knihy přijímati bez korektivu.

Karakteristiku novější knihy znojemské třeba doplniti ještě jedním význačným rysem. Měla sloužiti dvojímu účelu, byla předně katastrem zdaněného majetku a poplatníků, pak činěny v ní záznamy o tom, že poplatník berní povinnosti vskutku dostál. Takto rukopisu užívalo se dlouhou řadu let. Z části jsou ještě patrny škrty a přípisy, které knihu založenou r. 1397 uvádějí postupně na stav r. 1415. Z nich viděti nejen konečný stav, nýbrž i kus hospodářského vývoje dvou desítiletí.

---

[1]) Mezi kramáři uvedeni jsou i příslušníci některých řemesel: tobolečník, měšečník, páterník; mezi „domestiky" stolař, bečvář, kolář, mečíř, konvář, měšečník a tobolečník.

[2]) Z „artificia" neplatí řemeslník, jenž má „mobilia". „Mobilia" mnohých nepřesahují však částky, na niž běžně odhadováno řemeslo, $^1/_2$ hř. nebo 1 hř. Patrně obojí nerozeznáváno přesně a „movitým" majetkem rozuměti třeba někde jen fiktivní odhad berní schopnosti poplatníkovy. U kramářů, vozků, šenkýřů, hokyň nemluví se o „řemesle", nýbrž všichni platí „de mobili".

Nejvíce změn shledáme v kategorii poslední, u podruhů, kteří neměli majetku nemovitého. Z *18* podruhů soukeníků platí v posledním berním období jen dva, jediný platil nepřetržitě po devět berních období. Seznam podruhů řezníků má *28* jmen, z nich jen sedm vztahuje se na rok 1415, z *22* pekařů neplatí v posledním berním období žádný, z *20* kovářů a zámečníků pět a pod. Změn jest tolik, že prostor, vyhražený při založení knihy jednotlivým řemeslům, někde nestačil. Nejstarší zápisy vyškrabány a na rasuře psáno znovu. Tak scházejí nejstarší zápisy u kožišníků a přece jest tu *12* poplatníků, z nichž však jen 4 platili poslední sbírku, neúplný jest rovněž seznam vozků, který obsahuje *20* jmen, z toho jen tři z posledního období berního. Neúplný jest i seznam šenkýřů, kde 4 z *34* platí poslední sbírku, hokynníků o *30* jménech (z nich 1415 platí 10), v kategorii domestiků rovněž psáno na rasuře, jest tu *75* jmen, z nich jen 19 vztahuje se k období, kterým berní kniha končí. Na dobu necelých dvaceti let, po kterou se berní knihy užívalo, jest to zajisté množství změn podivuhodné a pouhou přirozenou měnou obyvatelstva je vysvětliti nelze. Klíčem k vysvětlení jest několik přípisů o zakoupených nemovitostech (vinicích). Z nich patrno, že podruhové ti, zakoupivše je, přecházejí do jiné kategorie berního seznamu. Množství změn jest důkazem, jak koupě ty byly hojné.

Seznam podruhů-bezzemků se tak rok od roku mění. Stará jména mizí a nová přistupují. Řemeslničtí bezzemci zakupují se, i nejchudší vrstva obyvatelstva snaží se získati vlastní „dědinu“ a vidíme, že se jí to ve Znojmě daří v daleko hojnějším počtu než v Brně. V Brně napočetl jsem k r. 1365 více než třetinu obyvatelů zcela nemajetných, ve Znojmě jest podruhů, kteří platí jen z řemesla a movitého majetku, v předposledním berním období *81,* v posledním *72* t. j. asi 9% ze *780* poplatníků, jež kromě církevních korporací berní kniha znojemská vykazuje. Hospodářské rozvrstvení jest tudíž u srovnání s Brnem příznivější; daleko větší procento obyvatelstva vlastní půdu a ani v nevelkém zlomku bezzemků nejsou jen obyvatelé zcela nemajetní. Leč třeba se vyvarovati upřílišeného idealisování. Nemajetných jest sice málo, ale majetek velké části obyvatelů jest velice skrovný. Číslice připojené tabulky buďtež měřeny odhadem, z něhož podstatná data uvedena výše.

Z tabulky vyniká rozdíl majetkový mezi městem a předměstím, mezi majiteli domů a podruhy. A jestliže bychom přihlédli k majetkovým poměrům prvé skupiny podrobněji, i tu shledáme rozvrstvení majetkové velice nerovnoměrné.

Posuzujeme-li podle těchto výsledků otázku, která byla nám východiskem, nemůžeme dáti odpověď zcela jednoznačnou.

Ve Znojmě r. 1415	poplatníků	zaplaceno ve dvou berních r. 1415	průměr zdaněného majetku
Majitelé domů ve čtyřech čtvrtích městských	284	459 hř. 19 gr. 4 den.	24 hř. 16 gr.
Majitelé domů na předměstí	203	56 hř. 7 gr. 2½ den.	4 hř. 9 gr.
Podruzi mající dědiny a „parve hereditates“	197 19	41 hř. 20½ gr.	2 hř. 55 gr.
Podruzi, kteří dědin nemají	76	6 hř. 1 gr.	(1 hř. 14 gr.)

Leč nejsou-li data berní knihy znojemské toho rázu, aby bylo jimi možno vyvrátiti představu o hospodářské harmonii našich předhusitských měst, nemohou, tuším, ani býti představy této důkazem.

* * *

Pokusím se rozhojniti skrovné tyto výsledky studiem hospodářských poměrů ve městech českých. Kdežto z moravských měst jedině Brno a Znojmo (pokud mně známo) mají berní knihy ze čtrnáctého století, v městech českých pramenů toho rázu jest více. Omezíme se na nejdůležitější.[1]) V archivu města Chebu zachovaly se rejstříky o každoroční sbírce městské, které pro každý rok pořizovány zvláště; nejstarší jest z r. 1390 a odtud řadí se rejstříky v podivuhodné úplnosti do 18. století. V archivu plzeňském jsou tři berní knihy města Stříbra, nejstarší z let 1380—1392, pak od roku 1401 do roku 1411 a od roku 1411 do roku 1418, České Budějovice mají knihu z let 1396—1416. Posléze archiv pražského Národního musea chová zlomky dvou rejstříků chrudimských, starší založen r. 1399, mladší r. 1401, oba zlomky

[1]) Mimo knihy, o nichž dále pojednáno podrobně, důležit jest zejména zlomek knihy královéhradecké, nyní v majetku p. ředitele L. Domečky; zpracování tohoto pramene vyhradil si však prozatím jeho majitel sám. S povděkem zaznamenávám, že mně knihy stříbrské, kniha budějovická, rejstřík berní města Jihlavy z r. 1425 i zmíněný zlomek hradecký byly zapůjčeny do Prahy, čímž srovnávací studie tyto byly velice usnadněny.

se doplňují.[1]) Máme tak doklady o hospodářském stavu čtyř měst z téže přibližně doby, arci prameny ty nejsou veskrze stejnorodé. Berní seznamy nejsou založeny stejně.

Ve Stříbře řazeni veškeří poplatníci abecedně, o topografické konfiguraci města nedovídáme se tak z berních knih téměř ničeho. Knihy chebské drží se důsledně pořádku místního, udávají nejprve majitele domu a jeho majetek, pak ostatní obyvatele domu, připomínají tím brněnský rejstřík z r. 1365, o němž pojednáno výše. Českobudějovická kniha a rejstříky chrudimské připomínají spíše knihu znojemskou. V Budějovicích sepsáni nejprve jen majitelé domů ve městě, pak majitelé domů na předměstí, na konec teprve podruzi, a u nich se system mění. Původně uspořádán soupis podruhů podle čtvrtí, r. 1398 vyřadil však písař ze soupisu živnosti, v nichž bylo mnoho podruhů, nadále jen menšina podruhů sepisována podle čtvrtí, daleko více jich sepsáno podle zaměstnání.[2]) Jest to opět jakýsi náběh k hlediskům cechovním, leč (jako v Brně r. 1348 a Znojmě) uplatněn jen u řemeslníků-podruhů a nad to v knize budějovické jen u živností některých. V Chrudimi projevuje se princip cechovní pronikavěji. Poplatníci rozděleni v šestnáct skupin nehledě k tomu, zda mají vlastní dům či bydlí v podruží. Vůdčím hlediskem jest hospodářská příslušnost a jen tím, že podle středověkého zvyku řemeslníci téhož řemesla bývají usídleni pospolu, mohlo se při tom uplatniti i hledisko teritoriální.[3]) Arci ve skupinách nejsou jen příslušníci živnosti jediné, připisováni i poplatníci jiní, při čemž většinou (ale nikoli vždy) hleděno k hospodářské příbuznosti živností. Patnáct skupin označeno podle živností, prvá označení takového nemá, jsou to obyvatelé, kteří nejsou počítáni k živnostem, k „řemeslům" podle pojetí doby. Hospodářský i politický význam této skupiny jest patrný z toho, že jest v seznamu na místě prvém.

---

[1]) O všech těchto knihách pojednal v citovaném článku Beer. — Pozorný čtenář sezná sám, pokud záslužný článek Beerův doplňuji neb opravuji. M. j. tvrdí Beer (l. c. str. 57) o zlomcích chrudimských: „auch ergänzen sich die Bruchstücke nicht in der Art, dass die Übersicht über alle Pflichtigen zu gewinnen wäre". Na štěstí není tomu tak; ze staršího rejstříku schází začátek a konec, novějšímu chybějí listy střední. Část asi o 7 listech zachována v obou. Poněvadž starší rejstřík byl mladšímu předlohou, možno jím nahraditi ztracenou část a rekonstruovati stav z listopadu 1401, kdy druhý rejstřík založen. Poněvadž dále poplatníci v jednotlivých odděleních vyjmenováni jsou abecedně, možno se snadno přesvědčiti, že rekonstrukce jest úplná.

[2]) Podle zaměstnání uvedeni ševci, jircháři, krejčí, řezníci, kramáři, sladovníci a pivovarníci, vozkové, kožišníci, hokyně a slanečnice.

[3]) Druhý oddíl registra nadepsán „brasiatores", třetí „pannifices", pátý „doleatores", další „sutores", „pistores", „carnifices", „pellifices",

Rozdíly v uspořádání berních knih souvisejí s rozdíly v berním zřízení. Ve Stříbře zapsáno jen, z kolika kop má poplatník platiti, podle toho vypočítáno podle sazby, kolik má po každé na městskou sbírku odvésti. Z různých přípisků patrno, že v odhadu majetku započítány domy, pole, mlýny a j. nemovitosti; jak čísla berního seznamu byla získána, z knihy se nedovídáme. Bernictví chebské zakládá se na fassi. Jak patrno z úvodního zápisu v nejstarším berním seznamu chebském, měl tu každý poplatník pod přísahou přiznati veškeren svůj majetek, nemovitý i movitý, své hotovosti, zboží, pohledávky i důchody. Kniha z r. 1396, podrobnější než seznamy starší, uvádí u každého poplatníka, kolik přiznal jmění movitého („an parschaft“) a kolik na nemovitostech („an erbe“).[1]) Rozlišení to má praktický dosah, z movitého majetku vybírána daň dvakráte vyšší než z „dědin“ (opět jako v Brně). V Budějovicích jest na obojí majetek sazba stejná a na rozdíl od Chebu čísla berní knihy nezakládají se na fassi, nýbrž na odhadu. Z r. 1346 zachovala se listina, z níž se dovídáme, že tenkráte dohodli se přísežní s „obcí“ městskou a obyvateli šosovních vesnic a vyvolili několik osob, jimž svěřen odhad půdy ve městě a kolem města.[2]) Týž princip jest patrný ještě na konci století v berní knize. Čísla odhadu jsou brána ze starších seznamů, jen někdy dochází k revisi, při obnově seznamu mohli se poplatníci domáhati změny odhadu berního.[3]) Dikce zmíněné listiny nasvědčuje tomu, že berni podléhati měla městiště, nikoli domy, že

Domy odhadnuty	do 4 hř.	4—10 hř.	10—15 hř.	15—20 hř.	celkem
v Čes. Budějovicích	217	77	8	7	309
v Chrudimi	220	31	4	—	255

„sartores“, „institores“ atd., ale čtvrtý oddíl má nadpis *„platea fabrorum“*.

[1]) „A. d. 1396 est inchoata exaccio feria... Nota: Da nam man ein die losung von yedem mann ye von 25 schocken ein schock an parschaft und von erbe ye von funfezig schocken ein schock, darnach als yederman hett bey dem hernachgeschriben ayd.“ Přísahu otiskl Beer l. c. str. 55. Berní sazba vysvětlena pak ještě jednou: „Nota: Daz sich gepueret von czehen pfunten an parschaft 12 r. und von czweinczig pfunten an erbe 12 r. und *3 lb. von der hertstat*“. Relace mincí lze z rejstříku vypočísti; na kopu grošů šlo 20 liber haléřů a na groš 10 řezenských denárů (r.).

[2]) Cod. Jur. Mun. II. k čís. 207.

[3]) Fol. 199v berní knihy: „Nota, ubi ponitur hoc signum „con“, ibi est confirmatum per cives; ubi vero non ponitur „con“, illi non venerunt aut non est diffinitum, quando sederunt pro concordia de losungis pro mobilibus et operis“ (r. 1411).

byla zdaněna jen půda, nikoli budovy. Z nízkých čísel, na něž v berní knize počítány domy, dlužno souditi, že zásada ta platila v bernictví budějovickém ještě na konci století. V tomže smyslu lze vyložiti i nízké ceny domů v registrech chrudimských. Třeba to míti na paměti, postavíme-li níže vedle sebe data chebská a data z měst ostatních. Že v Chebu shledáme cifry o tolik vyšší, souvisí do veliké míry s tím, že odhad majetku měl tu odpovídati faktické jeho ceně.

To bylo třeba předeslati, aby byl patrný význam cifer v tabulkách, jež následují. Pro nás nemají arci důležitosti cifry samy, nýbrž vzájemný jejich poměr, abychom zjistili přibližně majetkové rozvrstvení obyvatelstva. Především třeba se pokusiti v berních seznamech odlišiti ty, kdo podléhají dávce z majetku, od poplatníků nemajetných. V Chebu jest to velice snadné. Každý platí tu mimo dávku z majetku — r. 1396 jest dvouprocentní u nemovitostí a čtyřprocentní z movitého majetku — ještě 3 libry čili 9 grošů „z ohniště". Tato dávka u jedněch jest přičítána k dávce ze jmění, u jiných vyskytuje se sama. Nechybíme, budeme-li považovati poplatníky, u nichž ani o nemovitém ani o movitém majetku není zmínky a kteří platili jen z ohniště, za poplatníky ve smyslu berního zřízení nemajetné. A i v Chebu jest hranice nemajetnosti nízká; v seznamu nalezneme čísla velice skrovná: „Erhart schuster an erbe von 69 gr. p." (fol. 4), „Han schuster an parschaft von 75 gr. p." (fol. 5), „Hensel Rumler an parschaft von 1 sex. p." (fol. 10), „Wolfel Pühlers stifkint, an erbe von 10 p." t. j. 10 gr. (fol. 23) atd. Že i tak drobné majetky byly zdaněny, jest důkazem, že osoby zproštěné dávky z majetku byly již opravdu chudy. Výsledky výpočtů viz v tabulce.

Majetkové rozvrstvení v Chebu ve sbírce městské r. 1396				
platí z maj. do 10 k.	z 10—100 kop	nad 100 kop	nemajetných	úhrnem
452 (47%)	291 (30%)	64 (7%)	157 (16%)	964

Dávku 9 grošů platí v Chebu každý poplatník, jest to jakási daň komínová.[1]) V Chrudimi ani v Budějovicích takové jednotné dávky není. V Budějovicích k dávce z majetku přistupují jen daně živnostenské a to dvojí: někteří poplatníci platí „de sale", jiní „de opere". Prvé dani podléhají měšťané obchodující solí, druhé řemeslníci; vyměřovány tak, že k odhadu

[1]) O dani komínové v 16. stol. viz v knize O. Plachta „České daně 1517—1652", str. 51.

jmění připočítáváno půl hřivny až jedna hřivna „operis" neb tři hřivny „de sale".[1]) Roku 1396, při prvé sbírce zapsané do berní knihy, stanovena dávka z majetku z hřivny 4 groše ($6^1/_4$%), řemeslník platil o 2 až 8 grošů více než činila jeho dávka z majetku. Kdo majetku nemá, platí jen z řemesla. U podruhů nebývá zpravidla ani uvedeno, z čeho platí; ježto jde o řemeslníky valnou většinou nemajetné, uveden jen majetek u těch, kteří platí z více než z 1 hřivny, o ostatních rozumělo se, že platí z řemesla. A byl malý rozdíl, zda platí z 1 hřivny „operis" či z $^1/_2$ hř. „operis" a $^1/_2$ hř. „mobili".[2]) — Také v Chrudimi podléhají řemeslníci zvláštní dávce, k odhadu majetku připočítává se jim $^1/_2$ kopy neb kopa grošů (v Chrudimi se počítá na kopy) a tak k dávce z majetku platil řemeslník na sv. Martina r. 1401 o groš až dva groše více.[3]) Výslovně arci dávka ze řemesla („artificium") jmenuje se zřídka a rovněž vzácné jsou zmínky o majetku movitém. Jen o nemovitostech jsme zpraveni podrobně a to přímo i nepřímo. Do berního seznamu zapisovány totiž záznamy o dvou daních, jež vybírány současně. Po levé straně jest několik sloupců, do nichž zapisováno, co poplatník odvedl na sbírku („losunga") městskou, po pravé zapisován úrok („census"). Mezi oběma daněmi jest rozdíl. Úrok požaduje král (ke konci 14. století ovšem králová) co někdejší vlastník městské půdy, sbírku vypisuje město samo a, třebaže i z ní veliká část plyne komoře královské, berníci nakládají s jejím výnosem daleko svobodněji. Sazba sbírky určována podle potřeby, ustanovováno, kolik grošů jest platiti z kopy majetku, úrok požadován jen jednou do roka a jeho výše se nemění. Úrok postihuje hlavně půdu: z lánu platí se 28 gr.,[4]) daleko méně budovy; většinou přispíval majitel domu, krámu, kovárny, sladovny a pod. jedním nebo dvěma haléři z kopy ceny (1·4—2·8‰!); kdežto sazba tato se nemění, na sbírku městskou přispívá poplatník podle hodnoty svého majetku. Odhad lánu polí kolísá mezi 12 a 36 kopami, dávka z něho analogicky mezi 24 až

---

[1]) Výjimečně vyskytuje se i nižši dávka „de sale", u podruhů jednou půl hřivny, jednou (fol. 13v) praví se „cum parvo sale $1^1/_2$ mar." Rovněž výjimečně jest požadováno z řemesla *2* hřivny (jednou), dávka *1* hř. operis vyskytuje se v 62, $^1/_2$ hř. v 19 případech, podruhy nečítaje.

[2]) Berní knihy budějovické, rkp. č. 21, fol. 11: „Inquilini civitatis Budweys in losunga".

[3]) Mladši zlomek chrudimský nadepsán „A. d. 1401 ad festum s. Martini losunga cum censu percepta — — de sexagena 2 gr." — „Artificium" výslovně zmíněno, tuším, jen šestkráte. Důležito jest, že v Chrudimi platí z řemesla jen nemajetní.

[4]) Touž sazbu viz v nejstarším rejstříku úroku města Českých Budějovic z r. 1446, Beer l. c. str. 53.

72 groši, ještě patrnější jest rozdíl u nemovitostí ve městě, kde sbírka převyšuje úrok dvanáctkráte až čtyřiadvacetkráte. Úrok tížil hlavně obyvatelstvo zemědělské, těžisko sbírky přesunuto na majetek městský a zároveň okruh poplatníků se rozšířil. Zdaněn i majetek movitý a zavedeny dávky z řemesel a živností. Jak řečeno, jsou data rejstříku chrudimského neúplná, zejména povaha drobných odhadů (1 kopa a méně) nebývá vždy určena. Ježto jen z nemovitostí požadován jest úrok, jest tím dáno bezpečné kriterion, abychom odlišili poplatníky, kteří nemovitostí nemají. Jde tu většinou o řemeslníky; i nebylo by od místa domnívati se, že tito nejmenší poplatníci neplatí z kopy movitého majetku, nýbrž z řemesla, jinými slovy, že jsou to dávky řemeslníků nemajetných. Bezpečně toho arci tvrditi nelze. — Konečně i v knihách stříbrských shledáme mnoho odhadů nízkých a nelze vyloučiti, že tu rovněž od řemeslníků požadovány dávky zvláštní a že v seznamu zdaněného majetku figurují i poplatníci, kteří zdaněného majetku neměli. Kdežto v Chebu bylo snadno určiti majetkové poměry poplatníků, v knihách stříbrských, seznamu chrudimském i knize budějovické určení to do větší nebo menší míry zůstává pochybným. Pochybnosti týkají se však jen nejnižší kategorie berní. Proto jsou v následujících tabulkách uvedeni nemajetní s těmi, jichž majetek nepřesahoval kopy (hřivny) grošů.

Zdaněni	v Čes. Budějovicích r. 1396		v Chrudimi r. 1400		ve Stříbře r. 1380	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %
do 1 hř. (kopy)	305	53	314	51	87	25
z 1—5 „ „	135	23	176	29	130	38
z 5—10 „ „	71		50		35	
z 10—20 „ „	35	21	32	17	38	31
z 20—40 „ „	13		23		34	
z 40—100 „ „	10	2	19	3	17	6
nad 100 „ „	1		1		5	
Úhrnem . . .	570		615		346	

Studium poměrů ve městech venkovských mělo ověřiti poznatky čerpané z pramenů brněnských. Číslice těchto tabulek poznatky ty vskutku do velké míry potvrzují. Počet nemajetných v Chebu nedosahuje sice ani poloviny onoho počtu, který zjistili jsme v Brně, ale k těmto 16% nemajetných řadí se dalších 47% poplatníků, jichž majetek nepřesahuje 10 kop. Tři největší poplatníci chebští — dědici Pachmannovi, Nickel

Jur a Albrecht Frankengruner — přiznali sami více majetku než polovina jejich spoluobčanů dohromady. U měst ostatních jest skrovnost majetkových poměrů většiny a nerovnoměrnost majetkového rozvrstvení neméně zjevná. Povšiml si toho již Beer a upozornil, že obyvatelé vesnic šosovních žijí v příznivějších poměrech majetkových než chudina městská a že tam rozvrstvení majetku jest daleko rovnoměrnější.[1]) Poznatek Beerův opírá se o knihy stříbrské a budějovickou, totéž patrno jest však i z rejstříku chrudimského. Na pohled to překvapí. Vzpomeneme, že „pauperes“ v listinách 13. a 14. století jsou sedláci a že s pojmem měšťana spojována jest představa nejen lepšího práva, nýbrž i většího blahobytu. Leč berní knihy nepřipouštějí pochybnosti, že na konci 14. století představu onu lze vztahovati jen na menší část obyvatelstva městského, že jeho větší část běžného selského majetku ani nedosahuje. Arci tato chudina městská k měšťanům počítána není.

Bylo by možno tu opakovati, co výše u Znojma řečeno o majetkových rozdílech města a předměstí, vlastních měšťanů a podruhů.[2]) Na rozdíl od Znojma jest v Budějovicích i Chrudimi zemědělského obyvatelstva málo. V Budějovicích z majitelů domů ve městě jen asi čtvrtina má pole a zahrady, z podruhů ještě daleko méně, pouze na předměstí měli asi zemědělci převahu. Berní seznam chrudimský rozeznává poplatníky podle zaměstnání. Tak tvoří i zahradníci zvláštní skupinu, jednotlivé zahrady odhadnuty na kopu grošů i méně. Mimo těchto 36 zahradníků mají vlastní zahradu i obyvatelé jiní. Polí naproti

[1]) l. c. str. 50. „Der Gegensatz, der in den Vermögensverhältnissen der städtischen Bevölkerung sichtbar wird, ist den Bewohnern der Stadtdörfer fremd. Diese befinden sich durchwegs in besserer und gleichartigerer Vermögenslage. Eine Wahrnehmung, die sich auch in den Mieser Büchern aufdrängte.“

[2])

V Budějovicích zdaněno	majitelů domů		podruhů
	ve městě	v předměstí	
do 1 hř.	76	23	206
z 1—5 hř.	111	14	10
z 5—20 hř.	100	3	3
nad 20 hř.	23	1	—
úhrnem	310 (54%)	41 (7%)	219 (38%)

tomu zapsáno málo. V seznamu udána i plocha v lánech a prutech, seznáme, že některé rodiny měšťanské dovedly soustřediti ve svém majetku půdy daleko nad rozsah usedlostí selských. Shledáme však zároveň, že daleko největší část obyvatelstva polí nemá vůbec. V prvém oddílu berního seznamu má sice více než polovina poplatníků (37 z 52) půdu mimo obvod města, mezi „řemesly" naproti tomu jen 6% a připočteme-li i zahradníky, shledáme, že sotva 13% (71 z 548) poplatníků se živí nebo přiživuje prací zemědělskou.

Polnosti v Chrudimi mají	do 4 prutů	4—6 prutů	½ lánu až lán	1—2 lány	nad dva	úhrnem
z obyvatelstva neřemeslného	5	5	12	12	3	37
z „řemesel"	13	4	10	6	2	35

V Chrudimi i Budějovicích jest tak zřejmo, že většinu obyvatelstva živí živnosti městské, kupectví a řemesla. Berní seznam chrudimský rozřazuje obyvatelstvo zhruba podle živností, rozeznává tak patnáct skupin, v jednotlivé shledáme však i několikero příbuzných (i nepříbuzných) živností. Nejčetnější skupina jsou soukeníci, čítají 151 jmen; třebaže z nich nepříslušejí všichni k řemeslům textilním, jest to poměrně mnoho, patrně i z Chrudimi sukna vyvážena. Ostatní řemesla zastoupena slaběji, typus „městského hospodářství". Stejně v Budějovicích, kde v berní knize zjistíme 258 řemeslníků v 45 řemeslných odvětvích, při čemž řemesla potravinářská zastoupena nejčetněji. V obou městech řemeslníci podrobeni zvláštní dani; táž dávka jest v Budějovicích požadována od příslušníků různých drobných odvětví kupeckých (hokyň, kramářů, slanečnic). Naproti tomu čelná odvětví kupecká, v Budějovicích jest to obchod solí, v Chrudimi výkroj suken a výčep vína podléhají dávce vyšší: 3 hř. „de sale", 5 kop „pannicidium" nebo „propinacio vini".[1]) Patrno, že

[1]) Dávka „de *sale*" vybírána jen v letech 1396 až 1398, v seznamu o berni z konce toho roku jest škrtána, ale někteří ještě platili. (Srv. na fol. 64 vytčeno o poplatníku „dudum sal non habuit"). V dalších letech není již této dávky požadováno. Pokud ale byla placena, svědčí o tom, že obchodem tím zaměstnávalo se v Budějovicích poměrně mnoho měšťanů (podruhů nikoli). Z majitelů domů ve městě platí de sale *92*, z řemesla jen *81*. — Dávku *z výkroje suken* platí v Chrudimi 17 obyvatelů, z nich čtyři zapsáni mezi soukeníky, jeden v ulici kovářské a jeden mezi řezníky, ostatní náležejí do skupiny prvé berního seznamu, *výčep vína* vyskytuje se jen v této skupině.

řemeslo a drobný prodej na trhu považovány za živnosti málo výnosné a z berních seznamů možno se tu opětně přesvědčiti, že hodnocení to odpovídalo skutečnosti. Někteří řemeslníci mají sice značný majetek, v Chebu dva řemeslníci a jeden kramář přiznali nad 200 kop, ale jsou to výjimky vzácné, řemeslníci většinou tu i v městech ostatních přiznávají majetku málo nebo byli nemajetní.[1])

V Chrudimi zdaněno z majetku	do 1 hř.	1—5 hř.	5—20 hř.	20—40 hř.	nad 40 hř.	úhrnem
I. *obyvatelů neřemeslných*	5 (7%)	12 (17%)	28 (39%)	14 (19%)	13 (18%)	72
II. 1. sladovníků	1	34	2	2	1	40
2. soukeníků	77	49	17	3	5	151
3. v ulici kovářské	32	4	1	1	1	39
4. bečvářů	7	1	—	—	—	8
5. ševců	40	4	6	—	—	50
6. pekařů	5	18	8	2	—	33
7. řezníků	18	9	13	1	—	41
8. kožišníků	7	3	—	—	—	10
9. krejčí	8	4	—	—	—	12
10. kramářů	16	2	1	—	—	19
11. šenkýřů	3	27	1	—	—	31
12. vozků, pláteníků, slanečnic a hokyň	46	3	—	—	—	49
13. koláčníků a rybářů	23	1	—	—	—	24
14. zahradníků	31	5	—	—	—	36
15. mlynářů	—	—	5	—	—	5
II. *řemeslného obyv. úhrnem*	314 (57%)	164 (30%)	54 (10%)	9 (2%)	7 (1%)	548

Také u Brna již upozorněno na souvislost mezi rozvrstvením majetkovým a správou města. Podobně jest tomu i v řečených městech českých. V Budějovicích i ve Stříbře jest nejvíce konšelů z velkých poplatníků. V Chrudimi shledáme většinu konšelů v prvém, neřemeslném oddíle berního seznamu, v oddíle, jenž čítá nejvíce kroječů suken a vykazuje nejvíce majetku.[2]) Zvlášť zajímavé jsou poměry v Chebu, neboť tu mělo město svobodu ve volbě úřadů městských. Správu města vede rada, od ní jest oddělen soud a při důležitých věcech brána na potaz

[1]) V knize chebské není vždy zaměstnání udáno, proto statistika tu obzvláště kulhá. Namátkou: z desíti kovářů jen dva mají majetku nad 10 kop, jeden z nich nad 100 kop, ze 17 pekařů má nad 10 kop majetku jen šest, nad 100 kop žádný, z 20 krejčí nad 10 kop 4, nad 100 kop jeden. Ze všech řemeslníků, jichž živnost jest v berním seznamu jmenována, více než tři čtvrtiny přiznali majetku pod 10 kop; poměr u řemeslníků jest asi 23%, u obyvatelstva chebského vůbec 37% poplatníků nad 10 kop.

[2]) I konšelé Hana *zlatník* a *mečíř* Frana zapsáni jsou v této části berního seznamu.

i „obec" čili „širší rada" neb „die sechsunddreissigern". Počet „36" svědčí o vlivech cizích a jim nasvědčuje i způsob každoroční obnovy úřadů. Rada s jedné, soud a „obec" na druhé straně vyvolí po dvou volitelích a tito čtyři volitelé zhotoví seznam úředníků na nový správní rok.[1]) Forma jest demokratická, volitelé mohou vyvoliti, koho chtí, privilegovaných patricijských rodin tu není. Vskutku však ukazují seznamy, které se od r. 1384 zachovaly, že voleny rok od roku v rozmanitých variacích osoby tytéž. Nejen v radě, nýbrž i na soudě a v obci rozhodují velkou většinou příslušníci oněch rodin, které podle berních seznamů měly největší majetek ve městě.[2]) Neomezená vláda této oligarchie zakládala se na privilegiích města, nejdůležitější z nich udělil císař Karel s jinými v červenci 1355, v jednom bylo konšelům dovoleno odstraňovati nepohodlné obyvatele města, druhé zakazovalo pro veškeru budoucnost hlavní nositele demokratického odboje, cechy.[3])

Nerovnoměrné rozvrstvení majetku, politická převaha menšiny bohatých, jež charakterisují sociální strukturu Brna ve 14. století, vystupují tak zřejmě i v berních knihách a jiných pramenech měst českých. V nich (Chebu při tom pomíjím) objevuje se ještě moment další. Česká jména střídají se v berních seznamech s jmény německými, někde zdá se, že německá

---

[1]) K. Siegl, „Aus den Ratsakten des Egerer Stadtarchivs", zvl. otisk z „Unser Egerland", 1919, úvod.

[2]) „Wahlbüchlein" (rkp. archivu m. Chebu sign. Wahlsachen, fasc. 287) podává úplné seznamy rady v letech 1390—1392. Jména některých konšelů z let 1397 až 1400 lze shledati v městských knihách. Rada čítá 19 osob, ale pokud víme, vystřídalo se v ní během jmenovaných sedmi let jen 31 měšťanů. Zde jejich výčet: Kunrat Fonckel, Albrecht Frankengruner, Herman Frankengruner, Hans Freitag, Niclas Fuchs, Niclas Gumerawer, Niclas Hasenczagel, Hans Heckel st., Hans Heckel ml., Herman Heckel, Michel Heckel, Frenczl Hecht, Hans Hirnlos, Henrich Höniger, Kunrat Huler, Paul Huler, Francz Johel, Lud. Jur, Niclas Junkherre, Kunrat Klopfer, Hans Kornawer, Francz Mődel, Engelhart Puchelperger, Leb Puchelperger, Kunrad Pychein, Niclas Pürckl, Erhart, Niclas a Sigmund Ruduschové, Francz Sneider, Hans Sneider, Niclas Soldner, Elbel a Hanko Symonové, Hans Türler.

S tímto seznamem konšelů budiž srovnán následující výčet největších poplatníků z r. 1396: Kunrat Fönckl 900 sex., Albrecht Frankengruner 1600 sex., Nickel Freitag 275 sex., Barbara Freytagin 200 sex., Henr. Gerstner 430 sex., Niclas Gumerawer 500 sex., Hans Heckel st. 150 sex., Hans Heckels Kinder 345 sex., Hans Hirnlos 450 sex., Heinr. Honger 437 sex., Matel Hönger 210 sex., Konrat Huler 270 sex., Niclas Junkherr 1200 sex., Lud. Jur 277 sex., Nickel Jur 1300 sex., Kotenplonerin 800 sex., Engelhart Neukircher 480 sex., Pachmanns kinder 1800 sex., Nickel Podmer 212½ sex., Leb Puchelperger 965 sex., Engelhart Puchelperger 500 sex., Niclas Purckel 227½ sex., Erhart Rudusch 750 sex., Niclas Rudusch 1008 sex., Sigmunt Rudusch 333 sex., Hans Smyd 600 sex., Niclas Soldners kinder 290 sex., Elbel Symon 700 sex., Hanko Symon 320 sex., Jeckel Symons kinder 250 sex., Hans Türler 525 sex.

[3]) Cod. Jur. Mun. II. no. 351, 348, 308.

jména vyskytují se pravidelně u poplatníků velikých. Připomíná to důrazně, že k napětí hospodářskému a sociálnímu druží se tu protivy národní, moment, který dal pak ráz dalšímu vývoji. Tak jest tomu i ve městech pražských, k nimž se posléze obracíme.

3. Praha.

(Počet hospodářů a podruhů, město Staré a Nové. — Hospodářské proměny za válek husitských, platy na domech. — Počet řemesel a řemeslníků, majetkové poměry řemeslníků a patriciátu. — Usedlost; nejen rada, nýbrž i obec uzavřena chudým, bouře r. 1409.)

Kresliti hospodářskou strukturu předhusitské Prahy jest obtížno hlavně tím, že nás tu opouští pramen nejdůležitější. Berní seznamy, jež pro předcházející vylíčení poskytly tolik poučení, z měst pražských se nezachovaly. Berniční kniha novoměstská, jež založena r. 1411, přináší jen úhrnná data, kolik v jednotlivých čtvrtích zaplatili „hospodáři“ ze svých domů a kolika kopami přispěli na městskou sbírku podruzi, patrně ze svých živností. Známe tak výnos berní z let 1411 až 1418, za bouří přestalo pravidelné účtování a bylo teprve r. 1434 obnoveno.[1]) Na Starém městě počíná nejstarší zachovaná berní kniha r. 1427; toho roku sepsány ceny domů a jména jejich majitelů, dva roky nato zaznamenáno i co zaplatili jednotlivě podruzi v městě usazení. R. 1433 proveden soupis domů znovu.[2]) Teprve ze seznamů těch možno přibližně zjistiti počet poplatníků a učiniti si jakousi představu o jejich rozvrstvení. Berní kniha staroměstská musí nám tak býti základem úvah dalších, třebaže poznatky tu získané nebude možno prostě přenášeti do doby starší.

Berní seznam staroměstský z r. 1427 má *1001* dům, r. 1429 po vynechání domů a poplatníků osvobozených platí z domů *845* hospodářů. Těmito čísly jest dán počet „hospodářů“, měšťanů v užším slova smyslu. Jsou to čísla maximální, neboť některý měšťan měl i domů několik. Podruzi poplatní jsou uvedeni v *283* domech, celkem napočteme jich *720* a ještě

[1]) Rkp. archivu m. Prahy č. 989, srv. J. Čelakovského „Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hl. m. Prahy“, str. 74, citovaný článek Beerův a mou starší práci v tomto časopise, roč. XXIII, str. 74 násl. Platy majitelů domů označeny jsou „summa domorum“, patrně platili — jako staroměstští r. 1427 — jen z domů. O platech řemeslníků zmínka na fol. 31v, kde slibují bernici „easdem bernas exigendum et finaliter congregandum et alias singulas futuras bernas necnon omnes ad civitatem spectantes pecunias artificum et quascunque alias ad integrum et continuum unum annum“.

[2]) Rkp. téhož archivu č. 20, Soupisu str. 52, citované články, pak ČČH XXII, str. 436 násl.

zbývá několik položek neurčitých. Třeba tudíž tou dobou na Starém městě počítati na 1600 či 1700 poplatných jednotek, z toho připadá na podruhy více než 40%. — Staroměstské dvě berně z domů vynesly r. 1429 *322* kopy *16* gr., r. 1433 *224* kopy *33* gr., podruzi r. 1429 zaplatili *25* kop *23* grošů. S tím možno srovnati výnos berní na Novém městě; několik charakteristických dat z berní knihy podává tabulka.[1])

Výnos berní na Novém městě Pražském

roku	berně z domů				podruzi zaplatili (celkem)
	počet berní	sazba	výnos celkem	na berni připadá	
1411	3	3/4 gr. z kopy	247 kop 16 gr.	82 kop 25 gr.	25 kop 8 gr.
1412	5	3/4 gr. z kopy	409 kop 19 gr.	81 kop 52 gr.	27 kop — gr.
1412	3	3/4 gr. z kopy	248 kop 47 gr.	82 kop 56 gr.	30 kop — gr.
1418	3	3/4 gr. z kopy	220 kop 31 gr.	73 kop 30 gr.	15 kop 45 gr.
1418	4	1 gr. z kopy	300 kop 14 gr.	75 kop 3 gr.	13 kop 19 gr.
1434	1	1/4 gr. z kopy	63 kop 22 gr.	63 kop 22 gr.	2 k. 10 gr.
1434	1	1/4 gr. z kopy	64 kop 39 gr.	64 kop 39 gr.	1 k. 15 gr.
1435	2	1/2 gr. z kopy	124 kop — gr.	62 kop — gr.	2 k. 39 gr.
1436	1	1/4 gr. z kopy	65 kop 31 gr.	65 kop 31 gr.	3 k. 17 gr.

Srovnání ukazuje, že ještě na sklonku válek husitských větší rozsahem město Nové nedosahuje bohatstvím Starého města. Z menšího počtu domů v městě tomto placeno více než z domovního majetku na Novém městě. Veliký rozdíl jest i v platech podruhů. Poněvadž pak podruzi neplatili (jen?) dávky majetkové[2]) a nejde tudíž o rozdíly bohatství a ježto většina podruhů na Starém městě platila již tak málo, že nelze předpokládati na Novém městě sazby podstatně nižší, zbude jediný výklad, že na Starém městě bylo podruhů více, a to

[1]) Šestnáct berní roku 1399 vyneslo z domů 1060 kop a od podruhů 79½ kopy.

[2]) Podruzi platí po groši, dvou až pěti groších, zřídka více. Rozdíly vykládá Beer rozsahem živnosti. „Bemerken wollen wir noch, dass die Handwerker derselben Gattung keineswegs gleichviel Losung gaben. Da zahlt z. B. ein Schuster (sutor) 2, ein andrer 3 und ein dritter 4 Groschen Losung. Die Grösse des Geschäftsbetriebes könnte uns diese Verschiedenheit erklären." — Zápisy některé nasvědčují však tomu, že berně podruhů vyměřována podle hlav: „Inquilini tres Maly fabri 3 gr." (fol. 63), „Item pro tribus inquilinis 3 gr.", „Inquilini alii septem omnes simul 7 gr." (fol. 64). Bylo by tudíž možno souditi na obdobu daně z hlavy, jež r. 1421 na Novém městě požadována „a capite per unum gr.", ovšem jen z osob dospělých. — Že platy podruhů nejsou dávkou z majetku, patrno zřejmě na Novém městě; výnos berně z domů kolísá podle toho, kolik berní (¼ groše z kopy) požadováno, na platech podruhů rozdílů těch nepostihujeme.

několikeronásobně. Na tisíc domů staroměstských připadá 720 poplatníků-podruhů, na více než 1700 domů novoměstských připadá — počítáme-li, že platili průměrně jako na Starém městě po 2 gr. — podle výnosu jich dávky v l. 1434—1436 podruhů *33* až *99*; počítáme-li s průměrnou dávkou nižší (1 gr.), dopočteme se podruhů *66* až *198*. Na jedné straně Staré město, v němž soustředěno daleko více měšťanského bohatství (výnos berně z domů!), má téměř polovinu nemajetných podruhů, na straně druhé chudší Nové město má podruhů podíl nepatrný. Jeho struktura sociální jest v té době vyrovnanější než poměry na Starém městě a rozdíl sociální struktury nebyl jistě z příčin posledních toho, že cesty obou měst v hnutí husitském se tolikráte rozešly.

V berním seznamu staroměstském narazíme co chvíli na dům, jenž patří vdově nebo sirotkům; soupis pořizován uprostřed doby válečné a i jinak nese její stopy. Srovnání s cenami předválečnými ukazuje, jak silně se domovní majetek na Starém městě znehodnotil. Domy prodávány i za méně než polovinu někdejší ceny a nízká cena umožňovala i nebohatému podruhu koupiti si dům vlastní. Odchod německých měšťanů a konfiskace působily v tomže smyslu. Nutno tudíž předpokládati, že v době předhusitské bylo na Starém městě podruhů ještě více než r. 1429. Podobně v Novém městě vysvítá z tabulky předcházející, že podruhů po r. 1418 ubylo, jejich platy poklesly ještě více než výnos berně z domů. Jejich platy v druhém desítiletí patnáctého století rovnají se i převyšují to, co staroměstští platili r. 1429. — Považujeme nízké procento podruhů za znak vyrovnanějších poměrů sociálních, i jest zřejmo, že převratem husitským sociální protivy byly vskutku zmírněny.

Zásadou, vyslovenou r. 1421, „zvláště kteříž viece v boji Božiem a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali, těm vedle většie milosti (ze zkonfiskovaného zboží) buď prodáváno“, charakterisován jest hospodářský program hnutí po stránce jedné. Touž dobou snímá obec spojených měst pražských veškeré věčné platy s domů a půdy uvnitř města a přináší tak většině „hospodářů“ úlevu, jejíž význam sotva lze doceniti. Zádušní fundace a prodeje rent na domech rozmnožily průběhem 14. století počet původních platů areálních a zvýšily břímě každoročních dávek měrou takovou, že z městských knih trhových dopočítáme se výsledků až překvapujících.[1]) A břímě to nejen roste, nýbrž stává se zvláště obtíž-

[1]) Viz podrobněji v tomto časopise XXIII, str. 80 násl. a v novější práci mé „Z hospodářských dějin středověké Prahy“, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy V, str. 161 násl.

ným v souvislosti se zřízením berním. Při prodeji renty, při fundaci zádušní nebo lokaci platů areálních zavazuje se majitel domu zpravidla, že bude platiti i daň z těchto platů. Zatížení berní bylo nemalé. Podle statutu staroměstského z r. 1373 mělo se přispívati k jednotlivé sbírce městské z popluží 40 grošů, z kopy movitého majetku 1 grošem, z kopy věčného platu 4 groši.[1]) A pro majitele domů zatížených bylo osudné, že ve vývoji dalším přesunulo se těžisko berně výhradně na majetek domovní. V berní knize staroměstské ani v novoměstské není již zmínky o dani z venkovské půdy nebo z majetku movitého. Berně hospodářů rozvrhovány podle hodnoty domů a ovšem ke kupní ceně domů připočítávána kapitalisovaná hodnota platů na nich pojištěných. Valná část těchto platů plyne korporacím duchovním a bohatým rodinám staroměstským, a zatím co mnoho těchto poživatelů neplatí berně z důchodů svých na domech, stíhá daň tím více „hospodáře“ domů zatížených. Slovem, hospodářské poměry předhusitské Prahy charakterisuje jednak poměrně veliký počet podruhů, jednak přetížení veliké části majitelů domů.

Také při studiu řemeslného rozvrstvení obyvatelstva musí nám býti základem berní kniha staroměstská. U některých po-

Řemeslné rozvrstvení	na Starém městě Pražském r. 1429				v Brně r. 1365	
	počet živností	počet poplatníků			počet živností	počet poplatníků
		hospodáři	podruzi	celkem		
I. Řemesla kovodělná . .	21	68	56	124	23	121
II. Výroba svítiva	3	4	5	9	2	18
III. Řemesla textilní	13	46	29	75	12	85
IV. Zpracování koží	7	45	20	65	9	57
V. Zpracování dřeva a kosti	9	24	24	48	10	62
VI. Řemesla potravinářská .	8	83	56	139	11	114
VII. Oděvnictví a příbuzná řemesla	11	84	87	171	13	180
VIII. Živnosti stavební a zpracování zemin	5	14	6	20	5	26
IX. Živnosti kupecké a hostinské	20	45	93	138	23	334
X. Živnosti grafické . . .	5	20	3	23	2	6
XI. Pištci a pod.	—	—	—	—	4	8
XII. Dělníci blíže neurčeni .	2	2	26	28	1	18
Úhrnem . . .	104	435	405	840	121	1043

[1]) Kopa věčného důchodu bývá odhadována na 8—10 kop. Z tohoto majetku požadováno 4 gr. na jednu berni, na tolikéž kop majetku movitého připadlo by 8—10 grošů, přibližně dvojnásob. Tudíž týž poměr jako v Brně a Chebu. Potud dlužno tedy opraviti výklad Beerův (l. c. str. 64 text i pozn.).

platníků udáno zaměstnání, a údaje ty možno u majitelů domů (arci jen u nich) doplniti ze zápisů v knihách trhových. Celkem lze tak zjistiti hospodářské rozvrstvení více než poloviny poplatníků. Význam získaných čísel osvětlí srovnání s poměry brněnskými. Rozdíl nápadný jest v tom, jak v seznamu staroměstském živnosti kupecké za řemesly početně ustupují. A opět nelze poznatků těch prostě přenášeti do doby starší. R. 1436 vedou města Pražská, Staré a Nové, spor před císařem Zikmundem. Mimo jiné jde o věci hospodářské. Staroměstští žalují na rozvoj trhů a krámů na Novém městě, ba že se tu sahá i na hlavní výsadu jejich města, že totiž kupci tu mají sklad všech krámných a kupeckých věcí a prodávají bez litkupníků staroměstských. Novoměstští naopak vytýkají, že staroměstští nedbají jejich privilejí na výton dříví a senný trh a že tam prodávají i bydlí příslušníci řemesel Novému městu vyhrazených.[1]) Míněni jsou na příklad pasíři, toboleční, koláři, pivovarníci a vskutku řemesla ta shledáme v berním seznamu staroměstském, a možno věřiti, že oboustranné žaloby byly důvodné. Ve 14. století mají obě pražská města na pravém břehu Vltavy odlišný hospodářský ráz. Osou hospodářského života Většího města byl týn s nuceným skladem kupců cizích, trhy novoměstské slouží jen místní potřebě. Na Starém městě přebývá většina kupeckých rodin patricijských, do Nového města od samého jeho založení byla soustředěna řemesla, některá výhradně a nuceně. Vývojem za válek husitských jest tento odlišný charakter měst do veliké míry setřen. Obchod poklesl a do popředí hospodářského života obou měst posunula se řemesla. Mezi poplatníky staroměstskými r. 1427—1429 shledáme jen dva kroječe suken, na sklonku 14. století jest jich daleko více. Namátkou uvádím, že v zápisech menší soudní knihy staroměstské z let 1370—1380 napočteme nejméně dvacet kroječů suken.[2]) Třeba se tudíž poohlédnouti po pramenech jiných, které by pomohly určiti, do jaké míry lze z čísel berního seznamu čerpati poučení i pro dobu starší.

Doklady o řemeslném rozvrstvení doby lucemburské sbírali již Tomek a Winter. Winter shledal zprávy o řemeslnících, kteří zapsáni mezi nově přijaté měšťany v pamětní knize staroměstské od r. 1324, kdy zápisy počínají, do r. 1393. Tomek pokusil se o rejstřík všech známých obyvatelů pražských v období sedmdesáti let od založení Nového města do bouří husitských a spočetl, kolik řemeslníků které živnosti se v něm vy-

---

[1]) „Dávní práva i rozepře nového a starého měst Pražských" z rkpu. děčínského otištěno v ČČM X, str. 299 násl., zejm. 319, 320.
[2]) Rkp. archivu m. Prahy č. 988, fol. 164—292.

skytlo.[1]) Chtěli tak získati představu, jak specialisována byla řemeslná práce v tehdejší Praze, jakož i o početnosti jednotlivých řemesel. Čísla Tomkova a Wintrova sestavil jsem podle schematu Bücherova, aby bylo snáze srovnati je s tabulkami předcházejícími.

Řemeslné rozvrstvení v Praze	podle Tomkova seznamu obyvatelů pražských		podle Wintrova soupisu řemeslníků v seznamech přij. měšťanů
	počet řemeslných odvětví	počet řemeslníků	
I. Řemesla kovodělná . .	34	554	248
II. Výroba svítiva	3	50	5
III. Řemesla textilní	13	364	46
IV. Zpracování koží	9	524	75
V. Zpracování dřeva a kosti	24	283	31
VI. Řemesla potravinářská .	10	794	15
VII. Oděvnictví a řemesla příbuzná	22	823	410
VIII. Živnosti stavební a zpracování zemin	12	177	9

Středověké názvy řemeslníků kolísají, bývá těžko rozhodnouti, kde jde o odchylné pojmenování téhož řemesla a kde o další štěpení práce. Proto vynechal jsem z Tomkova seznamu řemeslné názvy, které vyskytují se jen ojediněle. Přes to jest řemeslných odvětví více než v berním seznamu let 1427—1429, a zvláště v oněch odvětvích, kde předhusitská doba dospěla k veliké specialisaci práce, jest úbytek zřejmý.[2]) Podle pojetí Wintrova jest specialisace řemeslná znakem pokračující kultury hmotné; v tom smyslu třeba tudíž řečený úbytek považovati za doklad úpadku, jejž přinesla doba válečná. K tomu přistupuje poznatek další: Nesmí se přehlédnouti, že doklady Tomkovy sneseny jsou z období sedmi desítiletí, že se vztahují na veškerá tři města Pražská, a na dobu, kdy čítala větší počet obyvatelů. S tohoto hlediska Tomkova čísla se velikými nejeví. Ubylo řemeslných odvětví, leč na úbytek řemeslníků by z berního seznamu staroměstského se usuzovati nedalo. Ostatně i v tomto seznamu jest řemeslná specialisace poměrně značná, množství nepočetných řemesel charakterisuje hospodářskou strukturu města. Pro dobu předhusitskou jest to tím zřejmější. Patrno zároveň, že řemesla pracující pro místní spotřebu, živnosti po-

[1]) „Děj. řem. a obch. v Č. v XIV. a XV. stol." str. 125 násl., Děj. Prahy II, 380 násl. Ani Wintrových ani Tomkových čísel jsem nekontroloval.

[2]) V tom smyslu oprav Wintra l. c. str. 397—399.

travinářské, oděvní a příbuzné, zastoupeny jsou nejčetněji, zatím co řemesla textilní a jiná ustupují do pozadí.

Věty poslední měly vlastně býti vysloveny s výhradou. Tomek soudil, že z jeho čísel dá se „aspoň poněkud souditi o poměrném rozšíření aspoň některých řemesel"; při tom si byl vědom neúplnosti svého seznamu. Upozorňuje sám, že data ta nesrovnávají se s počtem řemeslníků, kolik tehdejší Praha vskutku měla, a to nejen protože se prameny zachovaly jen kuse, nýbrž především, protože jeho seznam opírá se hlavně o městské knihy a v těchto „hlavně se připomínají jen řemeslníci, kteří měli domy, ne pak kteří bydlili v podruží". Tomek dodává, že podruhů „dle povahy každého řemesla při jednom bylo více, při jiném snad zase méně než oněch" (majitelů domů).[1] — V letech 1427—1429 podruzi jsou v seznamu v menšině, ale poměr jest i tu ještě poněkud pozměněn tím, že data o hospodářích doplněna z knih trhových. Obojí data přesně srovnávati nelze, ježto poměr se také válkami, jak řečeno již výše, pozměnil. Slovem, malá poměrně čísla seznamu Tomkova svědčí o tom, že k tomuto počtu řemeslníků-hospodářů třeba si přimysliti počet (nejméně stejně veliký) řemeslníků-podruhů.

Čísla Tomkova seznamu jsou tak výslednicí nejen početnosti řemesla, nýbrž i blahobytu jeho příslušníků. Význam čísel Wintrových jest příbuzný. Také jen majetný obyvatel mohl se ucházeti o měšťanství. Do registra nedostávala se však jména všech plnoprávných měšťanů, nedostávala se tam jména těch, kteří měli právo dědictvím po otci nebo je vyženili, nýbrž zapisováni jen, kdo o právo nově se ucházeli.[2]) Proto sice Winter z malého počtu přijatých usuzuje někde, že řemeslo bylo řídké, jinde však hledá výklad jiný. V celém období 1324—1393 dostalo se měšťanského práva jen třem řezníkům a jedinému pekaři, zatím co na př. jen nožířů přijato *86*. I hádá Winter, že řečená řemesla se uzavřela novým příchozím a podobně že bylo tomu u soukeníků, jichž za celou dobu přijato jen devět.[3]) U řemesel potravinářských výklad takový nezdá se zcela pravdě nepodobným, neboť na př. počet krámů masných byl omezen, a jde tu o živnosti poměrně bohaté, které v druhé polovici čtrnáctého století i jinde snaží se vyloučiti cizí živly ze svých řad. O soukenících však ani

---

[1]) L. c. str. 380.

[2]) Seznamy vydal J. Teige v „Almanachu král. hl. m. Prahy", IV. (1901), str. 238 násl., V. (1902), str. 33 násl.; viz také Teigův úvod.

[3]) L. c. str. 128. „Nevím jináče vyložiti nežli, že sto řeznických měšťanů již v první předešlé době obsáhli krámy i řemeslo a utvořili tím uzavřitou společnost, která příchozího řezníka mezi sebe za rovnoprávného nepustila, leč uprázdnil-li se který krám, jsa na prodej." Tamže str. 131, 132.

toho ani onoho předpokladu není. U nich i u ostatních řemesel, která v seznamech měšťanských skrovně jsou zastoupena, zbývá, tuším, výklad jediný, že čítala málo majetných příslušníků. Ostatně v prvé polovině 14. století dostávalo se v „sousedství" vůbec málo řemeslníků; mezi *185* měšťany, kteří zapsáni v dvacetiletí 1324—1343, shledáme jen *60* řemeslníků.[1]) Vyložíme-li poměr ten (u většiny řemesel) majetkovými poměry, možno výklad ten podepříti ještě jedním pramenem z počátku čtrnáctého století. R. 1314 sebralo Větší město Pražské pro krále Jana tisíc lehkých hřiven grošů.[2]) Peníz opatřen půjčkou, na niž přispívali měšťané různě, Konrád z Chebu a Hiltprand Cviflinger půjčili sami 300 hřiven. Nejmenší příspěvky byly po kopě nebo půl kopy a tyto poměrně veliké příspěvky ukazují, že se město (podobně jako v letech šedesátých v Brně) při půjčce neobrací k veškerému obyvatelstvu, nýbrž jen k těm, kteří mohli přispěti větší částkou. Ze *197* měšťanů, kteří městu půjčili, jest jen třicet zřejmých řemeslníků, z nich pak polovina připadá na řemesla potravinářská, kdežto řemesla kovodělná, zpracování koží a oděvnictví s živnostmi příbuznými jsou zastoupena jen čtyřmi jmény, řemesla textilní a stavební dokonce jen jménem jediným. Živnosti kupecké zastoupeny *21* jménem, z nich jsou tři kroječi suken a dvanáct kramářů. Ostatek jsou příslušníci předních rodin měšťanských, které sice podle současných listin účastní se také občas obchodu, ale ke kupeckým živnostem počítány nejsou. Čísla ta jsou výslednicí jednak početního, jednak majetkového rozvrstvení obyvatelstva, obojí prvek nelze v nich odlišiti přesně.

Chceme-li o majetkových poměrech obyvatelů předhusitské Prahy získati zprávy bezprostřední, nezbývá než vyhledávati doklady jednotlivě v městských knihách. Pokusil jsem se shromážditi co nejvíce dokladů toho druhu (závětí, zápisů věnných) jednak o majetku patriciátu, jednak o poměrech řemeslníků. Daří se to arci teprve pro sklonek 14. a počátek 15. století. Zápisy, které týkají se rodin patricijských, svědčí o majetku, jenž přesahuje sta i tisíc kop. Číslice vyjadřující majetek řemeslníků kolísají od desíti do sta kop, jen výjimečně sumu tu převyšují.[3]) Uvážíme-li, že jen bohatší obyvatelé dávali si takto v knihách své majetkové nároky pojišťovati, nebudeme považovati získané cifry za průměr, nýbrž spíše za

[1]) Z toho 11 zlatníků, pět nožířů, platnéř, sedlář, řemenář, devět kožišníků, dvanáct krejčí, třináct ševců, tři bečváři, pouze dva soukeníci, dokonce jen po jednom pekaři a sladovníku a na př. žádný řezník.

[2]) Emler Reg. III. no. 236.

[3]) Sbor. přísp. V. str. 273 násl.

horní mez. Tak skrovné cifry maximální jsou nepochybným důkazem, že v Praze (jako v Brně a ostatních městech, o nichž promluveno výše) řemesla mají nejvíce příslušníků z obyvatelů nemajetných a málo majetných. A i tu patrny jsou právní důsledky poměrů hospodářských. Ukazuje je podíl řemeslníků mezi přijatými měšťany a ještě zřetelněji obrážejí se ve složení rady. Složení rady ve všech městech pražských není stejné. Mezi konšely v Menším městě dříve proniká živel řemeslnický než ve Větším městě, jehož správa v prvých desítiletích vlády Janovy jest takřka doménou patriciátu. Podobný rozdíl jest i v druhé polovině 14. století mezi městem Starým a Novým. Král sází i do staroměstské rady řemeslníky, to možno považovati za úspěch řemeslnictva, ale podíl řemeslníků v radě nebývá veliký, nad to v různých letech opakují se v seznamech vlastně jména tatáž[1]) a konkretní ustanovení městského práva poukazují k tomu, že jest to důsledkem poměrů majetkových.

Již výše, kde jsme se obírali pramennými zprávami z prvé poloviny čtrnáctého věku, byla zmínka o tom, že právní řády přihlížejí k rozdílům majetku. Nejsou nejpříkřejší ustanovení statutu z r. 1349, jenž dovoluje svědčiti o zabití jen tomu, kdo jest usedlý v *10* kopách. Jak praveno, nebyl to statut nejpříkřejší a přece byli jím ze svědectví vyloučeni podruzi (čili 40$^0/_0$ obyvatelů r. 1429 a v době starší asi ještě více) a nemalý jistě počet hospodářů. O jedenáct let starší statut připouští ke svědectví, ať jde o rány či o peníze, jen měšťany usedlé ve *20* kopách, při čemž u zboží poplatného přihlíží se jen k částce, o níž majetek ten přesahuje hodnotu břemen.[2]) A snad i to přinášelo do jisté míry zmírnění. Původně jsou měšťany jen ti, kteří sedí na svobodné půdě t. j. komu náleží městiště platem nezatížené. Kdo přijímali půdu emfyteusně vysazenou, nejsou účastni práv měšťanských, leckde nepodléhají ani městskému soudu, nýbrž soudu kláštera, od

---

[1]) Podíl řemeslníků v radě viz u Čelakovského, Sbor. přisp. I. 2., str. 139, 145, 148, 149, 151, 152, 174, 175 a seznamy Tomkovy D. Pr. V. — Tím, že u Čelakovského jmenována jsou jen řemesla, nikoli osoby řemeslníků, zdá se podíl řemeslníků na pohled větší než byl ve skutečnosti. — Pro poměry prvé poloviny 14. stol. jest příznačno, že v listinách městských členové předních rodin nazýváni jsou „pány" (her); na př. Roessler I. str. 59: Meinhard hern Wolframs sun, Wenzlav hern Albrechts sun, Mertil hern Mathes sun von Eger, Ula hern Johans gewantsneiders sun (1340), další doklady tamže str. 56, str. 33. — V druhé polovině 14. stol. toho nenalézáme. Listina rkp. archivu m. Prahy č. 993, str. 66, v níž jmenují se Meinhart hern Wolframs sun, Wenczlab hern Albrechs sun, jest datována k r. 1364, ale náleží do doby starší. — O významu těchto titulatur viz výše str. 250 a j.

[2]) Roessler I. str. 34, 35, st. 50—52, str. 47, st. 66, 67.

něhož byla půda vysazena.[1]) Teprve dalším vývojem mizí rozdíl mezi emfyteusním platem areálním a rentou prodanou na zboží měšťanském, tím setřen i rozdíl právní. Poplatní podsedkové podřizováni jsou městskému soudu a zákonům městským, jsou postupně kladeni na roveň měšťanům nejen co do povinností, nýbrž i co do práv.[2]) Leč práva měšťanského nedostává se všem. Statut z r. 1338 určuje, že majitel poplatné dědiny (ať dědina jest vně města či uvnitř) jest „usedlým" jen, přesahuje-li hodnota majetku hodnotu břemen o 50 kop.[3]) Sazba 50 kop se v právu městském opětuje později s obměnou, že nemůže býti konšelem, „kterýž výše padesáti kop očitého sbožie nemá".[4]) Zásada ta vyslovena, tuším, po prvé v t. ř. právech Soběslavských, ale Čelakovský asi důvodně řadí článek ten k oněm, jež vlastenecký kompilátor přejal ze starších zvyklostí městských.

Čelakovský uvedl vznik tohoto i jiných příbuzných ustanovení v souvislost s událostmi roku 1413. V říjnu toho roku získala rada staroměstská od krále Václava německé privilegium, které mělo posíliti moc konšelů. Na dobu jednoho roku měla jim příslušeti svrchovaná moc nad veškerým obyvatelstvem města a po roce mají králi navrhnouti padesát usedlých měšťanů, z nichž vyvolí král osmnáct konšelů pro rok příští, a to polovici Čechů a polovici Němců.[5]) Leč privilegiu tomu se rada dlouho netěšila. Sotva tehdejší konšelé, většinou Němci, počali zneužívati své moci na úkor českého živlu a přívrženců Husových, dosadil král již v prosinci konšely nové a dal si od nich řečené privilegium vrátiti. Noví konšelé, soudě podle jmen, byli většinou národnosti české a živel český jest v tehdejší Praze živel lidový. Koncem r. 1413 přechází vláda nad Starým městem do rukou českých, ale mýlili bychom se, jestliže bychom z toho usuzovali, že nyní ve městě vládnou vrstvy lidové. Právě konšelé v prosinci 1413 dosazení nebo jejich nejbližší nástupci jsou (podle Čelakovského) původci některých statut, jimiž doplněna starší (německá) práva konšelská. Mezi nimi jest i zmíněný článek, že konšelem může býti jen měšťan, který předně po tři léta má právo měšťanské a „trpí" s městem,

[1]) Sbor. přisp. V. str. 190 násl., 228 násl., tam také o teritoriálním rozsahu poplatné půdy ve Starém i Novém městě.

[2]) Tamže str. 181 násl.

[3]) Roessler I. str. 47, st. 65.

[4]) R. Schranil „Die s. g. Sobieslaw'schen Rechte", str. 61. V právním rukopise strahovském D B II 10, jehož druhá část obsahuje rovněž staroměstská práva konšelská, čteme „Nemuož býti a nemá žádný ten konšelem, kterýž výše padesáti kop *počitého* zbuoží nemá." (K čl. 22.)

[5]) Cod. Jur. Mun. I. no. 131.

za druhé má „očitého zboží“ výše 50 kop.[1]) — Od počátku patnáctého století jsou zachovány městské knihy staroměstské, takže lze se přesvědčiti, jaký byl konkretní význam této podmínky. Očitým zbožím rozumělo se majetek nemovitý. Především byly to domy a přihlíželo se zajisté jen k hodnotě, o niž majetek ten přesahoval hodnotu břemen (tedy ke kupní ceně). Sestavil jsem zprávy o prodejích domů staroměstských od r. 1400 do válek husitských. Nepodařilo se to u domů všech, z celkového počtu tisíc domů jen asi u *600*. V počtu tom jest poměrně více zpráv o nákladných domech při rynku a hlavních ulicích, kdežto o domcích při obvodu města jsou zprávy velice neúplné. Z těchto šesti set domů jen za *174* placeno nad 50 kop kupní ceny.[2]) Nutno tudíž počítati, že sotva třetina domů staroměstských byla dostatečným majetkovým základem k hodnosti konšelské. Ze správy města vyloučeni byli nejen podruzi, nýbrž i většina „hospodářů“ a tím, že konšelé mají vliv na jmenování svých nástupců, jest oligarchická tendence ve složení rady ještě stupňována.[3])

Koncem čtrnáctého století množí se zprávy o tom, že v důležitých věcech rozhoduje „veliká a plná obec městská“, kterak v obou Pražských městech, Starém i Novém, obec čím dále tím rozhodněji omezuje pravomoc rady. Ale ani obec není institucí demokratickou v moderním smyslu. V právech Soběslavských nalezneme zásadu: „Item nemá nižádný v radu

---

[1]) „O vývoji středověkého zřízení radního v m. Praž.“, Sbor. přisp. I. 2, str. 154 násl. — Nechci smlčeti, že leccos z výkladů Čelakovského mám za pochybné. V rukopise strahovském čteme jako v právech soběslavských (za čl. 19.): „Kdyby *obec na konšely sáhla svú moci*, tehdy ti konšelé nemají více súditi ani do rady choditi, leč na královskú milost vznesú.“ Čelakovský klade původ i tohoto článku k letům 1413 násl., domnívá se (l. c. str. 155), že tímto předpisem „se uznává jakési jus rebellandi obce“. Že by takovýto předpis vyšel od konšelů doby předhusitské, jest zajisté svrchovaně pochybno a z tohoto důvodu (i jiných) soudím, že vznik strahovských práv konšelských bude třeba klásti do doby pozdější, do okruhu práv Soběslavských. Pak arci stává se pochybným časové vročení i článků ostatních, tedy i předpisu o majetku konšelů. Leč k většině takovýchto, řekněme, protilidových článků práv Soběslavských lze zjistiti předlohy v statutech a privilegiích předhusitských. Nebylo-li tedy snad statutů z let 1413 násl. (Čelakovským předpokládaných), byl snad předlohou k ustanovení o majetku konšelů výše citovaný statut z r. 1338 o usedlosti. — Srv. Schranil l. c. str. 10 a 52 o rukopise strahovském; Schranil drží se výkladu Čelakovského.

[2]) Sbor. přísp. V. str. 269 násl. — Dlužno ovšem lišiti hodnoty budov a kupní ceny. Hodnota *326* domů přesahuje 50 kop, ale z nich *284* jsou zatíženy platy.

[3]) V citovaném rkpe strahovském: „Když král chce konšely saditi, tehdy každý z starších konšeluov má tři napsaný dáti a z těch napsaných osmnácte má přísahu vzíti“; tak i Schranil str. 60.

do obce choditi než přísežní, kterýmž budú listy dány. Pakli se bude peněz dotýkati, tehdy mají býti všickni usedlí, ale nižádný domovník ani nájemník ani podruh."[1]) Není pochybnosti, že tak tomu bylo vskutku ve 14. století a nad to poplatnost domů zbavovala velikou část hospodářů usedlosti. Máme toho doklad velice názorný. R. 1409 bouřil „obec" novoměstskou Duchek Veliký z Poříčí. Měl spor s Nymburskými a když unikl z Nymburka do Prahy, konšelé zvěděvše, že není usedlý, nedali ho do obce bráti. „A on vzem sobě z toho nechuť, rotil sě a svodil, což mohl, obce k neposlušenství, tak že když do obce nepřišel, tehdy také mnoho jiných zjednáním jeho a návodem býti v obci nechtěli." Konšelé vznesli to na obec a obec vynesla, „aby nedali růsti těm zlým, nepočestným a šíbalským obyčejům, královĕ Milosti i nám vší obci škodným, ale aby popravili k takého životu i k jeho statku", kdokoli by se tak rotil a různice činil v obci. A objevilo se pak, že Duchek i s některými staroměstskými „některé sněmy jměl tajné a naší obci škodné", pročež, když byl jat, staroměstští ani kata na Nové město nechtěli zapůjčiti. Ale posléze vzali konšelé Duchka na milost.[2]) — Zpráva může nás zajímati po stránce dvojí. Duchek Veliký jinak Žíla, mlynář a pekař, připomíná se již r. 1397 co majitel domu na Poříčí a dům ten měl ještě r. 1411,[3]) tudíž i r. 1409, kdy počíná jeho rozepře. Patrno, že i na Novém městě jest část „hospodářů" z obce vylučována, dodejme, pravděpodobně poněvadž domy jejich byly zatíženy platy. Nevíme sice bezpečně, že dům Duchkův byl poplatný, ale možno to předpokládati, neboť převážná většina domů na Poříčí byla postavena na půdě emfyteusně vysazené a na domě, který s Duchkovým sousedil, tkvěl areální plat křižovníkům špitálu sv. Františka.[4]) Statut staroměstský z r. 1338 uznává za usedlého z poplatných hospodářů jen toho, jehož majetek o 50 kop přesahoval hodnotu břemen. Zápis o při Duchkově svědčí o tom, že ne-li shodné, tož aspoň podobné nazírání vládne na Novém městě ještě počátkem století patnáctého. Z toho a ze zpráv o rozšíření všelikých platů na domech novoměstských, možno se domysliti, jak poměrně úzký byl okruh plnoprávného obyvatelstva usedlého. Zároveň však se dovídáme, že stav ten jest snášen s odporem. „Neusedlý" těžce nese, že není brán do obce, kde rozhodováno o nejdůležitějších věcech města, kde zejména povolovány městské

---

[1]) Schranil l. c. str. 66; podobně v rkp. strahovském čl. 46.
[2]) Archiv český IV. str. 348, rkp. archivu m. Prahy č. 2075 fol. 59, 60.
[3]) Tomkovy „Základy starého místopisu Pražského" II. str. 266, č. 1218 d).
[4]) Sbor. přísp. V. str. 384.

sbírky.[1]) Touží býti účasten i práv měšťanských, stejně jako rovně s měšťany přispívá na potřeby města. Konšelé sami nás zpravují o tom, jak silného ohlasu snahy ty docházely, že odhodlali se nespokojenost potříti krajním násilím. Třeba se zajisté varovati toho, bychom z ojedinělé zprávy nevyvozovali důsledků přílišných, leč zde netřeba se toho obávati. Neboť svědčí-li zpráva tato o nespokojenosti, bylo předchozími výklady poskytnuto s dostatek materiálu, abychom se přesvědčili, že nespokojenost byla odůvodněna. A bylo-li by vůbec třeba dokazovati, že nespokojenost podruhů nebyla bez významu pro vývoj další, stačilo by připomenouti, že jen deset let dělí miniaturní bouření Duchkovo od počátků bouří husitských. Za počátek bouří husitských klademe smetání konšelů a volbu hejtmanů na Novém městě 30. července 1419. Do revoluční „obce", která volbu provedla, prvé to obce husitské, svoláni byli všichni obyvatelé města, jak ze zprávy letopiscovy možno, tuším, vyčísti, nejen osedlí, nýbrž i podruzi.[2])

4. Výsledky.

(Počet obyvatelstva, jeho hospodářské rozvrstvení — kritika teorie Bücherovy — pauperism a sociální napětí doby předhusitské — hypotesa Bachmannova — vývoj ve 14. stol. — vznik patriciátu — povstání r. 1319.)

Nelze tu rozpřádati dále úvahy o hospodářské struktuře jednotlivých našich měst. Shrneme jen stručně výsledky předcházejících stran. Rozbor berních pramenů poskytl pro řešení některých stěžejních otázek nová data nepochybné hodnoty. Především o počtu obyvatelstva.

Počet poplatníků jest ukazatelem velikosti města. Pokusil jsem se již před lety o výpočet populace pražské za válek husitských.[3]) Z počtu poplatníků, kteří v letech 1427—1429 přispěli na sbírku staroměstskou, odhadl jsem, že tenkráte čítalo Staré město Pražské obyvatelů necelých devět tisíc. Výpočet založen byl tak, že kladl jsem počet poplatníků za rovný (přibližně) počtu domácností t. j. předpokládal jsem, že členové rodiny-domácnosti platili sbírku společně, a na domácnost čítal jsem poněkud větší zalidnění, než shledáváme v době současné, totiž podle norimberského sčítání z r. 1449 *4·68* osob. O vhodnosti tohoto redukčního faktoru byly vysloveny pochybnosti a doporučeno počítati na berní jednotku osob více,

---

[1]) Na zprávu tu a její význam upozornil již Čelakovský, l. c. str. 170.
[2]) F. r. B. V. str. 345.
[3]) ČČH. XXII. str. 438.

totiž *5·41.*[1]) Přesto trval bych na převodu původním, neboť nelze přehlédnouti, že v berních seznamech vyskytuje se i nejeden poplatník, jenž nežil snad v domácnosti zvláštní, že tudíž bylo poplatníků bezpochyby více než domácností. Proto jsou, tuším, čísla, vypočtená na základě nižšího redukčního faktoru, skutečnosti blíže.

Berní rejstřík brněnský z r. 1365 má na *1700* poplatníků, v Chebu napočteno r. 1396 poplatníků *964*, v Čes. Budějovicích téhož roku *570*, v Chrudimi r. 1400 *615*, ve Stříbře *346*, ve Znojmě r. 1415 *779* osob, které přispěly na sbírku městskou, korporací a osob duchovních nečítám. Možno tudíž populaci Brna odhadnouti na *8000*, počet světského obyvatelstva v Chebu na více než *4500*, v Budějovicích na *2700*, v Chrudimi na *3000* a pod. V obou městech pražských žilo za válek husitských na *20.000* lidí, v předhusitské Praze ovšem ještě o mnoho více.[2]) Uvedená čísla nejsou na svou dobu malá. Jejich význam jest patrný, porovnáme-li obdobné výpočty o městech v říši: Frankfurt ve 14. století měl na 10.000 obyvatelů, Rostoky 11.000, Lubek 23.000, Hamburk 7000, ve století patnáctém Augšpurk 18.000, Heidelberk 5000, Drážďany 3000 až 5000, Bern 5000; v Anglii čítá v 15. století Londýn na 35.000, York 11.000, Bristol 10.000 atd.[3])

Čísla o našich městech, vypočtená co nejopatrněji, dokumentují hospodářský stav země, ukazují, jak během 13. a 14. století vyrostla privilegovaná střediska obchodu a řemesel. Obchod a řemesla neživí arci veškerého městského obyvatelstva, vedle řemeslníků a kupců žijí ve městech i zemědělci. V předcházejících statích učiněn prvý pokus určiti hospodářské rozvrstvení měst. Podíl zemědělského obyvatelstva působí při tom obtíže největší. Jednak nejsou zemědělská zaměstnání považována za živnost, za „řemeslo“ a s tím souvisí, že jen u malého počtu poplatníků jsou výslovně uváděna, jednak k těm, kdo živili se prací na půdě vlastní nebo pracovali za mzdu na polích a vinicích cizích, přistupoval snad ještě větší počet těch, kdo zemědělskou prací se jen přiživovali. Počtu zemědělců tedy určiti nelze, z berních knih možno zjistiti jen

---

[1]) F. M. Bartoš v ČČM. roč. 92 (1918) str. 87.

[2]) Výpočty tyto zůstávají ovšem za čísly výpočtů starších, kde počítáno s redukčními faktory vyššími. Tak Šujan (Dějepis Brna str. 124, 135, 136) čítá na rodinu (poplatníka) ve městě *7*, na předměstích *5* osob. Přesto dopočítal se k r. 1343 jen 6000 duší, k r. 1375 8000 obyvatelů, ježto vzal omylem za základ berní seznamy, v nichž jména nemajetných jsou vynechána.

[3]) Přehled výpočtů těch podal Inama-Sternegg v Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

podíl obyvatelů, kteří zemědělskou půdu vlastní. Podíl jich není všude stejný. Ve Znojmě jest poměrně značný, většinou je malý, ba nepatrný. Celkem patrno, že tvrzení Bretholzovo, jakoby téměř *každý* měšťan měl statky venkovské, jest podrobnějším studiem pramenů vyvráceno. Patrno, že do našich poměrů nelze přenášeti domnění *Bücherova,* jakoby téměř každý měšťan středověkého města měl pole a zahrady. V knize olomoucké se praví: „Nu dann zu Olomuncz die burger nicht also zuweis erbe węder weingarten haben, davon sie ir narung hetten, sunder am meisten sich mit kawfslagen generen...“ [1]) Poznatky ty nemají jen význam negativní, poučují nepřímo i o důležitosti, již pro hospodářský život městský měly živnosti specificky městské, obchod a řemesla.

O rozsahu řemesel a oněch živností kupeckých, které podléhaly dávkám, poučují berní knihy sdostatek. Ukazují, že největší část obyvatelstva živí se řemesly, a zároveň poučují o počtu řemeslných odvětví a početní síle jednotlivých řemesel. V knihách našich neshledáme sice onoho úžasného počtu názvů řemeslných odvětví, který Bücher snesl z pramenů frankfurtských, sám nadto snažil jsem se vyloučiti z počtu pouhé odchylky názvů. Leč i tak dospějeme k číslům pozoruhodným. V Brně napočteno r. 1365 *649* řemeslníků v *85* řemeslných odvětvích, na Starém městě Pražském r. 1429 *651* řemeslník v *77* odvětvích, v Čes. Budějovicích r. 1396 *258* řemeslníků v *45* odvětvích a pod.[2]) Hospodářské rozvrstvení jest charakterisováno velikým množstvím odvětví početně slabých. Odvětví vznikají štěpením řemeslné práce, jen v řemeslech textilních postihneme rozvinutější dělbu. Většina řemeslníků pracuje dále pro spotřebu místní. Svou hospodářskou strukturou blíží se tak naše města městům německým a jsou zcela odlišná od italských nebo nizozemských středisek vývozního průmyslu.

Potud nové poznatky souhlasí s charakteristikou středověkého řemesla, již podal kdysi Bücher a na naše poměry aplikoval Winter. Leč příznivých důsledků, které z poznatků těch odvodil Bücher, přesto postihli jsme jen malou část. Z lahodného obrazu sociální harmonie, jejž kreslila jeho teorie, zůstává jediné: většina řemeslníků-mistrů prodává své tovary spotřebiteli přímo a výtěžek práce není jim tudíž ziskem pře-

---

[1]) Saliger, Über das Olmützer Stadtbuch des Wenzel von Iglau str. 63.

[2]) V Tomkově seznamu obyvatelů pražských napočteno 127 řemeslných odvětví, Winter všímaje si všech odchylek názvů, počítá v Praze téměř dvojnásob, v Hradci Králové na osmdesát; viz výše str. 125, Dějiny řem. a obch. str. 175 násl. Výčet řemeslných názvů viz též u Ferd. Bischoffa, Über das älteste Olmützer Stadtbuch, Sitzb. Wiener Akad. sv. 85.

kupníkovým ztenčován. Leč rysu toho nelze zevšeobecniti, ve městě nejsou jen producenti. Z berního rejstříku brněnského patrno, že teorie Bücherova stejně jako přecenila význam zemědělství, stejně početnosti živností kupeckých nedocenila. Co do rozvrstvení majetkového jest pak rozpor mezi teorií a skutečností ještě křiklavější. Není jediného berního rejstříku, jenž by svědčil o vyrovnaných poměrech neb o převaze středního majetku. Není jediného, v němž by hlavní složka městského obyvatelstva, řemeslníci jevili se stavem hospodářsky zabezpečených existencí. Ve světle těchto čísel nelze mluviti o „zlatém dnu“ řemeslné práce. Rozdíly majetkové, majetková převaha několika bohatých měšťanů a chudoba většiny obyvatelstva vyzírá ze všech berních seznamů, z většiny velmi výrazně. Nejen ve velkých městech Brnu a Praze, nýbrž i v menších, Chrudimi a Čes. Budějovicích nalezneme velké procento obyvatelů, kteří dávky majetkové neplatí, kteří nemají zdanitelného majetku. Třicet osm procent nemajetných v Brně, padesát procent poplatníků do 1 hř. v Čes. Budějovicích a Chrudimi jsou skutečnosti, které samy mluví řečí až příliš výmluvnou.

S představou o hospodářské harmonii našich předhusitských měst dlužno se tudíž nadobro rozloučiti. Po tom, co uvedeno z brněnských berních knih, nebude již možno mluviti s *Werunským* o obecném blahobytu řemeslníků doby Karlovy.[1]) Werunskému domněle utěšený hospodářský stav lidu v předhusitských městech byl jedním z důkazů „kulturně-historického významu“ německé kolonisace městské, byl jedním z oněch světel, která nemírně nanášena, aby tím více vynikla ničivá čerň husitského převratu. Nyní patrno, že ideální líčení to bylo mylné, že ke kladům, jež přinesl rozvoj měst ve 13. a 14. století, vyrovnaných poměrů hospodářských připočísti nelze. Poznání to má tak význam pro celkové hodnocení městského vývoje. Je-li položena otázka, zda husitské bouře, jež tak rychle učinily konec německému panství, byly jen násilným přerváním předcházejícího vývoje či uvolnilo-li se v nich napětí nahromaděné věky předcházejícími, konkretní poznatky hospodářské struktury nutí rozhodnouti se pro alternativu druhou. Aniž bychom upadali v materialistické přeceňování hospodářských složek dějinného vývoje, neubráníme se dojmu, že mezi revoluční náladou doby husitské a sociálními poměry doby předcházející jest příčinná souvislost a že úsilí lidových mas jest spolupodmíněno hospodářskými poměry, z nichž vychází.

---

[1]) Odkazuji na kap. I. a literaturu tam citovanou.

Výsledky tyto třeba ještě přesněji vymeziti. Data berních seznamů jsou většinou až z konce čtrnáctého věku. Jest otázka další, jak si představovati předcházející vývoj. Výše byla zmínka o výkladu *Bachmannově*. Bachmann připouští sociální napětí doby předhusitské, ale klade jeho vznik do doby poměrně pozdní, domnívá se, že bylo vyvoláno teprve hospodářským úpadkem za Václava IV., kdežto v době hospodářského rozkvětu za panování Karlova nebylo podle jeho mínění v obyvatelstvu městském třídních rozporů. Výklad jest na pohled svůdný a třeba k němu podrobněji přihlédnouti i k premisám, z nichž vychází.

Z čeho usoudil Bachmann, že mezi dobou Karlovou a Václavovou jest tak veliký rozdíl? Ukazatelem vývoje jsou mu ceny rent.[1]) V období raného kapitalismu nahrazuje renta půjčku a její cena jest měřítkem ceny peněz a tím nepřímo i ceny práce. Souvislost mezi cenou renty a cenou práce netřeba jen předpokládati teoreticky, nýbrž možno ji ve čtrnáctém století i konkretně dolíčiti. Cena renty vykazuje rozdíly místní; jako v naší době úroková míra v zemích hospodářsky pokročilejších jest nižší, tak tenkráte výnos rent. Rozdíl jest dosti pronikavý: na počátku 14. stol. jest v západoněmecké oblasti a v městech hansovních (Lubeku) úroková míra 6—7%, ve střední a východní části říše 10—13%, na poč. 15. stol. 7 až 11% tu, 5—7% v zemích hospodářsky pokročilejších. Během století úroková míra klesla a naopak — alespoň v západoněmecké oblasti, o níž poučují studie Lamprechtovy — cena práce stoupla a tím i životní míra pracujícího lidu.

Jaký byl vývoj v zemích našich? Bachmann tvrdil, že v době Karlově úrokovou míru desetiprocentní vystřídal úrok 8%.[2]) Pokles ten byl by výrazem rostoucího blahobytu a odlišoval by dobu Karlovu od panování Janova i Václavova. Leč tvrzení Bachmannovo jest mylné. Úroková míra ani za Karla neklesla na 8%, stejně jako v prvé polovině století má desítiprocentní úrok naprostou převahu.[3]) Na sklonku století cena renty stala se rozmanitější a na počátku 15. věku shle-

---

[1]) U půjčky mluvíme o výnosu t. j. kolik důchodu skytá půjčená jistina, u středověké renty mluvíme o ceně t. j. kolik jistiny třeba, aby opatřen byl důchod. Cena renty a úroková míra jsou tudíž v poměru nepřímém.

[2]) Gesch. Böhmens, II. str. 78 a 82 pozn.

[3]) Bachmann dovolával se listin otištěných v diplomatáři žateckém a budějovickém, leč viz UB. Saaz no. 85, 96, UB. Budweis I. no. 111, 120 a další. V diplomatáři budějovickém jest více než třicet listin o prodejích platů z doby Karlovy, z nich jen ve dvou případech prodán plat za cenu jinou než desetinásobnou. Z let 1378 až 1391 jest tam více než sedmdesát prodejů, z nich jediný jen odchyluje se od úroku desetiprocentního.

dáme v Praze vedle obvyklého úroku desítiprocentního i zúročení vyšší, ale pronikavého rozdílu oproti době Karlově není.[1]) Buď jak buď, vývojová linie renty v našich zemích jest odlišna od obecného vývoje čtrnáctého věku. V sousedních krajích úrok klesá, u nás poklesu nepozorujeme, proti Bachmannovi třeba zdůrazniti, že ani za vlády Karlovy.

Korelátem vysokého úroku jest nízká cena práce. V účtech o stavbě svatovítského chrámu jsou mzdy stavebních řemeslníkův a nádeníků. Přepočítány na kovový obsah činí částky placené jen sedmou až desátou část mzdy, kterou pro oblast porýnskou vypočetl Lamprecht. Výmluvná data ta jsou z let 1372 až 1378, tedy právě ze sklonku vlády Karlovy. Rozkvět měst za požehnaných let panování Karlova nepřinášel tedy blahobytu *všemu* obyvatelstvu. Trvale vysoká úroková míra znamená patrně trvale nízkou životní míru pracujícího lidu. Tím padají ovšem premisy výkladu Bachmannova.

Jak řečeno, podrobná data o hospodářské struktuře měst máme až ze sklonku čtrnáctého věku a třeba se tázati, možno-li z dat těch čerpati poučení i pro období starší. Výklad Bachmannův k otázce té odpovídal záporně. Leč nejen důvod, o nějž se konkretně opíral, ukázal se mylným, nýbrž možno uvésti i přímé doklady, že základních poznatků získaných pro období pozdější možno užíti i pro dobu starší. Mluvčí odbojných řemesel brněnských r. 1378 mluví jménem „chudé obce“ či „chudých a řemeslníků“. V jejich spise „chudí“ znamená řemeslníky a naopak. V berní knize brněnské z r. 1343 užívá se podobně výrazu „mechanici“ o obyvatelích nemajetných vůbec. Konečně, pomineme-li doklady jiné, již ve zprávě letopiscově k r. 1282 shledáme protiklad „cives“ — „artifices“, při čemž „měšťany“ vyrozumívá se obyvatelstvo bohatší a „řemeslníky“ obyvatelstvo chudší. Tomu nebudiž rozuměno tak, že by řemeslníci byli vesměs chudi. V každém berním seznamu, v městských knihách, v listinách o fundacích zádušních a j. přicházejí i řemeslníci poměrně bohatí, berní seznamy ukazují však zároveň, že mezi velikým množstvím řemeslníků tito bohatí jsou přece jen výjimkou. — Na dvě stě osob, jež r. 1314 přispělo na pražskou půjčku, možno považovati za úhrn zámožného obyvatelstva tehdejší Prahy; z nich jest jen asi třicet zřejmých řemeslníků. V prvé polovině století jest mezi nově přijatými měšťany pražskými řemeslníků málo. Možno jíti ještě dále zpět. V seznamu nejstarších měšťanů (do r. 1300) jest řemeslníků velice málo a přece není možno pochybovati, že i tenkráte řemesly živila se největší část obyva-

---

[1]) K tomu i následujícímu viz Sbor. přísp. V. str. 264 násl.

telstva, ale v listinách řemeslníci vyskytují se málo. Nezasedají v radě a nemají většinou ani práva měšťanského, neboť nemají nemovitého majetku a nesedí na půdě svobodné.

Poměry našich měst kolem r. 1300 mají zajímavost obzvláštní. Studujíce sociální rozvrstvení v počátcích našeho městského života, máme dojem, že postihujeme i příčiny, které je utvářely, či konkretněji, že můžeme poznati, co bylo zdrojem bohatství, jež některé rodiny městské povzneslo nad úroveň celkovou. Takto, jak známo, formuloval otázku *Sombart* a jest povědom i jeho výklad, podle něhož rozdíly majetkové jsou následkem původního rozdělení městské půdy. Výklad ten o našich poměrech neuspokojuje. Areální platy ještě ve 14. a 15. století jsou zbytkem staršího rozdělení půdy a pokusil jsem se na tomto základě rekonstruovati pozemkovou držbu před vysazením novější části Většího města Pražského. Výsledky, jež by bylo možno ověřiti i daty o areálních platech brněnských, nenasvědčují nikterak tomu, že by v majetku jednotlivé rodiny bylo kdy soustředěno tolik půdy městské, aby majetek ten sám při nízké ceně půdy mohl dáti základ k tak velikému majetku měšťanskému, o jakém svědčí již listiny z konce století třináctého.[1]) Listiny ty poučují zároveň o hospodářském podnikání tehdejších měšťanů. Měšťané ti kupují a prodávají zboží, půjčují peníze a najímají minci, kupují a najímají statky.[2]) Mají pozemky a domy a vládnou znamenitým majetkem movitým. Rozmanitost hospodářského podnikání jejich dlužno zdůrazniti. Mnohotvárnost hospodářských poměrů sama vyvrací nejen výklad Sombartův, nýbrž, tuším, i každý jiný pokus nalézti *jedinou* prapříčinu měšťanského bohatství a tím i prvotního sociálního rozvrstvení. Konečně netřeba prameny rozvrstvení toho hledati jen na půdě české. Možno předpokládati, že část kolonistů přicházela nejen s touhou po bohatství, nýbrž i s prostředky k rozsáhlejšímu podnikání. Jiní opouštěli vlast chudi a rozmnožovali davy domácího řemeslného lidu, jemuž jest zápasiti o holé živobytí. Čtenář postřehne, pokud formulace tato se kryje s výkladem *Šustovým* a pokud se od něho odlišuje.[3])

Dvojvrství městského obyvatelstva bývá v pramenech označováno terminy „měšťané“ a „řemeslníci“, mimo to jsou rozmanitě označovány ony rodiny měšťanské, jichž příslušníci ve městě vládnou. Vrstvu tuto, jež vyniká nejen sociálně, nýbrž i hospodářsky, jež od ostatního obyvatelstva se odlišuje a jejíž privilegované postavení sankcionují i městská práva,

[1]) Tamže str. 255 násl.
[2]) Viz výše str. 71 násl.
[3]) Viz výše str. 11.

možno nazvati patriciátem. Patriciát bývá ztotožňován s obyvatelstvem starousedlým, leč u našich měst identifikace taková byla by mylná. V jejich počátcích právě domorodý živel tvoří vrstvu nižší a ještě ve 14. století historie některých rychet ukazuje, jak přistěhovalé rodiny vládnou v úřadech městských.[1])

Jako v městech německých, nizozemských a bezpochyby i jinde, tak i u nás v počátcích města jsou ovládána patriciátem. Bouřlivá leta prvého a druhého desítiletí čtrnáctého věku ukázala, jak vysoko povznesla se uvnitř města i na venek moc některých měšťanských rodů pražských a kutnohorských. S touto znamenitou mocí jednotlivých rodů kontrastuje skrovná síla obce jako celku. Zatím co jednotlivé rodiny patricijské dosahují bohatství a velmožného postavení, samosprávná činnost obecní nenabyla většího významu. Kontrast ten nesmí překvapiti. Mezi fakty těmi jest do určité míry souvislost vnitřní. Možno stav ten považovati za důsledek patricijské hegemonie, a podobně i urputné zápasy o vládu ve městě a krvavá záští rodová jsou takořka typickým průvodním zjevem neomezené vlády patricijské.

Od rodových záští patriciátu liší se bouře, v nichž nestojí proti sobě dvě skupiny téže vládnoucí vrstvy, nýbrž vrstva ovládaná proti vrstvě vládnoucí. Stopy takovéhoto třídění patrny v Praze za bouří korutanských, ještě zřetelněji za povstání r. 1319. Město podniká revoluci proti vládě královské, jest to podnik patriciátu a patricijské rody dobrovolně odkládají své spory, aby tím důrazněji mohly zasáhnouti do poměrů veřejných. V rozhodující chvíli objevují se však v lidu tendence opačné, hlasy stavějící se proti patriciátu na stranu královu. V jednom z vrcholných bodů dějin městských projevuje se tragická slabina městského ústrojí, ukazuje se, že město není uvnitř jednotno, že vedle revoltujícího patriciátu jest tu lid, jehož politické snahy jsou zcela jiné. Těžko nevzpomenouti tu analogických zjevů v dějinách revolucí městských jinde. Jako tam, i u nás objevuje se v kritické chvíli rozpor mezi vládnoucí vrstvou a lidem.

Povstání r. 1319 charakterisuje stav na počátku čtrnáctého století. Dalším vývojem se situace mění. Patriciát a řemesla stojí sice i dále nepřátelsky proti sobě, ale živlem revolučním patriciát již není; nositelem revoluce jsou či zdají se býti řemeslníci. Králi netřeba již brániti se proti rozpínavosti patriciátu, politika jeho obrací se proti lidovému hnutí řemesl-

---

[1]) Viz o rychtě plzeňské Strnadův Listář, č. 8, 28, 139, o budějovické Emler Reg. II. no. 1724, o hradecké Cod. iur. mun. II. č. 44, o berounské tamže č. 140, o žatecké tamže č. 444 a pod.

níků seskupujících se v bratrstva a cechy. Problem cechovní organisace stává se základní otázkou doby a její osudy jsou do veliké míry ukazatelem dalšího vývoje. Proto třeba v rámci těchto studií seznámiti se s počátky cechovních korporací v našich městech. Na dějinách cechovního hnutí bude pak sledována sociálněpolitická evoluce našich měst od patricijských záští na počátku čtrnáctého věku do bouří husitských.

V.

Počátky našich cechů.

O počátcích cechovního zřízení v našich zemích pojednal soustavně posud jediný *Z. Winter.* Učinil tak v článku „První cechy řemeslné v Čechách“, otištěném v Časopise Musea království Českého r. 1904, a výklad svůj opakoval po dvou letech v „Dějinách řemesel a obchodu“.[1]) Zásluhou Wintrovou snesena listinná látka, pokud Čech se týče, v takové úplnosti, že posud nepodařilo se podstatně ji rozmnožiti. Přes to revise výkladu Wintrova, o niž se tu pokouším, nemůže býti považována za zbytečnou. Jest organickým důsledkem předcházejících sociálně-historických studií; jednak ukázaly potřebu obeznámiti se přesněji s podstatou a osudy hnutí cechovního, jež má tak velikou důležitost v evoluci tehdejších měst, jednak poskytly studie ty pro pochopení hnutí cechovního pevnější podklad.

Článek Wintrův sledoval dějiny cechů od nejstarších zpráv v časovém sledu až do válek husitských, všímaje si všech stránek řemeslného života. Kladu si zde úkol poněkud jiný. Stavím do popředí ony stránky, jež tvoří sociálně-politický obsah vývoje. Lze je naznačiti hesly: pořádek, bratrstvo, cech, řemeslný monopol a svoboda živnosti, hnutí cechovní a politika královská. Především pak dlužno objasniti původ řemeslných organisací, neboť tím zároveň bude usnadněna cesta k pochopení dalších snah a zápasů. Počneme stručnou rekapitulací výkladu Wintrova.

1. Vznik řemeslnických korporací.

(Výklad Wintrův — nejstarší statuta pražských řemeslníků — řád bratrstva zlatnického a malířského — bratrstvo a cech.)

Počátky cechovního zřízení v našich zemích vykládá Winter takto: Základem řemeslných organisací jsou u nás *bratrstva* na základu církevním. Bratrstva ta vznikala na podnět církve, jež jako jinde tak i u nás pečovala o to, aby se řemeslníci sbratřili pro kostelní účely. K takovému bratrstvu nebylo mnoho zapotřebí, stačilo prostorové spolubydlení, příslušnost ke kostelu, poznání stejných snah a stejného cítění, vůle pomáhati si po křesťansku vzájemně. Z takového bratrstva vyvíjí se *cech* dvojím směrem; jednak mění se forma, ze soukro-

---

[1]) ČČM. roč. 78 str. 1 násl., Děj. obch. a řem. str. 180 násl.

mého spolku stává se časem korporace veřejnoprávní, jednak mění se obsah, v bratrstvu založeném k účelům církve a humanity tlačí se časem na povrch zájmy hospodářské. — Zájmy hospodářské hlásí se podle Wintra přirozeně tím, že v bratrstvu scházejí se řemeslníci téže živnosti. Ozývají se tak hospodářsko-politické zájmy řemesla, především úsilí o městské trhy, v kterých měštští řemeslní trhovci chtěli míti přednosti před cizími řemeslníky, kteří neplatí městských daní. Časem pokročili, solidární jsouce v cílech svých, k tomu, že snažili se *obsáhnouti trh sami*, tu však setkávají se s odporem obce. Obec totiž pro svůj vzrost, pro pohodlí konsumentů a pro svůj finanční prospěch přáti musila svobodnému trhu a volnému provozování řemesla, proto přijímala bez valných nesnází zámožnější řemeslníky za měšťany, chudší za obyvatele a přála živnosti všem. Naproti tomu řemeslníci chtějí živnosti dopřávati jen těm, kteří budou ve spolku. Monopolistické snahy tyto narážejí tudíž na odpor městské správy, ale konšelé nebyli, a podle Wintra ani nemohli býti, v odporu důslední. Dávajíce právo živnostenské jednotlivcům, nemohli časem neuznati za svou povinnost chrániti těch živnostníků proti cizím produktům, cizí tržbě. Vítězí názor, že městská vrchnost a správa je povinna těm, kdož si zakoupili právo měšťanské, zabezpečiti, aby se mohli živiti a měli materiálně dostatečný příjem. Proti prvotnímu principu *živnostenské svobody*, jenž vládne v době zakládání měst v 13. stol., vítězí prodlením doby (kdy, Winter přesněji nepraví) princip *ochrany živnosti*. Zároveň proměňuje se svobodné bratrstvo v nucený cech. Winter soudí, že spolky bratrské bývaly řemeslníkům nejen propouštěny bez odporu, nýbrž že zřizování jich bývalo městskou správou snad i přímo *podporováno* v neklidných dobách posledních králů přemyslovských, poněvadž na ně snáze daly se vložiti a mezi ně rozděliti povinnosti městské obrany. Bratrstva jsou včleňována v organisaci městské správy. Rady městské pozorovaly, že špatné dílo řemeslné jest městu k ostudě a ujmě a že řemeslníci, kdyby se zorganisovali, nejlépe by dobrotu zboží uhlédali. Ostatně, když řemeslníků některého druhu v městě bylo mnoho, i ten důvod mohl pohnouti městskou správu, aby jim propustila nějakou organisaci, že by bez ní byli v anarchickém nepořádku. „A takž potkaly a sloučily se naposled zájmy správy městské se snahou řemeslníků, vzniklo i u nás »hájemství«, nucený vstup k družině řemeslné: kdo chce chráněn býti v živnosti, ať je měšťanem nebo obyvatelem města a členem bratrstva. Ten přímus či hájemství jest koncem prvotní nezřízenosti řemeslnické a již dodává bratrstvu ráz cechovní, aspoň po jedné stránce a to neposlední. Družině řemeslné

dosazeni pak mistři za správce a soudce, vznikají pravidla." Časem *roste autonomie řemeslné organisace.* Z řemeslníků mnozí dostávali se v rady městské a ti nejspíš působili k tomu, aby řemeslo došlo širší autonomie a aby na ně přenesena byla některá práva a povinnosti městské rady. Rada požaduje část peněz, jež plynou cechu od nově přijatých členů i část pokut prohřešilých členů, za to propuštěno cechu soudní právo nejnižší instance ve věcech řemeslných. „A tou přenesenou působností a přiznanou autonomií dokonána proměna bratrstva v korporaci cechovní. Jen to nejednomu cechu k plnosti ještě scházelo, aby mu konšelé propustili svobodnou volbu představenstva. To obdržel i pražský cech některý teprve v XV. století."

Toť stručně výklad Wintrův, formulovaný, pokud možná, jeho vlastní charakteristickou dikcí.

Východiskem výkladu Wintrova jest předpoklad, že „na rozvoj k organisaci byla u nás asi *jen* bratrstva".[1]) Důraz jest na slově „jen"; má jím býti řečeno, že základem cechovní organisace u nás nebyla sdružení nucená, ani dvorská „magisteria" teorie Eberstadtovy ani „officia" zřízená městskou správou podle teorie Keutgenovy, tudíž žádné řemeslné pořádky nucené, nýbrž jen bratrstva dobrovolná. Winter byl si při tom vědom, že nemá pro předpokládaná bratrstva zřejmých dokladů pramenných.[2]) Ze třináctého století mohl uvésti jen zprávu o vjezdu krále Václava r. 1283, jehož účastnila se všechna pražská řemesla. Ale interpretace i této zprávy jest pochybná. Winter soudí, že zápis letopiscův ukazuje k „skupinám bratrským", vskutku však zápis jest stručný a neurčitý. Možno z něho sice tuším vyrozuměti, že v průvodu kráčeli řemeslníci seskupeni dle rozličných řemesel, ale nevíme, šlo-li o skupiny jen příležitostné či o organisace trvalé, a připustíme-li konečně, že to byly skupiny trvalé, nic nenasvědčuje tomu, že to musily býti bratrské skupiny dobrovolné podle výkladu Wintrova a nikoli skupiny, jež utvořila městská správa sama.[3]) Winter dovolává se dále nejstaršího požárního řádu pražského. V řádu ustanoveno, že každé rukodělné řemeslo má míti háky, a vypukne-li požár, mají řemeslníci s háky pospíšiti k ohni a bourati hořící domy. Které řemeslo by tak

---

[1]) ČČM. roč. 78 str. 12.

[2]) Winter praví: „*Nevadí*, že o fraternitách nemáme do začátku XIV. století výslovných zpráv; měla-li Vídeň, kteréž nebylo lze po stránce řemeslné k Praze se přirovnati, r. 1288 dokonce už i bratrstvo hudců, *nemohla* (!) býti Praha bez bratrstev."

[3]) Zpráva, jež citována již výše na str. 70, praví jen, že na konci slavnostního průvodu kráčeli „seculares viri et feminae ceterique omnium artifices"; F. r. B. II. str. 366.

neučinilo, toho řemesla řemeslníci zaplatí k městu pokutu 10 liber haléřů.[1]) Winter usoudil, že ustanovení to „předpokládá již nějaké vnitřní řízení“ řemesla, řekněme opatrněji, společná povinnost a společné ručení předpokládá nějakou organisaci. Ale ráz tohoto ustanovení nenasvědčuje, že by organisace ta spočívala na bratrstvech církevních, nenasvědčuje vůbec organisaci dobrovolné, jeho policejní ráz a výše pokuty svědčí o organisaci nucené, diktované městskou správou. Není to o nic více dobrovolné sdružení řemeslníků než jsou skupiny, které jinde městská správa činí k účelům berním nebo k účelům živnostenské a tržní policie.[2]) Všude tu jde o organisaci *nucenou*, již Keutgen nazývá „officium“ a jež v Čechách označována slovem *„pořádek“*. Proti Wintrovi třeba zdůrazniti, že nejstarší bezpečná zpráva o řemeslných organisacích svědčí o organisaci nucené, kdežto o bratrstvech z té doby dokladu není. Analogie poměrů vídeňských tu bez vlastních dokladů užíti nelze.[3]) Držíme-li se historických pramenů, musíme tudíž pořádky nucené považovati za nejstarší. Východisko jest jiné než předpokládal Winter a v jiném osvětlení jeví se tím i další vývoj.

Počali jsme jako Winter statuty pražskými. Na nich lze sledovati i další vývoj. Nejstarší známou výsadu obdrželi z pražských řemeslníků krejčí (r. 1318). Má je chrániti proti soutěži, a to jednak soutěži řemesla příbuzného: zakazuje vetešníkům hotoviti nový oděv, jednak proti soutěži krejčí dvorských: tovaryš městský nemá přecházeti na práci ke krejčímu dvorskému. Největší část výsady týká se pak poměrů v řemesle samém: Nikdo z domácích tovaryšů ani z lidí cizích nemá se státi mistrem, ačli nezaplatí půl kopy grošů (15 gr. přísežným a 15 gr. krejčím) a nezaručí se ve 4 kopách, že rok a den bude trpěti s městem. Možno odkázati na data berních seznamů, aby bylo patrno, jak *veliká* část řemeslníků byla výsadou vyloučena ze svobodného provozování řemesla a odsouzena sloužiti řemeslníkům bohatším. Ve statutu nerozhoduje arci jednostranně prospěch řemeslníků nejbohatších. Výroba mistrů jest zároveň omezena: nikdo nemá míti na skladě

---

[1]) Roessler I. st. 4, str. 4: „Item quodlibet artificium manuale debet habere uncos ignis, et cum ignis fuerit incensus, quod artifices ipsius artificii, cum suis uncis accurentes, domos distrahant incensas; et quodcunque artificium hoc facere non curaverit, illius artificii artifices debent dare poenae nomine 10 talenta parvorum den. pro melioratione civitatis.“

[2]) Srovnej, co o berním zřízení pověděno výše na př. str. 111.

[3]) Ostatně podle *Uhlirze* doloženo jest prvé bratrstvo řemeslnické ve Vídni teprve r. 1340: „Als erste Handwerkszechen im eigentlichen Sinne können wir im J. 1340 die der Fleischhauer und der Schneider nachweisen — —.“ Gesch. d. St. Wien II. 2 str. 641.

více než dvoje roucho hotové. Program výsady jest tedy rovnost mezi mistry a zároveň prospěch jejich. Prospěchu jich má býti dosaženo omezením počtu mistrů a tento ústupek monopolistickým snahám odůvodněn jest tím, že krejčí musí plniti městská břemena.[1]) R. 1341 obdrželi pražští krejčí od rychtáře a přísežných list druhý. Počíná výkladem o újmě, jíž trpí město a zejména krejčí sami tím, že leckterý neučený a nejistý tovaryš svémocně udělá se mistrem a, když si nabere tolik cizího zboží, že ho nechce nebo nemůže zaplatiti, uteče z města a to se nevytýká pak jen vinníku, nýbrž krejčím vůbec. Jiná pohana stíhá krejčí, protože se ve městě prodává mnoho kradeného zboží. Aby tomu učiněna byla přítrž, budou nadále přísežní města ustanovovati každý rok z mistrů krejčí čtyři mistry přísežné. Tito přísežní mistři mají s pomocí rychtáře a přísežných města nešvary ty potírati a každý mistr má před nimi přísahati, že bude poctivě pracovati. Řemeslu dostává se tak pevnější organisace a zároveň učiněn nový ústupek tendencím monopolistickým: Příjemné zvýšeno, mistr má 32 groši získati právo měšťanské a dáti spolumistrům do bratrstva kopu grošů. Zvýšena i záruka, mistr má postaviti rukojmí v desíti kopách, že bude s městem trpěti třikráte rok a den. Jaký účel tím sledován, ukazují úlevy: právo přechází dědičně na syna a kdo ožení se s dcerou mistrovou, platí jen 32 gr. k městu, od poplatku k řemeslu jest osvobozen. Z ostatních ustanovení zajímají nás v této souvislosti jen tresty, jež stíhají tovaryše, jenž od městského mistra odejde ke krejčíři dvorskému, anebo tovaryše, který opustí mistra v nejpilnější práci.[2])

Jiná statuta jsou stručnější: platnéřům r. 1328 přiznáno, že nadále nemá v Praze žádný cizí řemeslník usazovati se ani co mistr ani co tovaryš, nezíská-li práva měšťanského. Odůvodněno to zřetelem k mistrům platnéřským, kteří přispívají k břemenům městským.[3]) O několik let později žádali mistři platnéřští o další opatření na ochranu své živnosti. Dosáhli toho, že ztížen přístup k řemeslu a utužena závislost tovaryšů. Určeno, že učedník musí od učení zaplatiti mistrovi dvě kopy a bratrstvu dáti 15 gr., doba učení trvati má čtyři roky a učedník se má zaručiti dvěma kopami, jež propadnou, uteče-li. Tovaryše, jenž předčasně mistra opustí, nesmí žádný jiný mistr přijmouti do služby.[4]) R. 1330 dosáhli sladovníci, že bylo za-

[1]) List otištěn u Roesslera I. st. 45, str. 31, Reg. III. str. 171 no. 423. O něm viz Wintra ČČM. 1904 str. 201. Děj. řem. str. 186.
[2]) Roessler I. st. 33, str. 23.
[3]) Tamže st. 30, str. 19.
[4]) Tadra, Summa Gerhardi str. 511.

kázáno čepovati pivo, víno nebo medovinu v domech šlechticů, dvořanů, kněží a mnichů a v domech židovských, ačli se z domů těch neplatí berně k městu. Zároveň zakázáno dovážeti do města cizí pivo. Ve městě nemá nikdo dělati slady nebo čepovati pivo, kdo nezískal práva měšťanského a nepodal obvyklé záruky. Vyhovujíce monopolistické snaze sladovníků, připojili rychtář a přísežní jedinou podmínku, aby sladovníci v městě usedlí dělali dobré slady.[1]) — Posléze o řeznících pražských svědčí r. 1339 podkomoří Oldřich Pluh z Rabštejna, že v okruhu míle kolem města nikdo nesmí sekati maso, že ve městě smějí sekati a prodávati jen řezníci v masných krámech, jiný kdo zabité dobytče do města přiveze, smí je jen v celku prodati a syrové maso smí se dovážeti jen pro potřebu vlastní.[2])

Všechny tyto listy se obsahem podobají. Ukazují snahy, které mezi řemeslníky převládají a jež se shodují v základní tendenci zvýšiti hospodářskou úroveň řemeslníků zmenšením počtu výrobců. Tomu slouží výsada práva mílového, opatření proti konkurenci lidí dvorských, vymezení výroby řemesel příbuzných, ztížení přístupu k mistrovství a řemeslu vůbec. Prospěch ze statut mají především mistři, jichž právo stává se dědičným; pro tovaryše a učedníky přinášejí statuta zřejmé zhoršení. Tyto tendence prozrazují původce, od nichž úsilí o organisaci řemeslnou vychází. Rychtář a přísežní předložené požadavky přijímají a doplňují. Vyhovují přání mistrů a dovolávají se zásady, že sluší chrániti poplatníků městských, nebo odůvodňují to péčí o městské konsumenty, kteří mají býti chráněni před špatnými řemeslníky. Podmínky a výhrady o jakosti výrobků jsou připojovány k řemeslnickým statutům a byly zajisté svrchovaně nutny, neměl-li se zvrhnouti nově povolovaný (nebo stupňovaný) monopol výroby. Zároveň stará se správa města o to, aby z přístupu k řemeslům učinila nový zdroj městských příjmů.

O řeznících pražských svědčí r. 1339 podkomoří, že podle vyznání jich starších mají svá práva již od dob krále Otokara.[3]) Zda tomu tak opravdu bylo, nevíme, a ani přísaha, kterou starší vyznání své stvrdili, nevylučuje důvodných pochybností. O řemeslech ostatních naznačují statuta zřejmě, že omezení, které přinášejí, jest něco nového, že dříve provozování řemesla bylo svobodnější. Původně živnost byla svobodna, tak alespoň řekli bychom podle nazírání nynějšího. Nazírání středověké na svobodu jest, jak známo, zcela odlišno. Středověku svoboda značí výsadu, vynětí z práva obecně platného. V tom smyslu

---

[1]) Roessler I. st. 31, str. 20.
[2]) Emler, Reg. IV. no. 717. Strnad, Listář kr. m. Plzně č. 46.
[3]) Reg. IV. no. 717.

svoboda řemesla statutem teprve počíná, jím teprve dostává se řemeslníkům výjimečného postavení v městském právu a „svobody“ řemesla jako celku jsou rozmnoženy. Nejsou to jen práva jednotlivců, nýbrž i práva organisace jako celku. Určeny jsou důchody, jež podle statut příslušejí spolumistrům, organisaci řemeslné. Podle výsady z r. 1318 dostává se „krejčím“ části příjemného, podle výsady z r. 1341 platí se poplatek ten „bratrstvu.“ [1]) Tu tedy objevuje se teprve bratrstvo krejčí v statutu řemeslném, objevuje se nikoli co spolek soukromý, nýbrž co korporace, k níž každý mistr ve městě povinen byl přispívati. Bylo-li kdy bratrstvo krejčí sdružením dobrovolným, výsadou z r. 1341 rázu toho již pozbylo.

Ze svobodných *bratrstev* řemeslných doloženo prvé bratrstvo zlatníků. Ráz sdružení dokumentován jeho vznikem. O letnicích r. 1324 založili je zlatníci pražští, dobrovolně po zralém uvážení ke cti a chvále Boží, P. Marie i všech svatých a všem věrným duším k utěšení a sobě k věčnému spasení. Jest to sdružení náboženské, jehož předním úkolem jest péče o pohřeb členů bratrstva, jejich rodiny a čeledi. Příkrovy a svíce, kterých se při tom užívá, jsou hlavním majetkem bratrstva, opatrují je mistr bratrský s pomocí tří mistrů starších. Ustanovení o těchto věcech vyplňují prvou část zachovaného řádu. Určuje se doba povinných čtvrtletních schůzí, ustanovují se povinnosti mistrů o pohřbu, určují se přednosti pohřbu mistrů, jich žen i dětí, k jichž pohřbu půjčuje bratrstvo lepší příkrov a svíce větší, kdežto k pohřbu čeledi a nemanželských dětí mistrových slouží příkrov horší a svíce menší. K tomu pojí se podrobná ustanovení o náhradě, kdo by pokazil půjčené mu utensilie bratrstva, o pokutě toho, kdo by nedostál závazkům bratrským nebo porušil řád. Další část řádu týká se sporů mezi údy bratrstva. Spory mají býti předloženy představeným bratrstva, a každá strana má požádati některého z představených, aby za ni mluvil před mistry. Opět ustanoveny pokuty na toho, kdo by se soudu tomu vzpěčoval, jiného mistra z bratrstva urazil nebo obvinil veřejně. — Vše to lze odvoditi z vnitřních potřeb bratrstva náboženského, články další odbočují však již na pole hospodářské: mistr nesmí jinému člověku přenechati svou dílnu, tovaryš nesmí pracovati na prodej, mistr nemá tovaryši platiti předem a učinil-li by tak a vypoví-li mu pak tovaryš poslušnost, mistr peníz svůj ztratí. — Opět vrací se řád k vlastnímu určení bratrstva a vymezuje podrobně práva pozůstalých, zemře-li

---

[1]) Roessler I. st. 45, str. 31, 32: „den andern vierdung den sneydern“, „den sneydern ein dritteil“, st. 33, str. 24: „und sol darnach geben den maistern ein schok gr. pr. pf. in ir bruderschaft und recht mit eynander.“

mistr nebo odejde-li do ciziny. Má-li mistr syna, může zůstati v bratrstvu a členství mu zůstává, třeba by zlatníkem nebyl. Má-li mistr dceru, může její muž do roka požádati o přijetí do bratrstva; je-li zlatníkem, nedá nic, není-li však ze řemesla, zaplatí za přijetí do bratrstva dvě libry vosku. Pro uchazeče jiné platí podmínky daleko těžší, dává příjemného 64 groše. Pak pojednává řád o povinnostech členů bratrstva. Všichni musí se dostaviti, když je představení svolají, ze schůzí nesmí nikdo tajností vynášeti a schůze nesmějí se konati jinde, než kde mistr bratrský určí. Určena odměna posla, který mistry svolává. Určeno, že vypukne-li sváda mezi mistry z bratrstva, musí mistr bratrský všeho nechati a zakročiti, aby je porovnal. Řád bratrstva doplněn ještě ustanovením, že pod určitou zárukou lze utensilie pohřební půjčovati i mimo cech a náboženské povinnosti členů rozšířeny i na čtvrtletní zádušní mše za duše zemřelých. Mezi těmito články přicházejí opět ustanovení rázu hospodářského: Dá-li mistr z bratrstva jinému členu práci, nesmí tento žádného jiného díla přijmouti, pokud prvé práce nedokončil. Nikdo nemá chovati tovaryše, jenž by se dopustil něčeho neřádného. Nikdo nemá se státi mistrem, kdo nepřinese list, že se řádně choval, že je z lože manželského, má dále býti ženat a musí si opatřiti právo měšťanské. Kdo odjinud do Prahy přijde, má nejprve tři leta sloužiti jako tovaryš; oženil-li by se však s vdovou po mistrovi nebo s dcerou mistrovou, budou mu léta odpuštěna. Posléze připojena ke konci podrobná sazba, co má zlatník za práci požadovati, a několik předpisů o jakosti práce.[1])

To jest stručně obsah řádu, jenž jest z nejzajímavějších dokumentů o počátcích našeho zřízení cechovního. Pestrá směs předpisů svědčí o tom, že nebyly sepsány hned při vzniku bratrstva r. 1324 najednou, nýbrž že k několika článkům základním připojovány postupně další. Kdy se tak stalo, které články jsou základní a které pozdější, nelze již bezpečně určiti a to ovšem znesnadňuje ocenění celku.[2]) Pořad článků ukazuje

[1]) Řád bratrstva zlatnického vydal s obšírným komentářem z rukopisu vídeň. dvor. knihovny Ferd. Menčík ve Věstníku kr. čes. spol. náuk, tř. hist.-filos.-jazyk. 1891, str. 257 násl. a podle něho otiskl znovu Peterka, Das Gewerberecht Böhmens im XIV. Jhdt str. 101 násl. U Peterky str. 60 násl. dosti obšírný rozbor.

[2]) Řád zachoval se v přepise pozdějším, články výše uvedené sepsány jsou jednou rukou a teprve r. 1368 jiná ruka připojila některé změny. Winter (Děj. řem. str. 187 násl.) snažil se kritikou textu a rozborem jednotlivých článků určiti postupný vznik řádu. Přihodilo se mu však několik vážných omylů, jež znehodnotily výsledek jeho analysy. Tak vyčetl z prvého článku, že členský příspěvek byl „čtvrtročně pfenig“, a ježto níže se pak čte, že nově přistupující člen platí čtvrtletně šestnáct grošů, tož podle Wintra to „jasně ukazuje, že od prvního ustanovení již proběhla léta než

jen, které otázky a snahy na bratrstvo postupně naléhaly. Články prvé týkají se vlastního náboženského určení bratrstva, ostatek řádu prostupují již zájmy světské. Řád, jenž počíná péčí o pohřeb a modlitby zádušní, končí předpisy o cenách a podmínkách mistrovství. Možno se vůbec tázati, zda korporace, jež pečuje o veškery ty různorodé zájmy řemeslníků, byla ještě oním náboženským bratrstvem, které bylo r. 1324 založeno. Winter usoudil, že vlastně nikoli; představuje si věc tak, že r. 1324 stvrzeno bylo bratrstvo se statuty bratrskými, po tomto roce vyvinul se však při bratrstvě užší spolek zlatnických mistrů s tendencemi cechovními a tomuto spolku přičítá Winter ustanovení o jurisdikci bratrského mistra a starších a vůbec veškeré předpisy rázu hospodářského. Předpokládá, že tu spojeny byly korporace *dvě* a snaží se rozlišiti obojí korporaci, z nichž jednu nazývá bratrstvem a druhou cechem.

S problémem *bratrstvo* či *cech*, na nějž tu narážíme, potkáváme se i jinde. R. 1348 založili si malíři a štítaři pražští bratrstvo „ke cti a k chvále Božie i Matce Božie i svatému Lukáši i ke cti všem božím svatým i všem věrným křesťanským duším, jim k utěšení a nám k věčnému spasení.“[1]) Řád, jejž si stanovili podle vzoru řádu zlatnického, týká se především pohřbu a pobožností bratrských, správy bratrstva, pravomoci mistra bratrského a starších a schůzi bratrských. Jiného rázu jsou jen články o poměru tovaryše k mistrovi. Pohádal-li by se tovaryš s mistrem a vstal-li by od práce, takového

---

stalo se tak znamenité zvýšení ustanovením novým.“ Vskutku o zvýšení nelze mluviti, článek prvý netýká se výše příspěvku, nýbrž jen doby placení. V původním textu zní: „Welcher maister *seinen phenning* nicht selber pringet an dem nechsten suntag noch der chotemper“ (str. 273), podobně v řádu bratrstva malířského z r. 1348 (vyd. Paterova str. 64) „Wir wellen auch daz, wer *seyn pfenning* nicht inpringet, als er von recht schol — —“, čili v českém překladu: „Také chcme, aby každý *své penieze* přinesl, kteréž má z práva dáti — —.“ — 2. Winter (str. 188) praví: „Do statutu o čeledi dostalo se i slovo pankart, jež svědčí, že v první době nebyli z řemesla toho vylučováni, kdož nepošli z lože řádného.“ Ustanovení v orginále zní: „Eines maisters pankhart sol *man* dinen alz *dem* gesind“, rozuměj, nemanželským dětem mistrů nemá se dostati stejného pohřbu jako dětem manželským, dostane se jim pohřbu jako čeledi. — 3. Winter vyčetl, že „tovaryši mají schůzky míti jen tu, kde jim ukáže mistr bratrský“, dodává „Tento statut o schůzkách tovaryšských jest nejmladší, proběhlo v řemeslech mnoho času, nežli mistři povolovali dělníkům schůze.“ Leč ustanovení o schůzích zní (str. 277): „Ez wellen auch gemeiniklig di maister, daz man kein samnung anderswo hab, den wo der brudermaister hingebeut bei der buz eines fierdungz.“ O tovaryších není tu vůbec zmínky, o nich jedná předcházející odstavec, jenž má jiný obsah a od článku o schůzích jest zřetelně odlišen. — Drobných nedopatření Wintrových neuvádím.

[1]) Patera-Tadra, Das Buch der Prager Malerzeche str. 61.

tovaryše nemá přijmouti žádný z mistrů, nýbrž spor mají rozsouditi představení bratrstva a podle jejich rozsudku má se státi. Neposlechl-li by mistr, může tovaryše přijmouti mistr jiný, pakli by však neuposlechl tovaryš, nesmí jej nikdo z bratrstva zaměstnati. To jsou jediné články, jež se týkají věcí hospodářských, daleko více než v řádu zlatnickém vystupuje náboženský ráz korporace. Přes to vznikla i tu otázka, zda korporace ta byla ještě bratrstvem či spíše již cechem. Tomek o tom se určitě nevyslovil,[1]) Tadra a Patera i Neuwirth soudili, že bratrstvo malířské zůstalo bratrstvem do svého zrušení v 18. století, Woltmann a Pangerl připouštějí ráz bratrský alespoň pro století čtrnácté, Winter naproti tomu chce i zde rozeznávati funkci dvojí, bratrskou i cechovní.[2]) Rozhodnouti to není snadné. Máme-li rozhodnouti, byla-li ta ona korporace řemeslníků bratrstvem či cechem, musíme zodpověděti předem otázku základní, čím se cech od bratrstva odlišoval a odlišoval-li se vůbec.

Přidržíme-li se metody filosofické, zodpovíme otázku tu zajisté záporně. V řádu bratrstva malířského vyskytují se terminy „brudirschaft“ a „czech“ nijak neodlišeny a pozdější český překlad má stejně „bratrstvie“ a „cech“, terminů „mistr bratrský“ a „cechmistr“ užívá ve smyslu stejném.[3]) Není to zjev ojedinělý. Z pramenů počátku století patnáctého možno uvésti množství dokladů zcela nepochybných, že totéž jest v Praze bratrstvo i cech zlatníků, bratrstvo i cech kramářů, bratrstvo i cech kraječů sukna, bratrstvo i cech krejčí i bratrstvo a cech ševců.[4]) Není to jen nepřesnost názvů, nejen názvy nerozlišovány, nerozlišována ani věc. Povšiml si toho i Winter; připouští, že snad „v životě pražském se bratrstvo od cechu zjevně nedělilo“, ale soudí přes to, že rozdíl byl: „když na př. nezbedného tovaryše pro opuštěnou práci mistr pohnal před soudnou stolici mistrů starších — —, že tu jistě jednali a rozhodovali mistři jako funkcionáři cechu a ne jako představení bratrstva, jemuž přísluší se starati jen o kostel a pohřeb.“[5]) Ale skutečnost byla, že vskutku *týž* mistr bratrský se staršími

---

[1]) Srv. Děj. Pr. II. 387, kde bratrstvo malířské uvedeno co nejstarší známé z bratrstev, ale tamže str. 382 malíři jmenováni mezi řemesly zřízenými v pořádky, a to opět s datem 1348.

[2]) Cituje Winter.

[3]) Viz edice Paterovy-Tadrovy zejm. str. 67. Na str. 68 cechmistry slují i starší. — Winter namítá: „Články ovšem nedělí bratrstvo od cechu výslovně, nejstarší středověké artikule bývají také příliš stručny, málomluvny a nevykládají toho, co každý člen ví“ (l. c. str. 199). K této námitce viz další.

[4]) Sbor. přísp. V. str. 377.

[5]) Děj. řem. str. 199.

rovnali spor mistra s tovaryšem, vymáhali příspěvky od neplatících údů i pečovali o věci ostatní.[1]) Věci duchovního života bratrstva i věci hospodářského rázu leží v rukou téže volené správy. V bratrstvu zlatnickém týž bratrský mistr a starší pečují o pohřeb, opatřují utensilie pohřební, soudí ve sporech mezi členy bratrstva i dozírají na jakost výrobků.[2]) Pestrá směs ustanovení v řádu tohoto bratrstva ukazuje zároveň, jak všeliké prvky v životě bratrstva splývají a se prostupují. Výklad Wintrův, že v korporaci té sdruženy vlastně korporace dvě, skutečným poměrům tedy neodpovídá.[3])

Tím arci na otázku: bratrstvo či cech se nám odpovědi ještě nedostalo. Terminologie souvěkých pramenů mezi bratrstvem a cechem nerozeznává, přes to jest nám tu třeba rozlišiti, máme-li postihnouti podstatu vývoje. Jde vskutku o korporace dvojího rázu: někde bratrstvem či cechem nazývána náboženská společnost dobrovolná, jinde sluje tak korporace, k níž každý mistr řemeslník musil náležeti. Budeme po příkladu Belowově nazývati cechem korporaci nadanou přímusem, bratrstvem pak sdružení dobrovolné. Přistoupíme-li pak na základě této terminologie k otázce, jež výše položena, nebude o odpovědi pochybnosti. Zlatníci r. 1324 a malíři r. 1348 utvořili původně jen bratrstvo. U malířů ráz původní zachován. Patrno to z ustanovení, že, kdo by čtyřikráte zůstal dlužen příspěvek, „tehdy mohú jeho z cechu vyvrci“, jest vyloučen z bratrstva, ale v řemesle se mu nebrání.[4]) Kdyby malíři měli cech, kdo by z něho byl vypuzen, ztratil by ovšem i živnost. Původ bratrstva projevuje se i jinak: Z úvodu k řádu zlatnickému dovídáme se, že r. 1324 rozhodli se mistři zlatničtí založiti bratrstvo; že by k tomu bylo bývalo třeba souhlasu úřadů městských, nikde se nepraví a tak jest tomu i se vznikem

[1]) Charakteristický jest článek závěrečný: „Wir wellin auch, daz dy vier, di der czech meystir seyn, schulln verrichtin allis daz, daz in der czech cz verrichtin ist, dyweyl sy czechmeystir seyn.“ Článek ten vylučuje, že by byla dvojí správa, třebaže tendence článku jest dále poněkud jiná.

[2]) Srovnej zejména Menčíka (str. 273): „Wen ein leich in der czeche wirt, der brudermaister und die drei scullen do bleiben, uncz daz di leich wirt bestatet — —“; (tamže str. 274:) „Wene man der tuch eines herfűrnemen schol, so sullen dy drei daz tuch selber herfűrgeben — —“; (tamže str. 275:) „Welcher maister in der czeche wider ainen andern maister icht hat czu reden, der sol daz dem prudermaister und den dreien fűrlegen — —“; (tamže str. 279:) „Wir wellen auch, daz man kein silwerin ding — — nicht ferben schul, tut ez kainer daruber, der brudermaister und di drei sullen daz werk nemen — —.“

[3]) V tomže smyslu dlužno chápati i rozbor Peterkův l. c. str. 64 násl.

[4]) Jsou mu jen odňaty výhody cechu: „Und wirt im in der vrist der czech not, man leicht ims nicht“, „nemá jemu pójčeno ani dáno býti — —“; Patera-Tadra, str. 64.

bratrstva malířského. Teprve vývojem dalším, kdy vnikají do bratrstva zřetele hospodářské, kdy bratrstvo získává přímus, — některé z posledních článků bratrstva zlatnického přímus nutně předpokládají (podmínky mistrovství), — vchází bratrstvo v přímý a trvalý styk se správou města.

Vývoj od bratrstva k cechu jest tedy vskutku vývojem od dobrovolného sdružení ke korporaci nucené a zjevny jsou i hospodářské motivy, jež při tom rozhodovaly. Naznačují je předpisy o podmínkách mistrovství; souhlas rady se zjevnou monopolistickou jejich tendencí vykupován jest podmínkou, že svobodně provozovati živnost může jen, kdo zakoupí se v právo měšťanské.

Tak v řádu bratrstva zlatnického patrny jsou stopy téhož hospodářského úsilí, jež výše ukázala analysa nejstarších pražských statut řemeslných. Že bratrstva náboženského rázu jsou nositelem monopolistických snah, to potvrzuje i právní kniha brněnská. Vytýká, že „řemeslníci ve svých bratrstvech a shromážděních, kde by měli jednati jen o spáse svých duší, činí ustanovení pro svůj soukromý prospěch“, vytýká, že peněz bratrstev zneužívá se k účelům jiným. Písař mluví vlastně o „ceších“, leč ráz invektivy a výtka, že řemeslníci z cechu utlačují řemeslníky necechovní, ukazuje, že tu nejde o cechy ve vlastním slova smyslu, nýbrž o bratrstva, která se přímusu teprve domáhají. Pohnutky jejich zápasu a způsob boje jsou v brněnské knize osvětleny několika drastickými příklady.[1]) Písař snahy ty odsuzuje, tvrdí, že úmluvy ty jsou sice na prospěch řemeslníků, ale na škodu města. Kdežto řemeslníci snaží se omeziti příliv konkurentů, zdůrazňuje právní kniha proti tomu prospěšnost toho, aby každý řemeslník svobodně do města mohl se stěhovati. Proti snahám o řemeslný monopol hlásá svobodu živností.

Hlas brněnské právní knihy není ojedinělý. V podivuhodné shodě s ním jest tendence známého nám již protiněmeckého pamfletu.[2]) Také „De teutunicis bonum cantamen“ odsuzuje snahy cechovní. „Sekty“ řemeslnické jsou mu příčinou drahoty, nejen to, jsou mu i semeništěm revolučních ideí, přinášejí z Němec nákazu konspirací, jež počínají úmluvami o cenách a končí zápasem proti autoritě moci panovníkovy.

To jsou vůdčí myšlenky, z nichž vycházejí pak proticechovní opatření vlády Karlovy. K objasnění jich bylo třeba věnovati pozornost počátkům našich řemeslných korporací

---

[1]) Roessler II. str. 218/219, obsah uveden výše str. 87.
[2]) Srv. výše str. 65.

vůbec. Možno věřiti, že bratrstva měla podstatnou účast na úspěších, jež sklidily cechovní snahy řemeslníků v prvé polovině čtrnáctého století. Proto obrací se proti nim i reakce doby následující. Ale na rozdíl od výkladu Wintrova třeba si uvědomiti, že bratrstva nejsou ani *jediným* ani *prvotným* kořenem řemeslnických korporací. Proto třebaže jsou bratrstva rušena nebo omezována, nejsou tím rušeny řemeslnické řády vůbec. Namnoze zbavena bratrstva jen přímusu a zákaz nedotýká se *pořádků* zřízených k účelům správy města.

2. Král a cechy.

(Prvé zákazy. — Leta třicátá a čtyřicátá, rozvoj řemeslných korporací. — Zákazy r. 1351 a 1352 a hospodářská politika let padesátých. — Ústupky, výsady litomyšlské. — Karlova politika v říši a zemích vlastních, Lužici a Vratislavi.)

Ve svém odporu proti cechovním snahám řemeslníků mohl písař brněnský dovolávati se zákazu markrabí Karla i privilegia krále Václava na důkaz, že škodlivost cechů byla i králem uznána a že panovník hnutí cechovnímu nepřeje. Mohl tak činiti právem, třebaže politika královská vůči cechům nebyla vždy důsledná a neobracela se vždy stejně proti všem stránkám cechovního hnutí.

Privilegium krále Václava hledí ke stránce hospodářské, ustanovuje, že v městě nemá býti žádných spolků, nýbrž má býti dovolen svobodný prodej zboží a to lidem cizím v den trhu, obyvatelům předměstí každodenně.[1]) Znění zákazu není zcela jasné, není z něho patrno, jaké to byly spolky, jež privilegium Václavovo zakazuje. V právní knize jest výklad, že spolky těmi míněny spolky cechovní a že zákazem měla býti zaručena svoboda živnosti tak, aby každý měšťan mohl svobodně výrobky své prodávati, aniž by byl nucen vstoupiti v cech.[2]) Privilegium Václavovo chápáno tedy co přímý zákaz

---

[1]) Reg. II. no. 1569: „Statuimus insuper et volumus in ipsa civitate Brunnensi uniones aliquas de cetero non haberi, sed singulis diebus fori universi incole quorumcunque locorum cum suis mercibus ad ipsam civitatem libere accedant; aliis vero diebus accole in suburbiis civitatis eiusdem manentes in ipsa civitate tractent libere merces suas.“

[2]) Roessler II. str. 217: „Qui de novo jus obtinet civitatis, postquam facit, quae jurati sibi dixerint facienda, non debet compelli per suos coartifices, quod ad eorum czecham et unionem quicquam solvat, imo libere sicut alter civis debet tractare res suas, sicut habetur in privilegio regis Wenceslai in penultimo: *Statuimus insuper et volumus etc.* — — Et notandum, quod sicut uniones mechanicorum ex praeallegato privilegio Wenceslai regis sunt prohibitae — —.“

monopolistických snah a jest tak nejstarším dokumentem proticechovní linie politiky královské. Stejné stanovisko prokmitá i v horním právu Václavově. Čte se v něm neurčitá narážka na sdružení cechovní, jež nemají býti trpěna. Všechno scházení a nedovolené „konspirace“ zejména mezi kováři zakázány, a mistři kovářští nemají přijímati kovářů, kteří by se tím provinili, „neboť zjevné jest kterak mnoho škody zmeškalost z takových vzniklá šibalstvie již přinesla a přinésti by potom mohla, ač by trvala budúcně — —.“[1])

Nejstarší tyto dokumenty proticechovní politiky královské zůstaly na delší dobu osamoceny. Mezi listinami z prvých desítiletí čtrnáctého století podobných není. Jest to doba, kdy cechovní hnutí sklízí u nás prvé, třebaže, jak jsme viděli, jen skromné úspěchy. Král do vývoje nezasahuje. Nebrání hospodářským snahám řemeslníků, a politickým při naprosté převaze patriciátu ani nebylo třeba brániti. Teprve třetí desítiletí přineslo tu změnu.

V letech třicátých projevuje se cechovní hnutí v rozličných krajích říše se zvláštním důrazem, projevuje se v městech vzdálenějších i v těch, která s našimi městy byla v těsném styku. V té době dožadují se řemeslníci nejen hospodářských výhod a ochrany živnosti, nýbrž i politických práv a zastoupení řemeslných cechů v radě. A hnutí jejich sklízí úspěchy. R. 1330 v Magdeburce zvítězily cechy a městu dána ústava, podle níž — jak připomenuto výše — z dvanáctičlenné rady deset členů volí cechy samy. R. 1330 vypukly nepokoje v Řezně, r. 1334 vzbouřila se řemesla znovu a dosáhla toho, že každý z třinácti cechů měl nadále zástupce v radě. Také ve Špýru došlo r. 1330 k boji, v němž utkal se s cechy patriciát spojený s okolní šlechtou. Boj končí úmluvou, jež ponechává patriciátu polovinu rady a polovinu vyhrazuje řemeslům, při čemž obojí vrstva (polovina) rady volí své nástupce. R. 1332 domohla se řemesla mohučská, že nadále každý z 22 cechů jest zastoupen v radě, téhož roku vybojovalo si přístup do rady a členství v radě deset cechů štrasburských. Někdy

[1]) Cod. iur. Boh. I. str. 310: „Magistri autem fabrorum caute sibi provideant in hac parte, tales fabros assumendo, per quos nec conventiculae neque conspirationes contra nostram rempublicam aliquibus machinationibus celebrentur; in his sic de cetero se habentes, ne offensam paucorum extendi oporteat in plurium ultionem; nam manifestum est, quantum dampni negligentia ex talibus orta conspirationibus iam obtulerit et offert in posterum, si duraverit in futurum, tracta de praeterito conjectura. Unde omnes conventiculas et conspirationes illicitas non solum inter fabros, sed inter quaslibet societates regiae gratiae sub obtentu — — penitus prohibemus.“

v letech 1336 či 1337 přijati do rady zástupci všech cechů basilejských.[1])

Za tohoto stavu nepřihlíží ani v našich zemích král lhostejně k vývoji poměrů městských. R. 1331 dostavil se král osobně k obnově rady staroměstské. Nově dosazení konšelé složili králi přísahu, v níž slibovali spravedlnost bohatým i chudým, a král naopak slíbil, že bude každým rokem radu obnovovati.[2]) Slib ten byl snad ústupkem náladě doby a náladou doby diktována byla i slova přísahy o bohatých a chudých. Ozývají se tu podobně jako v ústavní listině magdeburské z r. 1330, ale jest přece rozdíl: v Magdeburce chudí a bohatí, rozuměj cechy a patriciát, dávají městu novou ústavu, jež rozhodující moc dává do rukou cechů. V Praze slibuje se jen spravedlivá správa a roční obnova rady; o tom, kdo bude v radě zasedati, se nejedná. Podle jmen konšelů dosazených tenkráte a v letech následujících jest zjevno, že živel patricijský podržel vládu a že král cechům zastoupení nedal.[3]) Šest let na to upravena privilegiem správa měst královských v Čechách.[4]) Zásadní význam úpravy vyplývá již z toho, že výsady stejného znění uděleny zároveň všem městům venkovským s Menším městem Pražským v čele. Privilegium to zajišťuje pravomoc městského soudu a chrání svobody městské proti nárokům šlechty, církve i samého podkomoří královského. V souvislosti s tím ustanovuje pak, že přísežní, kteří se dobře zachovali, mají právo voliti své nástupce za souhlasu starších a obce a to tak, že by ročně obnovována byla jen polovina rady a zvolených šest konšelů zasedalo by po dva roky. Ustanovení to následuje po článcích, jimiž omezeny nároky podkomoří, a i jeho účel jest týž, má proti podkomořímu posíliti autonomii města. Leč to nevysvětluje vše. Posílena zároveň moc oligarchie městské; dvouleté střídání zaručovalo stabilitu správy a přes demokratický nátěr, jejž dávala zmínka o souhlase starších a obce, dán do rukou rady samé rozhodující vliv na volbu nástupců. Nároky cechů pominuty mlčením, ale v politickém prostředí doby jest mlčení to samo dosti výmluvným.

Mocněji než v městech českých hlásí se hnutí cechovní tou dobou ve městech moravských. Mělo nepochybně podíl v bouřích znojemských, jimž čelí markrabí Karel r. 1338, přikazuje neposlušné obci, aby na příště vyvarovala se zasaho-

---

[1]) Srv. výše str. 63, Arnold, Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte, II. sv. str. 347 násl.

[2]) Roessler I. str. 26, st. 36. Srovnej, co výše pověděno na str. 81 násl.

[3]) Děj. Pr. 1², str. 610, 611.

[4]) Cod. Jur. Mun. II. no. 199, 200, 201.

vati do práv rychtáře a zřízené rady. Touž dobou nebo v letech nejblíže následujících zakročuje markrabí proti cechovnímu hnutí ve Znojmě, Olomouci i Brně. Prohlašuje, že byl zpraven o tom, že statuta, jež si řemeslníci v městech moravských dávají — jmenuje zejména řezníky a pekaře — jsou obcím, či řekli bychom, obyvatelstvu měst na škodu. Markrabí je proto ruší a na příště zakazuje.[1])

Opatření Karlovo v městech moravských obracelo se hlavně proti hospodářské stránce hnutí cechovního, v Čechách naproti tomu k podobnému opatření nesahá. Monopolistické tendence řemesel zatím nenarážejí na zásadní odpor. Viděli jsme, že i ve třicátých a čtyřicátých letech pokračuje rozvoj řemeslných korporací pražských, z téže doby jsou zachována nejstarší řemeslná statuta měst venkovských.

R. 1337 uděluje král řezníkům budějovickým práva řezníků pražských, r. 1339 uděluje tatáž práva řezníkům plzeňským.[2]) R. 1338 dávají si pekaři netoličtí dosvědčiti, že mají právo od vrchnosti, dané předešlým opatem kláštera zlatokorunského: „Aby každý příští k nám přijda do městečka prvé jmenovaného, chtě s námi přebývati a řemeslo pekařské s námi dělati, jakož jest slušné a obvyklé, nejprvé nám pekařům dáti povinen bude (!) 1/2 funtu pasov. peněz a měšťanům nebo přísežným také 1/2 funtu peněz pasovských drobných, aby oni v užitek svuoj jakýžkoli obrátili na cesty nebo na kostely, jakž se jim bude zdáti, a čtyři libry vosku k kostelu Matky Boží také dá, a jednomu každému přísežnému 12 peněz pasovských dá a rychtáři nad to — — 32 peněz pasov. rázu k plnějšiemu oznámení bude mieti dáti. Nad to jeden čber piva nám všem pekařóm na pamět pevnější bude šenkovati.“ Musí se dále zavázati, že bude rok platiti daně k městu i řemeslu pekařskému. „Avšak od těch všech práv jmenovaných mají vyňati býti synové města nebo přátelé, ti k uložení a nálezu konšelskému k již řečenému cechu přijati budú beze vší odpory.“[3])

V letech čtyřicátých vyžádali si kutnohorští z Jihlavy poučení o „statutech a právech“ některých řemesel. Dovídáme se z něho, že soukeník, jenž chce získati mistrovství a vstoupiti do cechu, musí získati právo měšťanské t. j. dáti rychtáři 2 gr. a groš písaři, musí plniti vše, na čem se mistři usnesou a, aby nebylo pochybnosti, že tu nejde o bratrstvo dobrovolné, poznamenáno výslovně, že nesmí pracovati, pokud nebyl přijat

---

[1]) Viz výše str. 85 násl.

[2]) Reg. IV. no. 423, no. 717, UB. Budweis n. 51, Strnad, Listář král. m. Plzně č. 46, 48, 50.

[3]) Antl v Pam. arch. XVII. str. 597, Pangerl, UB. Goldenkron str. 95 no. 49, Reg. IV. 237.

do cechu. Podobně organisována jsou i jiná řemesla. Švec, jenž přijde do města a uchází se o mistrovství, musil zaplatiti rychtáři 2 groše, písaři groš, musil se zaručiti, že zůstane ve městě rok a den a pak dáti ševcům 10 grošů, dvě libry vosku a čber (tina) piva. Krejčí platí rychtáři 4 gr., písaři groš, musí míti rukojmí a dává mistrům do cechu libru vosku. Kovář, sedlář, kolář, ostrožník a brníř musí předložiti list zachovalosti, pak platí rychtáři 2 gr., písaři groš, musí dáti záruku, že zůstane rok ve městě a dáti mistrům do cechu dvě libry vosku; dopustil-li by se čeho v cechu, propadá pokutě nejméně libry vosku.[1]) O jiných řemeslech není zpráv, v řemeslech, jež jsou uvedena, pronikl princip cechovní v charakteristické kombinaci přímusu a zásady, že musí míti právo měšťanské, kdo chce samostatně provozovati živnost. A k tomu u soukeníků připomenuto zvlášť, že nikdo nesmí býti najednou mistrem a tovaryšem, pak že vlnu nemá kupovati žádný z mistrů jinde než na trhu a to sám druhý.

Dodejme ještě obsah dvojích statut budějovických! Prvými spojili rychtář a přísežní v jeden cech krejčí a vetešníky, což mělo pro ně tu výhodu, že mohli obojí nadále pracovati jak z nového tak ze starého, pak ustanoveno, že kdo chce býti mistrem, musí býti usedlý v 10 hřivnách nebo se zaručiti stejným penízem, nad to dá do cechu 5 liber vosku a čber piva, přísežným 2 groše a tolikéž rychtáři. Následují artikule o pokutách na práci špatnou a na práci sváteční, o pravidelných čtvrtletních příspěvcích do cechu a o mimořádné dávce, jíž platí mistr, když přijme učedníka. Mimo to zakazují statuta, že mistr nesmí držeti neřádného dělníka, jehož by mistři kázali propustiti, a dotýkají se i jinak poměrů tovaryšských.[2]) — Druhými statuty potvrzují rychtář a kmeti narovnání, jež zvolení rozhodčí smluvili mezi mistry soukeníky a jejich knapy. Spor týkal se mezd, platí se podle výkonu; aby vyvarováno bylo dalších sporů, ustanoveny nejen sazby mezd, nýbrž dána i knapům možnost kontrolovati mistry. Mistři ve své truhlici cechovní mají míti železné závaží a stejné závaží mají míti ve své truhlici i knapové. Toto právo knapů jest na soukenických statutech budějovických nejpozoruhodnější, neméně i ustanovení další, že mistři nemají míti úmluv bez souhlasu knapů a ovšem ani naopak knapové bez souhlasu mistrů.[3])

---

[1]) Rkp. studijní knihovny olomoucké 271/4, Tomaschek, Oberhof Iglau str. 112 násl. st. 208, 211, 202, str. 117, 3.

[2]) UB. Budweis I. no. 79.

[3]) Tamže no. 80. „*Auch bescriben sei, daz di maister nimmer kain saczunge schullen habn an der knapen wille, noch di knapen nimmer kain saczunge schulen habn an der maister wille.*“

Analysa statut pražských byla doplněna několika daty o řemeslech venkovských. Právě některá stručná statuta venkovská ukazují zřetelně podstatu hnutí. Obsahují málo předpisů o řemeslné výrobě, mluví se v nich více o právech než o povinnostech řemeslníků. Netolický řád pekařský a naučení jihlavská neobsahují takořka nic kromě předpisů o podmínkách samostatného provozování řemesla, předpisů, jichž výsledkem i účelem bylo přístup k mistrovství ztížiti co nejvíce. Koaliční princip ve zřízení cechovním stavěn do služeb mistrů a sloužil hlavně jejich prospěchu. Budějovická statuta soukenická jsou tu pozoruhodnou výjimkou, přejíce výhod korporativního zastoupení i zaměstnancům. Jsou jakoby ukazatelem nové fase vývojové, v níž by princip cechovní nabyl nové tvářnosti. Na každý způsob jsou dokumentem poměrů velmi rozvitých a pokročilého vývoje. Vývoj tu však se zastavuje. Obojí statuta budějovická jsou z r. 1351, rokem tím období prvých úspěchů ideí cechovních prozatím končí.

Ještě předcházejícího roku dodělali se řemeslníci v samé Praze pronikavého úspěchu. Počátkem ledna 1350 dostavil se král do radního domu, aby tu dosadil novou správu. Nebyl to jen formální akt obnovy, tenkráte dochází k opravdové proměně. Objevují se noví lidé. Kdežto dotud dominují příslušníci rodin patricijských, nová rada složena jest velkou většinou z řemeslníků. Nejsou sice v radě jako zástupci cechů, není to politické zřízení cechovní ve vlastním slova smyslu, ale že se udála změna ve správě města, patrno i z toho, že v seznamu nově přijatých měšťanů množí se rychle jména řemeslníků. O mnohém zároveň zapsáno, že získal mistrovství a byl přijat do bratrstva. Zápisy ty ukazují, že s převahou řemeslného živlu r. 1350 dostalo se i principu cechovnímu mocné opory.[1]) Po roce zápisy toho druhu opět mizí a r. 1352 prostřed léta král radu změnil; řemeslníci opět z rady vyloučeni a správa města vrátila se do rukou patricijských.[2]) Tou dobou politika královská stojí již proti cechům ve zjevném nepřátelství.

Roku 1351 zrušeny cechy v Chebu. Král přísně nařizuje, aby rada nedopouštěla nadále žádných cechů a spolků mezi

---

[1]) Srv. Teige, Seznamy měšťanů pražských, Almanach kr. hl. města Prahy IV. str. 250 násl. „Henslinus gurtler recepit magistratum in arte sua — —. Eodem die — — recepit in arte sua magistratum Andreas gurtler et factus est in fraternitate eorum confrater. — — Ula hantschuster recepit purchrecht in magistratu seu recepit magistratum.“ — Seznamy konšelů viz v Děj. Pr. V², str. 64 násl.

[2]) K událostem těch let viz též Čelakovského Sbor. přísp. I. str. 145 až 147, kdež však podán výklad jiný a podle mého mínění mylný.

řemeslníky a obecným lidem ve městě.[1]) To bylo by možno konečně vztahovati jen na politické aspirace cechů. Roku následujícího nařizuje král do Hradce však zcela zřetelně: veškerá řemesla a všichni řemeslníci města mají podléhati obecné radě městské a býti jí poslušni, a s tímto nařízením spojeno nařízení druhé, že řemeslníkům nemají býti trpěny tajné schůze a úmluvy vzájemné a že jim nemají býti dovoleny spolky proti svobodnému provozování řemesla.[2]) Mandát stejného znění zachován i mezi archivaliemi chrudimskými a také z Mostu zachována zpráva z r. 1352 o zrušení výsad řemeslnických[3]) a možno se proto domýšleti, že i v jiných českých městech stalo se podobně, že po letech rozvoje a úspěchů cechovního hnutí ohlašuje se reakce, která se obrací nejen proti politickým aspiracím řemesel, nýbrž i proti jejich hospodářským snahám a cílům. Téhož r. 1352 obnovil markrabí Jan zákaz cechů v Brně a opakovány v něm i důvody starších proticechovních opatření markrabí Karla. Opět se tvrdí, že úmluvy a spolky řemeslníků jsou na škodu obcím, neboť prospěch obce žádá, aby obyvatelstva i majetku přibývalo a aby lidé bez překážky mohli se do obce stěhovati.[4])

[1]) Cod. iur. mun. II. čís. 308.

[2]) Tamže čís. 325: „Monopolia et secrete artificum convenciones et occulta quevis prohibeantur conventicula et inter se statuta, non sinentes eos habere in hiis contra liberum artis eorum exercicium aliquam unionem. Ceterum *omnia* et singula *civitatis vestre artificia et ipsos artifices* universali et communi vestro *consilio subiectos* et obedientes, sicut ceteros homines civitatis vestre, esse volumus.“

[3]) Tamže č. 326, UB. Brüx no. 81, pak v listu rychtáři a přísežným města Mostu 17. července 1352 (podle opisu Čes. zemského archivu z místodržit. archivu v Inšpruku sign. Ferdin. 195/145): „Sintemal das von eczlichen redlicher sache wegen an unser hohewirdigkeit bracht wardt, das wir *allen hantwergenn, wellichs handtwergs die weren*, an yren handtwergen *benomen* (?) haben *yren innungen*, *rechte* und *sazungen* — —.“ — Cituji úmyslně obšírněji, aby patrna byla mylnost tvrzení Peterkova (Gewerberecht str. 74), že Karel v Čechách cechů všeobecně *ne*zakázal.

[4]) Cod. Mor. dipl. VIII. no. 180 p. 142. „Wier Johanns — — marchraf — — daz unser lieben getrewen, rychter und schephfen zue Brunne an uns pracht haben, daz *di freyung, di wier durch zuenemung und durch nuecz und durch frum der stat von gnaden vier jar gegeben haben, von den cechen und von den aynungen, di die hantwerker in selben zue nucze und gemainnichleich der stat zue schaden under in haben und von tag zue tag machen, allermayst wiert gehindert* und darumme, daz unser stat zueneme paydew an lewten und an guet und daz sich ein yecleich man vreileich zu der stat habt, leg wier ab und verpieten ewikleich all cech, al aynunge und saczung, di allerlay hantwerker unczen her in unser stat getriben haben und wellen und gepieten bey unsern hulden, sam auch unser vorvordern — — chunyg ze Beheim und marchrafen zu Merhern hantfesten und brif darueber der stat gegeben haben, daz nyemant anders auf allew hantwerch gesecz mach, den sunder rychter und schephfen, di Got und uns darumme gesworn haben.“

Z listiny brněnské jest i zřejmo, proč právě r. 1352 zákaz cechů opakován. Sama výslovně navazuje na list markrabí Jana z 6. prosince roku předcházejícího, kterýmžto listem markrabí každého, kdo by se do města přistěhoval, osvobozoval od daní na dobu čtyř let, a svoboda tato odůvodněna tenkráte pohromou, již město nedávno utrpělo morem.[1]) Svoboda měla městu přivábiti nové obyvatele, kteří by nahradili úbytek, ale opatření toto samo nevedlo k cíli. Výsady cechovní, jež znesnadňovaly přístup k řemeslům a živnostem městským, objevily se novou překážkou: Proticechovní opatření jsou tedy v Brně důsledkem pohromy let předcházejících a není pochybnosti, že tomu bylo i stejně v Čechách.

„Černá smrt", jež řádila v letech 1348 a 1349 v západní, jižní i střední Evropě, zasáhla, třeba měrou menší, i země naše. Moru podléhaly hlavně nižší vrstvy obyvatelstva a mezi následky pohromy hlásí se pak nedostatek pracovních sil, cena práce stoupá. Kronikář Beneš z Weitmile vypravuje, že následkem moru ze všech zemí r. 1350 proudily do Říma davy poutníků, doufajících, že tu dojdou milosti a uniknou morové ráně. Ale řemeslníci, kteří podnikli pouť do Říma, vracejíce se přinesli prý sebou drahotu, jež od té doby všude zavládla.[2]) Tak zní výklad prostého souvěkého letopisce, jemuž unikaly hlubší příčinné souvislosti. Řemeslníci nebyli by ovšem mohli stupňovati své nároky, kdyby poměry nebyly bývaly tomu příznivy. Co řemeslníci z ciziny přinášeli, byla jen zpráva, jaký stav po epidemii nastal jinde. A jako ze všech zemí ozývá se stesk na stoupání mezd a výrobků řemeslných, tak obecně hledány prostředky, aby tomu bylo čeleno. Stejně v městech italských jako v Anglii, Francii, Aragonii, Kastilii, Katalonii podnikány kroky proti stoupání mezd, sledován všude týž cíl a namnoze volena i stejná cesta.[3]) Vydávány sazby cen práce a výrobků, podporován příliv pracovních sil, ve Francii velkou ordonancí krále Jana odstraněny překážky, jež přílivu cizích

---

[1]) Tamže no. 129: „Inter cetera ergo, que sollicitudinis nostre cura amplectitur, meditacioni nostre occurrit continue, qualiter condicio civitatis nostre Brunne, que *hactenus per pestilenciam et mortalitatem hominum miserabiliter devastata et deserta fuit* — —."

[2]) F. r. B. IV. str. 520: „Sed unum compellor scribere, quod in rei veritate sic se habet, quia hii, qui colligunt hospites et artifices mechanici, non solum Boemi sed et aliarum terrarum, de huiusmodi peregrinacione reversi, inceperunt facere caristiam omnium victualium et necessariorum et sic ab eo tempore venit in consuetudinem, quod omnia humanis usibus necessaria sunt in caro foro ubique locorum."

[3]) Přehled hospodářské politiky různých zemí po moru let 1348 a 1349 podává M. M. Kovalevskij, Vývoj hospodářského zřízení v záp. Evropě str. 53 násl.

dělníků činila statuta cechovní. Z těchže poměrů vycházejí i proticechovní opatření krále Karla a markrabí Jana v letech 1351 a 1352 a jest pravděpodobno, že listiny roku 1352 navazují již na ordonanci francouzskou a že i na tomto poli aktuální hospodářské politiky volil si Karel, jako v tolika jiných otázkách, vzor z Francie. Příbuznost opatření by tomu alespoň nasvědčovala.

Listiny naše zdůrazňují hlavně onu stránku zákazu cechů, jež ruší pouta cechovní. Ale stejně jako u velké ordonance francouzské neznamená ani u nás zrušení cechů, že by zrušen byl dozor nad produkcí řemeslnou a zavedena úplná svoboda živnosti.

Podstatu této hospodářské politiky ukazuje ostatně současná právní kniha brněnská. Míním především častěji již zmíněný odstavec o škodlivých úmluvách řemeslnických, jenž jest jen širším odůvodněním současné proticechovní politiky a jehož závěr — „že by bylo zdrávo a užitečno, aby každý člověk jakéhokoli řemesla mohl se bez překážky stěhovati do Brna nebo jinam a tam svobodně provozovati zaměstnání, které umí“ — zdá se jakýmsi motem listiny z listopadu r. 1352.[1]) Tuto negativní stránku doplňuje na jiném místě právní knihy předpis positivní, v němž se praví, že hned po ustavení nové rady mají býti povoláni přísežní mistři jednotlivých řemesel a mají býti pod přísahou vyslýcháni, vědí-li o čem, co by v jejich řemesle vyžadovalo nápravy. Na to má rada ustanoviti nové přísežné mistry v jednotlivých čelnějších řemeslech a jim pod přísahou uložiti, aby bděli nad výrobou, koupí a prodejem řemeslníků.[2])

Co tu pověděno všeobecně, možno sledovati i konkretně. Látku poskytuje zmíněná listina brněnská o zákazu cechů, neboť k všeobecnému zákazu cechů připojen tu obšírný řád pro řezníky. Že právě o řemeslo řeznické jeví se tato obzvláštní péče, odůvodněno tím, že „na řezníky pro jich kupování a prodávání slyšeti denně nejvíce nářku.“ Pravidla sama zdělána tak, že rada brněnská si k tomu účelu dopsala o poučení přímo do Norimberka. Naučení norimberských se zachovalo; kromě podrobných předpisů hygienickopolicejních a protidrahotních obsahuje i zmínku o tom, že v Norimberce řezníci nemají cechu a že musí býti ve všem poslušni rady.[3]) V Brně předlohu upravili pro své účely, přidali úvodem zákaz, že

---

[1]) Roessler II. str. 219.
[2]) Tamže str. 189, st. 409.
[3]) Cod. Mor. Dipl. VIII. no. 179 str. 141: „Es haben auch die fleischhakker kain aynung noch kein zeche niht, *denn* als vil und si der rat haisset tuen, des muessen si gehorsam sein.“

nikomu nemá býti bráněno prodávati na trhu maso, a na konec zákaz jiný, že řezníci nemají činiti překážek nikomu, kdo by se chtěl živiti jejich řemeslem, ať jest odkudkoli, ať jest z řeznického rodu čili nic.[1]) Mezi oba zákazy vložen vlastní řád, předpisy, které měly obyvatelstvu dopomoci k levnému a dobrému masu. Zrušení cechů mělo býti městu jen úvodem a prostředkem k positivní politice protidrahotní. Když řezníci vzepřeli se proti novému řádu a zastavili výsek masa, zásobuje město samo obyvatelstvo masem. Stávka potrvala od vánoc r. 1352 do příštího masopustu, na konec řezníci povolili.[2]) Město při nákupu a prodeji masa sice prodělalo, ale dovedlo vnutiti řezníkům svou vůli a ani druhý řád řeznický, jenž tenkráte asi vydán, nečinil ústupků monopolistickým požadavkům řezníků.[3])

Zásobovací politika městská neobrací se jen proti řezníkům. Z r. 1353 zachovány předpisy pro sladovníky a pivovarníky, jimiž mělo býti pečováno o dobré pivo pro obyvatele města,[4])

---

[1]) Tamže no. 180 str. 144: „Di flaischhakker schullen auch niemant mit vorten noch werchen hindern, der zu irem hantwerch keren wil, won wanne er sei, er sei von flaischhakker geslecht geporen oder von andern leuten. Di pez gewonhait, di si auch von alter habent gehabt, daz niemant fleisch scholt hakken, er were denne eins fleischhakkers sun oder er nem sein tochter, der schullen si fuerbas ewychleichen gesweigen und si niemmermer getreiben, als lib in unser huld und unser gnad ist zu behalten.“

[2]) O stávce řezníků Bretholz, Gesch. d. St. Brünn I. str. 236, 237.

[3]) Tamže str. 420 příl. VI. otištěn druhý řeznický řád. Že vydán po prvém, soudí Bretholz důvodně z počátku: „Quia carnifices magnum dampnum pauperibus in vendicionibus pecorum facere consueverunt, statutum est *iterum de novo*.“ Řád ustanovuje, že řezník nesmí brániti žádnému měšťanu, aby si koupil kus skotu nebo bravu, řezníci mají včas krámy otvírati a i večer, kdy jsou zavřeny, může řezník bez odporu jiných prodávati. Každý řezník může v krámu vyložiti čerstvé maso, třebaže jeho soused ještě staré neprodal, a může poraziti dobytka, kolik chce, „in suum enim dampnum redundabit (Bretholz tiskl „redimebit“), si non caute sibi prospexerit in mactationibus et venditionibus antedictis.“ Význam těchto předpisů jest zřejmý, povšimneme-li si, že právní kniha (Roessler II. str. 218) vytýká mezi škodlivými úmluvami cechovními: „Similiter carnifices inhibent, ne pecora mactentur, antequam carnes antiquae vendantur.“ Proti tomu řád z r. 1353 či 1352 (Bretholz str. 420): „Item carnifex — — omni die pecora vel pecudes, ubicumque sibi placet, potest emere et statim mactare et in macellum portare et ad vendendum exponere non obstante, quod vicinus suus carnes vel recentes et novas in multa vel parva quantitate vel antiquas fetentes, corruptas et putridas fortassis habeat, quas nondum vendidit. Omnibus enim hominibus magnum esset dampnum et detrimentum, si recentes et novas habens carnes vendicionem malarum deberet carnium exspectare.“

[4]) Cod. Mor. Dipl. VIII. str. 188 no. 250. K datování viz i Bretholze l. c. str. 238. Že jde o ochranu obyvatelstva, a *jen* obyvatelstva, patrno z věty poslední: „Brasiator eciam, qui homini civitatensi pro una braxatura minus quam 34 metretas pro integro braseo vendiderit, — — emenda — —

v říjnu 1352 vydán řád mlynářský, pro nějž si rada brněnská vyžádala vzor v Olomouci.[1]) Technické předpisy, jež měly brániti konsumenta proti mlynáři, předpisy, jež upravovaly právní a hospodářské vztahy mezi majiteli mlýnů, mlynáři a pekaři, převzaty z Olomouce, upraveny a v témže duchu i rozvedeny. V jedné věci postihneme však mezi pravidly brněnskými a jejich olomouckou předlohou rozdíl podstatný: V naučení olomouckém se praví, že právo šrotovati mají jen ti pekaři, kteří jsou v cechu.[2]) V řádu brněnském věta ta vypadla, jest to takořka samozřejmo v době, kdy v Brně potírána jsou nadpráví cechovní a cechy se ruší.

Listina markraběcí z 4. listopadu 1352 mluví o zrušení cechů a spolků řemeslnických na věčné časy. Vskutku však slovo cech z pramenů městských nemizí, spolky řemeslnické, jež takto jsou nazývány, existují dále,[3]) aniž by jich existence narážela na odpor. Jsou to bratrstva, jež, jak povědomo, nazývána také cechy. Proto Bretholz soudí, že zákaz cechů z r. 1352 nelze chápati co potlačení cechů vůbec, nýbrž že jím zrušena jen jich závaznost, přímus.[4]) Leč třeba si uvědomiti, že právě přímus činí cech cechem a odlišuje jej od bratrstva a že zrušením přímusu zbavena byla bratrstva svého veřejnoprávního charakteru. Tím odstraněna nejpodstatnější část většiny statut řemeslnických a základní obsah dosavadního vývoje a úspěchů cechovního hnutí prvé poloviny čtrnáctého století.

Objeví se arci pochybnost, zda zrušení cechů mělo býti definitivní, zda přes svou striktní formu nařízení stalo se vůbec skutkem. Pochybnosti vznikají hlavně o městech českých.

Listy, jimiž v Hradci Králové a v Chrudimi zrušeny cechy, jsou datovány 6. července 1352; minulo několik dní a 17. července píše král do Mostu rychtáři a přísežným, že sice zrušil nedávno veškeré cechy, práva a statuta řemeslnická, ale že zatím dostalo se mu jiného poučení, které tomu odporuje, a proto vyhovuje prosbě a vrací ševcům bývalá práva a statuta. Tedy sotva cechy zrušeny, vrací král opět jednomu řemeslu jeho práva. Byly obnoveny i cechy? Winter[5]) soudí, že král vskutku

---

extraneis vero brasiatores vendent licite ex braseo multum vel parum per quodcunque metretas ipsum voluerint comparare."

[1]) Tamže str. 135, 136 no. 176, 177.

[2]) „Di pecken, di in der czech sind, di haben recht czu schroten und anders nimant, muttelpecken [?] hab wir hie nicht."

[3]) Doklady viz u Bretholze l. c. 230 násl.

[4]) L. c. 229. „Auch das Zechenverbot des Markgrafen Johann v. J. 1352 ist nicht im Sinne einer Unterdrückung aller Zünfte aufzufassen, sondern bedeutet nur die Aufhebung des Zunft*zwanges*." (Podtrhl Bretholz.)

[5]) Děj. řem. str. 203: „Král se téměř omlouvá"!

obnovil dřívější stav a dovolil opět spolky řemeslnické. Není však to zcela jisto; praví se v listině, že mají užívati svých práv tak, jako užívají jich a je drží ševci v Litoměřicích a jiných českých městech královských, to zní dosti neurčitě a ještě méně určitě zní dodatek „bude-li se to vám — rozuměj rychtáři a přísežným — líbit a bude-li vám to vhod". Tento dodatek jest v latinském znění nařízení; německé znění má navíc konkretní ustanovení, že ševcům vráceno právo míle. Ve své všeobecné části jest i německý text neurčitý, jest to pozdní opis v nejdůležitější části, zdá se, zkomolený, ale přesto zasluhuje povšimnutí, že v listině (úmyslně?) se praví, že zrušeny cechy, práva a statuta řemeslníků a že pak obnovena práva a statuta, kdežto o *cešich* se tu již nemluví.[1]) To by přece jen značilo, že král nemínil vrátiti město úplně do dřívějšího stavu. Proticechovní opatření nevyzněla tedy snad zcela na prázdno. Jejich ohlas možno ostatně pozorovati ještě v letech dalších.

Co z vymožeností cechovního hnutí přetrvalo v českých městech pohromu r. 1352 a jaký byl stav v letech dalších, o tom nejzřetelnější zprávy máme z Hradce. Dochovaly se nepřímo v listech, jež vydal biskup Jan 28. srpna 1357 pro řemesla litomyšlská. Že vzorem byla statuta hradeckých řemeslníků, praví se v úvodě výslovně, a že biskup vyžádal si vzor právě z města, v němž před několika lety byly cechy zrušeny, toho důsledky patrny jsou i na listech samých. Patrné jsou již z úvodu: listy nejsou vydány na prosbu řemeslníků, nýbrž na žádost obce, nebyly dány „svobody" řemeslníkům, nýbrž „pravé zákony a dobré zvyklosti" na způsob jiných měst království.[2])

---

[1]) Text latinský otištěn v UB. Brüx no. 81, německý známe jen z rkpu inšpruckého. Po citovaném úvodě (viz str. 159 pozn.) listina pokračuje: „aber ytzundt haben wir eine andere unterrichtung uffgenommen, die jener wieder ist, und auch durch ethlicher bethe willenn darzue genedigklich geneiget, denselbigen und nemblichenn den *schuesteren* dieselbige yre vorige gerechtigkeitt und sazunge geben wir wieder — — und wiedergegeben — — wollenn, wie sie haben ynn kraft dis brieffes, das sie den also gebrauchen ynn sollichenn gewonheitten und satzungen, yn massen zue Leuthomeriz und andern unsern steten dis konigkreichs zue Behaimb des gebrauchen und halden — —."

[2]) Orig. měst. archivu v Litomyšli čís. 9: „Wir Johannes von gots gnaden bischof zu dem Leutmůschil embiten den erbern mannen dem richter, ratmannen, scheppfen, geswornn und der gemeine zum Leutmůschil, unsern lieben getrewen, unsre hulde und alles guet. Wann ir vormals ofte uns gebeten habt, daz wir euch rechte gesecze und gute gewonheite gleich den stetten des kůnigreichs zu Behem geben wolten, des haben wir angesehen ewir fleizzlich gebet und auch darumb, daz unser stat Leutmůschil zuneme bei unseren zeiten, dovon seczen und geben wir den *bekken* zu dem Leutmůschil di rechte gesecze und gewonheite, die hernach geschriben stehent, di uns di erbern leute, der richter und di ge-

Ohlas živnostenského zákonodárství r. 1352 jest i jinak zřejmý. V řádě pekařském stanoveny ceny, zač smějí pekaři a koláčníci prodávati v době normální, a ceny, nad něž nesmějí jíti ani v době drahoty. Ze stejného ovzduší let nouze vychází v řádě pekařském článek, že propadá pokutě, kdo by měl mouku a nechtěl péci, když jest potřeba. Řád řeznický čítá čtrnáct článků, z nich většina byla diktována ohledem, nikoli na řemeslníky, nýbrž na konsumenty. Leč přesto na rozdíl od řeznického řádu brněnského princip cechovní není zásadně popřen. Nikdo nesmí prodávati maso mimo řezníka, jenž jest členem cechu.[1]) Ani na trhu nesmí býti maso na drobno vysekáváno a ani židé nesmějí prodávati maso, leč které koupí od řezníků městských.[2]) Také o pekařích praví se výslovně, že tovaryš, který chce státi se mistrem, musí se zakoupiti v cech.[3]) Žádný měšťan mimo pekaře nesmí cizím lidem prodávati chléb, právo šrotovati mají jen pekaři na německých krámech.[4]) Ze statut cechovních zůstala v řádě pekařském ustanovení o pokutách, jestliže kdo nepřijde do cechovního shromáždění včas nebo předčasně odejde.[5]) Z úmluv těch také zachováno ustanovení, že pekař nesmí míti pec nad stanovenou velikost; na ochranu starších mistrů jest ustanovení, že nový mistr smí do roka péci jen sám bez tovaryše.[6]) Také v řádě řeznickém podléhá jednotlivec cechu a na prospěch cechu připadá i třetí část pokut, které platí se pro přestoupení obou řemeslnických řádů.[7])

Také podle řádu soukenického připadá řemeslu třetí část pokut a to již je důkazem, že řemeslo tvoří korporaci. V čele

---

swornn der stat zu Greczz durch unserr bete willen geschriben haben geben, versigelt mit irre stat ingsigel — —." Podobně v listu druhém řád řeznický, orig. č. 10, a v řádu soukenickém, jenž zachován v překladu českém 15. století, v měst. knize perg. od r. 1402 p. 15.

[1]) Orig. č. 10, čl. 2: „Nymand sol keyn grůne vleisch verkouffen, weder burger noch handwerker, er sey denn ein fleischer und habe ynnunge mit den meistern."

[2]) Tamže čl. 13, 14 a 5.

[3]) Orig. č. 9, 1: „Welch bekken knecht meistir wil werden und sich der erbeit und der meistirschaft undirwinden, der soll innunge gewinnen mit 6 gr. und mit zweyn pfunden wachzz."

[4]) Tamže čl. 12: „Ob kein burger oder, der nicht bekke were, sein eigen brot gesten virkawfte, der virbůzzet 5 gr." Čl. 10: „Kein kůchler noch yemand andirs sol schroten, er sei denn ein meister auf den dewtschen brotbenken."

[5]) Tamže čl. 4: „Wer in der margensprach ist und daraus frevelichen gehet — —."

[6]) Tamže čl. 5 a 2.

[7]) Tamže za čl. 12: „und der vorgeschreben buzzen, als oft die geschehen, sol uns werden ein dritteil, den scheppfen ein dritte teil und den werkgenozzen ein dritteil", stejně v řádu řeznickém.

korporace jsou cechmistři, kteří — ačli jest překlad onoho článku přesný — jsou voleni. Úkolem cechmistrů jest dozírati na jakost vyrobeného zboží. O přístupu do cechu ustanoveno, že kdo „chce přebývání mezi nimi míti, ten má přinésti svědomí, odkud by rozený byl, aneboli od mistróv, od fojta, od konšel". Článek jeden věnován pořádku v cechovním shromáždění. Několik článků jedná o technické stránce řemesla, pečuje o jakost výrobků, aby kupec chráněn byl před špatným zbožím. Jiné předpisy upravují hospodářskou stránku živnosti. Čteme tu zákaz vydaný na prospěch soukeníků, že přadlí nesmí vlny, která jí byla dána k zpracování, dáti jinému v zástavu, krejčím se zakazuje prodávati sukna a, chtěl-li by sukna prodávati, musí nechati řemesla. Posléze „aby žádný vlny nekupoval na závaží přes rok, leč by ji zdělal v Litomyšli".[1])

Předpisů těch o soukenickém řemesle nebylo dosti. R. 1360 vydal biskup Jan Litomyšli obsáhlé privilegium, obsahovalo právo mílové, právo odúmrti, výsadu, že každý obyvatel města musí přispívati na potřeby městské, výsadu, že do Litomyšle má jíti odvolání ze všech měst, městeček i vsí biskupství. A k těmto důležitým svobodám připojil biskup několik článků o řemesle soukenickém a výkroji sukna: že soukeníkům a tkalcům jest dovoleno krájeti sukna, leč jen ta, která zhotovili sami, sukna koupená naproti tomu jest jim krájeti zakázáno. Článek další nařizuje soukeníkům, že musí syny a příbuzné měšťanů učiti řemeslu svému, tedy že nemohou odmítati učedníků z města. Posléze nemají tkalci činiti si žádných ustanovení a práv bez souhlasu rady městské a nemají brániti ostatním měšťanům v nákupu vlny.[2])

Listina z r. 1360, na rozdíl od dřívějších, nejmenuje své předlohy. Zdá se však, že i tu vzor poskytl Hradec. Také

---

[1]) Z citovaného opisu městské knihy.

[2]) Orig. měst. archivu litomyšlského č. 13: „— — und allein wir von sunderlichen genaden den tuchmechern und webirn unsern getrewen czum Leuthmuschel dirlaubet haben tuch mit der ele ze sneiden, und zu vorkouffen, doch wollen wir, daz sie kein ander tuch sneiden, wenn das sie selber machen.

Ouch vorbiete wir unsern tuchmachern, die tucher, die sie wider einander kouffen, das sie der keyns sullen sneiden; wirt des yemand ubirczeuget, der hat dasselbe tuch verlorn und das sol halbes unsirer camern und halbes der stat czu dem Leuthmuschel werden.

Ouch wollen wir, das die webir vnsrer burger und getrewen kinder und freunde ir hantwerk leren sullen, als wol als sie fremder leute kint leren, wenne sie dorumb gebeten werden.

Ouch sullen die webir keine saczunge odir recht under in machen ane rat, wort und wizzen unsirer scheppfen zum Leuthmuschel. Sie sullen ouch gestatten und wir wollen ouch, das unser burger czum Leuthmuschel wolle kouffen mugen mit dem unczer, pense oder steyne gleicherweis als sie."

v listině hradecké z r. 1352 spojeno povšechné opatření (zákaz cechů) s předpisy o řemesle soukenickém (a jen o tomto).[1]) Některé z článků hradecké listiny ozývají se po pěti letech v řádu soukeníků litomyšlských; zákaz, aby nikomu ze synů měšťanů a obyvatelů městských nebylo bráněno vyučiti se řemeslu soukenickému, který r. 1352 dán do Hradce a Chrudimi, objevuje se v Litomyšli r. 1360 a ukazuje, že ještě tu zaléhá ohlas proticechovních opatření r. 1352.

Souvislost listin litomyšlských s proticechovním zákonodárstvím r. 1352 jest poučna mnohonásobně. Srovnáme-li proticechovní opatření z r. 1352 s právy, jichž se dostalo litomyšlským řemeslníkům r. 1357 a 1360, uvědomujeme si nejen podobnost, nýbrž i základní rozdíl. Živnostenská politika r. 1352 tu doznívá řadou podrobných ustanovení protidrahotních, řemeslnické řády obsahují více předpisů než práv, přístup k řemeslu jest usnadněn, ale od základního ustanovení z r. 1352 jest upuštěno, cechy, *řemeslné korporace s přímusem trvají dále.* Od strohých opatření r. 1352 učiněn krok zpět a krok ten znamená kompromis směrnic politiky královské s protichůdnými snahami hnutí cechovního.

Tím, co řečeno, zájem historikův o listiny ty není ještě vyčerpán. Vnucují se ještě otázky další: Především, proč v listinách z r. 1352 a pak opět r. 1360 věnována zvláštní péče právě řemeslu tkalcovskému a výkroji sukna, jaké byly toho důvody, jaký byl smysl a účel oněch článků. A pak objeví se ještě otázka jiná. Nejedlý v Dějinách města Litomyšle upozornil na to, že známé nám tři listy vydal biskup Jan r. 1357 vraceje se s císařem z říše na samém pomezí českém. Nejedlý usoudil proto, že na biskupa působil pobyt v říši, že biskup co kancléř císařův na cestách po Německu poznal lépe zřízení cechovní a že se proto přičinil o zřízení cechů ve svém městě.[2]) Obsah listin těch a souvislost jejich s proticechovním

---

[1]) Cod. iur. mun. II. no. 325: „— — quod per textores sive pannifices aut quoscunque alios iusta, uniformia et stabilia pondera, quibus lana precipue et res alie ponderari solent, in civitate vestra secundum aliarum civitatum regni Boemie laudabilem et approbatam consuetudinem habeantur. Preterea panni aput vos elaborati iuste, certe et determinate sint longitudinis, prout esse ab antiquo inibi consueverunt. Civium ecium civitatis vestre filii a labore artis pannificii nequaquam prohibeantur, sed quilibet talium, quamquam sint iuvenes, ut eo conveniencius nutrire se valeant, ad exercendum et operandum idem artificium absque quovis magistrorum aut quorumcunque obstaculo libere admittantur — —."

[2]) Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle a okolí I. str. 312: „Hned v polovici století 14. počali se Litomyšlští řemeslníci sdružovat v c e c h y. *Hlavní o to zásluhu měl Jan ze Středy, jenž asi toto zřízení poznal lépe na cestách s císařem po Německu.* Náležejíť Litomyšlské cechy k nejstarším v Čechách. Když biskup Jan vracel se r. 1357 s císařem z Němec,

zákonodárstvím roku 1352 vzpěčují se výkladu tak jednoduchému. Smysl listin těch jest, jak jsme viděli, jiný, nebyloť úmyslem biskupovým činiti přílišné ústupky snahám cechovním. Leč přesto časová souvislost, na niž upozornil Nejedlý, může nám býti pobídkou, abychom přihlédli k soudobým událostem v říši. Listy litomyšlské vedou tedy k dvojí úvaze, k studiu hospodářských otázek řemesla soukenického a k úvaze o politice Karlově v říši. Předem o této.

* * *

Již Zikmund Winter vycítil, že k pochopení počátků cechovního zřízení v našich zemích třeba obeznámiti se i s řemeslnou a cechovní politikou Karlovou v říši, leč toho, co sám o tom přináší, není mnoho. Stejně jako Jar. Čelakovský zmiňuje se o cechovních bouřích v Norimberce r. 1348, jež Karel potlačil a řemesla uvedl v předešlé závislé postavení. Winter povšiml si pak zákazů cechů v Chebu r. 1351 a r. 1355 a vykládá je tím, „že městská rada sama přičinila se o ty zákazy proti nepohodlným cechmistrům a také i to možná, že některak přispělo k tomu vraždění židů, služebníků to komory královy, jež od obecného lidu provedeno r. 1350, málo měsíců před zákazem prvním.“ Vlivem událostí chebských vysvětluje pak Winter také opatření proti cechům, jež Karel r. 1352 učinil i v jiných českých městech královských, usoudil však, že opatření ta nebyla trvalá a že, jak vyčetl z listiny o obnově ševcovského pořádku v Mostě, ještě téhož roku řemeslné spolky v českých městech byly opět obnoveny. U Wintra čteme tudíž dále, že poměry v městech českých a moravských nebyly stejné, že markrabí Jan vůbec „držel na Moravě řemeslná sdružení mocněji a bezprostředněji na uzdě nežli bratr jeho, Karel IV., v Čechách. Asi vyhovoval v tom městským patriciům, kteří dusili cechovní hnutí, bera sobě za vzor snad Rudolfa IV., souseda svého v Rakousích, jenž právě r. 1361 a pak po druhé r. 1364 všecky cechy, jakožto obcem škodlivé, zrušil, nakázav, aby k řemeslu připuštěn byl každý odkudkoli příchozí, jen když chce trpěti s městem, a městská rada sama ať řemesla řídí.“ Winter uvádí dále, že opatření Rudolfova jsou vysvětlována vylidněním morem, jímž rakouská města r. 1359 a 1364 utrpěla, upozorňuje, že Karel IV. tou dobou dvakráte byl pospolu s Rudolfem a nepochybuje, „že i při velikých otázkách politických měli pokdy uvažovati o vzrostu a snahách řemesl-

---

hned v Domažlicích vydal 28. srpna artikule třem cechům v Litomyšli, jež současně byly doplněny čtvrtým cechem — —.“

ných cechů ve svých zemích, zvláště když v tu dobu na Moravě a v Němcích cechy na mnohých místech zase prudčeji, ba i násilím hleděly domoci se práv širších a vyšších. Toto silné hnutí v Němcích Karel mohl i sám pozorovati bezprostředně z blízka, neboť r. 1362 tam pobýval — —.“ Hnutí proti cechům bylo v Němcích na kolik let trvalé, leč, v ten smysl vyznívá výklad Wintrův, do Čech hnutí to se nepřeneslo, jen na Moravě byly r. 1363 opět cechy rozpuštěny, u nás „rozvoj kráčel dál.“[1])

Toť vše, co Winter dovedl pověděti o cechovní politice Karlově v říši. Právě, že toho o ní nalezl tak málo, vedlo asi Wintra k tomu, aby vznik proticechovních opatření hledal jinde, aby předpokládal, že tu Karel a zvláště markrabí Jan podléhali vlivu rakouského vévody Rudolfa. Mezi proticechovními opatřeními v Brně a ve Vídni jest vskutku souvislost. Bretholz upozornil, že mezi zákazem cechů markrabí Jana a připojeným k němu řádem řeznickým a obdobnou listinou vídeňskou jest místy až doslovná shoda. Leč souvislost jest jiná než si představoval Winter. Listina brněnská jest z r. 1352, vídeňská vydána až po opětném moru r. 1364![2]) Skutečnost ta poučuje zřetelně, že cesta politického myšlení nejde tenkráte z Vídně do Prahy, nýbrž naopak, a že při výkladu proticechovních opatření u nás nelze hleděti k obdobným počinům Rudolfovým již proto, že jsou pozdější. Které byly prameny řádu Janova a tím i nepřímo prameny řádu Rudolfova, bylo řečeno již výše. Podrobná ustanovení o prodeji masa byla vyžádána z Norimberka, zásadní zákaz cechů a uvolnění přístupu k řemeslům přidává markrabí Jan sám v duchu současných proticechovních opatření Karlových a v duchu — a pravděpodobně i podle vzoru — velké ordonance francouzské z r. 1351.

Proticechovní opatření let 1351 a 1352 měla nahraditi úbytek obyvatelstva po moru let předcházejících. Třeba se tudíž tázati, zda tato opatření, vyvolaná mimořádnými poměry, byla později zrušena a zda poměr panovníkův k hnutí cechovnímu se s návratem normálního hospodářského života změnil. V Čechách vskutku po r. 1352 zákazy cechů se neopakují a artikule, jež r. 1357 dává kancléř císařův řemeslům svého města Litomyšle, svědčí o tom, že korporace řemeslníků tu existují dále. Ale zásadní stanovisko Karlovo k hnutí zůstalo přesto nezměněno.

---

[1]) Děj. řem. a obch. str. 201 násl.

[2]) Listinu Rudolfovu otiskl Tomaschek, Geschichtsquellen d. St. Wien I/1 no. 68, str. 158 násl. Srovnej, co o řádu poznamenal Bretholz l. c. str. 236; že Rudolfova hospodářská politika jest pod vlivem Lucemburků, přiznává i Vancsa, Gesch. d. St. Wien II. str. 513, tamže str. 361 konkretní doklad.

Jest to zřejmo, když po zažehnání rány morové, po politickém uklidnění, zvítěziv dokonale nad nepřáteli v říši a dosáhnuv (v dubnu 1355) koruny císařské, přistupuje koncem r. 1355 k uskutečnění velikých svých záměrů zákonodárných. V Čechách sice pokus o zákoník Karlův ztroskotal, ale v lednu 1356 podařilo se uskutečniti druhý veliký projekt Karlův, Zlatou bullu, k níž po roce v Metách připojeno ještě několik článků. Nebylo to vlastně než ustálení a kodifikace platných práv a zvyklostí, leč přes to či právě tím nabyl zákon Karlův základní význam pro další vývoj říše. A ač jest Zlatá bulla v podstatě jen kodifikací, přece sám výběr článků ukazuje jednotícího ducha a jednotný názor o tom, čeho říši třeba k dalšímu vývoji. Zlatá bulla jest tak nejen dílo Karlovo, nýbrž i obraz jeho státnického přesvědčení.[1])

Karel buduje ústavu říše na autoritě a moci předních knížat. Ustanovení o volbě římského krále, o právech kurfirstů, v tom zejména o právech českého krále, jsou obsahem positivních článků zákona. Negativních článků obsahuje Zlatá bulla málo. Vlastně jen na dvou místech mluví se o snahách, které Karel zavrhuje. Jest to v kapitole 16., kdež zakázáno městům přijímati t. ř. „pfahlbürgery", to jest obyvatele vesnické, kteří příslušností k městskému právu unikali poddanství, aniž se do měst stěhovali a aniž se vzdávali půdy od vrchnosti jim propůjčené. Přijímání „pfahlbürgerů" bylo z nejúčinnějších prostředků expanse městské, ztenčovalo državu knížat, hrozilo proměniti některé kraje západního Německa v množství městských státečků po způsobu italském a ohrožovalo tak samy základy veřejného pořádku, na nichž stavěla Zlatá bulla.[2]) Mimo to zařazen ještě druhý negativní článek, kap. 15. Obrací se proti „spiknutím" či, jak zní známý termin dobový, proti „konspiracím". Zákaz jest velice široký. Za spiknutí ohavná a posvátnými zákony zakázaná prohlášeny tu všeliké nedovolené spolky ve městech nebo jinde, spolky celých měst i jednotlivých obyvatelů, úmluvy, při nichž zá-

[1]) K obsahu a hodnocení Zlaté bully viz obsáhlý komentář K. Zeumera, Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV., I. Entstehung und Bedeutung, II. Text und Urkunden zu ihrer Geschichte und Erläuterung. Cituji z knihy Zeumerovy (str. 237/238): „Der Gesetzgeber hat in der G. B. ein Werk geschaffen, welches sich in gleich hohem Grade auszeichnet durch die klare Erfassung einer notwendigen gesetzgeberischen Aufgabe wie durch die Zweckmässigkeit der auf die Verfolgung der Ziele des Gesetzes gerichteten Anordnungen. Nehmen wir noch hinzu die fast beispiellose Reinheit der Motive, so dürfen wir der G. B. die Bedeutung eines sehr hoch stehenden Gesetzgebungswerkes zuerkennen, ja in ihm vielleicht das an und für sich genommen beste unter den Gesetzen des heiligen römischen Reiches erblicken."

[2]) Text článku u Zeumera II. str. 31 násl., výklad I. str. 76 násl.

vazek vůči vrchnosti nebyl výslovně z úmluvy vyňat a pod.; veškeré spolky ty a úmluvy Zlatá bulla ruší, ze zákazu vyňaty jsou jen landfridy, o nichž císař slibuje vydati ustanovení zvláštní.[1]) Příkré věty zákazu jsou z části přejaty z ustanovení sněmu roncalského, onoho sněmu, na němž r. 1158 po pádu Milánu měla na věčné časy býti zpečetěna porážka revolučních ideí městských a kde proto císař potlačuje i koaliční svobodu městského obyvatelstva co semeniště odbojných snah. Jinou část textu poskytla listina, jíž Karel (18. prosince 1353) zasáhl ve spor arcibiskupa kolínského s městem a zakázal spolky, jež město a jednotliví obyvatelé města proti arcibiskupovi sjednali. Shoda ta dává tušiti, že zákaz spolků vložen do Zlaté bully na přání arcibiskupa kolínského a že bylo to jeho vlivem, že do základního zákona říše vložen odstavec, který svým neurčitým zněním obracel se i proti cechům.[2]) Neboť i bratrstva cechovní, pokud je vrchnost neschválila, byla podle slovného znění Zlaté bully „ohavná spiknutí". Od císaře samého podnět k tomuto článku snad nevyšel, ale není možno pochybovati, že jeho tendence shodovala se s přesvědčením císařovým. Kapitola o spolcích vyhovovala politice Karlově svou tendencí, jež sloužila posílení moci panovnické, i odporem proti koaličnímu principu, jenž svémocně autoritu panovníkovu ohrožoval, i nechutí k nositelům tohoto hnutí, ke spolkům cechovním.

O tom svědčí i charakteristický příběh, jejž zachovaly letopisy z doby císařova pobytu v Metách, právě před slavnostním skončením jednání o Zlatou bullu. Mety byly po mnoho let zmítány rozbroji mezi patriciátem a řemesly. Kdysi ujal se otec Karlův, král Jan, patriciů, jež lid z města vypudil,[3]) pak opět udržuje patriciát nadvládu nad městem a stihá krutě náčelníky strany protivné. R. 1347 byli utopeni řezník Huguignon s bratrem a jiný řezník popraven. Příbuzní a přátelé popravených chystali odvetu a domnívali se, že pobyt císařův a knížat ve městě poskytne k tomu příležitost. Nabídli tajně císaři, že mu vydají město v neomezené panství, dopomůže-li jim k vítězství.

---

[1]) Zeumer l. c. II. str. 30/31: „Detestandas preterea et sacris legibus reprobatas conspiraciones et conventiculas seu colligaciones illicitas in civitatibus et extra vel inter civitatem et civitatem, inter personam et personam sive inter personam et civitatem pretextu parentele seu recepcionis in cives vel alterius cuiuscûnque coloris coniuraciones, insuper et confederaciones et pacta necnon et consuetudinem circa huiusmodi introductam, quam censemus pocius corruptelam, reprobamus — — quas civitates seu persone cuiuscunque dignitatis, condicionis aut status — — absque auctoritate dominorum, quorum subditi vel ministeriales seu in quorum districtu consistunt, eisdem dominis nominatim non exceptis fecerunt — —."

[2]) Prameny kap. XV. uvádí Zeumer l. c. I. str. 72 násl.

[3]) F. r. B. IV. str. 279, 285, Reg. III. no. 1346.

Císař oznámil, co mu nabídnuto, kardinálu Taleyrandovi a na jeho radu užil lsti. Někteří z patricijské vlády městské byli ukryti v císařově ložnici a v jich přítomnosti dal si císař vyložiti plán spiknutí. Večer měl býti ve městě způsoben poplach, že město hoří, a v nastalém zmatku měli členové městské rady i s ženami a dětmi býti povražděni. Aby jim nikdo nepřispěl na pomoc, o to přičiniti se měli lidé císařovi. Císař na oko svolil a určil den, kdy plán bude proveden a vyptal se na jména spiklenců, ale ještě téže noci byli spiklenci pozatýkáni a uvězněni. — A přesto učiněn ještě jeden pokus získati císaře převratným plánům řemeslníků. Sedlář Gudelloz a střelec Cinerel oznámili císaři, že patriciové — zde se praví: měšťané, buržoové — chystají se o vánocích zavražditi císaře a jeho družinu. Císař jim však neuvěřil, a když se nabízeli, že se ozbrojí na ochranu císařovu, prohlásil císař, že si toho nepřeje a udal je, načež byli Gudelloz a Cinerel zatčeni. Po dobu císařova pobytu zůstali uvězněni, a třebaže se císař přimlouval za jich život, byli po jeho odjezdu popraveni.[1])

Není důvodu domnívati se, že nechuť Karlova k cechům byla jen projevem přechodné nálady. Karlovi bylo opětně rozhodovati ve sporech cechů a cechovní vlády s vrchností. Uvádím namátkou listinu, jíž císař Karel hledě k službám, které mu prokázal Jindřich, opat fuldský, ruší veškeré cechy a spolky měšťanů fuldských a jiných měst klášterství, listina jest dána v Metách, 6. ledna 1357.[2]) V září téhož roku rozhodl císař spor biskupa vircpurského s městem, rozhodnutí vyznělo v neprospěch města, jehož práva byla rozhodnutím císařovým velmi citelně omezena, mimo jiné zrušeny i cechy.[3]) O sedm let později požádán byl císař, aby učinil narovnání ve sporu arcibiskupa trevirského s městem. Rozsudek, jenž vyhlášen 30. prosince 1364, straní opět duchovní vrchnosti, přiznává jí sporné důchody i práva, podrobuje město svrchovanosti arcibiskupově, omezuje i samosprávu města, a na utvrzení toho ruší veškeré řády, jež město samo si dalo bez souhlasu vrchnosti, zároveň zrušeny i spolky a bratrstva, patrně bratrstva a spolky řemeslníků ve městě.[4]) A důležitější než několik konkretních případů, jež by bylo ještě možno uvésti, jest skutečnost, že nelze jmenovati případ, kde by rozhodnutí císařovo bylo vyznělo proti vrchnosti a ve prospěch cechů.

V tomže duchu nese se politika Karlova i ve vlastních zemích, Lužici a Slezsku. R. 1362 nařizuje, že řemeslníci v Ži-

[1]) Vypravování to viz u Werunského, Gesch. K. Karls IV., III. str. 175 násl.
[2]) Reg. imp. VIII. no. 2590, 2591, Werunsky l. c. III. str. 152.
[3]) Tamže no. 6944, 2698, Werunsky l. c. III. str. 191 násl.
[4]) Werunsky l. c. III. str. 309 násl.

tavě nesmějí se scházeti a nesmějí vydávati statuta, leč za přítomnosti dvou přísežných a s jejich souhlasem.[1]) R. 1367 předpis opakován, jednotlivá řemesla, o něž jde, vypočítána zvlášť, soukeníci jmenováni na místě prvém a zároveň vydáno zvláštní ustanovení o soukenících, z čehož lze souditi, že soukeníci zavdali nejvíce příčin k nespokojenosti.[2]) Roku následujícího opatření ta doplněna změnou správy městské, změna provedena v duchu oligarchickém. Karel ustanovil, že rada města má čítati dvacet čtyři osoby, které se po dvanácti mají střídati ve správě města.[3])

Ve Zhořelci vypukly nepokoje r. 1370. Tenkráte král Karel vyzývá měšťany a obec, aby žili v míru s radou, rychtářem a ostatními představenými města a byli jich poslušni, jako dříve bývalo. Nařízení nemělo úspěchu, proto arcibiskup Jan co správce města neposlušné vyhostil z města.[4]) Nepokojným živlem jsou i tu řemeslníci, zvláště soukeníci. R. 1372 nařízeno purkmistru a radě zhořelecké, aby odebrali zbraně řemeslníkům, zvlášť soukeníkům. Později připomíná král, že ti, kdo pro odboj („durch krieges wegen“) byli z města vyhoštěni, nesmějí býti přijati ani do žádného jiného z šesti měst lužických. Naopak ti řemeslníci, kteří město svémocně opustili, mají zaplatiti citelnou pokutu.[5]) Touž dobou udělil Karel zhořelecké radě výsadu trestati podle městského práva ty, kdo by se postavili proti radě, a rozmnožil i jinak svobody panující vrstvy měšťanské: r. 1373 udělil radě a měšťanům zhořeleckým právo, aby si vyvolili purkmistra, a r. 1375 propůjčil jim právo voliti si ročně podle „rady a volby starších, kmetů a konšelů“ nové kmety a konšely. Právo to mělo trvati tak dlouho, pokud by to sám nebo jeho nástupci, králové čeští, neodvolali.[6])

České panství ve Vratislavi počíná ve stínu bouře. R. 1335 zemřel poslední vévoda vratislavský z rodu Piastova a podle jeho odkazu připadlo město i vévodství králi Janu, jenž již dříve vykonával na vládu ve Vratislavsku rozhodující vliv.[7]) Dva roky před tím, r. 1333, událo se ve Vratislavi povstání. Podnikli je tkalci, viníce radu, že zneužívá sbírek městských k vlastnímu obohacování. Tkalci předstoupili před vévodu, činili mu veliké sliby a žádali, že nechtí býti poddáni („nechtí přísahati“) radě, nýbrž samotnému vévodovi. Vévoda odolal však

[1]) Zobel, Verzeichnis Oberlausiz. Urk. I. str. 77 n. 382.
[2]) Tamže str. 84 n. 413, 414.
[3]) Tamže str. 86 n. 422.
[4]) Tamže str. 89 no. 435, 436.
[5]) Tamže str. 92 no. 453, 454, str. 93 no. 459.
[6]) Tamže str. 93 no. 460, 457, str. 96 no. 475.
[7]) C. Grünhagen, Breslau unter den Piasten als deutsches Gemeinwesen str. 57 násl.

prosbám i slibům. Nespokojenci byli odmítnuti, jich mluvčí — i tu slují hejtmany, „capitanei“ — byli vyobcováni z města, dva popraveni, jedním z popravených byl rychtář Nového města vratislavského.[1]) Nevelká celkem bouře potrestána tak, že po několik desítiletí nestal se pokus podobný, třebaže neubylo příčin k nespokojenosti.

O příčinách bouře r. 1333 poučuje sám fakt, že bouři podnikají tkalci a, pokud víme, jen oni. Tkalci byli na Novém městě nejsilnějším řemeslem, tím Grünhagen vysvětluje, že za jejich požadavky se postavil a pykal i novoměstský rychtář. Jaké to byly požadavky, konkretně se nedovídáme; lze se však domysliti, že šlo především o výkroj sukna, jenž dovolen byl jen v kupeckém domě ve městě Starém. O sporech o výkroj sukna bude promluveno níže, zde stačí říci, že soukeníci novoměstští se bouří nápravy nedomohli. Zákaz výkroje, daný r. 1305, platí dále a Grünhagen neústupnost vévody Jindřicha přičítá — nelze rozhodnouti, zda právem — vlivu českého krále Jana. Že král Jan nebyl nikterak nakloněn ústupkům, o tom svědčí jeho list již r. 1331, aby rada trestala každého, kdo by ve městě plodil nepokoje („excessus“).[2]) Po bouři, počátkem r. 1336, znovu král nakazuje radě, aby bránila stranictví ve městě.[3]) R. 1343 vyhověl král přání konšelů, z nichž jeden poslán za ním až do Paříže, kde tenkráte pobýval, a provedl pronikavou změnu ústavy městské. Místo dosavadní volby konšelů dosadil král třicet dva doživotní konšely, kteří po osmi měli se v úřadě střídati. Proměna doprovozena listem královským, v němž mimo jiné vysloveno i přání, aby nebylo nenávisti mezi rody, rozuměj: patriciátem, a lidem, aby bylo stejně spravedlivě měřeno chudému jako bohatému.[4]) Leč přes pěkná slova ta hověla proměna zřejmě tendencím oligarchickým. Na tom nemění nic, že do počtu třiceti dvou doživotních konšelů dostalo se i několik osob, které podle jmen považovati lze za řemeslníky. V téže době i v obsazení soudu převládají tendence oligarchické. R. 1347 vybízí pak nový král Karel, aby dbáno bylo spravedlnosti u chudých i u bohatých. R. 1348 mění opětně zřízení městské, ruší doživotní konšelství a zavádí opětně roční volbu konšelů. Zřízení toto se pak již udrželo po celou dobu vlády Karlovy.[5])

---

[1]) Tamže str. 70 násl. a 117 násl.; zpráva o bouři r. 1333 zachována nejlépe v rukopise archivu města Vratislavě sign. H 2, podle něhož lze text Grünhagenův někde korigovati.

[2]) Markgraf-Frenzel, Breslauer Stadtbuch, Cod. dipl. Sil. XI. str. 151 no. 10.

[3]) Korn, Breslauer UB. str. 135 no. 150: „ad resistendum partialitatibus, unde nonnulla interdum scandala oriuntur“.

[4]) Cod. dipl. Sil. XI. str. 152, 153, no. 12 a úvodu str. 19 násl.

[5]) Tamže str. 154 no. 14.

Mezi zřízením r. 1343 a r. 1348 jest tedy značný rozdíl. Dlužno se proto tázati, co proměna r. 1348 měla přinésti a co vskutku přinesla. Měla zajisté přinésti zmírnění oligarchické vlády, byl to tenkráte ústupek širším vrstvám měšťanů, jimž otvírala přístup k úřadům městským. Co přinesla, jest patrno ze seznamů konšelských, jež z té doby jsou úplně zachovány. Bylo zjištěno na základě seznamů konšelských, že právě v dalších letech vlády Karlovy stabilisuje se obsazení rady měrou větší než dříve (před rokem 1343), jednotlivé rodiny rok co rok jsou zastoupeny v radě, tytéž osoby jsou opět a opět do ní voleny. V prvých letech bývá mezi zvolenými i několik příslušníků řemesel, v pozdějších letech vlády Karlovy živel řemeslnický jest z rady vytlačován.[1]) Ustaluje se tak patricijská oligarchie téhož rázu, jakou jsme mohli zjistiti v Brně, Chebu a jiných našich zemích.

Přes počáteční ústupek tendencím lidovým vyznívá vláda Karlova v největším městě slezském úspěchem oligarchie patricijské, a těžko si představiti, že vývoj ten dál se mimo vůli či dokonce proti vůli panovníkově. Nelze proto souhlasiti s tvrzením Grünhagenovým, že Karel vůči otázce účasti cechů na správě města ve Vratislavi a jiných městech slezských zůstával lhostejný.[2]) Jaký byl poměr panovníkův, patrno z konečného stavu. Nelze přehlížeti, že nejen ve vzdálenějších městech v říši, nýbrž i v blízkém Magdeburce, ba i ve slezské Lehnici a Hajnavě dosahuje cechovní hnutí ústupků. Lehnice a Hajnava ovšem nepatří pod bezprostřední vládu Karlovu, v městech, v nichž rozhodovali hejtmané Karlovi, nedošlo cechovní hnutí ve svých politických požadavcích úspěchů nižádných. O politice Karlově jest to svědectvím dosti zřetelným, stejně jasně mluví vývoj v Lužici, jsou to principy tytéž, které uplatňuje vůči aspiracím cechů Karel co císař.

Pro pochopení této politiky není lhostejna otázka, již nadhodilo tvrzení *Bachmannovo.* Bachmann tvrdil, že Karel v říši i vedlejších zemích svých hnutí cechovní potírá, v Čechách

---

[1]) Tamže str. 20 úvodu: „In dieser Epoche (1349—1389) nimmt der Rath eine erheblich grössere Stätigkeit an als bisher, die Namen wechseln viel weniger, einzelne Familien — — sitzen Jahr für Jahr in einem Collegium, einzelne Persönlichkeiten werden immer wieder gewählt — —. Im Anfang ist das zünftische Element regelmässig vertreten, allmählich aber wird es von dem immer exclusiver werdenden Kreise zurückgedrängt."

[2]) C. Grünhagen, Schlesien unter Karl IV. (Zft. d. Ver. f. Gesch. u. Alt. Schles. XVII. sv., 1883) str. 1 násl.: „Es lässt sich daher auch nicht behaupten, dass Karl trotz seiner lebendigen Teilnahme an der Entwicklung der Städte in Breslau oder anderswo auf die grosse mehr und mehr bedeutungsvoll werdende Frage der Teilnahme der Innungen am Stadtregimente einen bestimmenden Einfluss geübt habe."

samých však nikoli.[1]) Rozpor takový budil by pochybnosti o upřímnosti a opravdovosti zásad Karla císaře, řídil-li by se Karel co král zásadami jinými. Leč rozporu takového není, výklad Bachmannův zakládá se na omylu potud, že Karel vskutku i v Čechách řídí se hledisky stejnými. Připomeňme zrušení cechů r. 1352 a ještě důležitější než příkrá opatření té doby jest skutečnost, že ani později nepřeje Karel řemeslům zastoupení cechovního ve správě města, stejně v městech českých jako ve Slezsku nebo Lužici.

O stanovisku Karlově ke hnutí cechovnímu není tudíž možno pochybovati. Stanovisko to vyžaduje výkladu. Historik řemesel slezských napsal, že Karel „sám poloviční kupec" byl příliš nakloněn zájmům tohoto stavu stejně jako otec jeho král Jan, než aby se byli ujímali řemeslníků proti kupcům.[2]) Jest to řečeno s příhanou v době, kdy ještě německým historikům zdály se cechy zosobněním slávy středověkého města, nositelem jeho velikosti a rozvoje. Ale příhanu tu nutno si odmysliti. Novější badání naučilo posuzovati kritičtěji údobí vlády cechovní, a poučilo i o kladných stránkách vlády patricijské. Naučilo rozeznávati světlo a stín. Bylo ukázáno, že rozvoj měst i předních živností městských, živností obchodních, pojí se těsně k období vlády patriciátu. To by ospravedlňovalo stanovisko Karlovo ke sporu patriciátu a řemesel, aniž bychom mluvili o „polovičním kupci". Leč nedomnívám se, že stanovisko Karlovo ke hnutí cechovnímu bylo určováno jen úvahami hospodářskými. Připomeňme kapitolu o „konspiracích" ve Zlaté bulle! Z ní patrno, že stavěl-li se Karel proti hnutí cechovnímu, že rozhodovaly tu momenty politické. Jemu byl to především zápas vlády s revoluční svémocí poddaných. A byl-li spor takto chápán, nebylo pro Karla, vychovaného na dvoře francouzském a hodnotícího vysoko autoritu panovníkovu, jiné volby než postaviti se rozhodně proti aspiracím cechů na stranu vládnoucího patriciátu.

3. Soukeníci a kroječi.

(Nákup vlny; výkroj sukna. — Prvé konflikty, výpověď konšelů z r. 1343; zákaz žatecký a jiné z let šedesátých. — Stanovisko Karlovo u nás i ve vedlejších zemích.)

Hospodářské zákonodárství padesátých let nedotýká se, jak jsme viděli, stejnou měrou řemesel všech. Dvojí skupině řeme-

---

[1]) Gesch. Böhmens II. str. 76.

[2]) Korn, Schlesische Urkunden zur Gesch. d. Gewerberechtes, Cod. dipl. Sil. VIII. str. 25 úvodu. Frasi o „polovičním kupci" opakuje i M. Stoeven, Der Gewandschnitt in den deutschen Städten des Mittelalters (1915) str. 12.

sel jest v něm věnována pozornost obzvláštní. Jsou to na jedné straně řemesla potravinářská, na druhé straně řemesla textilní. Že v době drahoty a v letech bezprostředně následujících vydávána nařízení pro řezníky a pekaře, toho vysvětlení u řemesel, která pro zásobení městského obyvatelstva měla důležitost největší, podává se samo. Proč při zákazu cechů r. 1352 vytýkáno právě o tkalcích, že musí býti poslušni rady městské, proč právě do jejich řemesla zasahováno nejvíce, proč právě ustanovení o tkalcích přejal biskup litomyšlský r. 1360, toho vysvětlení tak snadné není. Bylo by možno domnívati se, že řemeslo, které má největší důležitost pro hospodářský život velkých center současného obchodu, i v našich městech mělo význam obzvláštní. Leč výkladu tomu nenasvědčují výsledky předcházející analysy hospodářské struktury našich měst. Proto možno výklad formulovati spíše tak, že i u nás, kde soukenictví neživí tak znamenitého počtu obyvatelstva jako v Nizozemí, Florencii nebo i jen ve vývozních městech německých, soukenictví přikládán význam mimořádný. Bohatství, jež v cizině plynulo z řemesel textilních, současné události, jež od desítiletí ukazovaly, že právě z hospodářských poměrů tkalců a řemesel jim příbuzných vycházejí revoluční pokusy, ohrožující klidný vývoj městského života, vše to mohlo právem i u nás obraceti k tomuto řemeslu zvýšenou pozornost správy městské, vládnoucích vrstev měšťanských i úředníků královských. Pozoruhodno při tom není jen, že řemeslu pozornost ta věnována, nýbrž i jak se to děje, které otázky při tom řešeny a které tendence při tom rozhodují.

Boj tkalců ve Florencii a Nizozemí vychází z poměrů řemeslné produkce. Ve Florencii a Sieně jsou to rozpory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Tu i v městech nizozemských zápas o svobodu textilní produkce v prvotní fasi vrcholí v idei samostatného podnikání řemeslníkova, v požadavku, aby řemeslník byl vlastníkem materiálu zpracovávaného, aby zrušen byl monopol nákupu vlny a aby tak umožněno bylo soukeníku, aby si vlnu nakoupil sám. Také u nás v letech padesátých naráží se na problem stejný; listy, jež ruší cechy vůbec a cech soukenický zvláště, mluví rovněž o nákupu vlny. Ale problem zní tu jinak. Nejde o to, zda soukeník-řemeslník smí koupiti vlnu, nýbrž zda vlnu kupovati smí *jen* on a zda ostatní obyvatelstvo jest z nákupu vlny vyloučeno. Snahou soukeníků jest ovšem dosáhnouti materiálu co nejlacinějšího a proto vyřaditi z obchodu překupníky místní. Jest to v duchu současných snah řemeslníků živností jiných, kteří snaží se monopolisovati nákup potřebného materiálu, a jest to i v duchu protidrahotní politiky městské, jež zásadně

překupnictví nepřeje. Leč s nákupem vlny učiněna výjimka, překupování zůstává dovoleno. R. 1360 vyslovena v Litomyšli zásada, že nákup vlny jest svobodný měšťanům všem. R. 1367 v Brně a 1368 v Olomouci učiněn soukeníkům pouze ústupek ten, že normována hranice, ostatně nevysoká; měšťan-nesoukeník smí kupovati jen na „kámen“, rozuměj na naši váhu asi nad 10 *kg*. Nákup v množství menším vyhrazen soukeníkům.[1]) Usiluje se tu o kompromis, který v otázce nákupu materiálu vyhovoval alespoň z části přání soukeníků. Leč úsilí soukeníků o svobodu produkce neomezuje se jen na otázku nákupu vlny. Zbývá otázka prodeje výrobků a tato stránka jest u nás důležitější.

Rozdíl poměrů v soukenických centrech nizozemských a italských na straně jedné a poměrů v městech našich a většině měst německých na straně druhé projevuje se tím, že zde do popředí posunuta jest spotřeba místní a spor, o němž čítáme nejčastěji, jest spor mezi soukeníky a kroječi (prodavači) sukna. Kroječi jsou vrstvou bohatší, zdrojem bohatství, jak ukazuje známá sazba brněnská, byl především prodej vzácných suken nizozemských.[2]) Prodej cizího sukna kroječům také nesporně náleží, avšak kroječi nespokojují se tím, nýbrž usilují i o výkroj sukna domácího. Nespokojují se tím, že jim byl dovolen, nýbrž úsilí jejich směřuje k tomu, aby soukeníku byl zakázán a aby řemeslníku, jenž sukno vyrábí, nebylo dovoleno na drobno je prodávati, aby byl povinen prodati v celku celý kus (postav). Postav měřil asi 30 loket, a ježto nebylo snadno nalézti kupce, jenž by takové množství najednou potřeboval, měl býti řemeslník nucen donésti své zboží ke kroječi, jenž pak sukno na „loket“ rozprodával.

Takto formulovány požadavky stran již v prvém sporu, o němž v našich městech víme, ve sporu, který r. 1330 rovnali rychtář a přísežní Většího města Pražského.[3]) Rozhodnutí vyznělo na prospěch kroječů alespoň z části: Sukna, která jsou postříhávána, smí sice soukeník na loket prodávati, sukna jiná smí však prodati jen celá kroječi nebo komukoli jinému. Poněvadž byl tak vskutku soukeník uveden v závislost na kroječi a kroječům bylo snadno určovati soukeníkům, zač musí své výrobky prodávati, dodává se na jejich ochranu, že kroječi nemají se smlouvati proti soukeníkům, naopak jak soukeníci, tak kroječi mají se beze lsti a upřímně při prodeji sukna podporovati. Na přestoupení tohoto statutu stanovena citelná pokuta. Kroječ, jenž by byl obviněn, že poškodil sou-

[1]) Viz níže str. 181, 182.
[2]) Viz výše str. 95.
[3]) Roessler I. str. 18, st. 29, Reg. III. str. 631 no. 1612.

keníky, musí se ospravedlniti přísahou před rychtářem nebo dá půl kopy pokuty, z níž dvě třetiny připadnou konšelům a třetinu podrží rychtář. Soukeník, který by prodal na loket sukno, zaplatí rovněž půl kopy, z toho připadne rychtáři a konšelům polovina a ostatek kroječům. O ospravedlnění přísahou se u soukeníků nemluví a tento rozdíl i rozdíl při rozdělování pokut ukazuje, čí zájem u městských úřadů měl převahu a komu nové ustanovení přinášelo prospěch.

Jaký byl stav v jiných našich městech, o tom nemáme tak starých zpráv. Nepochybně byl místy výkroj soukeníkům dovolen,[1]) snad s výhradami na způsob statut pražských, později však měli býti soukeníci i těchto práv zbaveni. R. 1343 praví se, že v městě Ústí nad Labem byl již delší dobu spor o výkroj sukna. Na jedné straně stáli soukeníci, na druhé správa města, jež věc kroječů vzala za svou. Spor přednesen markrabí Karlovi, jenž tenkráte vedl správu království, a Karel ukázal, jak veliký význam otázce přikládá. Přikázal, aby spor byl předložen přísežným všech měst královských. Byli tudíž svoláni konšelé všech měst, a uspořádán jakýsi sněm úřadů městských. Přítomní vzati do přísahy a na to se jich podkomoří otázal, zda jest s prospěchem města Ústí, aby soukeníci krájeli sukno. Konšelé odpověděli, že jest na škodu města Ústí i každého jiného města království, krájejí-li soukeníci sukno. Na základě tohoto výroku zakázal pak podkomoří soukeníkům ústeckým drobný prodej sukna pod pokutou půl kopy grošů, kteráž by byla tak dlouho uvalována, pokud by se soukeníci výkroje nevzdali. Kdo by pak soukeníky k odporu podněcoval a je v něm podporoval, má býti pohnán před podkomořího a má býti potrestán co nejpřísněji, neboť, jak zdůrazněno, markrabí Karel nepřeje si dalších sporů o výkroj sukna, „aby snad z toho nevzniklo veliké neštěstí a škoda městu nebo jeho obyvatelům“.[2])

---

[1]) Viz níže listinu žateckou.

[2]) Zajímavá listina ta zachovala se jen v pozdním opise a unikla proto pozornosti starších badatelů, i Z. Wintra a O. Peterky. Četné latinismy nasvědčují tomu, že jest to překlad, vyskytují se i chyby jako „30 guter kleiner groschen (!) Prager müntz“, kde originál měl patrně „30 bonos denarios grossos Prag monete“. V celku však jest listina věrohodná, cituji z ní počátek: „— Dieweil der — — Karolus, unsers h. königis in B. erstgeborner, marckgraff zu Mhären, den stritt und zwiespalt, welcher unter euch eines theiles und denen tuchmachern ewerer stadt anderer seits etliche zeit hero wegen des tuchschnitts geschwäbet und denselben in ernst comittirt, neben den *geschwornen oder schöpfen aller königl. städt* zu frommen, nutz und gute ewerer stadt endlichen abzuhawen. Demnach die *geschwornen* und *schöpfen aller städte des königreichs* laut des befelichs und vertrawung unseres herren des markgrafen *zusamen gefodert,* als haben wier von ihnen nach vollzogenem von ihnen geleisteten ayde mit

Bylo ovšem snáze zbaviti soukeníky výkroje než je donutiti, aby se s tím smířili. R. 1352 bylo nutno znovu přikazovati, aby tkalci byli poslušni rady. Oč při tom běželo, cítila doba jasně. Zákaz monopolu a schůzí cechovních překládá kniha chrudimská konkretněji (třeba ne přesně): *„suken krájenie a tajných řemesla scházenie — — nedopúštějte — —“.*[1]) R. 1366 pokutováni soukeníci na Starém městě Pražském, jeden z nich popraven, poněvadž měli „spolek“ mezi sebou.[2]) Před tím r. 1360 zavedeno opět obšírné řízení proti soukeníkům, tentokráte v Žatci. Podnět k němu dala městská rada, jež podala králi stížnost, že město trpí škodu tím, že soukeníci krájejí sukna, že však město nemůže zakročiti, neboť soukeníci hájí se tím, že jim byl výkroj (zda jakéhokoli sukna, se nepraví) dovolen a že mají na to privilegia od krále Jana i samého Karla. Císař dal věc rozhodnouti kancléři biskupu Dětřichovi mindenskému, ten opět vyslal do Žatce podkomořího Mikuláše Biskupova a purkrabí loketského Peška. Tito dali svolati starší města „stejně bohaté jako chudé“ a „veškeré“ řemeslníky žatecké do refektáře kláštera minoritů a dotázali se jich z rozkazu kancléřova, zda výkroj soukeníků jest městu na prospěch či na škodu. Na to vypovídali nejprve konšelé, pak starší města „chudí i bohatí“, pak po dvou z jednotlivých řemesel, z řezníků, pekařů, ševců, koželuhů, krejčí, kramářů, kožišníků, vetešníků, krčmářů, ševců-vetešníků, kovářů, rybářů a sladovníků a všichni pod přísahou prohlašovali za sebe i za ostatní řemeslníky své živnosti, že výkroj soukeníků jest jim na škodu, a nebudou-li soukeníci sukna krájeti, že to bude ku prospěchu města i jejich řemesla. Na to kancléř soukeníkům pod znamenitou pokutou — sto kop! — výkroj sukna zakázal a nařídil, aby rada bděla nad plněním zákazu.[3]) Jaký prospěch pro město očekáván od zákazu sukna, patrno pak r. 1362. Město rozhodlo se postaviti radnici, která by byla zároveň domem kupeckým; potřebný náklad měli poskytnouti ti, kdo by chtěli v radnici krájeti sukna, měli si zakoupiti stanoviště

---

höchsten fleiss wahrhaftig erforschet und erkundiget, ob der gerürte tuchschnitt der tuchmacher selber gut, nutz und zurtraglich ewerer stadt where. Welche dann gemainiglich alle diss auf ihren ayd nehmende aus zeitiger und wohlbedachter berathschlagung diss schlissende gefunden, dass der gemelte tuchschnitt der tuchmacher weder ewerer stadt noch *anderen städten dieses königreichs* zutraglich, nutzlich und frommlich wäre, sondern vielmehr zue merklichen schaden *aller* städte, in den solcher tuchschnitt gestattet würde, gereichete — —.“ (UB. Aussig no. 44.)

[1]) Cod. Jur. Mun. II. no. 326.

[2]) Viz přílohu I. O výkroji v Praze viz též r. 1365 Roessler I. st. 58, str. 39.

[3]) UB. Saaz str. 28, 29 no. 94, 95.

v kupeckém domě v dědičné bezplatné držení.[1]) Aby se nalezli kupci, kteří by si kotce kroječské zakoupili, k tomu zdálo se nutným zajistiti jim monopol prodeje i suken domácích. Ale soukeníci se bránili, byli sice odsouzeni, ale vedli spor dále několik let, až se konečně poddali a slíbili nečiniti radě pro výkroj sukna dalších nesnází; kdo by počal znovu spor proti radě, měl býti odsouzen života i majetku a i žena jeho a děti měly býti navždy vypuzeny z města.[2])

V letech následujících učiněna podobná opatření v městech moravských, v říjnu 1367 v Brně, v březnu 1368 v Olomouci. V Olomouci svoláni z nařízení markrabí Jana kroječi a soukeníci, pokud byli měšťany, a prý po úradě s nimi a s jich „jednomyslným" souhlasem rozhodla pak rada, přibravši i přísežné bývalé, že napříště soukeníci mají provozovati jen řemeslo a sukna smějí prodávati jen celá jednomu nebo dvěma kupcům. *„Páni"* kroječi mohou prodávati jakákoli sukna, vzácná nebo obyčejná, nemají se však plésti do řemesla. Nákup vlny vyhražen soukeníkům potud, že kroječi nemají vlny kupovati jinak než na „kámen", ani v Olomouci ani ve městech jiných.[3])

Poměry v Brně byly složitější. Nestály tu proti sobě jen zájmy kroječů, kteří sukna prodávali, a zájmy řemeslníků, kteří je hotovili, nýbrž i mezi řemeslníky byly dvě hospodářské vrstvy: tkalci a postřihači, kteří sami dávají tkáti a snaží se produkci sukna ovládnouti. Statut z r. 1348 hledí ke sporu postřihačů a soukeníků-tkalců, mělo jím být rozhodnuto, zda postřihači smějí zaměstnávati soukeníky. Statut bohatším právo to přiznává, jen předpisuje velikost postavu vyrobeného postřihači i, jak veliké má býti sukno, které prodává tkadlec.[4]) R. 1348 rozhoduje se o otázkách výrobních, jest spor o to, kdo smí hotové sukno uváděti na trh, o dvě desítiletí později i v Brně v popředí jsou otázky jiné, otázka, kdo smí vlnu kupovati a ovšem i otázka výkroje sukna. Při

---

[1]) Tamže str. 30 no. 99.

[2]) Tamže str. 31, 32 no. 100.

[3]) Cod. Mor. Dipl. X. str. 25 no. 33: „— — Statuimus eciam, quod *domini pannicissores* communium et nobilium staminum pannos saltim vendere ac incidere debent et non facere nec etiam opus pannificii seu eius artificii quid exercere neque aliquo iure aliquam lanam emere debent cum pendiculo dicto vulgariter unczer et eciam in ponderibus emere non debent hic nec in aliis civitatibus, sed per lapides bene emere possunt omni sine emenda — —." Nadpis Brandlův „Statut der Tuchmacher und *Tuchscheerer*" zakládá se ovšem na omylu, ztotožnil mylně „pannicisores" a „pannirasores".

[4]) O statutu viz již výše str. 98. Otištěn Bretholzem, Gesch. d. St. Brünn příl. VIII. str. 422. Z předpisů vyplývá, že postav sukna vyrobeného tkalcem měl býti z déli 30 loket, sukna, které dal tkáti postřihač, jen 28 loket. Příčinu a význam rozdílu neodvažuji se určiti.

tom nečiněn již rozdíl mezi postřihači a tkalci; ve statutě z r. 1367 mluví se jen o postřihačích a řemesle jejich, ale slovem tím míněni, tuším, textilní řemeslníci vůbec. Obsah statutu kryje se celkem s předpisy olomouckými: Kdo nedovede hotoviti sám sukna, nemá je vyráběti, rozuměj, kdo není řemeslníkem, nesmí ani řemeslníky zaměstnávati. Řemeslníku textilnímu přiznáno právo na nákup vlny, arci s obvyklou výhradou, rovněž vyhrazen mu prodej osnovy (snad pro neřemeslné tkalce, kteří tkali si pro svou potřebu sami). Naproti tomu, opět ve shodě se statutem olomouckým, zakázán výkroj sukna na loket vůbec řemeslníkům, kteří sami „umějíce řemeslo vlastní rukou sukna hotoví"; zda smějí prodávati celý postav jen v celku či kupcům několika najednou, se nepraví, a to bezpochyby znamená, že ani takováto úleva soukeníkům brněnským nepřiznána.[1])

Spory o výkroj sukna vyskytují se touž dobou i jinde. Omezím se na země koruny české. R. 1352 učinil král Karel konec sporům v Kladsku; určil, že tkalci smějí prodávati na loket jen sukno, které sami nebo pomocí svých tovaryšů vyrobili a to jen sukno obyčejné, jehož cena není větší než 3 groše.[2]) R. 1347 přisouzeno tkalcům ve slezské Středě právo, že smějí postav sukna prodati nejvýše šesti kupcům, kteří všichni musí býti osobně přítomni a ani pak nesmí soukeník sám sukno rozstříhati, nýbrž musí zavolati k tomu krejčíře, který bude vzat do přísahy. Mimo to má soukeník právo rozstříhati ze suken, která vyrobí, jedno na leto a jedno na podzim pro potřebu vlastní a své čeledi, a zbude-li mu co z postavu toho, smí to na loket prodati s vědomím kroječů sukna nebo jiných hodnověrných osob.[3]) R. 1360 učiněn ve Vratislavi statut ještě

---

[1]) Cod. Mor. Dipl. X. str. 17 no. 20: „Ex mandato d. marchionis intitulata sunt infrascripta. Primo quod nullus preparet *stamina* pannorum nisi manu sciat propria artem panniparíam. Item filateria illa, que vulgo warf dicitur, non vendi debent ab aliis. Item nullus alius preter magistrum (? magistros) operis lanam emere debent cum uncia et pondere manuum quoquo modo, sed *tantum* per pondus lapidis eis emere liceat. Item panniparii, qui artem scientes de manu pannos preparant, peciatim per ulnas vendendo non incidant." — Tisk v kodexu jest chybný právě v nejdůležitějších bodech nařízení. *Tantum* opravil již Bretholz, uniklo mu však, že chybně jest čteno v prvé větě „scamnia pannorum" a proto vykládá: „Darnach durfte 1. niemand den Webstuhl (scamna pannorum eigentlich Tuchbank) zurichten, der nicht mit eigener Hand die Tuchweberei (ars panniparia) ausüben konnte" (Gesch. d. St. Brünn str. 247, 248). Takto ovšem ustanovení nedává smysl: „scamnum" jest kotec nikoli stav a zříditi soukenický kotec značilo by nepochybně výkroj sukna, což právě jest soukeníkům odpíráno.

[2]) Volkmer-Hohaus, Geschichtsquellen d. Grafsch. Glatz I. str. 133.

[3]) Rozsudek z r. 1347 potvrdil a doplnil r. 1348 královský hejtman vratislavský Konrad z Falkenhainu a r. 1351 stvrdil jej sám král. Povšimneme si

příkřejší; podle něho soukeník smí sukno prodati nejvýše třem kupcům a nesmí rovněž sám sukna rozděliti, nýbrž sukno musí býti k tomu doneseno do kotců.[1]) R. 1356 potvrzuje císař Karel Zhořeleckým výsadu svého otce, že žádný tkadlec ani soukeník nemá sukno na loket nebo jinak po částech prodávati, nemá-li stanoviště v domě kupeckém, a zároveň dává Karel sám listinu novou, která předpis formuluje ještě příkřeji, totiž, tkalci zhořelečtí, kteří s tovaryši sukna hotoví, nemají vůbec sukna na loket prodávati, nýbrž měšťané jiní (toho třeba si povšimnouti), kteří mají stanoviště v domě kupeckém.[2]) Roku 1367 činí císař opatření proti soukeníkům v Žitavě.[3])

Pozoruhodno při všem tom není jen, že tolikrát opakují se tytéž hospodářské problémy, nýbrž i že řešení na různých místech jest v základních liniích stejné. Shoda ta ukazuje, že tu nerozhodovaly jen poměry místní a že, pokud král zasahuje do sporu soukeníků a kroječů, jeho jednání má pevný zásadní směr. Nelze říci, že by směr ten byl soukeníkům venkoncem nepřátelský. Soukeníkům na prospěch bylo, že v nákupu suroviny místy bráni v ochranu před vykořisťováním překupníků, a i mimo to nalezneme tu onde článek jim příznivý. V otázce hlavní soukeníkům však vyhovováno není, není jim přán svobodný prodej výrobků, buď vůbec nebo jen s podstatnými výhradami. V tom jest politika Karlova důsledná od let čtyřicátých, kdy co správce země české dal spor o výkroj sukna předložiti k rozhodnutí shromáždění konšelů všech českých měst královských. A v tomže duchu jako jeho rozhodnutí v Čechách činěna i opatření v ostatních zemích české koruny.

Shodu tu třeba zdůrazniti. U Bachmanna nalezneme totiž tvrzení, že Karel v českých městech výkroj sukna soukeníkům

---

rozdílu: podle listiny z r. 1348, kdo ze soukeníků se proviní a nemůže zaplatiti pokuty, — byla velmi vysoká, tři hřivny grošů — bude tělesně trestán podle toho, jak uznají konšelé města Středy. Karel r. 1351 to mění, bude trestán podle řádu kroječů vratislavských, „si transgressor predictus pauper fuerit et pecunias non habens predictas, hic secundum ritum et consuetudinem magistrorum pannicidarum Wratislaviensium in corpore punietur". Srv. Cod. dipl. Sil. VIII. str. 25, 26, 27, 34, 35 no. 18, 19, 25.

[1]) L. c. str. 51: „Is sal ouch nymant, der nicht czu kamern stet, her sy weber, nunne, geistlich oder wertlich ader wer her were, lanc gewant snyden — — Is sollen ouch dry eyn tuch keufen und daz teilen under den kamern in dry teil also, daz eyn teil als lang sye, als daz ander; und wer das breche, daz das anderswo geteilt wurde, tzu weme das were; der sal gebin eyne halbe mark und das tuch sal czuvor verlorn sin, und welch schroter in das gewant teilte, wo man das irvure, der sal eyner halbin marke sin bestanden."

[2]) Zobel, Verz. oberlausiz. Urk. I. str. 36, 68 no. 337, 338.

[3]) Tamže str. 84 no. 414.

dovolil.[1]) Vyvozuje to z listiny, jíž Karel r. 1352 přiznává měšťanům města Mostu právo, že smějí svobodně krájeti jakákoli sukna na výročním trhu města Žatce a že žatečtí nesmějí jim v tom brániti.[2]) Listina ta nasvědčuje však výkladu Bachmannovu jen na pohled. Nejde tu o prodej ve městě, nejde tu o spor soukeníků s kroječi, nýbrž o spor dvou měst a o poměry, které souvisejí s výjimečným postavením výročního trhu. Privilegia mosteckého tudíž v této souvislosti uváděti nelze a tím padá i zdánlivé vybočení z jinak jednotné linie politiky Karlovy. Rektifikace ta není bez hlubšího významu. Odstraňuje poslední doklad, jehož se dovolával Bachmann na důkaz, že Karel jinak měřil řemeslníkům v Čechách a jinak jinde. A právě že toho není, že v poměru Karlově k požadavkům řemeslníků vládnou tytéž principy, toto poznání učí poměr ten lépe chápati i hodnotiti. Jest to zvláště důležito pro léta padesátá, kdy řemeslná politika Karlova nejzřetelněji vystupuje.

4. Další vývoj.

(Zákaz jihlavský, opětný zákaz markr. Jana; ústupky. — Petice brněnských řemeslníků, svobodné trhy masa a mouky. — Napětí let osmdesátých, stanovisko Václavovo. — Bouře jihlavská, stav na sklonku století. — Výhledy: povstání vratislavské r. 1418 a proticechovní reakce r. 1420, husitství a hnutí cechovní.)

Pohroma, která v důsledcích svých vedla k proticechovním opatřením r. 1351 a 1352, po několika letech se vrací a k moru přidružila se r. 1361 katastrofální neúroda. K r. 1363 čteme pak opět o zákaze cechů,[3]) bylo to v Jihlavě a tentokráte možno se zvlášť podrobně poučiti, co zákaz cechů konkretně znamenal.

Nedlouho potom, ještě v šedesátých letech, pořízen svod právních naučení z Jihlavy daných. Do svodu zařazena i známá nám naučení o právech řemeslníků, která kdysi propůjčena do Kutné Hory. Naučení ta nebyla však přepsána beze změny, nýbrž upravena tak, aby jejich znění nebylo na odpor novému zákazu. Úprava provedena takořka mechanicky tím, že zmínky o cechovních bratrstvech prostě vynechány. Původně

---

[1]) Gesch. Böhmens II. str. 78.

[2]) UB. Saaz str. 20 no. 78: „— — Licet dilecti nobis *cives Pontenses* forte ex consuetudine huc non perduxerint nec habeant, quod in *foro annali Sacensis* civitatis pannos incidere et per ulnam vendere possint ac valeant, tamen — —."

[3]) Jihlavská městská kniha první, fol. 35: „Consilium civium stricte prohibuit omnes uniones et cechas mechanicorum in civitate et extra commorancium et cech. (či snad et ceth.)"; Cod. Mor. Dipl. IX. no. 329.

ustanoveno na př. o krejčích, že kdo se uchází o mistrovství, má dáti rychtáři 4 groše, písaři groš, dáti rukojmí — rozuměj, že rok a den zůstane ve městě — a spolumistrům do „cechu“ libru vosku. Statut ten přepsán bez valných změn, pouze ustanovení o dávce do cechu vynecháno.[1]) Z artikulů soukenických vypuštěna nyní podmínka, že řemeslník nebude připuštěn k živnosti, pokud nezakoupí se v „cech“, podle toho, co mistři stanovili.[2]) Z článku o řemeslech jiných vynechává písař předpis o příspěvcích do „cechu“ i zmínku o pokutě na toho, kdo by se čeho ve shromáždění cechovním dopustil.[3]) — Tendence všech těchto změn jest táž. Městské právo nechce znáti povinností řemeslníka k cechu, ani povinností peněžitých ani odvislosti jednotlivého řemeslníka od usnesení hromad cechovních. Cech jako veřejnoprávní instituce mizí.

Artikule o řemeslnících byly do svodu naučení jihlavských přejaty ve znění, které jim dáno po r. 1363, a v tomto znění zachovaly je i rukopisy pozdější. Původní ustanovení o právech cechu nebyla již obnovena. Právní kniha utkvěla tu ve stadiu zákazů cechů. Jest ovšem otázka, jak dlouho stav ten odpovídal skutečnosti a zda časem strohý zákaz nebyl v praxi zmírněn. Městské právo *neukládalo* sice řemeslníku povinnosti

---

1) *Původní znění:*	*Statut nově upravený:*
„Welich man ein sneyder und meystershapht wil haben in der stat, der shol dem richter 4 gr. ph. czu anweissen geben, dem sreyber einen et fideiussores ponere und den maistern ein phunt wachss in ir ceche.“	„Welich man eyn sneyder und maisterrecht wil haben in der stat, der schol dem richter 2 gr. geben czu anweysen und dem schreyber 1 gr. ph. und schol purgen seczen jar und tag in der stat czu pleyben.“
(Rukopis olomoucké studijní knihovny sign. 271/4 fol. 1.)	(Tomaschek, Oberhof Iglau in Mähren str. 116 no. 216.)

2) Tamže fol. 1v a Tomaschka l. c. no. 208 (slova později vynechaná vyznačena kursivou): „— — propter commune bonum civitatis confirmatum primum, quod quilibet *fraternitatem* et magisterium intrare cupiens, ius civitatis, ut modus est, acquiret et iudici cum 2 gr. et notario cum uno dandis se manifestet *nec dum laboret, donec czecham secundum quod a magistris graciam habere poterit obtinere.* — — Preterea quidquid magistri *statuerunt* seu statuent, nulli infringere liceat, set ratum et gratum habeatur — —.“

3) Tamže fol. 2v a Tomaschka l. c. no. 211, 212: „Statuimus, quod quivis faber, sellator, currifex, calcariator et loricator magisterium cupiens obtinere *dictis magistris duas lib. cere ad czecham,* iudici 2 gr., notario 1 dare est astrictus et caucionem facere satis bonam per annum manere in civitate et *quicunque in czecha excesserit, stabit in pena unius cere talenti, secundo 2 et sic deinceps augmentando.*“

„Statuimus eciam, quod omnes mechanici civitatem intrantes, dabunt iudici 2 gr. et notario 1, *magistris unam libram cere* et faciunt caucionem annum et diem in civitate manere et losungare de 10 marcis secundum graciam.“

k cechu, ale vzniká pochybnost, nebyly-li časem cechovní dávky opět *připuštěny.* Pochybnost ta jest opodstatněna událostmi r. 1391,[1]) tenkráte vystupují řemesla opět jako celky a to dává tušiti, že časem přece jen idei cechovní učiněny ústupky.

Jihlavský zákaz cechů r. 1363 zůstal toho roku osamocen;[2]) další léta přinesla ještě jeden všeobecný zákaz a pak jednotlivé ústupky. R. 1366 vrací markrabí Jan práva řemeslníkům všech svých měst, činí při tom však dvojí *podstatnou* výhradu: řemeslníci *nesmějí* společnými úmluvami *zdražovati* výrobky a nesmějí nikoho *nutiti,* aby vstoupil do cechu a naň přispíval. Cech má zůstati *dobrovolným,* tedy nikoli cechem ve vlastním slova smyslu, nýbrž pouhým dobrovolným bratrstvem.[3]) Tak zní všeobecné ustanovení, většina řemesel se tím také spokojila či spokojiti musila, jen jednotlivá řemesla dosahují vynětí ze zákazu. Argument, jehož se při tom dovolávají, jest opět týž, který shledali jsme již v počátcích cechovního zřízení v Praze;[4]) řemeslníci žádají, aby byli chráněni před cizí soutěží, poukazují na platy a dávky, jež musí z výdělku svého platiti.[5]) A argumentu tomu nemohla důsledně správa města ani markrabí sám odpírati uznání. R. 1361 obdrželi brněnští nožíři od samého markraběte výsadu, že nikdo nemá ve městě nožů prodávati kromě nožířů, kteří je vyrábějí a žádný nožíř nemá prodávati — mohli bychom také říci: nemá býti mistrem —, kdo nemá práva měšťanského a není v cechu.[6]) R. 1364 vyslovili konšelé brněnští souhlas s články, na nichž se shodli mistři zlatničtí. Poněvadž měl to býti opětný průlom do zákazu cechů, bylo třeba vyžádati potvrzení od markraběte, r. 1367

---

[1]) O těchto viz níže.

[2]) U Wintra (Děj. řem. str. 207) čteme, že r. 1363 zakázány cechy i v Brně a Olomouci; Winter odkazuje na Čelakovského, kde však zaznamenán jen zákaz jihlavský.

[3]) Cod. Mor. Dipl. XV. str. 89 no. 108: „Fideles dilecti. Fecimus omnibus omnium civitatum nostrarum artificibus omnia eis ablata restitui integre et in toto, ita quod nichil de ipsis penitus reservetur, ita *tamen,* quod omnium artificiorum artifices nullum artificem advenam ad aliquam in eorum czecham sive ordinem dacionem astringere habeant — —."

[4]) Srovnej výše str. 145. Doklady „cechů" ve smyslu bratrstev (bez přímusu) skýtají prameny brněnské.

[5]) Cod. Mor. Dipl. IX. str. 193 no. 263.

[6]) Tamže str. 194: „— — quod nullus cultellificum se de novo Brunam recipere volencium, illorum eciam, qui actu Brunne existunt et nondum ius aliorum cultellificum, quod czecha dicitur vulgariter, acquisivisse noscuntur, presumat neque possit cultellos, quos fabricabit, vendere alicui, prout et alii cultellifices czecham habentes, ut premittitur, ipsos vendunt, nisi prius civium civitatis predictorum ius et aliorum cultellificum ius predictum acquiret." — Dodatek, jak v tisku následuje, nedává, tušim, smyslu.

markrabí předložené články schválil. Ustanovují především, že zlatník, jenž do Brna přijde a chce tam provozovati živnost, má získati obvyklým způsobem právo měšťanské, dáti záruku, že v městě setrvá rok a den, a konečně má předložiti zlatníkům brněnským průkaz o sobě z dřívějšího bydliště „de sua fama et opinione, quales fuerint." Články další pojednávají o jakosti stříbra, o placení berně městské a jiném. O povinnosti řemeslníka k cechu mluví se až nakonec: Zlatník, který neplnil by toho, na čem usnesou se svorně všichni mistři, bude potrestán tím, že mu dílna bude zavřena na tak dlouho, až by uposlechl.[1]) Vysloven tu tedy přímus v charakteristické formě: živnost omezena na příslušníky cechu a jednotlivec podřízen společné vůli korporace.

Z šedesátých a sedmdesátých let nezachovalo se mnoho výsad řemeslnických a snad nebylo jich ani mnoho vydáno. Leč mezi těmi, jež se zachovaly, nalezneme několik, jež výrazně dokumentují vítězství hledisk cechovních. Možno citovati starý překlad litomyšlského řádu krejčí z r. 1363: „Najprve, kterýž krajčí mistrem chce býti, ten má sobě městského práva dobýti a věrdunk grošóv do cechu dáti. — — Osmé, aby nižádného mistra do cechu nepřijímali kromě, leč by list přinesl svého zachovánie a svých rodičuov. Deváté, že synové mistróv mají celé právo, ale dcery jedno puol; také žádný mistr nemá učiti robence nežli z kopy grošuov a k tomu libra vosku. — — Jedenácté, aby nižádný mistr řemesla nedělal před městem nebli jinde kromě svého verštatu. Také kterýž by mistr bez odpušťenie cechmistróv stěhoval se z města, jedno přes most, ten právo svého řemesla ztratil. Dvanácté, ktož chce býti mistrem, ten má býti zkúšen cechmistry, jest-li řemesla hoden čili nenie — —."[2]) Možno též citovati řád soukeníků rychnovských z r. 1378, spolu na důkaz, jak i při zřízení cechovním byly potírány snahy řemeslníků, uzavírati se přílivu nových sil: „— — Příchodný host věrný i všudy dobře zchovalý, chtěl by přijéti mistrovstvie v městě v Rychnově, má býti přijat od mistróv dříve řečených *beze všie omluvy, dada jich právo,* točiš což na ně slušie, to jest čtyři libry vuosku. — — Ktož by host súkenničí chtěl by přijéti mistrovstvie súkenničie, ten má dáti právo mistrové, a mistři mají jej mile přijéti. — —

---

[1]) „Item quod quicunque aurifaber ibidem illud, quod omnibus magistris concorditer videbitur, facere noluerit, quod illius fabrica sive fenestra, in qua laborat, per aurifabros auctoritate iudicis claudi debet sic, quousque talis id fecerit, quod ipsis magistris concorditer videbitur expedire — —;" tamže X. str. 6 no. 7. — Markrabí články potvrzuje „pensantes eciam, quod eadem statuta *non* vergunt in *detrimentum* nostre civitatis predicte." Viz též Bretholze l. c. str. 250.

[2]) Perg. kniha města Litomyšle od r. 1402 str. 13.

Opět ktož by chtěl sě učiti suknu dělati nebo tkáti, odkadž by kolivěk byl, z města nebo ze vsi, jedno byl věrný, má přijat býti od súkenníkóv a to podle ujednánie — —."[1])

Princip cechovní jest tak v letech šedesátých a sedmdesátých opět na postupu a proniká v hospodářském životě města; netřeba ani zvlášť zdůrazňovati, že uplatňuje se jen na poli hospodářském, nikoli v politické správě města. Shledáme arci, že ojediněle správa města přizvala k zvláště významným poradám i zástupce řemesel. Výše uveden příklad takového jednání z Žatce, když rozhodován spor města se soukeníky o výkroj sukna.[2]) R. 1357 přizváni v Praze spolu se staršími města i „magistri artificiorum ac mechanicorum", aby měli účast na snesení trestů proti těm, kdo by prodávali zkažené víno nebo maso.[3]) I to byl zajisté ústupek soudobému hnutí cechovnímu, ale o rozsahu ústupku toho nelze se klamati. Účast zástupců řemesel na poradách není u nás zjevem pravidelným, nevyplývala z žádného práva. V radě zasedají členové nejbohatších rodin města.[4]) Jest jen málo řemesel, jimž přiznána v artikulích volba cechmistrů, cechmistři jsou většinou dosazováni radou města, nejsou zástupci řemeslníků, nýbrž spíše dozorci nad nimi zřízení. Není tu politického zřízení cechovního, kde rada jest závislá na řemeslech, nýbrž závislost jest stále jen obrácená. Stav ten osvětlují zřetelně i brněnské události r. 1378.

Toho roku shromáždili se v Brně po třikráte mistři všech řemesel — scházeli jen pekaři, řezníci a krčmáři — shromáždili se bez souhlasu úřadů městských v klášteře minoritů a jednali tam neobvyklým způsobem o různých věcech, načež mluvčí jejich přednesli požadavky radě městské. Zpráva o tom v městské knize[5]) zdůrazňuje neobvyklost tohoto počínání, nazývá mluvčí řemeslníků „hejtmany" a schůzi nazývá známým dobovým terminem „konspirací". Postup byl zajisté revoluční, byl to svémocný počin „chudých a řemeslníků", „chudé obce", jakási analogie sociálních hnutí v cizině. A i tu ráz odboje i požadavky nespokojenců jsou zdrojem poučení pro poznání struktury města. Od sociálních zápasů v městech flanderských, od současné bouře florentských Ciompi liší se bouře brněnská již tím, že není jednostranně podnikem řemesel textilních. Mezi

---

[1]) Orig. v archivu Národního musea v Praze, otiskl Hanka v ČČM. 34 roč. str. 23.

[2]) Viz výše str. 180.

[3]) Rkp. archivu m. Prahy č. 986 fol. 151; srv. též Čelakovského ve Sbor. přísp. I. str. 158.

[4]) Srovnej výše str. 105, 118, 119, 129.

[5]) Otištěna v Cod. Mor. Dipl. XI. no. 119, 120.

„hejtmany“ nespokojených řemesel brněnských jest sice také tkadlec, ale jinak řemesla textilní do popředí nevystupují. Patrno jest to i na požadavcích, které mluvčí jejich předložili konšelům. Jest poučno srovnati požadavky ty (jsou jediným dokumentem toho druhu z našich měst) s programem florentských Ciompi z téhož roku.[1]) Shodně s peticí Ciompi ozývá se v Brně jen nářek na obecné bolesti dobové: drahotu a znehodnocení mince, zvláštních požadavků na podporu soukeníků v Brně není. A poučno jest nejen, co řemeslníci žádají, nýbrž i způsob, jak to činí, a průběh celého jednání. Bylo-li možno říci o tkalcích kolínských r. 1370, že kladli si cíle poměrně skromné, možno to opakovati tím větším právem o řemeslnících brněnských.

O tom, co nespokojenci žádali, zachovala se trojí zpráva; prvá jest stručný zápis o stížnostech a přáních, jež předneseny byly ústně, druhá a třetí jsou opisy písemných peticí, jak se zdá, doslovné. Třeba si povšimnouti nejen toho, co bylo žádáno, nýbrž i tonu, jejž písař petice zvolil. Ton jest uctivý, jak slušelo vůči vrchnosti: „Milí páni, přicházíme k vašim milostem a děkujeme vám za vaši dobrou vůli, kterou jste nám prokázali (rozuměj: že dovoleno přednésti stížnosti). Milí páni, oznamujeme vám tudíž, čím my, chudí lidé a řemeslníci, trpíme. Předně, že nemůžeme dostati žádné drobné mince a máme kupovati a prodávati na groše a přece dobře víme, že bylo a ještě jest v zemi dosti haléřů a denárů, třebaže nejlepší z nich byly přebrány („ausgewegen“) a ani nejhorších nemůžeme dostati. Čekají (patrně: kupci), až bude šestnáct haléřů na groš, ale nám se nezdá, aby na tom třetinu vydělali, když již chudou obec dost poškodili přebíráním těžších grošů a haléřů, což přece v jiných městech je zakázáno. Pak oznamujeme vám, milí pánové, že trpíme velikou škodu na chlebě. Vymlouvají se (rozuměj: pekaři) jednou, že jest příliš veliká voda, že jez jest porouchán, po druhé je vody příliš málo, po třetí voda zamrzla, jen aby chléb byl menší. Ale nemají-li takové škody (geprechen), nedělají proto chléb větší. Prokázali jsme těm lidem, pekařům, čest a poslali jsme ke dvěma z nich počestného člověka, aby k nám (do známé porady v klášteře minoritů) přišli, ale oni tím pohrdli řkouce, že mají jen dva pány, markraběte a měšťany (rozuměj: radu), a že nechtí jinak k nikomu choditi.“ — Pak následuje stížnost, že řezníci prodávají chudým ženám příliš draze a že neslušně k nim se chovají, stížnost, že pivo jest předražováno překupníky, kdežto v jiných městech je prý zvykem, že pivo čepuje jen, kdo pivo vaří. Remeslníci

---

[1]) Viz podrobněji výše str. 24.

stěžují si dále, že překupníci poškozují chudší obyvatelstvo také tím, že skupují kuřata, sýr, vejce a ryby, a ježto na trhu není to dopoledne dovoleno, chodí před město vstříc prodavačům. Petice žádá, aby rada postarala se o správnou míru obilí, vína, piva a jiného zboží, posléze, aby zakročeno bylo proti povalečům v krčmách, a petice končí výčet stížností: „Proti tomu prosíme, abyste zakročili, neboť my jsme, kdo při vás vždy stáli a stojíme a ještě při vás pevně zůstati chceme s tělem i statky."[1])

Tři dny nato předložena petice druhá, snad že prvá neshledána dosti vhodnou nebo dosti určitou. Jest stručnější a konkretnější v požadavcích. Praví, že řemeslníci trpí hlavně drahotou masa a chleba, a prosí, aby zaveden byl svobodný trh dvakráte za týden, jeden den na chléb, po druhé na maso. K tomu, aby se tak stalo, vyprošují si přímluvy rady u markraběte.[2])

Kromě peticí písemných předneseny i požadavky ústně. Kryjí se většinou s obsahem peticí psaných. Opakují se stížnosti na překupníky, žádá se, aby rada zakázala překupování zboží vážnému a hospodáři radničnímu a aby veškeré zboží veřejně bylo váženo. To vše jest v podstatě požadavek jeden, aby městský úřad postaral se o lacinější potraviny a zboží vůbec. K tomuto hospodářskému programu přistupují posléze dva články rázu odlišného. Prvý není — snad vinou edice — zcela srozumitelný, týká se placení městských stráží. Druhý jest přes svou stručnost jasný: Mluvčí řemeslníků žádají, aby osm mistrů řemesel a „cechů" bylo zváno do rady, kdykoli by městu bylo potřebí „obce".[3])

Poslední tento článek jest z peticí brněnských řemeslníků nejzajímavější a pro ráz hnutí zvláště charakteristický. Řemeslníci dožadují se účasti ve správě města, požadavek vysloven

---

[1]) Tamže str. 109: „— — wenne wir sein, di da mit euch stetleich sten und gestanden haben und noch stetleich bei euch pleiben welln mit leib und mit gut. Presentem literam presentaverunt iuratis in crastino b. Jacobi."

[2]) Stylisace druhé petice jest snad ještě poučnější: „Mit urlaub ir getrewer rat und ir liben herren und ein gnedigen zuflucht unser armen leute alzumol. Wenne wir uns haben bedacht — — und das meg wir an ewr hilf nicht volpringen, wenne mit ewr gnad tun dorzu. Nu pit wir arm leut und ruffen euch und geren, das ir uns genediclichen erhöret — — Nu beger wir kegenwortigen arm leut und di gancz gemayn allzumol und pitten euch, ob is mecht gesein, das ir unser redner wert kegen dem edlen fuersten — —;" tamže no. 120 str. 109, 110.

[3]) Tamže str. 108: „Item pecierunt, quod octo magistri operum et czecharum compareant specialiter ad consilium, cum civitas in causis quibuscunque necesse habuerit de communitate ad requisicionem iuratorum."

jasně, ale formulace jest z míry skromná. Řemeslníci neodvažují se žádati, aby cechovní princip rozhodoval o složení rady, nežádají si zasednouti přímo v radě, chtí se spokojiti účastí v korporaci, jež svolávána jen, když kladen počet o finančním hospodářství města nebo při jiném důležitějším jednání. Od požadavku takového k důslednému uplatnění principu cechovního jest ovšem ještě daleko. Tázali-li bychom se, které město bylo při tom řemeslníkům brněnským vzorem, vyzní odpověď nejspíše pro Norimberk, kdež touž dobou připuštěni zástupci cechů do rady — rovněž v počtu *osmi* — a přiznáno jim právo zastupovati řemesla vůbec.[1]) Kdy se tak v Norimberce stalo, přesně nevíme; stalo-li se tak před r. 1378, jest na snadě domnívati se, že úspěch řemeslníků v patricijském Norimberce byl vzpruhou k obdobnému požadavku v Brně a že z téhož města čerpali podnět řemeslníci, z něhož jindy — v Brně r. 1352 — přijímány vzory k politice proticechovní.

Politický požadavek brněnských řemeslníků r. 1378 nese pečeť hnutí cechovního, naproti tomu jejich hospodářské požadavky jsou orientovány jinak. Vyznívají v podstatě v prosbu o svobodný týdenní trh masa a chleba, aby nákup nejdůležitějších poživatin byl uvolněn od cechovních výsad jej poutajících. Požadavek svobodného trhu směřuje proti výsadám řemesel potravinářských a proto řemesla ta nemají také podílu na podniku řemesel ostatních.

Požadavek svobodného trhu ozývá se tou dobou i v jiných našich městech. R. 1379 zrušila rada olomoucká ustanovení cechovní, jež dovolovala jednotlivému pekaři péci jen stanovené množství bochníků, a přikázala, že napříště má každý pekař péci tolik, kolik může prodati; mimo to snad tou dobou zřízen i týdenní svobodný trh na chléb.[2]) R. 1380 povolen svobodný týdenní trh na chléb městu Žatci „k užitku města a veškeré obecné chudiny v něm“.[3]) R. 1382 udělen týdenní

---

[1]) Viz výše str. 60.

[2]) Saliger, Über d. Olmützer Stadtbuch d. Wenzel v. Iglau str. 74 násl. „Statutum per cives editum — —, quod pistores eque divites et pauperes, quis eorum quantum vendere valet, pistare debebit quibusvis impedimentis penitus semotis — —.“ Mimo to někdy po r. 1430 písař Václav zapsal: „Von langen jaren helt man zu Olomuncz wochenlichen all mittichen freimark mit dem prot, und wieviel die pecken dornach gestanden und geworben haben, das sulcher freimark abging, so wolt man das nicht gestatten, wan das gut und nutcz ist durch der gemein und der *armut* willen, die am mittichen sich umb brot bewirbt, dovon sie die gancz wochen sich und ir gesinde mit solchem prot desterpas und retlicher awshelt.“

[3]) UB. Saaz no. 128, Cod. Jur. Mun. II. str. 730 č. 566.

trh masa městu Hradci Králové a to, aby byl držán na týž způsob „jako v jiných městech českých svobodné trhy masa jsou držány“ „ku prospěchu (zu besserung) obce“. Současně i tam omezen monopol pekařů.[1]) R. 1385 vysazen Kolínu trh masa a chleba.[2]) R. 1387 udělil král Václav Vratislavi svobodný trh masa, r. 1395 jej potvrdil a zároveň s ním starší dva trhy na chléb a i jinak omezil monopol řezníků a pekařů.[3]) R. 1393 dovoleno na Větším městě Pražském dokonce každý den prodávati chléb a mouku, tak aby nikomu v prodeji nebylo bráněno, ať byl měšťan nebo cizí.[4])

Tato omezení cechovních výsad řezníků a pekařů, jež podstatně rozmnožila počet svobodných trhů týdenních, jsou dílem vrchnosti, ale petice brněnské z r. 1378 ukazují, že omezení ta hověla potřebám i přání lidu. Řemeslníci, kteří nenáležejí k živnostem potravinářským — viděli jsme, že jest to celkem chudší část řemeslnictva[5]) — vidí nevýhody plynoucí z monopolního prodeje potravin. Řevnivost tím způsobená rozdvojuje řemeslnictvo a oslabuje význam jeho hnutí. Snad byla právě tato rozdvojenost příčinou, že podnik brněnských řemeslníků s takovým důrazem započatý skončil bez patrného úspěchu. Rozdvojenost ta přicházela vhod vládnoucí vrstvě městské, jež monopolním snahám řemeslníků nepřeje vůbec, a rozpory mezi řemeslníky musily jí tenkráte býti tím spíše vítány, že od konce let sedmdesátých znovu na rozmanitých místech objevují se nepokoje.

Povstání Ciompi, revoluce ve Flandřích, nepokoje v městech francouzských na počátku vlády Karla VI., povstání anglické, veškeré ty nešťastné revoluční pokusy, jež v rychlém časovém sledu přináší pětiletí 1378—1382, vytvářejí náladu nepříznivou hnutí cechovnímu vůbec. R. 1383 v Paříži zrušeny jakékoli spolky řemeslnické a schůze jich zakázány. R. 1384 zrušeny cechy v Řezně.[6]) A také u nás objevují se důsledky všeobecné situace té. Již Winter povšiml si, že z let osmdesátých zachováno velice málo výsad řemeslnických, ba takřka žádná, ale nápadný zjev ten nedovedl si vyložiti: „Po r. 1380 jest v rozvoji řemeslných cechů za deset let mdloba v pramenech patrná, ale nevysvětlená.“[7]) I u nás rozvoj řemeslných orga-

---

[1]) Tamže str. 741 násl. č. 581, 582.
[2]) Tamže str. 768 č. 603.
[3]) Cod. dipl. Sil. VIII. no. 58, 66.
[4]) Cod. Jur. Mun. I. str. 177 č. 111.
[5]) Viz výše str. 105, 106.
[6]) Mummenhof, Der Handwerker str. 42.
[7]) Děj. řem. str. 211.

nisací jest na čas zastaven, ale k úplnému zákazu cechů tentokráte již nedochází.[1])

Objevuje se arci ojedinělý hlas žádající, aby cechovní zřízení bylo odstraněno vůbec. Vychází opětně z Žatce. V červenci 1387 předstoupili tam před podkomořího a před hofrychtéře měst královských rychtář, purkmistr a konšelé a spolu s nimi starší vyvolení „od veškeré obce čili všech řemeslníků“ a všichni, jeden každý zvláště, prohlašovali pod přísahou na svou víru i čest, že cechy, jich schůze, příspěvky peněžité, bratrstva i nošení svěc a ostatní statuta řemeslnická a zejména výkroj soukeníků, že vše to jest obci městské na škodu a vede ke zkáze města. I žádali úředníky královské, aby král a oni sami zjednali nápravu.[2]) Jako v letech padesátých objevuje se otázka cechovního zřízení v nejužší souvislosti s otázkou výkroje suken. Opatření, kterých si z Žatce žádali, byla by bývala opakováním starších proticechovních opatření, zahrocených opětně především proti soukeníkům. Žádosti jejich král vyhověl, ale jen z části. R. 1391 odvolal svobodu, kterou byl (neznámo kdy) dal soukeníkům žateckým, a znova jim odňal právo výkroje sukna a zakázal jej pod dřívějším trestem sto kop pokuty a který soukeník by nemohl platiti, měl býti vypověděn z města i celého království.[3]) Tak splněna část toho, co r. 1387 z Žatce žádáno, o pořádcích a bratrstvech řemeslnických není v listině z r. 1391 zmínky, k jich zákazu se král, ač žádán, neodhodlal.

Jaké bylo stanovisko krále Václava k soudobému hnutí cechovnímu, patrno na př. z jeho poměru k událostem ve Vratislavi. R. 1389 propukla tu nespokojenost řemeslníků s panující radou ve zjevnou bouři. Řemeslníci spojili se na obranu proti radě a na společný náklad vypravili poselství ke králi požádati jej, aby sám zasáhl. Poslům podařilo se krále získati, r. 1390 dosazena nová rada, v níž neměly sice cechy

---

[1]) R. 1385 přikazuje král klatovským (Cod. Jur. Mun. II. str. 766, no. 600), aby netrpěli „societates, federa, colligaciones, ligas“. Winter (Děj. řem. str. 211) soudí, že zákaz namířen proti řemeslným cechům, třebaže král řemeslníků výslovně nejmenuje. Výklad ten je však pochybný, z textu není patrno, zda spolky těmi míněny cechy a nikoli spíše odbojné družiny po venkově, jež za vlády Václavovy se rozmohly zvláště v jižních Čechách a Moravě. Srv. též Peterka, Gewerberecht str. 75.

[2]) Cod. Jur. Mun. II. str. 565, 566: „— — ibidem — — quilibet — — dixit — — quod connodaciones innung dicte, congregaciones personales, conposiciones pecuniales, fraternitates, candelarum habitudo et alia statuta singulorum mechanicorum notanter cesura panni, quam pannifices per se pannum laborantes per ulnam facere consueverunt, toti reipublice seu communitati hominum eiusdem civitatis sint omnimode dampnifera totaliter et nociva, in destruccionem huius civitatis tendencia effective — —.“

[3]) Tamže str. 831 č. 646.

převahu, ale počet jejich příslušníků v radě i na soudě vzrostl. Král sám vydal nové řády řemeslnické a zakázal radě sahati na svobody řemeslníků. Svobody ty rozmnoženy, utužena cechovní organisace a politický význam řemeslníků zvýšen tím, že jim povolena zbraň. A příznačným ukazatelem změny poměrů bylo i to, že r. 1391, 1395 a 1396 povolen soukeníkům výkroj, získali povolení to slíbivše, že nadále zdrží se všech rozbrojů a nepokojů, a zavázavše se platiti královskému hejtmanovi poplatek z každého prodaného kusu. Tak od r. 1390 jsou řemesla ve Vratislavi na postupu, až r. 1399 nastal obrat. Král Václav znova sám zasáhl, vytkl, že bylo mnoho stížností na dosavadní správu města, dosadil proto novou radu a změnil její složení opětně v neprospěch řemesel. Řemeslníkům přikázáno, aby byli poslušni rady, aby vydali listy na sjednané spolky, aby vydali na radnici svoje zbraně, nesmějí se scházeti ani činiti spolků. Tak obnovena patricijská vláda ve městě až do r. 1404, kdy pobývaje opět ve městě dal se Václav získati zase obcí.[1])

Také ve městech lužických, Zhořelci a Budišíně, vypukly rozbroje. Ve Zhořelci podržel vrch patriciát. Odbojným řemeslům — na prvém místě jmenováni zvlášť tkalci — prominuta vina, ale přikázáno, aby napříště byli poslušni rady. Rada má právo voliti své nástupce a dosazovati svobodně podle vlastního uvážení přísežné mistry jednotlivých řemesel. Zřízení to koncem roku 1390 potvrdil vévoda Jan a roku následujícího i král Václav.[2]) V Budišíně naopak skončily spory úspěchem řemesel, jež domohla se podílu na správě města. Úřad městský jest nadále obsazován tak, že panující rada měla přibrati po dvou přísežných z každého řemesla, k tomu dvanáct osob z obce (nepříslušejících k cechům) a všichni ti měli vyvoliti třináct nových konšelů, šest z řemesel, šest z obce, třináctého purkmistra jeden rok z řemesel, druhý rok z obce. I toto zřízení r. 1391 král Václav potvrdil a učinil tak stejně jako ve Vratislavi významný ústupek požadavkům nespokojených řemeslníků.[3])

Král Václav nebyl proto ještě stoupencem nebo příznivcem cechovního hnutí. Jeho stanovisko k vnitřním sporům městským není stálé. Z části naň působily hmotné nabídky, které ta ona strana mu přinášela, ale o stanovisku královĕ rozhodovaly zároveň i momenty ideální, o nichž mluví listiny, upřímná

[1]) Cod. dipl. Sil. VIII. no. 59, 60, 65, 66; tamže XI. str. 19 násl., 157 násl., no. 17, 18, 19, 22, 23 a str. 22 násl. úvodu.

[2]) Zobel, Verz. Oberl. Urk. str. 131, 132, 134, 135 no. 651, 652, 663, 668.

[3]) Tamže str. 132 no. 654; Pelzel, Lebensgesch. K. Wenceslaus I. str. 237.

snaha přispěti k vyrovnání rozporů a k uklidnění měst. Strohých zákazů cechů, po nichž volají žatečtí r. 1387, u krále Václava nenalézáme, není k nim chuti či není k nim síly.

Na sklonku století nemůže tedy již patriciát našich měst spoléhati na pevnou podporu moci královské, měl však sám ještě dosti síly, aby na čas udržel vládu města ve svých rukou. Také u nás počátkem let devadesátých hýbají se řemesla, tentokráte v Jihlavě. Opět vychází hnutí od řemeslníků textilních a podnětem k nepokojům jsou daně a mince. Když r. 1391 z Brna vrátili se zástupci rady a obce a oznámili, co žádá markrabí Jošt, a svolána byla porada s přísežnými mistry řemesel, tu o půlnoci před poradou shromáždili se z podnětu řemesla postřihačského postřihači, krejčí, ševci, jircháři a kožišníci a učinili mezi sebou přísežnou jednotu proti ostatní obci. Rada vyzvala je, aby vyslali před ni své starší, odbojná řemesla přišla však hromadně s houfem lidu („und prachten mit in den haufen vil volkes, dacz mit der stat nichtes leydet"). Nejprve počali vyjednávati s „obecními", kteří před radou zastupovali obec, a chtěli je získati na svou stranu. Když tito odmítli, chtěli je sesaditi. Rada s rychtářem a obecními uzavřela se opatrně v radní síni, ale odbojníci vynutili si vstup a vnikše potupili celý městský úřad. Tak vypravuje zápis v městské knize „na věčnou paměť a varování všem budoucím radám, aby se opatřili, by taková neposlušnost od těch řemesel a od jiných lidí nikdy již se nestala."[1]) Ale tím, zdá se, byl bouře již konec. Zápis o dalším průběhu jest velice stručný. Znovu zdůrazněno, že řemeslo postřihačské bylo vší bouře počátek a příčina, uvádí se pak zejména, kdo z řemesla toho na odboji podílu neměli, dále zapsána jména těch, kdo dosáhli odpuštění, litujíce své viny a slibujíce poslušenství radě, posléze jména potrestaných.

Bouře skončila neúspěchem. Řemesla, jež tak hřmotně byla se domáhala vlivu na správu záležitostí městských, musila se spokojiti stavem dřívějším. Nemají vlivu na obsazení rady ani na výběr čtyř zástupců obce. Zástupce ty volí i nadále rada s obcí tak, že dva z nich jsou bráni vždy z odstouplé rady.[2])

---

[1]) „— — und legten den richter und den rate und auch di vir gemeynen und alle, dy czu dem rechten gehoren, salche smacheit an mit irer ungehorsamkeyt, dy sider di stat gestanden ist, piderben leuten ny beweiset und ungehort ist. Und di sache ist auch sunderlich beschriben czu einer warnung und czu ein ewigen gedechtnuss allen reten, dy czukunftig werden, — — daz das also bewart wert, daz sulche ungehorsamkeyt von den vorigen hantwerken und von andern lewten nymmer geschehe — —;" Tomaschek, Oberhof Iglau str. 107 no. 190.

[2]) Tamže str. 106, 107.

Výsledek bouře jihlavské jest poučným ukazatelem situace, jež se v našich městech vyvinula do konce století čtrnáctého. Ukazuje výsledek, k němuž dospěla řemesla ve svém zápase proti převaze patriciátu. Posuzujeme-li zápas ten po stránce politické, jest jeho výsledek v podstatě negativní. Řemesla jako taková se účasti na správě města nedomohla, v radě zasedají sice také řemeslníci, ale počet jich nebývá veliký a není tím prolomen plutokratický ráz městské správy. Jinak jest však, hledíme-li k hospodářskému programu cechovního hnutí.

Hlas volající r. 1387 po zrušení cechů vyzněl na prázdno. Ke konci století není již pochybnosti o tom, že monopol jednotlivých řemesel stane se osou hospodářského života městského. Tou dobou plynou již prameny hojněji, zejména v Praze. Ukazují, že monopol jest uznáván, že správa městská jej chrání a snaží se jej vymeziti, aby vyvarováno bylo třenicím mezi příbuznými řemesly. V letech devadesátých a pak v prvých dvou desítiletích století následujícího přibývá opět výsad řemeslnických.[1]) Některé mluví jen o řemesle, jiné povolují výslovně cech či bratrstvo. Slova ta jsou stále ještě synonyma. Řád nožířů pražských ukazuje, že cech-bratrstvo podržel stále svůj náboženský ráz.[2]) Některé bratrstvo jest ještě dobrovolné, nedosáhlo přímusu, bratrstvo a řemeslo se rozsahem nekryjí.[3]) Ale poměr takový není pravidlem. Stav konečný, k němuž řemesla směřují, jest vytvořiti pro každé jen trochu početné řemeslo bratrstvo zvláštní a získati mu přímus tak, aby splynutím pořádku a bratrstva vznikl cech ve vlastním, pozdějším slova smyslu.

Správa města vývoji tomu nebrání. Její souhlas vykupován jest obvyklou podmínkou, že k mistrovství jest třeba práva měšťanského, i podmínkou další, že rychtáři a konšelům připadne většina pokut. Konečně zdůrazňují konšelé, že artikule řemeslníků platí jen, pokud rada jinak neustanoví[4]) nebo ukládá, aby mistři „žádných smluv nebo závazků mezi sebou nečinili v svém řemesle, kteréžby králi, rychtáři, konšelům neb obci k škodě byly.“[5]) V té době, kdy král po-

---

[1]) Význačné uvádí v chronologickém pořádku Winter, Děj. řem. str. 212 násl.

[2]) Rkp. archivu m. Prahy č. 2075 fol. 50; r. 1408 obdrželi nožíři novoměstští „czecham seu fraternitatem“, „cum candelis, missis et vigiliis“.

[3]) Tamže rkp. č. 986 fol. 186 o postřihačích staroměstských: „wil er aber die czeche nicht mit den meistern haben noch gewynnen, denne so mag er des wol ledig sein, wenne sie nyemant darczu twingen sullen, das man die czeche von yn gewinne — —.“ Peterka, Gewerberecht, str. 100.

[4]) „als lange wir und unser nachkomen schepfen nicht anders finden und zu rate werden“, Peterka, Gewerberecht, str. 100.

[5]) Z artikulů ševců kutnohorských cituje Winter.

měrně *málo* zasahuje do těchto otázek, jsou to opět konšelé, u nichž se řemeslníci ucházejí o potvrzení článků, o kterých sami se byli usnesli.

Objevují se tak již veškeré rysy řemeslného zřízení, které se pak stabilisuje a stává základem dalšího vývoje. Cechovní zřízení v podobě, jíž se mu dostalo do konce čtrnáctého století, jest pak na dlouhou dobu pevným článkem městského zřízení, tak že maně historik přenáší představu takovou i do doby starší a jeho pozornosti uniká, že zřízení to samo jest produktem dosti složité evoluce. Jednotlivé fase, složky a činitele této evoluce pokusil jsem se tu v základních rysech zachytiti, pokud to chudoba pramenných zpráv vůbec dovoluje.

* * *

Jsme na konci časového období vytčeného této práci. Možno jen připojiti letmý pohled do doby, jež bezprostředně následuje. V červenci r. 1418 vypuklo ve Vratislavi povstání lidu proti patricijské vládě, která v posledních letech panování Václavova opět město ovládla. Na popud řezníků a (jako r. 1333) soukeníků lid se srotil, vnikl násilím do radnice, jeden z konšelů byl smeten s ochozu věže — jakoby malá předehra pražské defenestrace r. 1419 —, jiní konšelé byli jati a na rynku před pranýřem popraveni. Povstalci zmocnili se zbraní v radnici uložených a ovládli město. Propustili vězně a změnili správu města tak, že k radě přidali zástupce obce. Král Václav povstání dodatečně sankcionoval, dosadil novou radu, která svým složením dokumentovala vítězství snah řemeslných cechů, a stav ten udržel se až do počátku r. 1420. Teprve příchodem krále Zikmunda se situace mění. Třebaže Václav provinilým odpustil, dal je Zikmund pohnati před soud. Soud byl obzvláště okázalý, radní vratislavští zasedli na něm s kmety a staršími města i kupců a radními devíti jiných měst slezských a žalobu zastupovali přední úředníci zemští. Povstání r. 1418 prohlášeno za velezradu na králi spáchanou a ti, kdož měli na něm podíl, odsouzeni. Více než deset osob popraveno a ještě větší počet potrestán konfiskací a vyhnanstvím. Všichni odsouzení byli řemeslníci, a cechy vyhlášeny za strůjce povstání. Proto, aby napříště zabránil podobnému pokusu, král ruší přísežná bratrstva a cechy řemeslníků, „v nichž se scházeli a porady cechovní a jiné řeči mezi sebou měli, a pro něž nejvíce vznikly dříve řečené škodlivé sváry, nepokoje — — a krveprolití.“ Řemeslníci musí odevzdati do správy rady zádušní fundace bratrstev. Musí vydati zbraně a nesmějí scházeti se v počtu větším šesti osob — jako je tomu prý v Norimberce. Král vydal zá-

roveň obsáhlé předpisy o jednotlivých řemeslech a radě uloženo bdíti nad jejich plněním. Řemeslníci nesmějí si dávati statuta, nýbrž musí býti poslušni rady, která každému řemeslu ustanoví dva přísežné mistry. Moc cechů byla nadobro zlomena, takže se z pohromy již nezotavily, a správa města vrací se na dlouhou dobu do rukou patricijské oligarchie.[1])

Události ty spadají do února a března r. 1420. Současně, 17. března, vyhlášeno ve Vratislavi křížové tažení proti Čechům a těžko ubrániti se dojmu, že současnost ta není zcela náhodná, že potlačení lidového hnutí ve Vratislavi vyplynulo z téže duchovní orientace, z níž vycházely radikální kroky k potlačení husitské revoluce.[2]) Snad souvislost ta vyciťována i na české straně. Mezi stížnými artikuly sněmu čáslavského předhazuje se Zikmundovi i toto: „mnohé měštěníny vratislavské V. M[t]. kázala stínati pro viny slavné paměti králem Václavem odpuštěné a druhé vyhnala a šacovala k veliké škodě a hanbě české.“[3]) Na straně nepřátelské ozývá se zřetelně názor, že ve hnutí husitském jde také o převrat sociálního ústrojí městského. Traktát Ondřeje z Brodu připisuje bratrstvům řemeslným podíl na počátcích hnutí, prý jejich penězi umožněny byly prvé podvratné kroky.[4])

Vskutku husitský převrat vedle jiných změn v životě našich měst přinesl i tu, že vládu patriciátu vystřídaly vrstvy lidové, a bylo dáno hospodářskou jejich strukturou, že vrstvy ty tvoří řemeslníci. Husitské bouře navazují tak na sociální zápasy věku předcházejícího. Leč vedle rysů shodných postihneme i zřejmé a důležité rozdíly. Vítězství husitské děje se ve znamení „obce“, *nikoli* pod heslem idey cechovní. Z artikulů daných řemeslníkům v době husitské nezdá se, že by se byl zásadně změnil poměr řemesla k obci, že by byla bývala uvolněna podřízenost řemesla radě nebo že by řemeslné

---

[1]) Cod. dipl. Sil. XI. str. 27 násl. úvodu a str. 177 násl. textu, zejména no. 38.

[2]) Srovnej úvod k zákazu cechů, l. c. str. 179: „Und ob uns allerley czweytracht und misshelung, die in der ganczen cristenheite uferstееn, allczyt wider und leyde sind und unser küniglich gemüte betrüben, — — wann wir wol erkennen, das von zweytracht und misshelung, czorn und hasse und usz den ufleufe komen, den dann nit allein gotzdienst und gemeynes nutzes, sunder ouch mechtiger lande und stete gerichtes und rechts zerstörung — — nachfolgen sunder zwifel — —.“

[3]) AČ. III. str. 231.

[4]) V traktátu Ondřeje z Brodu o původu Husitů: „Comportabantur pecuniae societatum alias fraternitatum sutorum, sartorum, braxatorum, lanificum, textorum et aliorum mechanicorum, quibus in magna copia congregatis primo dilectos principis datis muneribus corruperunt, post hoc quosdam presbyteros et clericos inopes promissionibus allexerunt — —;“ Höfler, Geschichtschreiber d. Husit. Bew. I. str. 339.

cechy byly dostaly rozhodující vliv na správu města.[1]) Soběslavská práva sankcionují jen *dřívější* základ cechovního zřízení: „Když chce řemeslník mistrem siesti, má najprve své řemeslo ukázati a 4 gr. za čber piva dáti do bratrstva a cechmistróm věrdunk k vodění a k tomu groš na každé suché dny; a jiného obtieženie má prázden býti.“[2]) Práva sankcionují řemeslný monopol a precisují jej měrou, tuším, nebývalou: „Ižádný řemeslník nemá dvú řemeslú dělati než jedno, aby druhému řemeslu nepřekážel.“ Ale k tomu jinde: „Item v každém řemesle a obchodu máta dva přísežná býti, aby to ohledovali, aby se *obci* spravedlivost dála.“[3]) Řemeslným korporacím nepřinášela Soběslavská práva nových svobod, leč že vypočítávají, v jakém pořádku a pod jakou korouhví mají jednotlivá řemesla jíti, když by nový král do Prahy jel.[4]) Jinak o řemeslech není v právech nic podstatného, o řemeslnících samých jen ještě zákaz, že žádný řemeslník nesmí se strojiti nad svůj stav: „Ižádný řemeslník ani řemeslnice nemají choditi v kunách ani v popeliciech, než měšťené a zemané, kteříž mají svá zbožie na platech a na dědinách. Ižádný řemeslník nemají choditi v stříhaném rúše, ani jeho pacholci.“[5]) Zákaz ten ukazuje výrazně, že ani husitským převratem nevymizela hospodářská a sociální inferiorita řemeslníků zcela.

Leč přes to rozdíl, jejž v sociálním zřízení městském způsobil husitský převrat, byl veliký a vrstevníci byli si toho vědomi. Moc patriciátu byla zlomena, v radě a obci rozhodovali lidé noví. S nepřátelské strany jest husitská Praha apostrofována jako město, které muži moudrými, bohatými, váženými i ctnostnými opovrhuje, je pobíjí a vyhání a staví si v čelo řemeslníky a lidi z venkova přišlé a poslouchá jejich rozkazů. „Nebylo tak kdysi, že by tobě, vznešenému městu, vládl obecný lid, neboť ne za oligarchii, nýbrž za aristokracii měli tě opravdoví filosofové. Konšelé pravdomluvní, muži vynikající tebe kdysi spravovali. Poddáni byli řemeslníci, kováři, hokynníci, nedávali zákonů, — bonisque viris praedita tunc eras urbs inclita, vere speciosa.“[6])

Takto vzletnými slovy líčen líc oněch poměrů, jež vyvrátil husitský převrat. Nenalezl se u nás pisatel, jenž by byl stejně působivě dovedl nakresliti jejich rub. A přece přímé a nepochybné prameny skýtají nám obraz zcela jiný, obraz, v němž

---

[1]) Srovnej Wintra, Děj. řem. str. 573 násl.
[2]) Schranil, Die s. g. Sobieslaw'schen Rechte str. 81, čl. 114.
[3]) Tamže str. 80, 83, čl. 113, 123.
[4]) Tamže str. 89, čl. 8 násl.
[5]) Tamže str. 80, čl. 111, 112.
[6]) Höfler l. c. str. 313.

vedle světlých stránek, které přinášel překotný rozvoj měst za éry patricijské, jsou i silné stíny, obraz, jenž utvrzuje nás v přesvědčení, že od sociálních zápasů čtrnáctého věku k převratu husitskému vede nejen přímá, nýbrž i logická linie dějinného vývoje.

Příloha I.

Pokutování soukeníků na Starém městě Pražském r. 1366,

sabbato ante dominicam Exurge, v soudní knize rkp. archivu města Prahy č. 987, fol. 361.

„Schöttel de Brůx civitate, Nikelman pannifex, Micze Schůstel, Hensel Wolwer, Enderlin Flisenpach, Cunze Cholner, Vcze, Enderlein Kolner pannifices omnes sunt propter fraternitatem et eynunge, quam habuerunt inter se.

Frenczl. Quentein, Heincze Kempniczer cum duobus fratribus, Heincze Spilberger, Kussenphenning est decollatus, Cuncze Wachsenberg, Walther Tinkenspůler, Crevse von Eger, Ullein bescherer pannifices omnes sunt proscripti, ut predecess.“

Příloha II.

Z berního rejstříku brněnského, rkp. č. 17:

(fol. 1.)

„In nomine domini amen, a. n. eiusdem 1365 feria quarta post omnium sanctorum inchoata est mandato domini marchionis collecta civitatis per collectores Nicolaum Ebrani, Johannem Anshelmi, Johannem cum Ruffisfinibus, Nicolaum Thamari, Waltherum Dalek et Marcum Fuchs, quosdam modernos et antiquos iuratos, de marca mobili per lottum, de hereditaria per duos grossos sub iuramento.

(fol. 3.)

Brunnensis.

Primo Frenklinus textor aream sub turri assitam muro pro 1 mar., item censuat super Herborg pro $1^1/_2$ mar., tenetur 5 gr., solvit.
Ibidem Christanus rynker.

Item Symon pincerna aream pro 3 mar., item censuat 20 gr. de 2 sex. ad montem s. Petri, tenetur 18 gr. cum propina, solvit.

Item Marthinus Stigler area pro 11 mar., item vineas in Gurde pro 19 mar., item vineas in Auspecz pro 10 mar., item $^1/_2$ mensam panis pro 4 mar., item $1^1/_2$ mensam panis pro $1^1/_2$ mar., item $1^1/_2$ mensam pro $1^1/_2$ mar., que sunt in lite, item horreum extra portam Cursorum pro mar., item censuat in Welhegradu 2 mar. pro 16 mar.; hereditatis 59 mar., tenetur 2 sex. minus 2 gr., concessit 3 fert., adhuc 70 gr. Item dedit et solvit totum.
Ibidem Reicherus pincerna habet octale vinee in Santperch pro $2^1/_2$ mar., mobilia 5 fert., tenetur 18 gr., solvit.

Ibidem Chunczo Nadl faber, tenetur 8 gr., solvit.
Ibidem Fridlinus sutor, tenetur 8 gr., solvit.
Ibidem Frenczlinus pistor de Gewiczka, novicius.

(fol. 3v)

Quartale.

Item domus Smylonis de Lethawicż area pro 10 mar.; Mixo sartor tenetur 7 lottos cum domo, dedit 23 gr., solvit.

Item Vlricus aurifaber area pro 6 mar., item censuat domino Meinhardo, hered. 9 mar., tenetur 26 gr. cum opere, solvit.

Ibidem Martinus laborator.

Item area Laurencii venatoris pro 10 mar.

Marsico pincerna aream $1/2$ pro 5 mar., item censuat Augustinianis $1/2$ mar., hered. 8 mar., tenetur $1/2$ mar. cum propina, solvit fert. de gracia.

Item Mixo braseator aream $1/2$ pro 5 mar., tenetur 18 gr., dedit 9 gr., solvit 17 gr. de gracia.

Ibidem Czepan tendler tenetur 8 gr., solvit 2 gr.

Ibidem Margareta penestica cum matre.

Item Nicolaus murator de Praczen area pro 8 mar., item censuat 1 mar. ad s. Petrum, item vineam in Chunicz pro 5 mar., hered. 16 mar., tenetur $1/2$ mar., dedit 12 gr., solvit 20 gr. de gracia.

Item area quondam Pauli Scolaris pro 3 mar.

Item Heinczlinus sartor area pro 3 mar., censuat cuidam clerico $1/2$ mar. hered. 6 mar., tenetur 20 gr., solvit.

Ibidem Mathias sartor tenetur 8 gr., dedit 4 gr. et sic solvit 6 gr.

Item relicta Henrici sartoris area pro 4 mar., tenetur 8 gr. de domo, solvit.

Ibidem Christanus tesserator, tenetur 8 gr., dedit 3 gr., solvit 7 gr. de gracia.

Item area quondam Trziesconis Boemi pro 6 mar.

Item Paulus braxator area pro 2 mar., item censuat predicatoribus $1/2$ mar., hered. 5 mar., tenetur 18 gr., dedit 4 gr., solvit 10 gr. de gracia.

Ibidem Heinliuus sutor tenetur 8 gr., dedit 4 gr., solvit 4 gr.

K výkladu:

Poplatníci řazeni jsou podle čtvrtí, ulic a domů; zápis o domě počíná majetkem majitelovým, pak následují obyvatelé bydlící v podruží, jest to rozlišeno tak, že nový dům označen úvodním „*Item*“, zápis o podruzích označen „*Ibidem*“. Za odhadem majetku zapsána berní povinnost („*tenetur*“), od ní odčítáno, kolik poplatník předem zaplatil půjčkou („*concessit*“). („Concessio“ z r. 1365 zapsána na konci rejstříku zvlášť.) Pak následují postupně splátky („*dedit*“); „*solvit*“ značí konečné zaplacení, při čemž leckdy poznamenáno, že „z milosti“ bylo něco poplatníku odpuštěno. Že takových „milostí“ shledáme

velice mnoho, nepřičteme milosrdnosti berníků, nýbrž bude nám to spíše důkazem, že berní zatížení bylo přílišné. Sazba uvedena na fol. 1, jest to u nemovitostí 2 gr. z hřivny majetku, u movitostí dvojnásob. K nemovitému majetku počítány jsou i platy a důchody roční.

Brněnská sbírka není pouhou dávkou z majetku. Na fol. 3v zapsán zlatník Oldřich, jehož nemovitý majetek odhadnut na 9 hřiven, má zaplatiti 26 gr. „cum opere“, bylo mu tedy mimo dávku z majetku platiti z řemesla 8 gr. Jinde není dávka z řemesla zmíněna výslovně, ale o její existenci se přesvědčíme, propočteme-li jednotlivé platy řemeslníků. Mikeš sladovník má polovinu dřívějšího městiště za 5 hř., berní povinnost 18 gr.; krejčíř Henslík má nemovitého majetku za 6 hř., má platiti 20 gr.; Pavel pivovarník má nemovitostí za 5 hř., má platiti 18 gr. Příklady ty bylo by možno po libosti rozmnožiti. Analogicky patrno, že řemeslníci platící jen dávku 8 gr. — kovář Kunc Nadl, švec Fridlin, tandléř Štěpán a j. — a ti, jimž pro chudobu dávka byla odpuštěna, považováni jsou za *nemajetné.* Ostatek o tomto berním rejstříku viz v textu.

OBSAH: